

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ (YAKINÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

***THE TIMES* GAZETESİ'NE GÖRE BALKAN SAVAŞLARI**

Doktora Tezi

Levent ŞARLAK

Ankara 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ (YAKINÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

***THE TIMES* GAZETESİ'NE GÖRE BALKAN SAVAŞLARI**

Doktora Tezi

Levent ŞARLAK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

Ankara 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ (YAKINÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

THE TIMES GAZETESİ'NE GÖRE BALKAN SAVAŞLARI

Doktora Tezi

Levent ŞARLAK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

Prof. Dr. Necdet HAYTA

Prof. Dr. Bekir KOÇ

Doç. Dr. Tülay ERÇOŞKUN

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi: 11/09/2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU danışmanlığında hazırladığım “*The Times* Gazetesi’ne Göre Balkan Savaşları (Ankara-2018) ” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 11. 09. 2018

Levent ŞARLAK

ÖN SÖZ

Anadolu’da birçok yer henüz Türklerin yerleşimi ve yönetimine geçmeden Türkleşmeye başlayan Rumeli, Osmanlı İmparatorluğu’nun beşeri ve ekonomik en değerli kısmını oluşturmaktaydı. İmparatorluk içinde ulus bilinci en gelişmiş topluluk olan bölgenin Müslüman-Türk halkı Balkan Savaşları sonucu çok kısa süre içerisinde yüzlerce yıllık yurtlarını terk ederek Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu, hem dönemin Osmanlı aydını hem de toplumu üzerinde etkisi onyıllarca silinmeyen bir travma yaratmıştır.

Bu yenilgi ve sonrası ortaya çıkan travmaya ilişkin şimdiye dek çok sayıda inceleme yapılmıştır: Hatıralar, tanıklıklar, askeri ve siyasi araştırmalar, Büyük Güçler’in siyaseti ve sair. Bu tür incelemelerden biri de dönemin gazetelerinin tetkik edilmesidir. Bu tez çalışmasında şimdiye dek ayrıntılı olarak ele alınmamış olan *The Times* Gazetesi incelenmiştir. *The Times* incelenen dönemde ve günümüzde hala İngiltere’nin en etkili gazetelerinden biridir. Bu çalışmada dönemin en büyük siyasal gücü İngiltere’nin “yarı resmi gazetesi” olarak sayılmakta olan *The Times* Gazetesi’nin Birinci Dünya Savaşı’nın öncüsü de sayılan Balkan Savaşları’na siyaseten bakışını yansıtmak amaçlanmıştır.

Bu satırların yazarının dahi bazen umudunu yitirmesine yol açacak kadar uzun süren araştırma ve çeviriler sırasında sabırla her zaman tarafıma güvenini ifade eden, beni her konuda yönlendiren çok değerli hocam Prof. Dr. Hamiyet Sezer Feyzioğlu’na, tez izleme komitesinde yer alarak her aşamada katkılarını sunan Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu ve Prof. Dr. Selda Kılıç’a; her konuda kendisine danışma olanağı sunan Prof. Dr. Bekir Koç’a; tezin ana kaynağını seçmede tarafımı yönlendiren Prof. Dr. Ömer Turan’a; uzun süren doktora ve tez çalışmam sırasında çalışmakta olduğum Türkiye Kalkınma Bankası’nda bana her türlü kolaylığı sağlayan Ahmet Mithat Cesur ve Yusuf

Balcı'ya; tezin son aşamasına kadar her bölümü okuyarak eleştiri, öneri ve değerlendirmeleri ile tezin oluşumuna katkıda bulunan Ayhan Tosuner'e ve tez çalışması dolayısıyla çok uzun süreler zamanlarını çalmak zorunda kaldığım eşim Jenya, oğlum Balkan Deniz ve kızım Defne Şarlak'a da tarafıma az sitem ettikleri için şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
KONU ve KAYNAKLAR	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: <i>THE TIMES</i> , İNGİLTERE VE BALKANLAR	8
1.1. <i>The Times</i> Gazetesi	9
1.2. İngiltere ve Balkanlar	21
İKİNCİ BÖLÜM <i>THE TIMES</i> 'DA BALKAN SAVAŞI BAŞINDAN BABIALİ BASKININA KADARKİ DÖNEM	32
2.1. Savaş Öncesi	36
2.2. Savaş Başından Babıali Baskını'na Kadar Olan Dönem	51
2.2.1. Askeri Çöküş.....	52
2.2.2. Türklerin Avrupa'dan Çıkışı ve İstanbul Sorunu.....	59
2.2.3. Türkiye'ye Tehditler	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: <i>THE TIMES</i> 'DA BABIALİ BASKINI'NDAN İKİNCİ SAVAŞIN SONUNA KADARKİ DÖNEM	93
3.1. Babıali Baskını	96
3.2. Tekrar Savaş ve Edirne'nin Düşüşü	115
3.3. Londra Barış Antlaşması'ndan İkinci Balkan Savaşı Sonuna.....	134
3.3.1. İkinci Balkan Savaşı	135
3.3.2. Edirne	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM <i>THE TIMES</i>'DA OSMANLI İMPARATORLUĞU	171
4.1. İttihat ve Terakki	184
4.2. Küçük Asya	202
4.2.1. Osmanlı Ermenileri	203
4.2.2. Küçük Asya ve Büyük Güçler	208
4.2.3. Mahmud Şevket Paşa Suikastı	220
4.3. Selanik	232
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	246
KAYNAKÇA.....	258
EKLER	268
EK 1- Haritalar.....	269
EK 2- <i>The Times</i> Gazetesi'nden Örnek Sayfalar	273
ÖZET	281
SUMMARY	282

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m	: Adı Geçen Makale
Bayur C2K1	: Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:2 Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
Bayur C2K2	: Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:2 Kısım: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
KM	: Kendi Muhabirimizden
KÖM	: Kendi Özel Muhabirimizden
İT	: İttihat ve Terakki

KONU ve KAYNAKLAR

Bu çalışmada 233 yıldır yayın hayatına devam eden, halen hem İngiltere'nin hem de dünyanın en etkili gazetelerinden sayılmakta olan *The Times* Gazetesi'nin Balkan Savaşları'na siyaseten bakışını yansıtmak amaçlanmıştır. *The Times* Gazetesi şüphesiz Birinci Dünya Savaşı öncesi en büyük dünya gücü İngiltere'nin politikalarını yansıtmaya açısından dönemin en etkili gazetelerinden biri ve dönemin diplomatik çevrelerince de İngiliz hükümetinin aracı konumunda sayılan bir gazetedir. Gazetenin bu konumu, çalışmada *The Times*'in seçilmiş olmasının ana nedeni olmuştur. Bir diğer nedeni ise Balkan Savaşları özelinde benzer bir çalışmanın bu kadar ayrıntılı bir şekilde şimdiye dek yapılmamış, döneme ilişkin *The Times*'in bu kadar ayrıntılı incelenmemiş olmasıdır.

Her ne kadar kapsamlı bir inceleme bulunmasa da Sevtap Demirci'nin 1990 yılında Cambridge Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezinde İngiliz kamuoyunun 1908-09 Bosna Krizine ve 1912-13 Balkan Savaşları'na nasıl baktığı dönemin İngiliz gazeteleri aracılığıyla sunulmuştur. Doğal olarak bu gazeteler arasında diğer pek çok İngiliz gazetesi gibi *The Times* da bulunmaktadır. Bu yüksek lisans tezi *ISIS Press* tarafınca 2006'da yayınlanmıştır: *British Public Opinion Towards The Ottoman Empire During The Two Crises: Bosnia-Herzegovina (1908-1909), The Balkan Wars (1912-1913)*, ISIS Press, İstanbul, 2006. 2017'de Türkçe olarak da yayınlanmıştır: Sevtap Demirci, *İngiliz Basınında Osmanlı'nın İki Büyük Krizi Bosna Hersek 1908-1909 / Balkan Savaşları 1912-1913*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017, 97 Sayfa.

The Times Gazetesi'nin 1908-18 arası nüshaları dar bir kapsamla, bir ölçüde yüzeysel olarak İlay İleri tarafınca da değerlendirilmiş ve yayınlanmıştır: İlay İleri, *The Times Gazetesi'ne Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler-Rumlar-Yahudiler*

(1908-1918), Turhan Kitabevi, Ankara, 2006. Bir diğerk inceleme ise bir makaledir: Mehmet Okur, “*The Times* Gazetesi’ne Göre Balkan Savaşları ve İngiltere’nin Politikası”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2012-2, ss.183-197. Her ne kadar adı *The Times*’a göre Balkan Savaşları olsa da bir kısmı dolaylı olmak üzere *The Times*’ın toplamda 12 nüshasına atıf yapılmış bir makale bulunmaktadır. Dönemin *The Times* Gazetesi’ni bütün zikredilenlerden daha kapsamlı olarak ise  nder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri’nin Dönüm Noktası (1911-1914)*, İkinci Cilt: Sorunları   zme çabaları ve İlişkilerin Kopması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013” künyeli eserinde kullanmıştır.

Başyazı, dış haberler, editoryal yazıların dışında parlamento sayfalarından finans sayfalarına kadar *The Times*’ın 1 Eyl l 1912-1 Eylül 1913 arası toplamda 311 sayıdan oluşan bütün nüshaları bu çalışmada incelenmiştir. Bu nüshalara erişim ise *The Times* Gazetesi’ne elektronik ortamda abone olunmasıyla mümkün olmuştur. 1785 yılından günümüze gazetenin bütün nüshaları gün gün taranmış olarak kapsamlı aboneliğı olan bütün üyelerin erişimine açık durumdadır. Tarafımızca incelenen nüshalardan gazetenin bilgisayar yazı tipine adını da vermiş olduğı *Times New Roman* formatında 12 yazı tipi boyutlu, satır aralıksız yaklaşık dört yüz sayfa  eviri yapılmıştır. Bu çalışmada geniş ölçekte bu çevirilerden faydalanılmış olsa da, çevirilerin halen %80’i el değmemiş şekilde başka çalışmalarda kullanılmak üzere beklemektedir. Bunun en önemli sebebi, *The Times*’da Osmanlı İmparatorluğı’na ilişkin çok çeşitli ve çok fazla haber çıkmış olmasıdır: Öyle ki toplamda çıkan 300 başyazının 130 tanesi özellikle Türkiye ve savaşla ilgilidir. İncelemeye başladıktan sonra bu kadar fazla sayıda yorum-haber çıkması bu satırların yazarını şaşırtmış; Osmanlı İmparatorluğı ve Türkiye’ye ilişkin her konuda çıkmış olan yazılardan nasıl bir bütün  ıkarılabileceğı, çıkan bütünün okuyucuya nasıl aktarılabileceğı konusunda endişeye düşürmüştür. Bu endişe, evvela hiçbir haberin atlanmadan bazen kısmen bazen de tamamen çevrilmesiyle Aralık 1912

nüşhalarının incelenmesine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan Savaşları'na ilişkin her haberin çevrilmesiyle artık başa çıkılamayacağı tarafımızca anlaşılmıştır. Aralık 1912 nüshalarından sonra alıntılanan haberler genellikle başyazı ve editoryal yazılar, ardından İstanbul, Viyana, Berlin, St. Petersburg ve Paris muhabirlerinden gelen telgraflar olmuştur. Bununla birlikte tarafımızca önemli görülen her haber de çalışmada kullanılabilir olasılığı ile çevrilmiştir.

Yaklaşık 400 sayfa tutan bu çeviriler tekraren okunup, kendi içinde hem kronolojik hem de metodolojik olarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırma sonrası dört bölümden oluşan bu tezin ana konusu Balkan Savaşları'na ilişkin olanlar bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde okuyucuya aktarılacaktır. İlk bölümde doğal olarak incelenen gazetenin tanıtımı ve İngiltere'nin Balkanlar politikasına yer verilecek olup; dördüncü bölümde de çok fazla sayıda çıkan Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin yazılar kısmen de olsa çeşitli bölümlemelerle okuyucuya aktarılacaktır.

Bu bölümlemelerin ayrıntılarına gelince, çalışmanın ilk bölümünde *The Times* Gazetesi okuyucuya tanıtılmaktadır. Evvela halen hem İngiltere'nin hem de dünyanın en dikkatle takip edilen gazetelerinden biri olan gazetenin tarihçesi, İngiliz politikaları açısından önemi, dış dünyada İngiltere'nin gayri resmi sesi olarak tanınmasına ilişkin çeşitli ayrıntılar aktarılacaktır. Ayrıca incelenen dönemdeki İngiliz basınından kısaca bahsedilip, *The Times* Gazetesi'nin içeriği, dağıtımı, tirajı, muhabir yapısı ve benzeri gazete içeriğine ilişkin ayrıntılar okuyucuya aktarılacaktır.

Bunun hemen ardından gazetedeki yazıların anlamlandırılabilmesi açısından bir zorunluluk olan İngiltere'nin Balkanlar politikasından kısaca söz edilecektir. İngiltere bağlamında Doğu Sorunu'nun evvela Makedonya Sorunu'na ardından bunun da evrilerek Balkan Savaşları'na dönüşümünden ve savaş öncesi Türk-İngiliz ilişkilerinden bahsedilecektir. Ayrıca dönemin İngiliz Liberal Parti hükümetinin ve özellikle 1905-16

arası İngiltere Dışışleri Bakanlığı koltuğunda oturmuş olan Sir Edward Grey'in Balkanlar politikasından da bahis açılacak ardından tezin ana konusu Balkan Savaşları'na geçilecektir.

Bu çalışmanın ana gövdesini oluşturan ikinci ve üçüncü bölümünde Balkan Savaşları özelinde gazetenin özellikle Osmanlı İmparatorluğu'na siyasi bakışı, haliyle bu sırada çeşitli başkentlerden gelen telgraflarla bu bakışı kısmen oluşturan günlük gelişmelerle beraber kronolojiye sadık kalınarak okuyucuya aktarılacaktır. Doğal olarak bu aktarım özellikle başyazı ve editoryal yazıların büyük ölçekli çevirileriyle önce okuyucuya sunulması, ardından bu bakışı oluşturan ana saiklerin, alıntılarının altında kısmen açıklanması ve diğer kaynaklarla çapraz sorgulanmasıyla devam edecektir. Bu iki bölümde özellikle editoryal yazılardaki doğrudan alıntılar uzun tutulmuştur; Çünkü bu kurgu yapılmaksızın gazetenin ilk ağızdan olaylara bakışını aktarmak ne mümkün ne de anlamlıdır. Ayrıca özellikle bazı başyazı ve editoryal yazılarda bazen “...şimdi ataları hiç geçmemiş olsa Avrupa'nın barışının hayrına olmuş olacak suların kıyısında kısırıldılar” gibi edebi bir dille bazen de “filtresiz” söylemlerle Türkiye ve savaşa ilişkin yorumlar aktarılmaktadır. Bu yorum ve tanımlamaların da ilk ağızdan aktarılmasının okuyucu için gerekli olduğu tarafımızca düşünülmüş; bir kısım yazılar da bundan dolayı doğrudan aktarılmıştır. Tarihsel öneme haiz olmasından ötürü bu aktarımların iki tanesi büyük ölçüde tam çeviri ve uzun olarak okuyucuya sunulmaktadır: İlki Babıali Baskını'na olay yerinde bulunup tanıklık eden *The Times*'ın İstanbul muhabirinin olaya ilişkin anlatımı; İkincisi ise 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'yla Balkan Savaşları'na İngiltere'nin dini-tarihi-empyralist güç olarak nasıl baktığının aktarıldığı aynı gün tarihli *The Times* başyazısıdır.

The Times'ın dilinden Balkan Savaşları iki bölümde aktarılacaktır: Balkan Savaşı Başından Babıali Baskını'na Kadar Olan Dönem ve Babıali Baskını'ndan İkinci

Balkan Savaşı Sonuna Kadarki Dönem. Bölümlemede kırılma noktası Babıali Baskını olmuştur. Bu bölümleme ve birazdan daha ayrıntılı olarak sunulacak ara başlıklar gazetede çıkan yazı-yorumlara göre oluşturulmuştur. Daha da doğrusu *The Times*'ın yorumları ve haber yoğunluğu hem bölümlemeyi hem de isimlendirmeyi kendi yapmıştır demek mümkündür.

Babıali Baskını'na kadarki dönemin ele alındığı ikinci bölümde evvela savaşın başlamasından önceki dönem bir alt başlıkta değerlendirilecek ardından savaşın başlamasıyla beraber yaklaşık iki hafta içinde karşılaşılan ve *The Times*'da da editoryal olarak sorgulanan askeri çöküş ele alınacaktır. Esasında bu askeri çöküş gazetenin dilinde de bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Savaşın başından Türk askeri yenilgisinin kesin olarak anlaşılmasına kadarki süreçte gazete Türklere ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı daha mutedil bir dil kullanırken, bu tarihten sonra özellikle başyazı ve editoryal yazılarda “*dilin altındaki bakla çıkarılmış*” hem tarihsel hem dinsel önyargılar emperyalist çıkarlarla beraber açıkça dillendirilmeye başlanmıştır. “*Türklerin Avrupa'dan Çıkışı ve İstanbul Sorunu*” alt başlığında *The Times*'da açıkça dile gelen bu yorumlar aktarılacaktır.

1912 Ekim ayı sonunda Batı Ordusu tamamen dağılmış, Doğu Ordusu da Bulgarlara karşı Lüleburgaz Muharebesi'ni yitirmiştir. Türk ordusu başkenti korumak üzere Çatalca'da tutunmaya gayret etmiş ve Aralık ayı ortasında ordunun Çatalca'da tutunabileceği görülmüştür. Bu süreçte ateşkes yapılmış, savaşan devlet temsilcileri Büyük Güçler'in ayrı masada takip ettikleri Londra'da müzakere etmeye çağırılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'na savunulmaya devam eden yerler de dahil olmak üzere Midye-Enez Hattı'nın batısındaki her yerden vazgeçmesi için Büyük Güçlerce baskı yapılmaya başlanmıştır. Babıali Baskını'na kadar *The Times*'da Türkiye'ye açıktan tehditlerin yapıldığı bu süreç ikinci bölümün son alt başlığı “*Türkiye'ye Tehditler*” kısmında aktarılacaktır.

Babıali Baskını, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kesintisiz olarak yaklaşık beş buçuk yıl iktidarda kalacak İttihat ve Terakki'nin (İT) tekrar hükümeti ele geçirdiği önemli bir dönüm noktasıdır. Bu baskın, İT ve bu partinin üst yönetimine nefretlerini açıkça göstermekten hiç çekinmeyen *The Times* editoryasında deprem etkisi yaratmış, baskın sonrasındaki ilk hafta altı adet başyazı baskın ve basanlara ilişkin olmuştur. Bunlara ilişkin ayrıntılar da üçüncü bölümün ilk alt başlığı olan “*Babıali Baskını*” kısmında okuyucuya aktarılacaktır.

Babıali Baskını'ndan 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Anlaşması'na kadar olan ve *The Times*'ın savaşa ilgisinin azalmakta olduğu bu dönem üçüncü bölüm içinde bir alt başlıkta aktarılacaktır. İkinci Balkan Savaşı'nın başlamasıyla gazetenin Hristiyan Balkan devletleri arasındaki savaşa çok ilgi göstermediğini, alıntı ve yorumların az olduğunu söylemek mümkündür. Fakat gazete haberlerinde esas kırılma Türklerin Edirne'ye tekrar girmesi olmuştur. Türklerin tekrar Edirne'yi ele geçirmesinden sonra İkinci Balkan Savaşı başyazılarda “*Türk Savaşı*” olarak adlandırılmaya başlanmış; gazetenin İkinci Balkan Savaşı'na ilgisi tekrar artmıştır. Londra Barış Anlaşması'ndan İkinci Balkan Savaşı Sonuna kadarki bu dönem “*İkinci Balkan Savaşı*” ve “*Edirne*” alt başlıkları ile okuyucuya aktarılıp *The Times*'ın Balkan Savaşları'na siyaseten bakışı noktalanacaktır.

Ardından savaş dışında Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin *The Times*'da yer alan yazı, yorum ve haberlerin kısmen aktarılacağı “*The Times*'da Osmanlı İmparatorluğu” adlı dördüncü bölüme geçilecektir. Bu yazı ve yorumların genel bir çerçeve içine yerleştirilerek okuyucuya verilebilmesinin çalışmanın önceki bölümlerinin de daha iyi anlaşılmasına sebep olacağı kuşkusuzdur. Bunu yapmadan önce dönemin Avrupa basını ve bunların savaşa ilişkin genel tutumu, çerçevesi *The Times*'da yayınlanan gönderilerle çizilecek olan sınırlar içerisinde kısaca aktarılacaktır. Bütünsel bakışı görebilmek açısından gerekli olduğu düşünülen *The Times*'dan yapılacak bu alıntılar doğal olarak

farklı kaynaklarla da zenginleştirilecektir. Ardından *The Times*'ın da Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin ana kaynağı sayılabilecek, İstanbul muhabiri ve aynı zamanda İngiliz istihbarat servisi görevlisi olan Philip Perceval Graves okuyucuya tüm bağlantılarıyla tanıtılacaktır. Basın ve ana haber kaynağının kısaca tanıtımından sonra bu bölümde alt başlıklara geçilecektir: İttihat ve Terakki; Küçük Asya ve Selanik. Bu alt başlıkların seçilmesi, çalışmanın bütününde verilemeyen fakat gazetede sıklıkla bahsi geçen bir takım kişiler, olaylar ve konuların bu başlıklar altında okuyucuya aktarılmasının daha uygun olmasından kaynaklanmaktadır.

The Times Gazetesi'nin 1912-13 yıllarında Balkan Savaşları'na nasıl baktığına dair tez çalışması yapmak üzere gazete taramasında tarafımızın dikkatini en çok çeken, hatta şaşırtan olgu *The Times*'ın İT'yi ve Komite içindeki önemli kişileri çok sıkı takip etmesi olmuştur. Bu takip ki sadece İstanbul veya Selanik muhabirleri ile yapılmamakta, özellikle Viyana, Paris, Berlin, Kahire gibi büyük merkezlerdeki *The Times* muhabirleri aracılığıyla da yapılmakta olması dikkate değerdir. Ayrıca özellikle Babıali Baskını sonrası başyazılarda sık sık İT ve üyelerine rastlanması, bunlara hakaret ve tehdit edilmesi, Cafer Tayyar ve Yakup Cemil gibi Cemiyet içinde ikincil derecede önemde kişilerden bahsedilmesi tezin ana konusunun dışında olmasına rağmen *The Times*'da İT ve üyelerine ilişkin bir kısmı okuyucuya aktarma zorunluluğunu doğurmuş ve dördüncü bölümün ilk başlığı İttihat ve Terakki olmuştur.

Balkan Savaşları'nın sonucu Makedonya'nın tamamen, Trakya'nın da büyük ölçüde Osmanlı egemenliğinden çıkması belli olduktan sonra *The Times*'da savaşa ilişkin yazılar azalmış; fakat Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin yazılar azalmamıştır. Özellikle Londra Barış Anlaşması'nın imzalanacağını belli olduğu 1913 Mayıs ayından itibaren *The Times*'da Ermeniler, Küçük Asya, Araplar ve benzeri “daha sonra açılması istenen sorunlara” ilişkin bolca yazı-yorum ve telgraf yayınlanmıştır. Gazetede çıkan haberlere bakıldığında 1878 sonrası Avrupa diplomasisinin gündemini oluşturan

Makedonya Sorunu bitmiş, yerini gazetede birçok makale ve editoryal yazıda kullanıldığı şekilde “Küçük Asya” sorununa bırakmış olduğu görünmektedir. Dördüncü bölümün ikinci alt başlığı olan “Küçük Asya” başlığı altında önce Osmanlı Ermenilerine ilişkin *The Times*’da dikkatimizi çeken bazı alıntılara yer verilecek olup; ardından Büyük Güçler’in Osmanlı İmparatorluğu içerisinde çeşitli imtiyazlardan, Bağdad Demiryolu projesinden, İnebolu ve Hayfa limanlarının işletilmesine kadar çeşitli konulardaki çıkarlarına ilişkin “açıksözlü” bazı alıntılara “Küçük Asya ve Büyük Güçler” kısmında yer verilecektir. Bu alt bölümde son olarak gazeteden aktarımların kronolojik boşluğunu da dolduran, İT’nin tam olarak iktidar koltuğuna oturmasıyla sonuçlanacak olan, dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Paşa ve Doğan Avcıoğlu’nun içinde “İngiliz parmağı” olduğunu iddia ettikleri, suikaste ilişkin Cemal Paşa tarafınca suçlanan İngiliz baş tercümanı Fitzmaurice’in yakın dostu olan *The Times*’ın İstanbul muhabirinin de çarpıtarak gazeteye aktardığı Mahmud Şevket Paşa suikastine ilişkin *The Times*’da çıkan telgraf ve yorumlara yer verilecektir.

Dördüncü bölümün son alt başlığı ise Selanik’tir. Selanik Osmanlı İmparatorluğu’nun en büyük ikinci kenti, dönemin düşünsel egemeni İT’nin merkezi, İmparatorluğun Batı’ya ve Avrupa’ya açılan kapısı, en büyük ticaret limanı ve İmparatorluğun kültürel başkentidir. *The Times* editoryasının tabiri ile “*İstanbul’dan sonraki en büyük ganimet*” olan Selanik’e *The Times*’da savaş sırasında kayda değer yer ayrılmıştır. Bunlara ilişkin ayrıntılar da dördüncü bölümün son alt başlığı olan Selanik kısmında okuyucuya aktarılıp, genel bir değerlendirme ile çalışma nihayetlendirilecektir.

GİRİŞ

Falih Rıfkı Atay (1894-1971) Batış Yılları'nda Balkan Savaşı ve sonrası Osmanlı İmparatorluğu'ndaki havayı şöyle anlatmaktadır: *“İnsanda akıl fikir komayan ana baba günleri idi...Topraklarımızı pay etmek için aylarca tartışma ve çekişmeler, [Balkanlıların] büyük devletleri kendi yanlarına almak için haftalarca gidip gelmeler, Rusya ile Almanya, Fransa ve İngiltere arasında durmadan konuşmalar, hep şuradan buradan hepsi gazetelerimize sızmıştır. Ama biz kendi boğuşmamızda ve boğazlaşmamızda idik. Kendi bağrıışlarımızla sağır olmuştuk. Yanımızda pazarlık etseler duymayacaktık.... İnsan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1911 yılını ve biraz sonrasını bir kuş bakışı altına alabilse, ürker. İki eli ile gözlerini kapamak ister. Kargaşa denen şeyin daha öğretici bir örneğı bulunamaz.”*¹

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu çöküş karmaşası içindedir. Sadece Balkan Savaşları süresince Osmanlı hükümetlerine bakacak olursak, İmparatorluk'un sürekli bir kargaşa ortamı içinde olduğunu görmek mümkündür. Savaşın hemen öncesinde 17 Temmuz 1912'de Küçük Mehmed Said Paşa sadrazamlıktan uzaklaştırılmış, yaklaşık 90 gün iktidarda kalacak Gazi Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmuş, Osmanlı yenilgisi iyice belirginleştikten sonra 29 Ekim 1913'te Kıbrıslı Kamil Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Babıali Baskını olarak bilinen hükümet darbesi ile 23 Ocak 1913'ten itibaren İttihat ve Terakki tekrar iktidara gelmiş ve Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazam yapıp yeniden bir İttihat ve Terakki hükümeti tesis etmiştir.² 11 Haziran 1913'te görevi başında öldürülen Mahmut Şevket Paşa'dan sonra Said Halim Paşa başkanlığında yeni bir hükümet oluşturulmuştur. Yani, Balkan Savaşları'nın hemen öncesi dönemden başlamak üzere geçen on bir aylık süre içerisinde beş kez sadrazam değişmiş ve ülke sürekli bir iktidar bunalımı içerisinde kalmıştır. Aynı

¹ Falih Rıfkı Atay, *Batış Yılları*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1963, s.52, s.43,

² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çeviren: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2004, s.136,137,142,146

durum düşmana karşı savaşılan ordu içinde de söz konusudur. Subayların bir kısmı İttihat ve Terakki Fırkası taraftarı iken, karşıtları ise kendilerini Halaskar-ı Zabitan olarak tanımlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşları'na bir karmaşıya içerisinde girerken, küçük Balkan devletlerinin gözünü diktiğı Balkan Savaşları ile paylaşımaya konu olan Osmanlı'nın Avrupa toprakları üç bölge ve altı vilayetten oluşmakta idi: Daha çok Arnavutların yaşadığı Arnavutluk Bölgesi İşkodra ve Yanya vilayetlerinden, görece daha çok Türklerin yaşadığı Trakya (Batı ve Doğu) Bölgesi Edirne Vilayeti'nden oluşmakta idi. Balkan devletlerinin esas iştahını kabartan Makedonya Bölgesi ise Selanik, Manastır ve Kosova vilayetinden oluşmaktaydı³. Makedonya etrafındaki görece yeni kurulmuş genç devletler Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan etnik, dilsel ve dinsel olarak yakın buldukları unsurları kendi topraklarına katmak üzere hem kendi aralarında hem Osmanlı İmparatorluğu ile hem de kendilerine bağılı bölgede kurulu çeteler vasıtasıyla özellikle 1878 Berlin Antlaşması sonrası kıyasıya yarış içinde bulunmaktaydılar. Bu yarışın bir sebebi bölge devletlerinin bu topraklara sahip olmak istemeleri iken diğery bir sebebi de bölgenin Büyük Güçler arası gittikçe sertleşmekte olan rekabetin sergilendiğı ana oyun sahnelerinden biri olmasından kaynaklıdır.

Bu çalışmada genel çerçevede Balkanlar politikasına da bakılacak olan dönemin en büyük gücü ki bir süredir Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü politikasından vazgeçmiş olan İngiltere, özellikle 1905 sonrası Dışışleri Bakanlığı koltuğına oturan Edward Grey ile daha da belirginleşmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması; fakat bu parçalanmanın Büyük Güçler arasında savaşıa sebep olmaksızın olabileceğinin denenmesi şeklinde bir politika izlemekteydi. İngiliz politikasının belirlenmesinde şüphesiz en önemli etken dönemin diğery büyük gücü Almanya'ya karşı oluşturulan politikadır. İngiltere, 1908 sonrası Rusya'nın da desteğıyle Almanya'yı çemberleme

---

³ İbrahim Artuç, *Balkan Savaşı*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988, s.35

politikasına uygun olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında Balkan İttifakını kurdurtarak⁴ Osmanlı İmparatorluğu ile Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasındaki karasal bağı kesmek istemekteydi. Bu şekilde Hamburg'dan Bağdad'a uzanacak Bağdad Demiryolu projesini kadük bırakıp⁵, İngiltere'nin özellikle Basra Körfezi ve Hindistan'daki çıkarlarını korumayı amaçlamaktaydı.

Trablusgarp'ta devam eden Osmanlı-İtalyan Savaşı hem Balkan devletlerine Makedonya'yı paylaşım için zamanın olgunlaşmış olduğunu hem de İngiltere ve Rusya'ya üzerinde çalışmakta oldukları Balkan İttifakı'nı askeri olarak ete kemiğe büründürme zamanının geldiğini düşündürmüştür. Evvela Mart 1912'de Bulgaristan-Sırbistan arasında imzalanan ve ardından Yunanistan ile imzalanan anlaşmalar⁶ ile Balkan İttifakı askeri olarak teşekkül ettirilmiştir. Makedonya'da çetecilerin de gayretiyle uluslararası ortamı hareketlendirecek ateşin fitili 1912 Ağustos'unda Koçana⁷'da çekilmiştir. Osmanlı Makedonyası'nın bu küçük kasabasının pazar yerinde patlayan bombalar ve sonrası gelişmeler Sofya'ya ve Belgrad'a uluslararası alanda Osmanlı İmparatorluğu'nu suçlayacak bir olay yarattır. Sofya ve Belgrad'da sokaklara dökülen halk Türkiye'ye savaş açılmasını istemiş, 26 Ağustos 1912'de Kral Ferdinand başkanlığında toplanan Bulgar kabinesi Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a Osmanlı İmparatorluğu Makedonya'da reform yapmaz ise bu devlete savaş açılmasını önerme kararı almıştır.⁸ Bulgaristan ve Sırbistan'a Yunanistan'ın da katılımıyla Makedonya'da reform yapılmaz ise gelişmelerin savaşla sonuçlanacağına dair Osmanlı İmparatorluğu'na sert bir nota verilmesine yol açmıştır.

⁴ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, ss.123-124

⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:2 Kısım: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.471 Bundan sonra: Bayur C2K2

⁶ Bulgar-Sırp anlaşması 14 Mart 1912'de Sofya'da imzalanmış ve aynı gün anlaşma metnini Sofya'daki İngiliz elçisi İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı'na telgrafla bildirmiştir. Bakınız: *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. *The Balkan Wars, Part I The Prelude, The Tripoli War*, London, 1934, Özel ve Çok Gizli, Sofya, 14.03.1912, Sir H.Box-Ironside'dan Sir A.Nicolson'a, ss.556-558; Bulgar-Sırp ve Yunanlılar arasındaki anlaşmalara ilişkin ayrıntılar 7 Mayıs 1912 tarihli Fransız Gazetesi *Le Temps*'de de yayınlanmıştır. Bakınız: Artuç, s.75

⁷Günümüzde Koçani adıyla Makedonya Cumhuriyeti'nin doğu kısmında kalan, Üsküp'e 120 km mesafede bir şehirdir.

⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.298

Yukarıda belirtildiği üzere İmparatorluk'ta iç durum bu kadar karışıkken Hükümet savaşa varacak Makedonya'daki olaylara ilişkin gerekli askeri ve idari tedbirleri alamamıştır. Bu yüzden bir savaş da istememektedir. Osmanlı İmparatorluğu hemen savaşın öncesi büyük devletlerin aracılığını isteyerek bu zamana kadar uygulamadığı 1878 Berlin Anlaşması'nın 23. Maddesi'nde Rumeli için öngörülen reformları uygulamayı kabul edeceğini duyurmuş; 1880 Reform Planı'nı uygulayabileceğini açıklamıştır. Balkan İttifakı'nın Osmanlı İmparatorluğu'na verdiği, uygulanması halinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya ile fiili bağlarının tamamen kesilmesi anlamına gelen nota sonrası savaş dışında bir seçenek de kalmamıştır⁹.

8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'na ilk savaş açan Balkan devleti oldu. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na bahsi geçen kaba notası 13 Ekim 1912'de gelmiş; Osmanlı İmparatorluğu ise bu devletlere 16 Ekim 1912'de savaş ilan etmiştir. Balkan Savaşları'nda Osmanlı ordusu iki kısma ayrılmıştı: Bulgarlara karşı savaşan Doğu Ordusu; Sırp, Karadağ ve Yunanlılara karşı savaşan Batı Ordusu. 29 Ekim 1912'de Lüleburgaz'da Bulgarlara karşı bozguna uğrayan Doğu Ordusu Çatalca'ya kadar geri çekilmiştir. Kırklareli'nin düşmesi ve ardından Lüleburgaz muharebelerinden yenilgiyle çıkılması Doğu Ordusu'na Trakya'da zorunlu olarak tek seçenek bırakmıştır: Başkent'i koruyabilmek üzere Çatalca'da tutunmaya çalışmak. Batı Ordusu ise 23-24 Ekim 1912'de Kumanova'da Sırlara yenilerek Manastır'a çekilmiş ve Sırlar'ın Üsküp'e girmesinden sonra da gruplar halinde dağılmıştır. Bir kısmı savaşmaksızın düşmana teslim olurken bir kısmı Yanya'yı savunmaya devam eden Esad Paşa komutasına girmiştir. Yunanlılara gelince onlar da Yunan Makedonyası'nda saldırıya geçip 8 Kasım 1912'de Selanik'i ele geçirmişlerdir. Yani savaş resmen başladıktan yaklaşık üç hafta sonra Doğu Ordusu İstanbul'un 40 km

---

⁹ Fahir Armaoğlu, *19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara, 1999, 2. Baskı, s. 667

yakınına kadar çekilmiş ve Batı Ordusu ile hiçbir bağlantısı kalmamıştı. Sadece Edirne Bulgarlara, Yanya Yunanlılara ve İşkodra Karadağlıların kuşatmasına dayanmaktaydı. Bu kaleler de Mart ve Nisan 1913'te Yunan, Bulgar ve Karadağlıların eline geçecektir¹⁰. Yani, bütün Rumeli'nin kaybedilmesi toplamda üç hafta sürmüştür.

3 Aralık 1912'de ateşkes ilan edilmiş ve Londra'da savaşı devletler arasında müzakereler başlamıştır. Müzakereler Edirne ve Adalar konusunda tıkanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Edirne ve Adalar'ın Balkan devletlerine verilmesini kabul etmemekte; öte yanda ise Bulgarlar Türk güçlerince savunulmaya devam eden Edirne'yi isterken, Yunanlılar da ele geçirmiş oldukları Anadolu kıyısındaki Adalar'ı boşaltmayı reddetmekteydi. 30 Ocak 1913'te çatışmalar tekrar başlamış¹¹ 23 Mart 1913'te Edirne'nin Bulgarlarca ele geçirilmesi sonrası Osmanlı İmparatorluğu taleplerinden vazgeçmiş ve Londra'da Düvel-i Muazzama tabir edilen Büyük Devletlerin gözetiminde 30 Mayıs 1913'te Osmanlı İmparatorluğu Midye-Enez hattının batısındaki tüm topraklarından vazgeçerek diğer savaşı devletlerle Londra Barış Anlaşması'nı imzalamıştır.

Büyük Devletler Londra Barış Anlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı dışı kalmasını sağlayarak yeni kurulan Arnavutluk'un sınırlarını belirlemişler; fakat Balkan devletlerinin 20. yüzyılda fetih yoluyla ele geçirdikleri "*ganimetin*" paylaşılmasında müdahil olmamışlardır. "*Alacaklılar arasında malın nasıl bölüşüleceği paylaştırıcıları ilgilendirmemişti. Ancak işin can alıcı kısmı burasıydı.*"¹² 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Anlaşması'nın daha mürekkebi kurumadan Sırbistan-Yunanistan arasında Bulgaristan'a karşı Selanik Anlaşması 1 Haziran 1913'te imzalanmış ve resmi şekilde Makedonya'nın bu sefer Balkan devletleri arasındaki bölüşümü için çatışmalar ise 29 Haziran 1913'te başlamıştır. Emareleri daha önce

¹⁰ A.g.e. ss.660-668

¹¹ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, ss.91-106

¹² Philip Perceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.119

belirgin olan bu savaşta Yunan-Sırp ittifakı Bulgaristan ile savaşmıştır. Birinci Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya da fırsattan istifade ederek Bulgaristan'a 10 Temmuz 1913'te saldırmıştır. Bir hafta içerisinde Bulgaristan bütün cephelerde yenilmiştir. Ortamın müsait olduğunu gören dönemin Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri de İkinci Balkan Savaşı sırasında Edirne'yi geri almışlardır. 31 Temmuz 1913'te ateşkes imzalanmış; Osmanlı İmparatorluğu dışında diğer tüm çalışanlar arasında toprak bölüşümünü içeren 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile Hristiyan Balkan devletleri arasındaki İkinci Balkan Savaşı sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan arasında sınırları belirleyip savaşı sona erdiren antlaşma ise 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması olmuştur¹³.

Ayrıntısına içeride değineceğimiz Balkan Savaşları bu şekilde özetlendikten sonra basının bu savaşlara ilgisine bakarsak, Balkan Savaşları o zamana kadar en çok gazetecinin savaş alanına giderek izlediği savaş olmuştur. Sadece 1912 Aralık ayı başına kadar 1.222 gazeteci Balkanlar'a gelmiştir¹⁴. Dönemin Avrupa basını 1878 sonrası Makedonya Sorunu kapsamında sürekli olarak işledikleri "*Balkanlar Balkanlılarındır*" ve "*Türklerin Avrupa'dan kovulması*" şiarına¹⁵ uygun olarak, savaşın biraz da Hristiyan-Müslüman savaşına dönmüş olmasından kaynaklı özellikle Birinci Balkan Savaşı'na çok ilgi göstermiştir.

Savaşa çok ilgi gösteren gazetelerden biri de 1785'ten bu yana yayın hayatına devam etmekte olan *The Times* Gazetesi'dir. Öyle ki, tarafımızca incelenen 1 Eylül 1912- 1 Eylül 1913 arası toplamda 311 *The Times* Gazetesi nüshası arasında Balkanlar'daki savaş ve/veya husumetin aktarılmadığı tek bir sayı ile karşılaşılmamıştır. Aynı şekilde "*Konu ve Kaynaklar*" kısmında belirtildiği üzere hem savaşan devletlerin

¹³ L.S. Stavrianos, *Balkans 1815-1914*, Holt Rinehart and Winston Inc, 1963, USA, ss.115-117

¹⁴ Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, Hazırlayan Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001, s.34. Kerimi Orenburg'da yayın yapan Vakit Gazetesi adına Ekim 1912'de İstanbul'a gelmiş ve belli tarihlerde gazeteye hem savaş hem de günlük hayata ilişkin yazılar göndermiştir. Yukarıdaki rakamsal bilgiyi de 17(30) Kasım 1912 tarihli, Jülyen takvimi, gönderisinde bildirmektedir.

¹⁵ Karal, s.287

hem Büyük Güçlerin başkentlerinden hem cephede ordularla beraber hareket eden muhabirlerden hem de editoryal yazı ve başyazılarla Birinci Dünya Savaşı'nın öncüsü konumundaki Balkan Savaşları okuyucuya aktarılmıştır.

Bu girizgahtan sonra İngiliz hükümetinin aracı konumunda sayılan *The Times* Gazetesi'nde Balkan Savaşları'na nasıl bakıldığına geçmeden önce, evvela incelenen gazete okuyucuya tanıtılıp, yazı ve yorumların anlamlandırılabilmesi için İngiltere'nin Balkanlar politikasından kısaca bahis açılacaktır. Ardından da gazetenin Balkan Savaşları'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na bakışına ilişkin bölümlere geçilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

THE TIMES-İNGİLTERE VE BALKANLAR

The Times Gazetesi'nin 1 Eylül 1912- 1 Eylül 1913 tarihleri arasındaki nüshalarının yayınlandığı bir yıllık sürede yaklaşık 300 başyazının 130'unu Balkan Savaşları ve Türkiye'ye ayırmış olan *The Times* Gazetesi şüphesiz İngiltere'nin politikalarını yansıtmaya açısından dönemin en etkili gazetelerinden biridir. Yaklaşık 230 yıldır yayınıni sürdüren gazete taramanın yapıldığı dönemde 127 yıldır yayında, dönemin diplomatik çevrelerince de İngiliz hükümetinin bir aracı konumundadır. Halen İngiltere'nin en etkin yayın organlarından biri olan *The Times* Gazetesi bu bölümde okuyucuya tanıtılacaktır. İncelenen dönemi gazetenin dilinden yansıtmaya amaçlandığı bu çalışmada gazete tanıtımı da büyük ölçüde gazetenin taranan dönemde kendi içinden yapılmış olan alıntılarla yapılmaya çalışılacak; gazetenin dönemin İngiliz Hükümeti ve politikası üzerindeki etkileri bir kısım diplomasi ve basın tarihçilerinden alıntılarla aktarılacaktır.

Bir sonraki bölümde okuyucuya sunulacak gazeteden alıntılara geçmeden evvel bu bölümün ikinci kısmında Balkan Savaşı öncesi İngiltere'nin Yakın Doğu politikasından kısaca bahsedilecektir. Okuyucunun alıntıları anlamlandırabilmesi için Birinci Dünya Harbi sonrası diplomasiinin gündeminden kalkacak olan uluslararası alanda "Doğu Sorunu" olarak bilinen meselenin Balkan Savaşları'na kadar giden kısmını İngiltere eksenli kısaca bilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Doğu Sorunu'nun Makedonya Sorunu'na onun da Balkan Savaşları'na evrilmesinden kısaca bahsedilecek olup; ardından savaş sırasında iktidarda kalacak olan İngiliz Hükümeti'nin yapısına ilişkin de bilgi verilecektir.

1.1. The Times Gazetesi

The Times Gazetesi 1785 yılında Londra’da yayın hayatına başlayan ve o tarihten günümüze kadar kesintisiz yayını sürdürülen hem İngiltere’nin hem de dünyanın en uzun soluklu ve eski gazetelerinden biridir. *Britannica*’nın tabiriyle 1821’de yayınına başlayan *The Guardian* ve 1855’te yayın hayatına başlayan *The Daily Telegraph* ile beraber İngiltere’nin en etkili “üç büyük” ve dünyanın en önemli gazetelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Yayın hayatına evvela dört sayfa olarak başlayan gazete, on dokuzuncu yüzyıl ortasında hem sayfa sayısını on ikiye arttırmış hem de İngiltere’nin en önde gelen ulusal yayınlarından biri ve İngiliz kamuoyunda da geniş etkisi olan saygın bir gazete haline dönüşmüştür. Kırım Savaşı (1853-56) *The Times*’ın İngiliz kamuoyunda etki ve saygınlığını arttırdığı bir dönüm noktası olmuştur. Öyle ki, ilk defa bir gazete cepheye savaş muhabiri göndermiş¹⁶ ve İngiliz Hükümeti Rusların barış önerilerini *The Times* Gazetesi’nden öğrenmiştir¹⁷. *The Times* Gazetesi dönemin en büyük gücü İngiltere¹⁸’nin yarı resmi görüşlerini aktarması bakımından yirminci yüzyılın başında da hem İngiliz hem de Avrupa başkentlerinde çok etkili ve dönemin şartlarına göre gelişkin olarak dağıtım-satış noktasına sahip bir gazetedir. Şöyle ki Paris’te biri resmi ofis olmak üzere Fransa’da *The Times*’ın temin edildiği 14, Almanya’da 5, İsviçre’de 5 ve Belçika’da üç nokta bulunmaktadır¹⁹. İncelenen dönemde gazeteyi 1908 yılında kısmi olarak satın alan

---

¹⁶ William Howard Russell (1820-1907)

¹⁷ <https://www.britannica.com/topic/The-Times> Edinim Tarihi: 28.02.2018. Kuruluş döneminin 35 sayfalık bir kitapçıkta anlatıldığı, derli-toplu bilgi için bakınız: S.V Makover, *Some Notes Upon The History of The Times 1785-1904*, Morrison& Gibb Ltd., Edinburgh, 1904. İncelenen nüshada basım yeri ve basan belirtilmemiş olup; bunlara ait bilgiler dünyadaki basılı yayınların kataloglarını tutan worldcat.org adlı siteden alınmıştır.

¹⁸ Çevirilerde ve yararlanılan kaynakların büyük kısmında Büyük Britanya ismi genellikle kullanılmaktadır. Tıpkı çevirilerde Osmanlı İmparatorluğu için Türkiye teriminin yaygın olarak kullanılması gibi, dilimizde de yaygın olarak kullanılan isim İngiltere’dir. Bu yüzden tarafımızca bundan sonraki tanımlamalarda İngiltere ismi kullanılacaktır.

¹⁹ *The Times*, 19.08.1913. Bu nüshada her bir noktanın adres bilgileri de mevcuttur.

ve 1922 yılına kadar yöneten Lord Northcliffe Alfred Charles William Harmsworth²⁰ (1865-1922)'tur.

Gazete pazar hariç haftada altı gün olmak üzere genellikle 24 sayfa olarak yayınlanmaktadır. Bununla birlikte yılbaşı, paskalya gibi resmi tatil günlerinde 12 sayfa olarak yayınlanırken özel sayılarda sayfa sayısı 80'e kadar çıkmaktadır. 40.000. sayının yayınlandığı 10 Eylül 1912 nüshası 44 sayfa olurken, Kanada özel sayısının yayınlandığı 24 Mayıs 1913 nüshası 60, tekstil özel sayısının yayınlandığı 27 Haziran 1913 nüshası 86 sayfadır. Ayrıca gazetede her perşembe edebiyat eki, her çarşambaları ise mühendislik, madencilik ve benzeri ekler de gazeteyle beraber okuyucuya ücretsiz sunulmaktadır. Her ayın ilk perşembesi gazetenin eğitim eki ve ayda bir Güney Amerika eki bulunmaktadır. Ayrıca yılda bir kez "İmparatorluk Eki", yıllık ekonomik görünüm ve sair benzer ansiklopedik ekler de yayınlanmaktadır.

Gazete içeriğine ilişkin bilgiye gelince, hem bir finans gazetesi, hem politik hem de günlük gelişmelerin olduğu, spor haberlerinin, hukuk sayfalarının, dini haberler, mahkemelerden ve atamalara ilişkin haberler, hükümet genelgelerine ayrılan bölüm dahil olmak üzere çok geniş sayfa içeriğine sahip ve bolca küçük ilana da yer verilmiş bir gazete hüviyetinde olduğunu söylemek mümkündür. 1912-1913 bazı gazetelerin fotoğraf kullanmaya henüz başladıkları bir dönem; fakat *The Times*'da hiç fotoğrafa rastlanmamış olup gazetenin birçok yerinde bolca canlandırma çizim bulunmaktadır.

Gazetenin ilk sayfası sürekli küçük ilanlara ayrılmaktadır²¹. Bu sayfadaki ilanlar doğumlar, evlilikler, ölümler, anmalar, kişisel ilanlar, özel duyurular, konserler, sergi, çeşitli etkinlikler ve toplantı ilanları olmaktadır. İkinci sayfalar ise genellikle turizm

---

²⁰İngiliz basın tarihinde modern popüler gazeteciliğin kurucusu olarak halen sayılmakta olan Harmsworth 1896'da *The Daily Mail*'i, 1903'te *The Daily Mirror*'ı kurmuş, 1905'te *The Observer*'ı satın almıştır. I Dünya Savaşı sırasında İngiltere'ye katkılarından dolayı Vikont ve Baron yapılmıştır. İngiliz popüler basınının başlangıcı sayılan Northcliffe'nin yayıncılığından başlayarak günümüz İngiliz basınına kadar geçen süredeki tarihçe için bakınız: *Northcliffe's Legacy: Aspects of the British Popular Press, 1896-1996* Edited by Peter Catteral, Colin Seymour-Ure and Adrian Smith. London: Macmillan, 2000 and New York: St. Martin's Press, 2000. 237 sayfa

²¹Gazete 1966'ya kadar bu şekilde yayınlanmış olup; bu tarihten itibaren ilk sayfalarını diğer gazeteler gibi günlük gelişmelere ayırmaya başlamıştır.

ilanlarından oluşmaktadır. Bu ilanların bir kısmı dünyanın her yerine kalkan gemiler, bunların ne zaman kalkacağı, gemilerin büyük çoğunluğunda da gemilerin yolculuk süresi ve fiyatlarından bahsedilmekte; aynı zamanda otel tarif bürolarının ilanları da bulunmaktadır. İkinci sayfada ayrıca yardım kuruluşları ve hastanelere ait reklamlar devamında ise çeşitli ilanlar bulunmaktadır. Üçüncü sayfalar dini gelişmelere ayrılmıştır: Rahip atamaları, rahipler ve dini gelişmelere ilişkin haberler. Ardından iç gelişmeler ve sonrasında iki bazen üç sayfa dış haberler ki bunların neredeyse tamamı dünyanın çeşitli yerlerindeki muhabirlerinden gelen telgraflardan oluşmakta, ardından haberlerden özetler, başyazılar²², spor haberleri, gazetenin son kısmı ise dünya borsaları ve ekonomik gelişmelerinin aktarıldığı yaklaşık 8 sayfayı kaplayan finans kısmı oluşturmaktadır.

Editorya gazeteyi 10 Mayıs 1913 tarihli nüshasında dünyadaki tüm gazetelerden daha kolay okunan bir gazete olduklarını büyük harfle yazarak yeni okurlara şöyle tanıtılmaktadır: *“Gazetenin orta sayfasının sağ tarafında tüm haberlerin özet indeksi baş makalelerle beraber sunulmakta; sol tarafında ise günün önemli tüm olayları sıralanmakta. Bu sayfanın hemen öncesinde The Times’ın dünyanın dört bir yanındaki muhabirlerinden gelen dış ve imparatorluk haberlerinde önemli telgraflar yer almakta. Bunun öncesindeki sayfalarda ise muhtelif çok yönlü genel haberler hepsinin önünde gelen sayfalarda günlük hukuk haberleri yer almakta. Ortadan açıldıktan sonraki diğer bir sayfa iç haberlere ayrılmış ve kural olarak önemli politik haberler bulunmakta. Ardından gelen sayfa mahkemeler, sosyal ve kişisel haberler. Bunların dışında Parlamento görüşmeleri ve hepsinden sonra spor haberleri bulunmakta. Tamamen finansal bir gazete hüviyetindeki finans haberleri her gün finans ve ticaret konusundaki konuları kapsamakta. Kitap tanıtımları gibi içeriği olan bağımsız bir bölümde her*

---

²²Gazetenin tam orta sayfasında yer alan başyazılar genellikle üç adet olarak yayınlanmaktadır. Sırasıyla bunların ilki önemli dış gelişmelere ilişkin, ikincisi ülke içi olaylara ilişkin ve üçüncü başyazı da sanatsal olaylara ilişkindir. Üçüncü ve bazen ikinci başyazıların yayınlanmadığı görülmüş olup, dış olaylara ilişkin başyazının yayınlanmadığı bir tek güne rastlanmamıştır.

perşembe sabahı The Times’la beraber basılan Edebiyat Eki’dir. Mühendislik ve benzeri çeşitli uzunluktaki ekler de çarşambaları yayınlanmaktadır. Eğitim eki ise her ayın ilk perşembe günleri yayınlanmakta ve yıl içinde yıllık İmparatorluk Sayısı ve daha özel birçok ek zaman zaman yayınlanmaktadır. BU SIRALAMA HER ZAMAN AYNIDIR. [büyük harfle yazılmış] Bundan dolayıdır ki The Times çeşitli konularda birçok haber sunmasına rağmen bunları her zaman aynı formatta sunmakta olduğu için meşgul okuyucularına en kolay erişimi sağladığını iddia edebilmektedir”²³

Gazetenin fiyatına gelince 1 Eylül 1912’de gazetenin fiyatı 3 pens, abonelere ise 2 penstir. 5 Mayıs 1913’ten taramanın nihayetlendiği 1 Eylül 1913 tarihine kadar gazete fiyatı 2 penstir. Gazetenin çeşitli tarihlerdeki fiyatlamasına ilişkin bilgi ise 21 Nisan 1913 tarihli nüshada şöyle belirtilmektedir: 1 Temmuz 1796- 4,5 pens; 1 Ocak 1799’da 6 pens; 22 Mayıs 1809’da 6,5 pens; 1 Eylül 1815’de 7²⁴ pens; 15 Eylül 1836’da 5 pens; 1 Temmuz 1855’te 4 Pens; 1 Ekim 1861’de 3 pens; 5 Mayıs 1913’de 2 Pens. Aynı tarihli nüshada halihazırda Paris’te 5 pensten satılan *The Times*’ın gelecekte 4 pensten satılacağı da belirtilmektedir. Gazetenin fiyatını düşürdüğü 5 Mayıs 1913 tarihli nüshadan sonraki ilk sayı 6 Mayıs 1913’te fiyat düşüşünün olduğu ilk gün 5 mayısta sabah saat 9’da bütün kopyaların tükendiği; %25’lik bir tiraj artışının ilk gün olduğu, insanların bulamadıkları için gazeteyi alamadıkları editoryaca belirtilmektedir.

Gazetenin tirajına gelince, gazetenin kurulduğu on sekizinci yüzyıl sonunda günlük yaklaşık 5.000 olan tiraj on dokuzuncu yüzyılın ortasında 40.000’e çıkmıştır.²⁵ Gazetenin incelendiği dönemdeki tiraja gelince, tam bir yıllık nüshalarda neredeyse hiçbir sayfa atlanıp gözden kaçırılmaksızın inceleme yapılmasına rağmen hiçbir yerde gazetenin tirajına ait bir rakama rastlanılamamıştır. Stanley Morison’un dört ciltlik *The History of The Times* adlı yapıtının üçüncü cildi “*The Tweentieth Century Test 1884-*

²³ *The Times*, 10.05.1913

²⁴ On dokuzuncu yüzyılın başından ortasına kadar olan dönemde İngiltere’de gazetelere devlet vergisi konulmaktadır. Bu yüzden gazete fiyatları bu tarih aralığında daha yüksektir.

²⁵ <https://www.britannica.com/topic/The-Times> Edinim Tarihi: 28.02.2018.

1912”nde gazetenin 1912 Eylül ayı ortalama tirajının 47.400 olduđu²⁶ belirtilmektedir. Mayıs 1913’te fiyatını düşüren gazetenin tirajının %25 arttığı 6 Mayıs 1913 nüshasında belirtildiğı yukarıda yazılmıştı; bunu dikkate alarak kaba bir hesapla Mayıs 1913 sonrası tirajının günlük yaklaşık 60.000 olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca dönemin İngiliz basınında tiraj bakımından önde gelen gazeteler arasında olmadığı da söylenebilir.²⁷

Tez çalışmasında en çok alıntının yapıldığı bölüm gazetenin dış haberler kısmında her gün dünyanın çeşitli yerlerinden, çekildiğı tarih de²⁸ belirtilerek gelen telgraflardır. İncelemede İstanbul²⁹, Berlin, Viyana, Paris, St. Petersburg, Roma, Atina, Sofya, Belgrad ve diğer bilinen Avrupa şehirlerinin dışında Valparaiso’dan (Şili), Montevideo’ya, Toronto’dan Tangier’e (Fas), Ottawa’dan Simla’ya (Hindistan), Wellington’dan Şikago’ya kadar dünyanın birçok yerinden ismi belirtilmeyen muhabirlerce gönderilen telgraflarla karşılaşmıştır. Bunların küçük bir kısmı, ki hiçbir zaman gelen telgraf sayısı ve yayınlanan içeriğinin %10’unu bulmamakta, dünyanın değişik yerlerinden gelen Reuters mahreçli telgraflardır. Diğer telgrafların tümü gazetenin kendi muhabir ağıyla gelen telgraflardan oluşmaktadır. Telgraf gönderen

---

²⁶Stanley Morison, *The History of The Times, Volume III: “The Twentieth Century Test 1884-1912”*, The Macmillan Company, New York, 1947, s.770

²⁷Bununla birlikte diğer bazı İngiliz gazetelerinin aylık ve yıllık tirajlarını *The Times*’a reklam vererek yayınladıklarına rastlanmıştır. Şöyle ki, 1 Ekim 1912 tarihli nüshanın üçüncü sayfasında tam sayfa olarak *London The Evening News*’in ilanı vardır. İlanda *Daily Mail* ve *Daily Mirror* hariç günlük basında en çok satan gazete oldukları belirtilmekte ve Ağustos 1912 satış ortalamasının günlük 560.000 adet olduğu ilan edilmektedir. *The Daily Mail* gazetesi ise aynı içerikle 4 Ocak 1913 tarihli nüshada gün gün 1912 yılı satış rakamlarını belirterek ilan vermiştir. Bu gazetenin ortalama günlük tirajı yaklaşık 900.000 adettir. 6 Ocak 1913 tarihli nüshada ise aynı şekilde bu sefer *The Daily Chronicle* Gazetesi tirajlarını gösteren reklam vermiştir. Bu gazetenin günlük ortalama satışları yaklaşık 400.000 olup, İngiliz halkının savaşa ilgisini göstermesi açısından Balkan Savaşları’nın başladığı Ekim ayından sonra bu sayının günlük 500.000’e çıktığı ilanda görülmektedir. 8 Ocak 1913 tarihli nüshada ise aynı içerikle bu sefer *The Daily Mirror*’ın 1912 tirajları yayınladığı görülmektedir. Bu gazetenin ortalama günlük tirajı yaklaşık 700.000 olup, savaşın başlaması sonrası bu rakamın 50.000 artarak 750.000’e çıktığı gözlemlenmektedir.

²⁸ Bu çalışmada alıntı yapılan telgraflara ait dipnotlarda da telgrafın çekildiğı tarih de belirtilmektedir.

²⁹Gazetede İstanbul için sürekli olarak Konstantinapolis ismi kullanılmaktadır. Sadece bir defa, onun da yanlışlıkla yapıldığı tarafımızca düşünülmektedir, 8 Mart 1913 tarihli nüshada 6 Mart tarihli İstanbul’dan gelen “Türk Başkenti’nde Huzursuzluklar” başlıklı telgrafta Konstantinapolis yerine İstanbul ismi kullanılmıştır.

muhabirler dört çeşittir³⁰. İlki gazetenin Viyana, Berlin, İstanbul, Paris, Sofya, Atina ve St. Petersburg gibi İngiltere için önemli olan merkezlerde gazetenin aylık maaşlı muhabirleridir. Bunların göndermiş olduğu telgraflarda “kendi maaşlı muhabirimizden” karşılığındaki “*from our own correspondent*” ibaresi bulunmaktadır. İkincisi Selanik, Köln, Çetine, Podgoritza, Zanzibar ve sair diğer birçok yerden gelen telgraflarda “kendi muhabirimizden” karşılığındaki “*from our correspondent*” olarak adlandırılan haber başı ücret alan muhabirlerdir. Üçüncüsü Balkan Savaşları ve benzer özel durumlar sırasında çeşitli bölgelere gönderilen “kendi özel muhabirleri”dir. “*From our special correspondent*” olarak tabir edilen bu tür muhabirler dönemin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde savaşın çeşitli aşamalarında Manastır, Üsküp, Tekirdağ, Çorlu, Gelibolu, Kavala, Edirne, İşkodra ve Tuzi gibi İmparatorluk sınırları içerisinde bulunan şehirlerden haberler göndermişlerdir. Dördüncü ve son muhabir çeşidi ise, gazeteye bağlı olmayıp kendi inisiyatifıyla bulunduğu bölgeden *The Times* editoryasına haber gönderen muhabirlerdir. Gazetede bu muhabirlerden gelen haberler “bir muhabirden / *from a correspondent*” olarak tanımlanmaktadır. Bu tür muhabir telgrafına az sayıda rastlanmış olup, genellikle bu yolla gelen telgrafların belirgin şekilde tarafgir olduğu özellikle savaşa ilişkin incelemede gözlemlenmiştir.

Savaşan taraflardan Atina, Sofya ve Belgrad’dan gelen telgraflarda hissedilmese de³¹ İstanbul ve Selanik’ten gelen telgrafların neredeyse tamamen sansürsüz gönderildiğini söyleyebilmek mümkündür. Yoğun sansürün uygulandığı savaş halinde telgraf merkezleri hükümetlerin denetiminde ve yabancı dil bilen sansürcü personel kendisine tanınan yetki dahilinde gazetecilerin yazdıklarını istediği gibi kısıtlama imkanı bulabilmektedir. Bu durumda savaşın başlamasından üç hafta sonra düşen

---

³⁰ Bu dört çeşit muhabir, alıntı yapılan telgrafa ait dipnotta tarafımızca Kendi Maaşlı Muhabirimizden(KM), Kendi Özel Muhabirimizden (KÖM) kısaltmalarıyla belirtilecek olup, diğer tür muhabirler kısaltma olmaksızın belirtilecektir.

³¹ İstanbul dışında diğer hiçbir başkentten gönderilen telgraflarda telgraf gönderilen ülkenin ordusu ve hükümetine saldırılmadığı, küçük düşürülmediği tarafımızca gözlemlenmiştir.

Selanik'i³² bir kenara koyarsak, İstanbul'dan gelen telgrafların ya İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği hattından geldiği³³ ya da gazeteye gelen telgrafların o dönem haftada üç defa sefer yapan İstanbul-Köstence vapurlarına verilip, Köstence veya Bükreş telgrafhanesinden sansürsüz olarak merkeze gönderildiği tarafımızca düşünülmektedir. Ayrıca diğer savaşan devletlerden farklı olarak İstanbul'dan gelen telgraflar iç gelişmelere ilişkin çok ayrıntılı haberler içermektedir.

Gazetenin savaşa ilgisine geçmeden önce, tarama sırasında dönemin İngiliz kamuoyunun savaş haberlerine karşı ilgili olduğu inceleme sırasında karşılaşılan reklamlardan anlaşılmaktadır. Şöyle ki, diğer İngiliz gazeteleri çeşitli dönemlerde *The Times*'a reklam vererek bölgedeki özel muhabirlerinden en güncel haberlerin kendilerinde olduğunu belirtmektedir. 29 Ekim 1912 tarihli nüshada dönemin akşam gazetesi *Pall Mall Gazette* “Doğu Sorunu’nun tüm yönleriyle değişmekte olduğu savaşa ilişkin askeri ve politik gelişmeleri gün be gün öğrenmeyi arzu edenler için” diyerek ilan vermekte; 11 Ekim 1912 tarihli nüshada *Near East* (Yakındoğu) adlı derginin reklamında ise “Eğer Balkanlar’daki mevcut durumla ilgileniyorsanız okuyunuz: *Yakındoğu. Cumaları yayınlanır, 6 pens. İstanbul, Atina, Sofya, Belgrad, Bükreş’teki özel muhabirlerden haftalık mektuplar*” ilanı yayınlanmaktadır. Bunun yanında *The Times* editoryal olarak bölgeye ilişkin yazıların yayınlandığı bazı dergileri de çeşitli

---

³² Buradan gelen telgrafların daha savaşın başında çetelerin saldırısı sonrası kesilen hatlardan dolayı sürekli geri geldiği muhabirin kendince 12.10.1912 tarihli nüshada “6 Ekim’den beri gönderdiğim bütün telgraflar geri geliyor”denilerek belirtilmiştir.

³³Bu tür bir hattın varlığı 29.01.1913 tarihli Viyana’dan gelen bir telgrafta belirtilmektedir. Viyana’dan yazan muhabir Türk ordusu içinde çatışmalardan bahsediyor ve bu haberi Avusturya Resmi Haber Ajansı’nın yayınladığından bahsettikten sonra: “Bu telgrafın Jön Türklerin sansüründen geçmeyeceğini ya Avusturya-Macaristan Elçiliği ya da farklı bir sansürsüz kaynaktan geçebileceği kabul etmek lazım. [fakat] Her durumda öncelikle Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanlığı’nın öncelikle izni olmaksızın yayınlanamaz” demektedir. 23 Ocak 1913’te gerçekleşen Babıali Baskını sonrası iktidarı ele alan İttihat ve Terakki yönetimi elçiliklerin de şifreli telgraf gönderimini yasaklamış, bu durum Reuters mahreçli bir telgrafla 6 Şubat 1913’te *The Times*’a yollanmış ve 07.02.1913 tarihli nüshada şöyle yayınlanmıştır: “Savaş Bakanlığı’nın talebi üzerine Babıali elçiliklerin denize komşu vilayetlerdeki konsoloslarla şifreli telgraf yazışmasını yasakladı. Buradaki “deniz” sadece Akdeniz ile sınırlı değil aynı zamanda İran Körfezi ve Kızıl Deniz dahil. Elçilikler protesto etmeye niyetliler.”

tarikhlerde tanıtılmaktadır³⁴. Bu durum dönemin İngiliz kamuoyunun gelişmelere ilişkin bilgiyi parayla satın alacak kadar savaşa ilgi duyduğunu göstermektedir.

The Times Gazetesi'nin Balkan Savaşları'na ve özellikle Türkiye'ye³⁵ çok ilgi gösterdiğini³⁶ söylemek mümkündür. Bu ilgi sadece muhabir ve-veya telgraflar bazında olmayıp özellikle hem başyazılarda hem de editoryal yazıların çokluğu ve ayrıntısında da gözlemlenmektedir. İncelenen süreç boyunca gazetenin savaşa ve savaşanlardan Türkiye'ye başyazılarda bolca yer ayırdığını söylemek gerekir. Şöyle ki: Eylül 1912'de altı adet başyazı, Ekim 1912'de yirmi iki adet başyazı; Kasım 1912'de yirmi adet başyazı; Aralık 1912'de on altı adet; Ocak 1913'de on üç adet; Şubat 1913'de altı adet; Mart 1913'de sekiz adet; Nisan 1913'de on iki adet; Mayıs 1913'de on adet; Haziran 1913'de dört adet; Temmuz 1913'de on bir adet; Ağustos 1913'de altı adet olmak üzere bir yıl içinde yayınlanmış olan yaklaşık üç yüz adet başyazının yüz otuz tanesi savaş ve özellikle Türkiye'ye ayrılmıştır. Ayrıca bol bol editoryal haber ve okur mektubu da bulunmaktadır.

Merkezde düzenlenen yukarıdaki bu haberlerin dışında gazetenin en büyük haber kaynağı diğer ülkelerde bulunan gazetelerde isimleri belirtilmeyen³⁷ muhabirlerden gelen yazılardır. Buralardan gelen haberler günlük gelişmelere ilişkin

³⁴ 1 Mart 1913 tarihli mart ayına ait dergilerin tanıtıldığı nüshada Yakın Doğu alt başlığı ile dergilerin baskıları tanıtılıyor. İlk tanıtılan *Nineteenth Century* dergisine ilişkin, çeşitli yazarların bir kısmı Çatalca hattından gelen makalelerinden bahsediliyor; Sir Harry Johnston'un makalesinden bahisle, ki kendisi Türkiye'nin Avrupa vesayetinde 50 yılda tam bir baskı ile Asyalı bir Türkiye'nin yeniden yaratılma ihtimali olduğunu öngörmekte denilerek "Doğu Sorunu'nun Nihai Çözümü" makalesi okuyucuya tanıtılıyor. *Contemporary* dergisinde Sir Harry Johnston'a aynı şekilde "Bulgaristan" makalesi ile Mr. J. Ellis Barker de katılıyor denilmektedir. *Fortnightly* dergisinde ise eski Avusturya'nın Roma'daki elçisi Her Henry Lützow Balkan İttifakı'nın kronik kötü Türk yönetimine karşı geçici bir tedavi sağladığını belirtiyor denilmekte. *English Review*'de Türklerin ne disiplini ne de iyi yönetimi olmadığı için yenildiğine dair yazı denilerek tanıtım benzer şekilde devam etmekte...

³⁵ Gazetede Osmanlı İmparatorluğu ismi çok az kullanılmakta olup, genellikle Türkiye denmektedir.

³⁶ Özellikle savaşın başında olmak üzere *The Times* da belli tarihlerde gazeteden haricen parayla satılan Balkan Savaşı ekleri 14 Ekim 1912 tarihli nüshasında gazetenin o haftaki baskılarıyla beraber 2 pens karşılığı "*The Wars in the Balkans-Balkanlar'da Savaş*" ekinin satılmakta olduğuna dair bilgi okuyucularla paylaşılmıştır. Öte yandan sürekli olarak savaşa ilişkin haritalar yayınlanmakta olup, günlük yayınlanan haritaların dışında 28 Ekim 1912 tarihli nüshasında iki tam sayfa Balkanlar ve savaş haritası yayınlanmıştır.

³⁷ İstanbul'daki muhabir o dönem İstanbul'a gezi yapan ve sonrasında bu geziyi kitaplaştıran William H. Pickthall'ın hatıratından çıkartılarak bu satırların yazarı tarafından öğrenilmiştir. Gazetenin o dönem İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves'tir (1876-1953). Bakınız: William M. Pickthall, *Harpte Türklerle Beraber 1914*, Çeviri: Kemalettin Yiğiter, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.44. Aynı zamanda ajan da olan bu muhabire ilişkin ayrıntılı bilgi dördüncü bölümde okuyucuya aktarılacaktır.

birçok bilgiyi içermektedir ve dış gelişmeler başlığı altında genellikle gazetenin en çok orta sayfasında ve iki sayfa olarak yer almaktadır. Savaşın başında bu sayfaların %70'ine yakın bir kısmı savaşa ilişkin çeşitli yerlerden gelen telgraflardan oluşmaktayken, ilerleyen zamanlarda bu oran %25'lere kadar düşmektedir. Bununla birlikte savaş ve savaşanlardan Osmanlı İmparatorluğu'na dair bu sayfalarda haber yayınlanmayan nüsha ile karşılaşılmamış olup, tarama boyunca İstanbul'dan telgraf gelmeyen bir tek güne de rastlanılmamıştır.

Taramanın yapıldığı dönemde gazetenin uluslararası arenada çok iyi takip edildiğini, başyazı ve editoryal yazılara birkaç gün içinde İstanbul'daki yerel basın dahil kıta Avrupa'sındaki diğer başkentlerden de hemen cevap geldiği,³⁸ Londra'daki Osmanlı Elçiliği'nin de gazeteyi çok iyi takip ettiği gözlemlenmektedir³⁹. Bu durum gazetenin dönemin İngiliz İmparatorluğu'nun, özellikle de Dışişleri Bakanlığı'nın görüşlerini yansıttığından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki başyazı ve editoryal yazılarda özellikle Türkiye ve Türk devlet adamlarına ilişkin bir başyazarın bilemeyeceği kadar ayrıntı ve istihbari bilgi olması tarafımızda belli yazıların doğrudan İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve o dönem bakanlığın bünyesinde bulunan Dışişleri Bakanlığı İstihbarat

---

³⁸Başyazı ve okur mektubu kısmında ayrıntılı incelenecek olsa da 9 Kasım 1912 tarihli nüshada İstanbul muhabiri "İstanbul'un Durumu-Binlerle Şehre Akan Mülteciler" başlıklı telgrafında *The Times*'da yayınlanan yazıda orduyu karalayıcı haberler olması nedeniyle Tanin'de bunun protesto edildiğini şöyle aktarıyor: "*Tanin... Osmanlı ordusunu "kötüleyici ve karalayıcı" şekilde eleştiri imasıyla The Times gazetesine saldırıyor. Tanin The Times'ın son sayılarında Kırkkilise ve Lüleburgaz'dan kaçıştaki paniğe şahit olanların aktarılmasını kastederek [gazeteye saldırıyor].*" Aynı şekilde 20 Ocak 1913 tarihli adaların Yunanistan'a ait olduğuna ilişkin "Ege Adalarının Geleceği" başlıklı başyazının Yunanistan'da yarattığı memnuniyeti Atina'daki muhabiri 21 Ocak 1913 tarihli telgrafında merkeze bildiriyor ve 22 Ocak 1913 tarihli Atina mahreçli "İtalya'nın Ege Adalarına İlgisi" telgrafla gazetede yer alıyor. 17 Mayıs 1913 tarihli Basra Körfezi, Bağdat Demiryolu ve Arap eyaletlerinde İngilizlere Türklerin vermesi istenen tavizlerin konu edildiği "Türkiye ile İngiliz Müzakereleri" başlıklı başyazı sonrası sadece iki gün sonra 19 Mayıs 1913'te bu başyazıya Paris, İstanbul, Berlin ve St. Petersburg'dan gelen yorumlar "Dış Basında Yorumlar" başlığıyla aktarılmaktadır.

³⁹26.04.1913 cumartesi günkü nüshada editoryal olarak yayınlanmış olan "Küçük Asya'da Huzursuzluk-Ermenilere Karşı Kışkırtmalar" yazısına Londra'daki Osmanlı İmparatorluğu elçiliğinden gelen cevap pazartesi günü yayınlanıyor ki, gazetenin pazar günleri yayınlanmadığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte Türkler aleyhinde birçok yazı çıkmasına rağmen elçilikten bunlara ilişkin bir cevap yazısına bu örnek dışında rastlanılmamıştır. Cevap yazılmış olsa bile belki editoryal olarak yayınlanmamış da olabilir. Bu örnek dışında taramada Londra'daki elçilikten gönderilip yayınlanan biricik haber İngiliz halkının yardımlarının kabul edileceğine dair 18 Ekim 1912 tarihli "*Türkiye'ye Gezici Hastane Malzemeleri-Gönüllüler Sorunu*" başlıklı bir yazıdır.

Servisi'nce (*Foreign Office Intelligence Service*) yayınlattırıldığı kanısını⁴⁰ uyandırmıştır.

Yirminci yüzyıl başı dış ilişkiler ve özellikle İngiltere Dışişleri Bakanlığı konusunda uzmanlaşan Cambridge Üniversitesi tarih Profesörü Zara S. Steiner (1928-), dönemin İngiliz basınını diplomatlardan sonra dış dünyayla bağlantılarda en önemli bağlantı olarak adlandırmakta; dönemin İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda basın bürosu bulunmadığını fakat bakanın bir editörü ziyareti çok sık olmasa da özel yardımcısı ve üst düzey görevlilerin sık sık editörler ve muhabirler ile buluştuklarını; geniş yerel bilgilerinden dolayı muhabirlerin her daim olmasa da Dışişleri Bakanlığı'nın ihtiyacı olan bilgileri temin ettiğini söylemektedir. *The Times* için de “*Yurtdışında sürekli yarı-resmi gazete olarak tanınmış olan The Times, Sir Edward Grey'in dışişleri bakanlığı döneminde [1905-16] tıpkı Westminster Gazette gibi özel pozisyonda bir gazeteydi.*” ve “*Dışişleri Bakanlığı ısrarla yalanlasa da hem yurt içinde hem yurtdışında The Times yarı resmi gazete muamelesi görmekteydi*”⁴¹ diyerek gazetenin o dönem İngiliz Dışişleri Bakanlığı içindeki etkinliğini belirtmektedir. Aynı şekilde tam Balkan Savaşları öncesi İngiltere'yi ziyaret eden Rus Dışişleri Bakanı Sergey Dmitriyeviç Sazanov (1860-1927) ile Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey arasında Balmoral'da Ekim 1912'deki görüşmeye ilişkin mektuplaşan dönemin Liberal Parti politikacısı ve milletvekili Arthur Ponsonby (1871-1946) ile 1916-1922 arası İngiltere Başbakanlığı yapacak olan Liberal Parti Başkanı Llyod George (1863-1945) arasındaki mektuplaşmada “*Dışişleri Bakanlığı sadece The Times'a bilgi vermekte, önümüzdeki*

---

⁴⁰ İleride ayrıntılı örnekleri verilecek; fakat belirtmeli ki hem editoryal hem de başyazılarda özellikle dışişlerinin aleni “katkısı” sıkça gözlemlenmektedir. Öyle ki bazı konulara ilişkin 35 yıl önceki İstanbul muhabirinin doğrudan telgrafları çıkarılmakta, Osmanlı Makedonya'sında Gusine ve Plava gibi küçük kasabalardaki Müslüman nüfusun 1879-80'de Sırp yönetimine isyan ettiğine dair başyazılarda verilen bilgiler; Selanik, Manastır ve Epir'deki mahalle mahalle toplam Ulah hanelerinin belirtildiği telgraflar ve sair buna benzer bu görüşü ispatlayan birçok örnek bulunmaktadır. Bakınız: *The Times*, 24.03.1913, “Arnavutluk Sorunu”, başyazı; *The Times*, 01.02.1913, “Makedonya'nın Romanları-Tarihi Bir Bakış”, İstanbul mahreçli ve 13 Ocak'ta gönderilmiş telgraf.

⁴¹ Zara,S., Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914*, Cambridge University Press, 1969, s. 186

birkaç hafta boyunca [olacaklara ilişkin] sadece bu gazeteden aydınlanabilir⁴²” diye yazmaktadır.

İki defa Pulitzer ödülü almış olan ABD’li tanınmış gazetecilik tarihçisi Allan Nevins (1890-1971) 1959 yılındaki bir yazısında Gazetenin dönemin İngiliz hükümetlerinin resmi görüşlerini yansıttığına söyleyerek *The Times*’ın Londra’daki etkisini şöyle tanımlamaktadır: “*Yüzyıldan fazla bir zamandır Büyük Britanya’nın politik yapısının önemli tamamlayıcısı durumundadır. Haberleri ve editoryal yorumları dikkatli bir şekilde eşgüdümlü ve çoğunlukla ciddi şekilde gerçek bir sorumluluk taşır. Gazete makalelerinde bazı önemsiz gibi yazılmış ıvr kıvr şeyler açıkça itiraf edildiği zaman tamamındaki vurgunun İngiltere’nin en iyi çıkarlarını gözetken önemli kamu işleri [manasında] olduğunu düşünmek gerekir. Bunu yapabilmek için de gazetenin editörleri çok uzun zamandan beri Downing Street 10 [Başbakanlık Konutu] numara ile yakın temas halindedir*”.⁴³

Gazetenin Londra’daki etkisine örnek vermek açısından 1918’de gazetenin başında bulunan Geoffrey Dawson (1874-1944) gazetenin en büyük hissedarı olan ve 1922’de ölene kadar da olacak olan Northcliffe’in “*hastalık haline gelen bencillikleri*” konusunda dönemin İngiltere Başbakanı Lloyd George (1863-1945)’u uyaran bir mektup yazmıştır. Dawson, Başbakan’dan “*Kabine’de bir değişiklik yapmadan önce Northcliffe’in onayını istemesi talebine direnmesini*” istiyordu⁴⁴.

⁴² A.g.e., ss.187-190. Bu görüşmeden yaklaşık 10 gün sonra da resmi olarak savaş başlamıştır.

⁴³ Allan Nevins, "American Journalism and Its Historical Treatment", *Journalism Quarterly* (1959), s. 414. Makale 411-22 sayfalar arasındadır. Ayrıca 1912-19 ve 1923-1941 arası gazetenin baş editörlüğünü yapmış olan Geoffrey Dawson (1874-1944) üzerine Kuzey Teksas Üniversitesi’nde hazırlanmış olan doktora tezinde gazetenin tirajının düşük olmasının çok önemli olmadığı “*The Times* [o dönem] İngiltere’de hükümetin başı ile sürekli ve doğrudan görüşen tek gazeteydi” demektedir. Bakınız: Bruce T. Riggs, Geoffrey Dawson-Editor of *The Times* (London) and its Contribution to the Appeasement Movement, Texas, 1993, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.39

⁴⁴ Martin Walker, *Basının Gücü*, Çeviren: Gülden Şen, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 56. Bu kaynakta dünyanın en etkili 12 gazetesi tarihsel gelişimleri sürecinde tanıtılmakta olup, ilk sırada *The Times* yer almaktadır. Aynı kaynakta 1922’de *The Times*’ın çoğunluk hissesinin ABD’li John J. Astor’a geçmesinden sonra gazetenin yönetim kuruluna İngiltere Adalet Bakanı, Bank of England Başkanı, Royal Society Başkanı gibi kişilerin atandığı belirtilip “*Bu kişilerin görevi The Times’ın patronluğunun asla yalnızca bir ticari konu olarak algılanmamasını sağlamak ve layık olmayan ellere düşmesini önlemektir*” denilmektedir. Bakınız: a.g.e. s. 57

Gazetenin yarı resmi olduğu görüşü kaynaklı olarak, *The Times* hem Osmanlı yönetici sınıfı hem de yerel gazeteler tarafınca da iyi takip edilmektedir. Gazetenin özellikle II. Abdülhamit tarafınca da iyi takip edildiğini Yıldız Sarayı’nda 1894-1908 arası Mabeyn-i Hümayun Başkatibi olarak görev yapan Tahsin Paşa (1859-1930) hatıralarında Sultan Abdülhamit’in hem iç hem dış basını çok iyi takip ettirdiğini, içeridekileri sansür usulüyle kontrol altında tutarken Avrupa basınında böyle bir imkanı olmadığı için bunları günü gününe tercüme ettirip çeşitli şekil ve vasıtalarla cevap verdiğini söylemektedir. Devamında: “*Yabancı gazeteler içerisinde özellikle önem verdiği şunlardı: The Times, Temps, Kulisse Zeitung, Tribune, Standart, Vedemosti. Bu gazetelerin siyasi makalelerini ve yorumları günü gününe tercüme edilip kendisine sunulurdu*”.⁴⁵ Orhan Koloğlu da yine Tahsin Paşa’ya dayandırdığı bir değerlendirmesinde “*Yıldız arşivlerindeki en büyük koleksiyonlardan biri The Times ve Deba’dan Sırp ve Bulgar yayınlarına kadar değişik yüzü aşkın yayından oluşuyor*”⁴⁶ demektedir. Balkan Savaşı’nın başlayacağı tarihi daha önceden bilmesinden ve bunu gazeteden yayınlamasından dolayı da 16 Ekim 1912 tarihli *Tanzimat Gazetesi* şöyle yazmaktadır: “*Avrupa basınında Balkan harbinin 9-10 Ekim tarihlerinde patlak verebileceği söylenirken, The Times Gazetesi savaşın 15-20 Ekim arası başlayabileceğini yazmıştır. Times Gazetesi’nin muhakemesinin ne kadar iyi olduğunu bir kez daha öğrendik*” ifadesini kullanmak suretiyle bu gazetenin haberlerinin güvenilirliğine dikkat çekmiştir.”⁴⁷

Son olarak *The Times*’ın Türkiye’ye ilişkin haberlerinin sadece dönemin Avrupa, Osmanlı ve İngiliz sömürge basınına da takip edilmediği vurgulanmalıdır. Savaşı izlemek üzere Çarlık Rusya’sının Asya şehri Orenburg’ta yayın yapan Vakıf Gazetesi’nin savaşı izlemek üzere İstanbul’a göndermiş olduğu muhabiri, Orenburg’a

⁴⁵ *Yıldız Hatıraları*, Tahsin Paşa, Yayına Hazırlayan: Ahmet Zeki İzgöer, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2017, s.185

⁴⁶ Orhan Koloğlu, *Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa’ya*, Kırmızı Kedi Yayınları, Şubat 2013, s.27.

⁴⁷ Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü-Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s.332

gönderdiği haberlerde *The Times*'ın Türkiye aleyhine yayınlarına sıklıkla yer vererek gazeteyi İngiliz devletinin resmi görüşlerini yansıtan gazete olarak tanımlamaktadır⁴⁸.

The Times'ı kısaca tanıttıktan sonra diğer bölümde gazetenin Balkan Savaşları'na bakışına geçmeden önce Doğu Sorunu'ndan Balkan Savaşı öncesine kadar nasıl gelindiğine de özellikle İngiltere eksenli kısaca değinmek gerekmektedir.

1.2. İngiltere ve Balkanlar

Doğu Sorunu'ndan Balkan Savaşları'na

Osmanlı İmparatorluğu Batı karşısında on yedinci yüzyıldan itibaren askeri, ekonomik, bilimsel ve benzeri her alanda gerilemiştir. On yedinci yüzyılda Osmanlı toprak rejimi çökmüş, tarımsal üretim düşmüş, dış ticaret Batılı deniz şirketlerinin tekeline girmiş ve ülke bir hammadde ülkesi haline gelmiştir. On sekizinci yüzyıl başında Osmanlı devlet adamlarınca da devletin çökme ya da dağılma haline geçtiği anlaşılmıştır.⁴⁹ Bu durum, Avrupa diplomasisinin on sekizinci yüzyılın sonundan yirminci yüzyılın başına kadar ana uğraşı olan “*Doğu Sorunu*”nu yaratan esas sebeptir.

On dokuzuncu yüzyılın başından Osmanlı İmparatorluğu yıkılana kadar geçen sürede İmparatorluğun büyük devletlerle ilişkilerini belirleyen ana saikin Doğu Sorunu ve buna bağlı ortaya çıkan alt sorunlar olduğunu söylemek mümkündür. Yaklaşık 200 yıl Avrupa diplomasisinin en önemli konularından olan Doğu Sorunu için değişik tanımlamalar yapmak mümkündür. Doğu Sorunu ve özellikle Balkanlar konusunda uzmanlaşmış olan Charles & Barbara Jelavich “*Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan diplomatik sorunlar genel olarak Doğu Sorunu'dur.*”⁵⁰ diye adlandırırken, ilk defa 1815 yılında Viyana Kongresi'nde kullanılan Doğu Sorunu terimini *Büyük Sovyet Ansiklopedisi* 19. yüzyılın başından itibaren,

⁴⁸ Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, Hazırlayan Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001, ss.18-19, 26,199, 201-202

⁴⁹ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 1. Basım, Ankara, 1975, ss.20-23

⁵⁰ Charles & Barbara Jelavich, *The Balkans*, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1965, s.34

İngiltere ve Rusya arasında Orta Doğu ve Balkanlardaki anlaşmazlıklardan ibarettir diye tanımlamaktadır. Ayrıca 19. yüzyılının sonuna doğru da emperyalizm döneminin başlamasıyla beraber, Doğu Sorunu'nun yeni bir nitelik kazanarak artık üçlü ittifak ve itilaf emperyalist gruplarının Akdeniz, Orta ve Yakın Doğu'da nüfuz mücadelesinin bir unsuru haline geldiğini vurgulayıp, bu terimin 1914-18 Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kullanılmadığını belirtmektedir⁵¹.

Osmanlı İmparatorluğu Batı karşısında her alanda gerilemekle birlikte on sekizinci yüzyılın sonunda Balkan Yarımadası, Ön Asya, Kuzey ve Doğu Afrika, Kafkasya ve Orta Doğu'da hala çok büyük toprak parçalarını elinde tutmaktaydı. Egemenlik alanı geniş olsa da İmparatorluğun yıkılacağı açıkça 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupalılarca⁵² ve Ruslarca⁵³ görülmüş; fakat mirasın çok büyük olması Avrupa'daki dengeleri ve çekişmeyi arttırıp savaşlara neden olabileceği gerekçesiyle bütün büyük güçler zamanın kendileri için olgunlaşmasını beklemiş ve Mısır, Kıbrıs, Tunus, Fas, Trablusgarp gibi Osmanlı idaresi altındaki yerler de bu süre içinde güçler dengesini bozmayacak şekilde Osmanlı'nın yönetiminden çıkıp Batılılara geçmiştir. Mirasın büyük olması dönemin büyük güçleri arasındaki rekabeti arttırmış ve bu durum İmparatorluğun beklenenden daha uzun süre yaşamasına da sebep olmuştur⁵⁴. 1886'da

---

⁵¹ Большая советская энциклопедия (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), 9. Cilt, ss.214-219, 1951'dan aktaran Jenya Şarlak, *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nde Türkler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017, ss.67-74

⁵²19.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı'nın genel durumu ile ilgili olarak İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Stanford Canning 1843 Aralığında merkeze yazdığı yazıda “*Ortada yaklaşan bir buhran var ki, bu gittikçe zayıflamaya devam eden İmparatorluğu böyle bir durum karşısında felaket ve kargaşalık içerisinde bırakacak*” demektedir. Bakınız: G.H. Bolsover, *1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış*, Tercüme: Yuluğ Tekin Kurat, Belleten, Cilt XXX, Sayı 118 Nisan 1966'dan ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara, 1966, ss.213-214

⁵³ İmparatorluğun dağılma olasılığı Çarlık tarafından da görülmüş, Rus Çarı I. Nikola tarafından kurulan “*Babiali'yi İnceleme Komitesi*” 'nin 1829 tarihli raporunda da Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da devam etmesinin yıkılmasından şimdilik daha iyi olduğu belirtilip, erken yıkılması durumunda henüz yeteri kadar güçlenmemiş olan Rusya'nın gerçek amaçlarına engel olacağı belirtilmekteydi. Bakınız: G.H. Bolsover, *1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış*, Tercüme: Yuluğ Tekin Kurat, Belleten, Cilt XXX, Sayı 118 Nisan 1966'dan ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara, 1966,s.207

⁵⁴Feroz Ahmed de daha 1774'te yaşama şansı olmayan ve arkaik olan İmparatorluğun bir buçuk yüzyıl daha yaşamasının esas sebebinin “*hasta adam*”ın ayakta kalma irade ve çabasından çok Büyük Güçler'in çekişmeleri ve hastanın mirasını bölüşme konusunda bir anlaşmaya varamamaları olduğunu söylemektedir. Bakınız: Feroz Ahmet, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 7

hac için Osmanlı'ya gelen İran'lı devlet adamlarından Mirza Muhammed Farahani Osmanlı Devleti için “*Bir sürü köpeğin önüne atılmış ölü bir hayvanın cesedi durumundadır. Bu köpekler birbirlerinden korktuklarından saldırıp bir parçasını alıp kaçamıyorlar, yoksa cesedi bir günde yok ederler*”⁵⁵ demektedir.

Doğu Sorunu'nun Osmanlı'yı parçalama ekseninde İngiliz-Rus rekabetini nasıl yarattığına gelince, On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki ihtiraslı tutumu ve özellikle Balkanlar'da etkisini arttırması, sömürgeci yayılımını arttıran ve Akdeniz'de de egemen güç olmaya başlayan İngiltere'yi ve Osmanlı İmparatorluğu üzerinde halen nüfuzunu korumakta olan Fransa'yı rahatsız etmiştir. İngiltere ve Fransa Doğu Sorunu'nun Rusya'nın müdahalesi ile erken ve zamansız çözümünü durdurmak üzere Osmanlı ile beraber Rusya'ya karşı savaşıarak duruma müdahale etmişlerdir⁵⁶.

Batılı tarihçiler tarafından “*yanlışlıklar komedisi*” diye adlandırılan Kırım Savaşı'nın (1853-1856) ne başlatılmasında, ne yönetilmesinde ne de sonuçlandırılmasında Osmanlı'nın hiçbir rolü olmamıştır.⁵⁷ Bu savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğu yarı sömürge bir ülkeye dönüşmüş; 1856 tarihli Paris Anlaşması kapsamında Batılı ülkeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda reform yapılmasını kontrol etme hakkı sağlamış ve bu hak, daha sonraları ülkenin iç meselelerine müdahale etmeye de temel teşkil etmiştir. Öte yandan, Kırım Savaşı Rusya'nın Türkiye aleyhine genişleme imkanlarını sınırlandırmış⁵⁸, Kırım Savaşı Rus bürokrasi ve kamuoyunda da Batı karşıtı

---

⁵⁵ Orhan Koloğlu, *Bilimselden “Medyatik”e Tarih*, Söyleşi: Barış Doster, Destek Yayınları, İstanbul, 2009, s.404

⁵⁶ Bu konu ile ilgili olarak Kırım Savaşı'ndan kısa bir süre önce Karl Marks'ın Avrupa diplomasisinin pons asinorum'u (kritik testi) olarak tanımladığı Doğu Sorunu hakkında yazdığı yazıda Doğu Sorunu'nda iki faktörün keskin bir şekilde ortaya çıktığını belirtiyordu: Birincisi Rusya'nın İstanbul'a çok yavaş da olsa sebatlı bir şekilde ilerleyişi, ikincisi Batı diplomasisinin Rusya'yı durdurma çabası. Bakınız: Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Çeviren: Tansel Güney, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.267

⁵⁷ Berkes, s.34

⁵⁸ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1993, s.350

tepkiye sebep olmuş ve Rusya’da “*Pan-Ortoksluğun doğal bir uzantısı sayılan*”⁵⁹ Panslavizm akımının büyümesine yol açmıştır.⁶⁰

Doğu Sorunu’nun alt başlıklarından olan Makedonya Sorunu’na evrilecek olan Panslavizmin doruk noktası 1877-1878 Türk-Rus Savaşı’dır. Bu savaş ilk defa Osmanlı’nın metropol topraklarının⁶¹ parçalanmaya başladığı bir savaş olmuş; İmparatorluk büyük ölçüde parçalanmış Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız olmuş, Bulgaristan muhtar bir prenslik olup büyük ölçüde Osmanlı’dan kopmuş, Doğu Anadolu’da Kars, Ardahan ve Batum Rusya’ya bırakılmıştır. Bu savaşla birlikte daha önceki yenilgilerde rastlanmayan göç olgusu⁶² ilk defa ortaya çıkmıştır.

Kırım Savaşı sonrası 1856 Paris Kongresi’nde Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünü garanti eden Avrupalı emperyal güçler, Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 1878 yılında bu siyasetten vazgeçmişlerdir. Bunun en büyük sebebi dönemin başat gücü İngiltere’nin politika değişikliğidir. 1869’da Süveyş Kanalı’nın açılması ile İngilizlerin Akdeniz’deki çıkarları⁶³ boğazlardan⁶⁴ en büyük sömürgesi Hindistan’ın ulaşım yolu olan yeni kanala kaymıştır. Süveyş Kanalı’nın kontrolünün⁶⁵ tam olarak İngilizlerin eline geçmesi, 1895 yılında İngiltere Başbakanı Lord Salisbury’i, İstanbul ve Çanakkale

⁵⁹ Yuluğ Tekin Kurat, “XIX. Yüzyıl’da Rusya’nın Balkanlar’daki Panslavizm ve Panortodoksluk Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç (Ankara 15-17 Ekim 1997) Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 175

⁶⁰ Akdes Nimet Kurat, “Panslavizm”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C:2 Sayı 2-4 (Haziran-Eylül-Aralık), 1953, s.255

⁶¹ Osmanlı Devlet adamlarının jeopolitik görüşüne göre, Anadolu ve Tuna Nehri’ne kadar Rumeli toprakları İmparatorluğun merkezi, bunun dışında kalan yerler ise İmparatorluğun uç topraklarıydı.- Bilal Şimşir, “1878-1918 Yılları Arasında Türk-Rus İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s.149

⁶² 1877-78 ve Balkan Harbi sonrası Balkanlar’daki Müslüman halkın göç ve nüfus durumu hakkında ayrıntılı bilgi için: Justin Mc Carthy, *Ölüm Ve Sürgün*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi. Ayrıca Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. baskı, Ankara, 1995

⁶³ Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s.10-13

⁶⁴ İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston (1830-41, 1846-51) Akdeniz’in İngiliz çıkarları için savunulmasının İstanbul Boğazı’ndan başladığını söylemektedir.- Charles Webster, *The Foreign Policy of Palmerstone, 1830-1841*, London, 1951, Volume: 2, ss.789-90’dan aktaran Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s.10

⁶⁵ Mısır Hidivi İsmail’in iflası sonrası bu tarihte Süveyş’deki hisselerin %75’ine İngiltere sahip oldu.

Boğazları ile hiçbir ilgileri olmadığını söyletecek kadar⁶⁶ İngiliz politikasında değişikliğe yol açmıştır.

Bununla birlikte, 3 Mart 1878’de Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Anlaşması yerini, İngiltere başta olmak üzere Avrupalı diğer güçlerin devreye girmesiyle kendi menfaatlerini de koruyan 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması’na bırakmıştır. Ayrıca Berlin Anlaşması ile Avrupalı güçler, özellikle İngiltere, Rusya’nın Osmanlı’yı tek başına parçalayıp Balkanlarda kendine bağlı büyük Bulgaristan’ı kurmasını engelleyerek Rusya’yı dengelemişlerdir. Berlin Anlaşması ile Avrupalı emperyal güçlerin kendileri doğrudan Osmanlı’yı parçalamaya katılıp İngilizler Kıbrıs’ı⁶⁷ almış, Bosna Hersek’in yönetimi Avusturya-Macaristan’a verilmiş ve arkasından İngilizler Mısır’a, Fransızlar Tunus’a yerleşmişlerdir. Berlin Antlaşması ile bir süreliğine Rusya Balkanlar’da dizginleniyor ve Osmanlı İmparatorluğu ise Balkanlardaki nüfus ve toprağının %40’ını kaybediyordu.⁶⁸ 1877-78 Türk-Rus Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın gündemine ise Makedonya Sorunu oturuyordu.

Makedonya Sorunu 1877-78 Türk-Rus Savaşı sonrası Doğu Sorunu’nun en önemli parçalarından biri olacaktır.⁶⁹ 1878 Berlin Anlaşması’ndan sonra “*Doğu Sorunu*” artık ilk planda Avusturya ve Rusya’nın, geri planda diğer Avrupalı büyüklerin Avrupa Türkiye’sini paylaşmak sorunu olmaktan çıkmış, araya yeni bağımsızlıklarını kazanan birçok yeni Balkan devleti de karışmıştır.⁷⁰ Büyük devletlerin hem Balkan devletleri hem de Osmanlı üzerindeki emperyalist çıkarları için yer aldıkları 1878 sonrası bu süreç, Balkan Savaşları sonuna kadar geçecek yaklaşık 35 yıllık sürede Avrupa diplomasisinde “*Makedonya Sorunu*” olarak adlandırılacaktır.

---

⁶⁶ A.g.e., s.13

⁶⁷ İngiliz Başbakanı Disraeli (1874-1880) Kıbrıs’ı Süveyş Kanalı’na da yakınlığı sebebi ile “Akdeniz’in Anahtarı” olarak tanımlamaktadır. Bakınız: Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986,s.13

⁶⁸ İbrahim Artuç, *Balkan Savaşı*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988, s.30

⁶⁹ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 1. Dünya Savaşı’nın Provası*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s.6

⁷⁰ Artuç, s.31

“1878 sonrası siyasal literatürde Balkanlar Balkanlılarıdır ve Türklerin Avrupa’dan kovulması teması da artık Avrupa çevrelerinde ortama hakimdir”.⁷¹

Balkan Savaşları sonuna kadar Avrupa diplomasisinin ana konusu olan Osmanlı’nın Avrupa toprağı Makedonya üç bölge ve altı vilayetten oluşmakta idi. Daha çok Arnavutların yaşadığı Arnavutluk Bölgesi İşkodra ve Yanya vilayetlerinden, görece daha çok Türklerin yaşadığı Trakya (Batı ve Doğu) Bölgesi Edirne Vilayeti’nden oluşmakta idi.⁷²

Yeni kurulan küçük Balkan devletlerinin iştahını kabartan Makedonya Bölgesi ise Selanik, Manastır ve Kosova vilayetinden oluşmaktaydı. Makedonya’daki vilayetlerde Türk, Arnavut, Rum, Bulgar, Sırp, Pomak ve Ulahlar gibi çok değişik ırk ve dinden insanlar iç içe yaşamaktaydılar. “*Makedonya Bölgesi’ndeki nüfus kompozisyonu bütün komşu ülkelerin iddia ve hırslı isteklerine temel oluşturabilecek bir yapı arz ediyordu*”.⁷³ 1878 sonrası Balkan diplomasisi, bu patlayıcı sorun, yani Makedonya’nın bu üç komşu ülke olan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında nasıl bölüşüleceğı üzerine şekilleniyordu.⁷⁴ Bu ülkelerin Makedonya’nın paylaşımı mücadelesinde kullandıkları araçlar ise: Çeteler, papazlar ve öğretmenler,⁷⁵ olmuştur.

Yeni bağımsızlıklarını kazanmalarından dolayı coşkulu ve hırslı olan bu devletler Osmanlı yönetiminde kalan soydaşlarını da kendi sınırları içine almak için Osmanlı Makedonya’sında kıyasıya bir yarışa girmişlerdir. “*Makedonya’da yaşayan Hristiyan halkın hemen hepsi de Osmanlı yönetimini geçici sayıp komşu devletlerle birleşmeyi amaçlıyorlardı*”.⁷⁶ 1878 sonrası ortaya çıkan Makedonya Sorunu

⁷¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.287

⁷² Artuç, s.35

⁷³ L.S. Stavrianos, *Balkans 1815-1914*, Holt Rinehart and Winston Inc, 1963, USA, s. 96

⁷⁴ Stavrianos, ss.95-96

⁷⁵ Fener Patrikhanesi’nden ilk ayrılan Ortodoks grup 1870 yılında Bulgarlar olacaktır. 1894 yılında da Abdülhamit Sırpların Üsküp’te bağımsız kilise açmasına izin verecektir. Balkan Savaşları’na kadar bu üç devlet Makedonya’da artan bir hızla okullar açmaya gayret etmişlerdir.

⁷⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:2 Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.49 Bundan sonra: Bayur C2K1

Balkanlar'daki krallıkları 1912-13'te hem Osmanlı İmparatorluğu ile hem de kendi aralarında savaşa sürükleyecektir.

İngiltere'nin Balkanlar Politikası

Evvela belirtmek gerekir ki İngiltere Osmanlı İmparatorluğu ile en eski diplomatik ilişkilere sahip ülkelerden biridir. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu nezdinde atadığı ilk büyükelçisi William Harborne (1542-1617) 1583 yılında İstanbul'a gelmiş, yaklaşık 200 yıl sonra Yusuf Agâh Efendi (1744-1824) de 1793 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Büyükelçisi olarak göreve başlamıştır⁷⁷. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından on dokuzuncu yüzyılın başına kadarki dönemi genellikle ticari ilişkilerin daha yoğun, siyasi ilişkilerin ikincil önemde olduğu bir dönem olarak adlandırmak mümkündür. On dokuzuncu yüzyılın başında artık Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılabileceğinin emareleri ortaya çıkmaya başladıkça dönemin en büyük gücü İngiltere ile ilişkiler ticaret kadar siyaset alanında da gelişerek karmaşıklaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ilk üç çeyreğinde İmparatorluk'un İngiliz desteğini sağlayarak ayakta kalmaya çalıştığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Hiç şüphe yok ki on dokuzuncu yüzyılın başından üçüncü çeyreğine kadar olan dünya tarihindeki dönemi *Pax Britannica* olarak adlandırmak mümkündür. Dönemin etkili siyasi, ticari ve askeri gücü İngiltere olmuştur. Bu durum, Almanya'nın on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde siyasi birliğini gerçekleştirip sanayi devrimini tamamlamasına kadar da rakipsiz olarak devam etmiştir.⁷⁸ Zaten bu tarihten itibaren Avrupa'da kutuplaşma başlayacak, Üçlü İttifak ve İtilaf'ın temeli atılacak ve bu süreç Balkan Savaşları'nın hemen akabinde Birinci Dünya Savaşı ile son bulacaktır.

⁷⁷ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 28.03.2018

⁷⁸ Almanya'nın ardından o dönem korumacılık siyaseti izleyen ABD ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin de sanayi devrimini tamamlamaları sonrası İngiltere'nin görelî olarak tekeli kırılmış, kar hadlerinin düşmesi sonrası kapitalizmin ilk krizi olarak da adlandırılan 19.yy'ın son çeyreğinde 1873 buhranı ortaya çıkmıştır. Buhranla beraber sermaye merkezileşerek tekelleşmeye başlamış; daha önce meta ihracı ön planda iken artık sermaye ihracı ön plana çıkmış ve bu sermayenin ihraç edileceği toprak paylaşımı savaşı büyük güçler arasında yaşanmıştır. Bu süre zarfında İtilaf ve İttifak bölümlenmesinin temeli atılmış ve bunlar arasındaki kavga da Birinci Dünya Savaşı'yla nihayetlenmiştir. 1873-1914 arası bu dönemi tekelci kapitalizm ya da emperyalizm dönemi olarak adlandırmak mümkündür.

On dokuzuncu yüzyılın ilk üç çeyreğinde, Yunan bağımsızlığı hariç tutulursa, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü politikasını güden İngiltere'nin politika değişikliğine gitmesinde farklı gerekçeler mevcuttur. En önemli sebeplerden biri Süveyş Kanalı'nın açılması ile İngilizlerin Akdeniz'deki çıkarlarının boğazlardan en büyük sömürgesi Hindistan'ın ulaşım yolu olan yeni kanala kaymasıdır. Şöyle ki 1830-1851 arası dönemde 16 yıl süreyle İngiltere Dışişleri Bakanlığı daha sonra 8 yıl başbakanlık yapan İngiliz milliyetçiliğinin sembol ismi Lord Palmerston (1784-1865) "*Akdeniz'in İngiliz çıkarları için savunulmasının İstanbul Boğazı'ndan başladığını*" söylerken, Süveyş Kanalı'nın kontrolü için Berlin Antlaşması'nın (1878) "*ödülü*"⁷⁹ olarak Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu'ndan alan İngiltere'nin 1895 yılındaki Başbakanı Lord Salisbury (1830-1903) ise "*İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile hiçbir ilgileri olmadığını*" söyleyecek kadar İngiliz politikasında değişikliğe yol açmıştır⁸⁰.

Politika değişikliğinin sebeplerinden biri yeni ortaya çıkan Balkan devletleridir. 1878 sonrası Bulgaristan başta olmak üzere Balkanlar'da yeni ortaya çıkan devletlerin Rusya'nın istediği gibi "*Rusya Uydusu*" devlet olmamaları ve devletlerin amaçlarının Yunan modelinde olduğu gibi ulus devlet kurmak olması,⁸¹ İngiltere'nin Balkanlar'daki Osmanlı'nın toprak bütünlüğü politikasını değiştirmesinde etkili olmuştur. İngiltere bu devletleri hem Rusya'nın İstanbul'a doğru ilerleyişini kesmede hem de Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'da ilerleyişini yavaşlatmada tampon devletler olarak görmeye başlamıştır.

Politika değişikliğinin en önemli sebeplerinden biri de Hindistan'dır. On dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru İngiltere'nin öncelikli çıkarları artık Hindistan'ın ve

---

⁷⁹ 1877-78 Türk-Rus Savaşı sonucu imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın şartları İngiltere ve diğer Büyük Güçler'in araya girererek Berlin Anlaşması'nı taraflara imzalatmasıyla yumuşatılmıştır.

⁸⁰ 1875 sonrası İngiliz politikasında özellikle Bulgar olayları ön plana çıkarılarak Osmanlı İmparatorluğu karşıtı propagandanın mimarı 1868 ile 1894 arası dört defa başbakanlık koltuğuna oturmuş olan Liberal Partili politikacı William Ewart Gladstone(1809-1898)'dur.

⁸¹ Yuluğ Tekin Kurat, "XIX. Yüzyıl'da Rusya'nın Balkanlar'daki Panslavizm ve Panortodokslik Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç (Ankara 15-17 Ekim 1997) Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.177

bundan kaynaklı ticaretinin hem Akdeniz hem de Hindistan yolu üzerinde sağlanması olmuştur. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İngiltere'nin öncelikli çıkarları Mezopotamya ve Basra Körfezi üzerinde yoğunlaşmıştır. Mart 1911'de Lordlar Kamarası'nda Lord Curzon (1859-1925) “[Basra] Körfez Hindistan'ın deniz sınırının bir parçasıdır. Körfez sularında herhangi bir rakip ya da üstün siyasal çıkarın gelişmesine izin vermemek İngiliz politikasının temel ilkesidir” demektedir. Öte yandan dönemin İngiltere'sinde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili tüm siyasi kararların Hindistan Bakanlığı'na danışıldığı da belirtilmelidir.⁸² Bu yüzden İngiltere'nin yirminci yüzyıl başında Osmanlı politikasında esas belirleyici öğenin Hindistan ve onun etrafındaki ilişkiler olduğunu söyleyebiliriz.

Bu ilişkiler ağının en önemli ayaklarından biri Rusya'nın Hindistan'dan uzak tutulmasıdır. Balkan savaşlarını da kapsayan 1905-16 arası dönemde tam 11 yıl İngiliz Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten, bu süre zarfında sadece bir kez, o da tam Birinci Dünya Savaşı öncesi Mayıs 1914'te yurtdışına çıkan, yabancı dil bilmeyen, coğrafya bilgisi ve özellikle Balkan coğrafyası bilgisi zayıf⁸³ Sir Edward Grey (1862-1933)'in temel politikası Rusları Hindistan'dan uzak tutmak olmuştur. Bu bağlamda İngiltere, Balkan Yarımadası'ndaki sorunlarda özellikle 1908'de İngiliz Kralı ve Rus Çarı arasında bugünkü Estonya'nın başkenti Talinn'in Çarlık Rusyası'ndaki ismi Reval'de 9 Haziran 1908'de gerçekleşen Reval Görüşmeleri sonrası Rusya yanında tutum alarak hem Avusturya-Macaristan ile ilişkileri bozmayı göze almış; hem de İngiltere'nin izlemekte olduğu Osmanlı'nın toprak bütünlüğü politikasından vazgeçerek genel bir savaşın çıkmasına yol açmıştır. Bütün bu politika değişikliğinde ana saik Rusya'nın Hindistan'dan dikkatini Avrupa'ya ve Yakın Doğu'ya çekmektir. Balkan Savaşlarını da kapsayan dönem dahil 1908-16 arası İngiltere Başbakanlığı yapan H.H. Asquith (1852-

---

⁸²Marian Kent, “Büyük Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 199-201

⁸³Keith M. Wilson, *British Foreign Secretaries and Foreign Policies: From Crimean War to First World War*, “E.Grey”, ss. 173-196, Editör Keith M. Wilson, Crom Hell, Australia, 1987, s.172

1928) Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında 2 Kasım 1914'te krala yazdığı bir mektupta: “*Grey Dışişleri Bakanlığı boyunca Avrupa devletler sisteminin vazgeçilmez bir ögesi olarak bilinen eski İngiliz müttefiki Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarını Rusya'nın dikkatini Orta Asya'dan çekmek için etkili bir şekilde kurban etmiştir. Aynı sebeplerle diğer uzun süreli İngiliz dostu Müslüman gücü, İngiltere'nin Avrupa'da savaşı önlemek için başarıyla oluşturmuş olduğu ister Avrupa ister Asya'da olsun “Osmanlı'nın Bütünlüğü” politikasından vazgeçerek bu yükü⁸⁴ atmıştır*”.⁸⁵ demektedir. Aynı şekilde Asquith sonrası 1916-1922 arası başbakanlık koltuğuna oturan Lloyd George (1863-1945) da 1918'de “*Savaşta başlıca sorumlu iki kişiden biri⁸⁶*” diyerek Edward Grey'i suçlamaktadır.

Tam Balkan Savaşları dönemindeki İngiliz Hükümeti'ne gelinecek olursa, Başbakan Asquith'in 1911-1915 yılları arasında kabinesinde bulunan Sir Charles Hobhouse (1862-1941) “*Asquith Kabinesi'nin İçinden*” adıyla yayınlanmış olan günlüklerde Başbakan Asquith için “*Asquith kesinlikle bir Türk düşmanı idi. 9 Temmuz 1913'te kabine toplantısında “Türklerin egemen bir ırk olarak herhangi bir yerde bulunmaları mümkün değildir ve defolup gitmeliler⁸⁷” dediğini aktarmaktadır. Hobhouse günlüğünde “Kabine'deki neredeyse bütün bakanlar Türk düşmanıydı ve belki de Grey Yunanlıları ve Sırları hakir görmesinden dolayı kabinede dengeyi sağlayabilecek tek [bakandı]”⁸⁸ demektedir. Kabinenin genel durumu böyle de olsa özellikle savaş döneminde Başbakan Asquith'in Balkanlar'a ilişkin politikalarda etkisi sınırlıydı. Etkisi, parlamento içinde kurulu “işgüzar ve sevimsiz şahsiyetlerin*

⁸⁴ Burada fiil olarak tehlike anında eşyayı gemiden atmak veya safra atmak manasında çevrilebilecek olan “to jettison” kullanılmaktadır.

⁸⁵ Keith M. Wilson, *British Foreign Secretaries and Foreign Policies: From Crimean War to First World War*, “E.Grey”, ss. 173-196, Editör Keith M. Wilson, Crom Hell, Australia, 1987, ss.183-184

⁸⁶ A.g.m. s.172

⁸⁷ Edward David, Editör, *Inside Asquith's Cabinet: From The Diaries of Charles Hobhouse*, London, 1977 ss.140-141'den aktaran Joseph Heller, *British Policy Towards the Ottoman Empire 1908-1914*, Frank Cass And Company Limited, London, 1983, s.193. Belirtilmeli ki bu sözlerin söylendiği Kabine toplantısının yapıldığı tarih Türklerin Edirne'yi tekrar ele geçirmek için harekete geçtikleri tarihtir.

⁸⁸ Edward David, Editör, *Inside Asquith's Cabinet: From The Diaries of Charles Hobhouse*, London, 1977 ss.123-124'den aktaran Joseph Heller, *British Policy Towards the Ottoman Empire 1908-1914*, Frank Cass And Company Limited, London, 1983, s.74

toplandı⁸⁹” Balkan Komitesi’nden belki biraz daha fazla idi⁹⁰. Bununla birlikte Balkan Savaşları sırasında İngiliz politikasının belirlenmesinde etkili kişi 12 Nisan 1913 tarihli bir yazısında “*İstanbul’a ilişkin son beş yıl içinde yapmış olduğum hatalar beni çok endişelendirmekte.. fakat bu durum İngiliz çıkarlarında bir değişiklik ihtiyacı doğurmamakta⁹¹*” diyen Dışişleri Bakanı Edward Grey’dir.

İngiliz Kabinesi eğilim olarak Türk düşmanı da olsa Osmanlı İmparatorluğu ve oradaki İngiliz çıkarları İngiltere için vazgeçilmez derecede önemlidir. Yirminci yüzyıl başında altı politik bölümden oluşan İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nın en önemli birimi Türkiye, Rusya, İran, Mısır, Orta Asya, Etiyopya, Somali, Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ’ı kapsayan Doğu Bölümü’dür⁹². Diplomatik temsilcilik olarak da 1914 yılında İstanbul, Paris ve Vaşington’dan sonra Berlin, St. Petersburg ve Viyana ile en prestijli ve üçüncü en yüksek maaş ödenen elçilik durumundaydı⁹³. Sonuç olarak söylenebilir ki, İngiltere Yakın Doğu politikasını değiştirmiş de olsa Osmanlı İmparatorluğu ve etrafında dönen ilişkiler İngiliz diplomasisinin en önemli alanlarından biri olmaya devam etmekteydi.

Gazetenin tanıtımı, ardından tarihsel olarak Doğu Sorunu’ndan Balkan Savaşlarına evrilmeye ilişkin İngiltere ekseninde bilgi, aynı şekilde savaş öncesi İngiliz Hükümeti ve politikasına ilişkin kısa bilgiden sonra *The Times* Gazetesi’nde Balkan Savaşları’na politik olarak nasıl bakıldığına geçilebilir.

---

⁸⁹Parlamento’daki Balkan Komitesi için kullanılan bu tabir dönemin İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Sir Arthur Nicolson (1849-1928) tarafından Edward Grey’e yazılan 25.07.1913 tarihli FO/371/1837/34768 sayılı yazıda kullanılmaktadır. Bakınız: Heller, s.193

⁹⁰Heller, s.81

⁹¹Grey bu mektubu Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Nicolson’a FO 800/365 sayı ile yazmıştır. Bakınız: Zara S. Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914*, Cambridge University Press, 1969, s. 177

⁹²Steiner, s. 214

⁹³1914 yılında İngiltere’nin 17 adet birinci sınıf, 13 adet ikinci sınıf büyükelçisi ve 2 adet müsteşarla büyükelçi arası ünvanlı “*minister*”ı bulunmaktaydı. Birinci sınıf elçilikler arasında en yüksek maaş yıllık 11.500 pound ile Paris elçisine, ardından Vaşington 10.000, İstanbul, Berlin, St. Petersburg ve Viyana elçilerine ise yıllık 8.000 pound ödenmekteydi. Bakınız: Zara,S. Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914*, Cambridge University Press, 1969, s. 175

İKİNCİ BÖLÜM

THE TIMES'DA BALKAN SAVAŞI BAŞINDAN

BABIALİ BASKINI'NA KADARKİ DÖNEM

The Times'da Balkan Savaşı sırasında çıkan yazılara geçmeden önce kısaca savaşa giden süreç ve Birinci Balkan Savaşı'ndan bahsetmek gerekmektedir. İngiliz ve Rus diplomatların⁹⁴, *The Times* Gazetesi'nin 1888'den beri Sofya'da yaşayan Balkanlar'daki muhabiri James David Bouchier⁹⁵ (1850-1920)'in yoğun çaba ve öncülüğünde Bulgaristan merkezli olarak 1912 yılının 14 Mart'ında⁹⁶ önce Bulgar-Sırp, Mayıs ayı içinde de Bulgar-Yunan ittifakları kurulmuştur.

⁹⁴Rusya'nın 1909'dan itibaren Belgrad'daki büyükelçisi Nicholas Genrikhoviç Hartwig (1857-1914) ve 1911'den itibaren Sofya'daki büyükelçisi Anatol Vasilyeviç Nekhlidov'dur. Bu iki elçi Balkan İttifakı'nın kurulmasında önemli rol oynamıştır. Bakınız: Alan Bodger, "Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.94 ve s.106; ayrıca bakınız: Barbara Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press, 2nd edition, 1993, ss. 228-229

⁹⁵James David Bouchier'in Balkan Savaşları öncesi özellikle Bulgar-Yunan ittifakını kurmak için yaptıkları, krallarla ve diplomatlarla görüşmeleri, konuya ilişkin gazetenin editoryasına ayrıntılı verdiği bilgiler için Stanley Morison'un dört ciltlik *The History of The Times* adlı yapıtının üçüncü cildinde "The Twentieth Century Test 1884-1912" XXIII. Bölüm'de 713-733 numaralı sayfalar arasında çok ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. *The Times* Gazetesi'nde 22 Ocak 1996'da anılan eski muhabirler James David Bouchier için: "Özel bir adamdı, sinirli, ilerleyen sağırlığın musallat olduğu, ihtimal ki homoseksüel; fakat kralların ve büyükelçilerin entrikalı labirentlerinde onların yakın sırdaşı olmuş biridir" demektedir. Sofya'nın en önemli bulvarlarından birine de adı verilmiş olan Bouchier'in hayatına ilişkin ayrıntılı bilgi için: Lady Grogan, *The Life of J. D. Bouchier*, London, Hurst & Blackett, 1932; ayrıca Dublin Teknoloji Enstitüsü'nden Michael Foley'in Bouchier için yazmış olduğu "From Bruff to the Balkans-James David Bouchier" [Bruff'tan Balkanlar'a-James David Bouchier] adlı makalesi. Künyesi: Michael Foley, "From Bruff to the Balkans; James David Bouchier". in Maureen O'Connor (ed) *Back to the Future of Irish Studies*, Peter Lang AG, Berne, 2010. Online Erişim: <https://arrow.dit.ie/aaschmedbk/11/> Edinim Tarihi: 28.03.2018

⁹⁶Anlaşmanın olduğu gün Sofya'daki İngiliz elçi Sir H.Box-Ironside İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı A. Nicolson'a anlaşma metnini yollamakta ve şöyle yazmaktadır: "Geçen yılın 23 ekiminde başlayan görüşmeler geçen ayın yirmi altısında başarıyla nihayete erdi. Son zorluk, Ştruga vadisinin Sırp topraklarına dahil olması, Bulgar hükümetinin bu noktadan vazgeçmesi ile çözüldü. Bu vesile ile sana ittifak antlaşmasının kaba metnini yolluyorum. Belgrad'da Kral Peter ve M.Milovanovitch tarafından ayın 11'inde imzalandı; ve bugün de Kral Ferdinand ve M. Geshov tarafından imzalandı. Bulgar kralı dün ayın 13'ü diye antlaşmayı imzalamayı reddetti..."

Ben bu antlaşmanın orijinal tasarı metnini gördüm; Bulgarcası M.Geshov'un el yazısı ile ve Sırpçası da M.Spanovikovitch'in, Sofya'daki elçi, el yazısı ile yazılmış. Ben de yardım alarak bu taslaktan çevirdim." Bakınız :

British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. *The Balkan Wars, Part I The Prelude, The Tripoli War*, London, 1934, Özel ve Çok Gizli, Sofya, 14.03.1912, Sir H.Box-Ironside'dan Sir A.Nicolson'a, ss.556-558. Alıntı yapılan İngiliz diplomatik yazışmalarının benzer düzeninde Balkan Savaşları özelinde Osmanlı İmparatorluğu diplomatlarının yazışmaları da orijinal dili olan Fransızca ve iki cilt olarak yayınlanmıştır. Bakınız: *Ottoman Diplomatic Documents of the World War One, VII-VIII, The Balkan Wars 1912-13*, Edited by Sinan Kuneralp-Gül Tokay, The ISIS Press, İstanbul, 2012. Aynı şekilde Balkan Savaşları sırasında Rumeli'deki vilayet

Trablusgarp'ta devam eden Osmanlı-İtalyan Savaşı'nı fırsat bilen Balkan devletleri Makedonya'yı paylaşım için zamanın olgunlaşmış olduğunu düşünerek hem kendi ülkelerindeki ortamı hem de uluslararası ortamı hareketlendirecek bir olay yaratmak gayesindeydiler. 1 Ağustos 1912'de Bulgar komitacıların⁹⁷ Bulgar hükümetinin bilgisi dahilinde Koçana'da pazar yerinde patlattıkları bomba 11 kişinin ölümü ve birçok kişinin yaralanması ile sonuçlandı. Bu olay Balkan İttifak devletlerinde heyecan uyandırdı. Olay sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun Sırbistan ve Karadağ sınırlarında küçük çaplı çatışmalar yaşandı. Sofya ve Belgrad'da sokaklara dökülen halk Türkiye'ye savaş açılmasını istedi. 26 Ağustos 1912'de Kral Ferdinand başkanlığında toplanan Bulgar kabinesi Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a Osmanlı İmparatorluğu Makedonya'da reform yapmaz ise bu devlete savaş açılmasını önerme kararı aldı.⁹⁸

Balkan devletlerinde olaylar bu şekilde gelişirken Osmanlı İmparatorluğu da iç karışıklıklarla boğuşmaktaydı. Bir yanda Trablusgarp'ta İtalyanlarla savaş devam ederken İktidardaki İT'ye karşı muhalefet de artmaktaydı. 11 Aralık 1911'de yapılan İstanbul ara seçimlerini Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayının kazanması üzerine İT bundan ürker ve genel seçimleri erkene alır. Tarihe “*sopalı seçimler*” olarak da geçen seçimden İT ezici zaferle çıkar. Meclis'i Mebusan 18 Nisan 1912'de açılır, Mahmut Şevket Paşa Temmuz ayında Harbiye Nazırlığı'ndan istifa eder. Mahmut Şevket Paşa'nın istifasından sonra Sadrazam Said Paşa (1838-1914) harbiye nazırlığı görevini kime teklif ettiyse kabul ettiremez⁹⁹ ve ardından 16 Temmuz 1912'de kendisi de istifa eder,

---

merkezlerinden İstanbul'daki hükümete gönderilen iç yazışmalar da bir düzen halinde Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nce 2 cilt olarak hazırlanan “*Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I-II*” adı altında Seçil Ofset, İstanbul, 2013 tarihli olarak yayınlanmıştır.

⁹⁷Balkanlarda Osmanlı egemenliğine karşı savaştan gizli devrimci topluluk üyesi asilere verilen isimdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Balkanlarda faaliyet gösteren Makedonya Slav çeteler kast edilmektedir. Bu çeteler Osmanlı egemenliğine karşı savaşmakta olup Sırp ve Yunan gruplara da rakiptiler. Türkler tarafından kullanılan şekliyle komitacı kelimesi diğer Balkan devletlerinin dillerine de geçmiştir. Makedonca Комити(Komiti), Romence Comitagi (Komitacı), Yunanca komitatizides, Arnavutça komit. Bakınız: Merriam-Webster Unabridged Edition'dan aktarım <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Komitaji> Edinme Tarihi: 1.8.2012

⁹⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.298

⁹⁹ O dönemde usul harbiye nazırlarının ordu içerisinden seçilmesidir. Harbiye nazırı bulamayan Sadrazam Said Paşa'ya İT Memduh Şevket'i (Esental) gönderip dayanmasını söylediğinde Paşa “Bana

yerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi kurulur. Enver Ziya Karal Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın kurduğu bu hükümeti “*tam anlamıyla allahlık idi*”¹⁰⁰ diye tanımlarken Hüseyin Cahit “*eski ve yeni dönemin ne kadar davul gibi öten boş kişilikleri varsa, göğüslerindeki sırma şerefine görünüş adına kabineye doldurulmuş*” diye tanımlamaktadır. Muhalefet “*Büyük Kabine*” diye yeni kurulan kabineyi¹⁰¹ alkışlarken, İT İtalyanlarla devam eden savaş ve yurt çıkarları açısından Meclis-i Mebusan'da çoğunlukta olmasına rağmen yeni kabineye güvenoyu verir. Yeni kurulan kabine göreve geldikten hemen sonra İT aleyhine bir kıyım hareketine girişir, Halaskar-ı Zabitan grubu Meclis'in feshedilmesini ister ve yaklaşık 500 İT yanlısı subay bunu protesto için Hürriyet Anıtı çevresinde gösteri düzenlerler. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Meclis'in fesh edildiğini boş sıralar önünde açıklar, ardından sıkıyönetim ilan edilir. İT İstanbul'u sakıncalı bulur ve genel merkezini Selanik'e taşır. İçeride bu siyasal gelişmeler olurken Balkan Savaşı ise başlamak üzeredir¹⁰².

İçerideki durum bu kadar karışıkken Hükümet olayların savaşa varabileceğini geç idrak etmiş 1912 Eylül ayı boyunca gerekli askeri ve idari tedbirleri alamamıştır. Bu yüzden bir savaş da istememektedir. Osmanlı İmparatorluğu hemen savaşın öncesi büyük devletlerin aracılık tekliflerini kabul ederek bu zamana kadar uygulamadığı 1878 Berlin Anlaşması'nın Rumeli için öngördüğü reformları uygulamayı kabul edeceğini duyurdu. Ayrıca 1880 Reform Planı ve Anlaşma'nın 23. Maddesi'ni uygulayabileceğini açıkladı. Büyük devletlerin aracılık teklifine ise Balkan İttifakı devletleri karşı şartlar öne sürdüler. Balkan İttifak devletlerinin öne sürdüğü şartların uygulanması Osmanlı

---

isterlerse bir binbaşı, ama güven veren bir harbiye bakanı göndersinler sonuna kadar mücadele edelim ve çekilmeyelim” der. Bakınız: Tefik Çavdar, *Özgürlük Kavşağında Yaşayan Geçmiş 1860-1918*, Yenigün Matbaası, 1982, Ankara, s.112

¹⁰⁰Karal, s.297

¹⁰¹ Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin İT kabinesinden “İngiliz” Kamil Paşa kabinesine yumuşak geçiş için kurulmuş bir kabine olduğu birçok kaynakta belirtilmektedir. Tefik Çavdar “*Gazi'nin kabinesi kendisinin de belirttiği gibi, bir geçiş kabinesiydi. Muhalefet, hatta emperyalizm zaman zaman açık bir biçimde bu arzularını dile getiriyorlardı*” demektedir. Bakınız: Tefik Çavdar, *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984, s.219

¹⁰² Tefik Çavdar, *Özgürlük Kavşağında Yaşayan Geçmiş 1860-1918*, Yenigün Matbaası, 1982, Ankara, ss.109-116

İmparatorluğu'nun Makedonya ile fiili bağlarının kesilmesi demektir. Bu isteklere göre Makedonya etnik gruplara göre kısımlara ayrılacak, her etnik bölgenin kendi meclisi ve askeri olacaktır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu Makedonya'dan bütün askerini çekecekti.¹⁰³

8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'na ilk savaş açan Balkan devleti oldu. Yukarıda bahsettiğimiz Balkan İttifakı devletleri Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na notası ise 13 Ekim 1912'de geldi. Osmanlı İmparatorluğu bu kaba notaya cevap vermedi ve onların savaş ilanını beklemeksizin bu devletlere 16 Ekim 1912'de savaş ilan etti. Osmanlı ordusu iki kısma ayrılmıştı. Doğu ordusu Bulgarlara, Batı ordusu Sırlara karşı savaşıyordu. 29 Ekim 1912'de Lüleburgaz'da Bulgarlara karşı bozguna uğrayan Doğu Ordusu Çatalca'ya kadar geri çekildi. Kırklareli'nin düşmesi ve ardından Lüleburgaz muharebelerinden yenilgiyle çıkılması Doğu Ordusu'na Trakya'da zorunlu olarak tek seçenek bıraktı: Başkent'i koruyabilmek üzere Çatalca'da tutunmaya çalışmak. Batı Ordusu¹⁰⁴ ise 23-24 Ekim 1912'de Kumanova'da Sırlara yenilerek Manastır'a çekildi. Sırlar ise Üsküp'e girdi. Yunanlılara gelince onlar da Yunan Makedonyası'nda saldırıya geçip 8 Kasım 1912'de Selanik'i ele geçirdiler. Yani savaş resmen başladıktan yaklaşık üç hafta sonunda Doğu Ordusu İstanbul'un 40 km yakınına kadar çekilmiş ve Batı Ordusu ile hiçbir bağlantısı kalmamıştı. Sadece Edirne Bulgarlara, Yanya Yunanlılara ve İşkodra¹⁰⁵ Karadağlıların kuşatmasına dayanmaktaydı.¹⁰⁶ Bu kaleler de Mart ve Nisan 1913'te Yunan, Bulgar ve Karadağlıların eline geçecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan ele geçirdikleri toprakları paylaşamayan Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında 29 Haziran 1913'te savaş patlak vermiştir.

¹⁰³ Fahir Armaoğlu, *19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara, 1999, 2. Baskı, s. 667

¹⁰⁴ Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011. Ayrıca Batı Ordusu için bir başka kaynak: *Balkan Harbi (1912-1913)*, III. Cilt Garp Ordusu 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979

¹⁰⁵ İşkodra savunmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için: Abdurrahman Nafiz & Kiramettin, *İşkodra Savunması*, I ve II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007

¹⁰⁶ Armaoğlu, s.669

Emareleri daha önce belirgin olan bu savaşta Yunan-Sırp ittifakı Bulgaristan ile savaşmıştır. Birinci Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya da fırsattan istifade ederek Bulgaristan'a girmiştir. Bir hafta içerisinde Bulgaristan bütün cephelerde yenilmiştir. Ortamın müsait olduğunu gören dönemin Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri de İkinci Balkan Savaşı sırasında Edirne'yi geri almışlardır. İkinci Balkan Savaşı'na giden süreç “İkinci Balkan Savaşı” alt başlığında daha ayrıntılandırılıp verileceğinden, bu ön bilgiden¹⁰⁷ sonra *The Times*'da Birinci Balkan Savaşı başından Babıali Baskını'na kadar geçen sürede bu savaşa, savaş öncesinden başlayarak nasıl bakıldığı aktarılacaktır.

2.1. Savaş Öncesi

Balkan Savaşları dönemini kapsayan gazete taraması daha önce de belirtildiği gibi savaştan önceki bir ay ve İkinci Balkan Savaşı sonrası bir ayı kapsayacak şekilde yapılmıştır. Bu alt başlıkta 1 Eylül 1912 ile Balkan Savaşları'nın başladığı Ekim ayının ortasına kadar gazetede çıkan çeşitli savaş öncesi haberlere yer verilecektir. Bu bölüm ve izleyen bölümlerde de hem telgraf hem de editoryal yazı ve makalelerden yapılacak alıntıda kronolojik sıraya da dikkat edilerek gazeteden alıntılara yer verilecektir.

The Times'da savaş öncesi yayınlarda savaştan yaklaşık 40 gün önce diplomatik kulislerde savaş olması durumunda katılıp katılmayacağı kestirilemeyen Yunanistan'ın da dahil olarak savaşın başlayacağı; Büyük Güçler'in “*Avrupa Uyumu*”¹⁰⁸ ile savaşı

¹⁰⁷Balkan Savaşları ve öncesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Aram Andonyan, Balkan Savaşı, Aras Yayıncılık, Çeviren: Zaven Biberyan, İstanbul, 1999. Bu eser hemen savaş sonrası 1913 yılında Ermenice olarak basılmış, dönemin Fransızca ve İngilizce basınından da çokça yararlanılarak Ermenice yazılmış ve sonrasında Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹⁰⁸*European Concert* olarak özellikle başyazılarda çok geçen ve Birinci Dünya savaşı öncesi Büyük Güçler'in kendi aralarındaki durumu anlatan bu terimin açıklaması 4 Ekim 1912 tarihli “Büyük Devletler Ne Yapabilir” adlı baş makalede şöyle açıklanmaktadır: “*Avrupa Uyumu, -gerçeklikte karşılığı pek yoksa da- tek bir anlayışla veya birbiriyle yakın ve sürekli temas halinde çıkar birliği yapmış, birbirine tam anlamıyla güvenen bir insanlar grubu tarafından yönetilen yekpare bir örgüt değildir. Her biri bağımsız, kendi çıkar, duygudaşlık ve görüşleri olan altı hükümetten oluşuyor. Bazı durumlarda çıkarları ve görüşleri çok çok ayrı olabiliyor. Birbirine tamamen güvenmedikleri gibi aralarında ne yakın ne de sürekli bir temastan söz edilebilir. Herhangi bir amaç, hele de derhal ve kararlı bir eylem gerektiren bir amaç için etkin bir işbirliğine girmeleri hiç kolay değildir. Bugün tereddüt etmelerini anlaşılır kılacak bir risk ve zorluk içermeyen adımlar atmaları gerektiğinde bile bu geçerlidir.*” Buradaki altı Büyük Güç, dönemin Osmanlı siyasi literatürüne de “Düvel-i Muazzama” olarak girmiş olan İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dır.

yerel tutup ardından bir konferansla savaşanları bir araya getireceği; savaşı önlemede İngiltere'nin isteksiz olduğu; hep söylenilegelenin aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kazanma şansının olmadığına dair St. Petersburg, Berlin, Viyana, Paris mahreçli olarak telgraflar yayınlanmakta; başyazılarda da bu konulara değinilmektedir. Gazetede savaşın başlayacağına dair ilk haber 5 Eylöl 1912 tarihli telgrafla St. Petersburg'dan gelmektedir: *“Borsa bugün savaş söylentilerinden etkilendi. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı ciddi bir şekilde ortak bir operasyon içerisinde oldukları iddia edildi. İyi bilgi alan çevrelerde bu dűřmanlıęın [başlamasının] eli kulağında olma olasılığı dile getirilmekte; fakat Rus diplomasisi uyarıcı etkisini göstermeye devam ediyor.”*¹⁰⁹

25 Eylöl'de Berlin'den gelen bir telgrafta da Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadaę arasında varıldığı dűřünölen anlaşmanın Makedonya'yı paylaşım amaçlı olduğu ve bir ticari şirket karakteri taşıdığı belirtilmektedir.¹¹⁰ Bu dört Balkan ölkesinden oluşan Balkan İttifakı'nın sonbaharda Osmanlı İmparatorluğu'nu sıkıştıracaklarının *“herkes tarafınca bilinen bir sır”* olduğu da Viyana mahreçli telgrafta şöyle belirtilmektedir: *“Tüm Balkan devletlerinin değilse de Bulgaristan'ın eylöl ayının son on gününde Türkiye'ye ciddi baskı uygulama niyeti, temmuz ayından bu yana herkesin bildiği bir sırdı. Bu herkesin bildiği sır, Edirne'yi son derece sağlam bir mevzi yapmak için önlemler alan Türkiye tarafından da biliniyordu.”*¹¹¹

Her ne kadar durumun Türkiye tarafınca da bilindiği yazılsa da *The Times*'ın İstanbul muhabiri 1 Ekim'de gönderdiği telgrafta *“Türk basınının bir kısmı Bulgar, Sırp ve Yunan seferberliğini blöf olarak değerlendirip Balkanlar'da barışın bozulmayacağına emin olduklarını yazarken, askeri ve resmi çevreler durumun vahametini vurgulamaktalar.”*¹¹² demektir. Koçana olaylarının büyümesinden sonra

¹⁰⁹ *The Times*, 06.09.1912, St. Petersburg, KM, 5 Eylöl, “Rusya'da Savaş Söylentileri”

¹¹⁰ *The Times*, 26.09.1912, Berlin, KM, 25 Eylöl, “Belirsiz Görünüm”

¹¹¹ *The Times*, 09.10.1912, Viyana, KM 8 Ekim, “Avusturya'nın Karadağ Hamlesine Bakışı”

¹¹² *The Times*, 02.10.1912, İstanbul, KM, 1 Ekim.

durumun vahametinin farkında olan yönetim çevreleri hem Balkan devletlerini hem de Avrupa kamuoyu ve Büyük Güçleri teskin edebileceğini ve savaşı önleyebileceğini düşünerek 1880 reform planının uygulamaya sokmayı¹¹³ gündemine alır. Bu duruma hem o dönem muhalefette olan İttihat ve Terakki hem de Makedonya'nın Müslüman ahalisi tepki gösterir. Kabinenin 1880 reform planını uygulamayı kabul ettiğine dair haberlerin Selanik'te sıkıntı yarattığını söyleyen *The Times*'ın Selanik muhabiri “*Üsküp, Priştina, Yakova ve İpek'ten eşraf ve ulema ileri gelenleri sadrazama bölgelerinde 1880 planının uygulanmasını öngören planı protesto ettiklerini ve hiçbir koşulda bu planın uygulanmasına izin vermeyeceklerine dair telgraflar çektiler*” demektedir.¹¹⁴ Tasarıya İttihatçıların Tanin Gazetesi'nde verilen tepki de *The Times*'a yansımıştır. Büyük Güçler tarafından Avrupa Türkiye'sinde reform yapılacağına dair garanti verilmesini öngören Avusturya-Macaristan ve Rusya ikilisinin Bulgaristan'a verdikleri nota Tanin'de şiddetli bir şekilde eleştirildiği aktarıldıktan sonra Tanin'in reformlara ilişkin yazısı tam alıntılanmıştır: “*Reform kelimesini duyduğumuz zaman titriyor ve bunun bizi ortadan kaldırmak için istendiğini anlıyoruz. Tarih bize söylemektedir ki reformlar her zaman İmparatorluğumuzda felaketin habercisi olmuştur.*”¹¹⁵

Savaş öncesi Avrupa başkentlerinden gelen muhabir telgraflarında Balkan Savaşı'nın önlemek için hiçbir gayret göstermeyen İngiltere'nin suçlanması da dikkat çekmektedir. Viyana mahreçli telgrafta: “*Avusturya yönetici çevrelerinde bugün ifade edilen görüş Avrupa'nın savaşın önlemesi çabasındaki başarısızlık büyük ölçüde İngiliz Hükümeti'nin tavrından kaynaklanmakta. İngiliz Hükümeti Avrupa Türkiye'sindeki lüzumlu reformların Avrupa garantisinde olacağına ilişkin bir duruş sergilemedi*”¹¹⁶, denilmektedir. İngiltere'nin o dönem müttefiki Fransa'dan yazan muhabir de “*Fransız*

---

¹¹³1880 planı 8 Ekim 1912 tarihli nüshada “Türkiye ve Reform-Vilayetler Kanunu” başlıklı editoryal yazıda *The Times* Gazetesi'nin 1880 yılındaki İstanbul muhabirinin 26 Ağustos 1880 tarihinde gönderdiği habere kadar uzun uzun ne olduğu ve nasıl işleyeceği ve neden uygulanmadığına değinilmektedir. Yazı okunduğunda bunun kati suretle dışişleri bakanlığında birilerinin kaleme alındığı hissedilmektedir.

¹¹⁴ *The Times*, 10.10.1912, Selanik, KM, 5 Ekim, “Arnavutlar Savaşa İstekli”

¹¹⁵ *The Times*, 11.10.1912, İstanbul, KM, “Türk Öfkesi-Müdahale Tehlikeleri”

¹¹⁶ *The Times*, 11.10.1912, Viyana, KM, 10 Ekim, “Kont Berchtold'un Kötümserliği”

basınında savaşı önleyecek adımları Büyük Britanya'nın atmamasından dolayı sitem var"¹¹⁷ diye belirtmektedir.

The Times'ın Viyana muhabiri Avusturya-Macaristan basınında İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey “barışı bozma şefi” olarak adlandırılmakta olduğunu belirtip, “geçen hafta görüştüğüm seçkin Avusturyalı yetkili, siyasetçi veya yazar, İngiliz muhibi diplomatlar arasında, İngiltere'nin Makedonya reformları meselesinde kayıtsız tavrının mevcut durumda payı olduğunu düşünmeyen tek kişi yoktu.”¹¹⁸ demektedir. Öte yandan, Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesine ilişkin kararın Londra'da İngiltere muhalefet lideri Bonar Law'ın (1858-1923) da katılmış olduğu İngiliz-Rus dışişleri bakanları arasında *Balmoral*'da¹¹⁹ gerçekleşen görüşmede kararlaştırılmış olduğuna dair haberler Viyana basınına yansımıştır. *The Times*'da yayınlanan Viyana mahreçli ve 29 Eylül 1912 tarihli telgrafta 20 Eylül 1912'den 3 Ekim 1912'ye kadar İngiltere'de kalan ve İngiltere'den Londra'daki Bulgar Elçi'nin Paris'e uğurladığı Rus Dışişleri Bakanı Sergey Sazanov- Sir Edward Grey arasında *Balmoral*'da İngiliz muhalefet liderinin de katıldığı görüşmede Balkanlar'da savaşın başlatılmasına dair karar alındığı¹²⁰ savaştan yaklaşık 15 gün önce açıkça belirtilmektedir.

Savaşın tam öncesinde ileride İngiltere Başbakanı da olacak olan dönemin Donanma Komutanı Sir Winston Churchill'in (1874-1965) Yunanistan'a muhrip gemi alımında yardım ettiğine dair değişik tarihlerde hem muhabir hem de editoryal haberler çıkması da dikkat çekmektedir. Arjantin Hükümeti için yapılan ve bitmiş durumdaki dört adet gemiyi savaştan yaklaşık 10 gün önce evvela Churchill'in ayrıntılı incelediği ardından bunların Yunanistan'a verildiği “*Liverpol muhabirimiz Arjantin'den alınan Santa Fe, San Louis, Santiago ve Tucumen destroyerlerine Yunan Hükümetinin*

¹¹⁷ *The Times*, 12.10.1912, Paris, KM, 11 Ekim, s.6- Fransız-İngiliz Politikası-Yapılan Hatalar Sitem

¹¹⁸ *The Times*, 12.10.1912, Viyana, KM, 13 Ekim, “Viyana Borsasında Panik”

¹¹⁹ Kraliyet ailesinin İskoçya'daki dinlence sarayı.

¹²⁰ *The Times*, 30.09.1912, Viyana, KM, 29 Eylül.

temsilcileri ve Yunan konsolosunun bulunduğu törende Yunan bayrağı çekildiğini; geçen hafta Birkenhead'i ziyaret eden Winston Churchill'in Santa Fe ve San Louis destroyerlerini çok ayrıntılı incelediğini bildirmekte"¹²¹diyerek aktarılmaktadır. İngiliz kaptanların denetiminde Liverpool'dan askeri mühimmat almak üzere Philadelphia Betteleham'a doğru ayrıldıkları da belirtilmektedir.¹²²

Sürekli söylenilen savaş öncesi Büyük Güçler'in savaşın sonu ne olursa olsun toprak statükosunun değişmeyeceğine dair açıklamaların da o dönem hiçbir Avrupa başkentinde inandırıcı bulunmadığı çeşitli kereler muhabirlerce belirtilmektedir. Savaş boyunca en çok telgraf ve haber gönderilen başkent diyebileceğimiz Viyana'dan gelen telgrafta "Kimse bugün Büyük Devletlerin, Balkan Devletlerine, hiçbir statüko değişikliğine müsaade etmeyeceklerini bildirdiler diye birlik içinde olduklarına inanmıyor"¹²³ demektedir. Paris'ten yazan muhabir de yerel gazetelerin Büyük Güçler'in toprak statükosunu koruma isteğine inanmanın mümkün olmadığını, bunun olayın gerçekliği ile alakası olmadığını, şüpheli olanın ise sadece Balkan Devletleri'nin eğer becerabilirlerse bu fatihlerin zaferlerinin bütün meyvelerini toplamalarına izin verilip verilmeyeceği¹²⁴ olduğu belirtilmektedir.¹²⁵ Statüko açıklamasının Balkan devletlerinde de hiçbir karşılığı olmadığı savaştan yaklaşık on gün önce Berlin'deki yönetim çevrelerinin görüşlerinin aktarıldığı telgrafta da "Balkan güçleri Büyük Güçler arasında fikir birliği olmadığının farkındalar ve Avrupa'daki uluslararası durumun da iyice ayırdındalar. Bu yüzden statükonun yapay olduğunun farkındalar ve her bir savaşçı Balkan gücü de olayların gidişine göre elinden geleni yapacaktır."¹²⁶denilmektedir.

¹²¹ The Times, 03.10.1912, Editorial – "Yunan Donanması-Arjantin Muhriplerinin Alımı"

¹²² The Times, 07.10.1912, Atina, Reuters, 5 Ekim.

¹²³ The Times, 12.10.1912, Viyana, KM, 13 Ekim, "Viyana Borsasında Panik"

¹²⁴ Bunu doğrular şekilde 12.10.1912 tarihli nüshada yine Viyana mahreçli bir telgrafta Sırp Başbakanı Pasiç de Neue Frei Presse'e: "Bizim dileğimiz Büyük Güçlerin bize kendi işlerimizi sessizce çözmemize izin vermesidir" demeci Viyana mahreçli bir telgrafta aktarılıyor.

¹²⁵ The Times, 10.10.1912, Paris, KM, 9 Ekim.

¹²⁶ The Times, 04.10.1912, Berlin, KM, 3 Ekim.

Savaşın evvelden beklenmekte olduğu ve Büyük Güçler'in buna göre daha evvelden tedbir aldıkları da gazeteye yansımıştır. Berlin'den gelen haberde yarı Resmi *North German Gazette*'deki bir yorumu alıntıl原因an muhabir, “*Savaş olasılığının arttığını [bilen] Avrupa kabineleri uzun zamandır bu savaş olasılığına karşı hesaplar yapmaktalar. Bundan dolayı savaş olması durumunda daha önce nasıl bir tavır takınacaklarını birbirleriyle görüşmüşlerdir. Bununla birlikte Balkanlar'da yakın zamanda bir çatışma olasılığı inkar edilmemekte iken, Büyük Avrupa Güçleri'nin içine dahil olabileceği geniş kapsamlı bir büyük yangının kati suretle önüne geçilecektir.*¹²⁷ denmektedir. Ayrıca savaş öncesi Avrupa'nın Büyük Güçlerinin bir anlaşma içinde oldukları hatta savaşın yerel olarak bıraktırılıp ardından bir Avrupa konferansı düzenleneceği savaş başlamadan 10 gün önce St.Petersburgh'dan gelen oradaki Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın elçilerinin açıklamalarına dayanılarak aktarılan bir telgrafta da açıkça belirtilmektedir: “*Avusturya Macaristan ve Alman elçilikleri Balkanlar'daki bir çatışmanın etkileri konusunda basına bir açıklama yayınladılar ve çatışmanın Balkanlar'da yerel olarak kalacağını ve bunu bir Avrupa konferansının takip edeceğini belirttiler*”¹²⁸ Benzer bir yorum da yakın tarihli Viyana mahreçli bir telgrafta belirtilmektedir: “*Bunu söylemek ilginç fakat bugüne kadar burada konu ile ilgili en doğru fikirler sosyalist Arbeiter Zeitung'da bulunuyor. İkili krallığın [Avusturya-Macaristan] “dağılmakta ve şaşkın” olan Türk İmparatorluğu'nun devam etmesini sağlamak istemesi ikili krallığın amacı olamaz; fakat her çaba savaşın Balkanlarda sınırlı kalmasını sağlamak ve her ne pahasına olursa olsun Avrupa'da barışı korumakla sınırlı kalmalı diyor*”¹²⁹

Savaş öncesi Büyük Güçler'in Türklerin yeneceğine dair hep söylenen basmakalıp şeylerin doğru olmadığı; *The Times*'da daha savaşın başında askeri uzmanların Osmanlıların savaşı kazanamayacağını gördüklerini burada belirtmek

¹²⁷ *The Times*, 03.10.1912, Berlin, KM, 2 Ekim

¹²⁸ *The Times*, 04.10.1912, St. Petersburg, KM, 3 Ekim

¹²⁹ *The Times*, 02.10.1912, Viyana, KM, 1 Ekim

gerekir. St. Petersburg muhabiri askeri çevrelerin görüşünü aktarırken “Askeri yetkililer General Parensoff ve Botyanoff bu sabah basında yayınlanan bir açıklamalarında Osmanlı İmparatorluğu’nun mevcut iç koşulları altında Türk ordusunun yenilmesinin kaçınılmaz bir sonuç olduğunu söylemekte.”¹³⁰ Gazetenin kendi askeri muhabiri de Türklerin kağıt üstünde üstün görünmelerine rağmen Bulgarların kısa zaman içinde İstanbul’a kadar gelebilecekleri ve buna Rusya’nın müdahale edebileceğini söylemektedir: “Rusya’da heyecan ve şüphe ile harekete geçirmek zorunluluğu yaratacak büyük bir kuvveti Bulgar ana ordusu ile Türk başkenti arasına zorunlu olarak yığmak zarureti [ortaya çıkabilir]”¹³¹.

Denizlerde de Türk donanmasının¹³² şansı olmadığı hem askeri muhabirlerce hem de Atina tarafınca daha savaş başı açıkça belirtilmektedir. Savaş başlamadan önce Türk-İtalyan Savaşı’nın bir antlaşmayla nihayete erdirilmesinin Yunanistan’ı nasıl rahatsız ettiği de 17 Ekim tarihli Atina mahreçli telgrafa şöyle belirtilmektedir: “Türk-İtalyan barış şartları burada rahatsızlık yarattı; Ege’deki Türk adalarında İtalyan

---

¹³⁰ The Times, 02.10.1912, St. Petersburg, KM, 1 Ekim

¹³¹The Times, 18.10.1912, Kendi Askeri Muhabirimizden. Muhabir böyle düşünürken Rus Dışişleri Bakanı Sazanov’un da böyle düşündüğünü belirtmek lazım. İngiltere’nin St. Petersburg’daki Büyükelçisi George Buchanan (1854-1924) İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı A. Nicolson’a yazdığı 17.10.1912 tarihli özel mektupta: “Sazanov Türklerin İtalya ile anlaşmasını duyunca çok rahatladı. Sazanov Türkler İtalyanlarla savaşıp, İtalyanlar Çanakkale Boğazı’nı kapatmışken Bulgarların İstanbul’a doğru yürümesinden ve kontrolünden çıkmasından çok korkuyordu ve bence biraz da sinirliydi. İtalyanlar hak ettiklerinden daha şanslı. Bütün bu sorunların gerçek kaynağı İtalyanlar ve şimdi Balkan devletleri İtalyanlar için ateşin üzerinden kestaneleri alıyorlar.” Bakınız: British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. The Balkan Wars, Part II The League and Turkey, London, 1934, Özel Mektup, St. Petersburg, 17.10.1912, G. Buchanan’dan A.Nicolson’a, ss.33-35. Alman Hükümeti de aynı görüştedir. Berlin’de İngiltere’nin ataşesi olarak bulunan ve Alman Başbakanı Herr Von Bethman (1856-1921) ile görüşen Lord Granville (1872-1939) o dönem İngiliz diplomasinin görünmeyen mimarı olan İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı A. Nicolson’a 18.10.1912 tarihinde şunları yazmaktadır: “Başbakan sonuç alıcı çatışmaların yakında olacağını ve bu çatışmaları Bulgarların kazanacağını düşünüyor. Türklerin bu süre zarfında bazı müstahkem mevkiilerde duracağı ve bir Doğu sabrı ile buraları bekleyeceğini düşünüyor. Başbakan büyük güçlerin savaşanlar birbirine iyice zarar verene ve savaş dengelenene kadar savaşa müdahale etmemesi gerektiğini ve sonrasında savaşan taraflar memnuniyetle aracılık teklifimizi kabul etmeye hazır olur, diye düşünüyor.” Bakınız: A.g.e, Özel Mektup, Berlin, 18.10.1912, Lord Granville’den A. Nicolson’a, ss.36-39

¹³²7 Ekim 1912 tarihli The Times Gazetesi’nde Editöryal olarak Türk ve Yunan filosundaki tüm savaş gemileri isim, sınıf, nerede ve ne zaman üretildiği, tonajı ve silahları tek tek yazılarak verilmiş ve iki donanma karşılaştırılmıştır. Bu editöryal kıyaslama gazetenin hem hükümet hem dışişleri ve genelkurmay ile çok içli dışlı olduğuna da delalettir

işgalinin devam edecek olması zafer durumunda Yunan filosunu doğal avlarından mahrum etmek olarak algılanıyor.”¹³³

Tam savaş öncesi gazete tarafından İstanbul’a gönderilen özel askeri muhabir de Türk ordusunun Avrupa standartlarında seferberlik içinde olduğunu düşünmenin doğru olmadığını, orduyu en çok eleştirenlerin bile orduda malzeme açısından hata bulamayacaklarını, süvarilerinin Avrupa’daki örnekleriyle kıyaslanamayacak kadar kötü olduğunu, bunlara süvari denilemeyip zorla asker yapılan erler olduğunu düşünmek gerektiğini belirterek, materyallerle eğitim konusunun ise sıkıntılı olduğunu söyleyip Türk ordusunda görmüş olduğu birlikleri şöyle tarif etmektedir: “*Şimdiye kadar ben bir tek tane düzenli birlik göremedim.... Süvarilerin yürüyüşlerinde eğitim aldıklarına dair belirti yok. Atlar, Poni demek daha doğru olur, aşırı yüklü görünüyor. Türk süvarilerinin etkili bir şekilde yürüyemeyeceğini tahmin edebilirim. İki topçu birliği Pera’dan geçti. Birincisi acele seferber edilmiş bir birlik, ve ikisinin de sürücüleri ve atları tecrübesiz. Bu bataryaların yolda düzüldüğü [belli]... Piyadeler 45 yaşına kadar olan erkeklerden oluşmakta. .. Piyadeler uzun adımlar atarak yürüyorlar. Piyade için bundan daha kötüsü olamaz.... Türk piyadeleri tıpkı atlıları gibi aşırı yüklü görünüyor. Piyadenin yükü katiyetle 100 lb [45 kg] görünmekte”¹³⁴ Yani materyal açısından iyi olan Türk ordusunun eğitim ve idari olarak zayıf olduğu 15 Ekim’de açıkça gazetede vurgulanmış; ki savaş sırasında da bu gözlem doğrulanacaktır.*

Ordu içindeki komutanlar ve çatışmalar da hemen savaşın başında gazetenin askeri muhabirince ayrıntılı olarak yazılmıştır. 22 Ekim 1912 tarihli yazıda komutanların etnik kökenine, aralarındaki kavgalara kadar ayrıntı verilmiştir. Yazının başında kimin hangi cephede görev üstleneceğini tek tek belirtildikten sonra, “*Gürcü kökenli Abdullah Paşa az bilinen, genç, Yemen’deki hizmeti sayesinde hızlı rütbe alan*

¹³³ The Times, 18.10.1912, Atina, KM, 17 Ekim

¹³⁴ The Times, 22.10.1912, İstanbul, KÖM, 15 Ekim

bir komutan. Almanya’da eğitim aldı, Mareşal Von Der Goltz¹³⁵ tarafından iyi bilinen biri... Mahmut Şevket Paşa ile görünürde iyi anlaşılamayan biri, İttihat Terakki¹³⁶ karşıtı hareket vukuu bulduğunda [Halaskar-ı Zabitan kasıt] buna sempati ile bakan ve emrindeki subayların görüşünü yazdığı telgraf Şevket Paşa ve kabinesinin dağılmasına katkıda bulunan... Hadi Paşa, pek bilinmeyen bir karakter. Arap ve Mahmut Şevket Paşa’nın kandaşı” denilmektedir.

Ardından ya ordunun içinden biri ya da istihbaratçının bilebileceği kadar ayrıntılı olarak Ali Rıza Paşa’nın Almanya’da eğitim gördüğü, Hamid rejimi tarafından sevilmediği için Şam’da ve Sana’da görev yaptığını, 1908 sonrası savaş bakanı olarak atandığını, İstanbul’da 31 Mart ayaklanması olduğunda hazırlıksız yakalandığını ve sonrasında aktif bir görev almadığını; Koçana’daki 22. Bölüğün komutanı olması muhtemel Ali Tevfik’in de fiziken Osmanlı sultanlarının portresine benzediğine varıncaya kadar tasvir edilmektedir. Esad Toptani’nin meşhur Arnavut ailelerinden olduğu, iyi bir dilbilimci olduğu; Hasan Rıza Paşa’nın Hareket Ordusu’nda Mahmut Şevket’in yanında yer aldığından bahsedip: “*Fethi Paşa değişik başkentlerdeki diplomatlar tarafından hatırlanacaktır ki, Abdülhamid döneminde diplomat ve askerden ziyade diplomattır....Cavid Paşa, Makedonya Jandarması’nda görev yaptığı için İngiliz subaylarca da iyi bilinen genç general. Arnavutlar onun şiddetinden çok çektiler, az ya da çok İT’nin generalidir. Savaşta onun hangi tarafının ağır basacağını göreceğiz...Mahmut Şevket Paşa etrafında dönen söylentiler dikkate alınınca, yabancı basında onun Sırp cephesi kumandanlığına atandığına dair haberlere inanmak güç. Muhtemel bütün kişisel düşmanlıkları ortadan kaldıran ulusal bir kriz ortamı dahi, Onun Abdullah ve Fethi paşalar ile ilişkilerinin pek içten olmasına müsaade edemez. Nazım ve Hadi paşalara büyük sorumluluk ve görev düşüyor.. ve bu görev kolay bir*

¹³⁵ Colmar von Der Goltz (1843-1916). Goltz Paşa, Osmanlı ordusunda görev yapmış Alman askeri eğitmen.

¹³⁶ Metinlerde İttihat ve Terakki sürekli olarak Komite olarak tanımlanmakta. Bu yüzden tarafımızca Komite yerine gerçek karşılığı İttihat ve Terakki (İT) bundan sonra kullanılacaktır.

görev değil.”¹³⁷ Diyerek yazıyı noktalayıp ordunun içindeki hastalığın ayrıntılı olarak yabancılarca da tamamen bilindiği açıkça belirtiliyor.

Savaş öncesi savaşı askerler kadar halkın psikolojik durumunun da savaşa hazır olmadığı yine gazete tarafınca İstanbul’a gönderilen bir başka özel muhabirce gazetede belirtilmektedir. Muhabir yaklaşık 13 ay önce Türk-İtalyan savaşı başladığında Roma’da olduğunu İtalyan toplumunda bir ideal uğruna heyecan olduğunu fakat İstanbul’da ise böyle bir şeyin olmadığını şöyle ifade etmektedir: “*Osmanlı İmparatorluğu bir ideal için mücadele etmemekte. Avrupa vilayetlerini muhafaza etmeye zorlanmakta ve hatta bir Asya gücü olarak hayatını korumaya zorlanmakta. Ulusal seferberliği tesis etmek için bazı yüzeysel çabalarla [halka] ilham verilmeye çalışılmakta. Arnavut çete liderlerinin başında olduğu gruplar ve Yahudi gönüllüler mevcut; fakat askeri bir maceraya meyilli olarak birleşmiş, çok istekli bir millete [hiçbir yerde] şahit olmadık.*”¹³⁸ Savaş öncesi bir editoryal yazıda da Türkiye’nin ordusu belki eskiye oranla daha güçlü; fakat ülke iç karışıklıklardan çökmüş durumda. Babıali sadece sınırdaki düşmana karşı değil iktidardan uzaklaştırdığı fakat güçlü örgütünü bastıramadığı İttihat ve Terakki’ye karşı da dikkatli politika izlemek zorunda¹³⁹ denilerek iç durumun da savaşa hazır olmadığı belirtilmektedir.

Savaş öncesi ortama The Times’da Editoryal olarak nasıl bakıldığına gelince; Bunu hem başyazılarda hem parlamento sayfalarında hem editoryal yazı ve seçilip yayınlanan okur mektuplarından izlemek mümkündür. En başta belirtilmelidir ki editorya savaşı Balkan devletlerinin ulusal birliklerinin oluşturulması olarak görmektedir. 7 Ekim 1912 tarihli “*Küçük Bir Umut Işığı*” başlıklı başyazıda şöyle denmektedir: “*Meselenin özü, Balkan halklarının -Türk hayranlığımıza rağmen- sempati duymaktan kendimizi alamadığımız ulusal emelleri. Makedonya sorununu azdıran ve körükleyen zorlu hayat koşullarına karşı bir ayaklanmadır bu. Ancak asıl*

¹³⁷ The Times, 22.10.1912, Askeri Muhabirimizden, “Türk Komutanlar-Alman Eğitimi Etkisi”

¹³⁸ The Times, 19.10.1912, İstanbul, KÖM, 14 Ekim, “Slav ve Osmanlı-Bir Hesaplaşma Günü”

¹³⁹ The Times, 03.10.1912, “Balkanlar’da Savaş Hazırlıkları”

sıkıntı Türklerin idarî yetersizliği değil Bulgar, Sırp ve Yunan halklarının özlemini çektikleri ulusal birliğin engellenmesidir. Meselenin bu derin yönlerinin farkında olduğumuzdandır ki barışı korumaya dönük diplomatik çabalardan pek de umutlanamıyoruz.¹⁴⁰

“Savaş Öncesi Sessizlik” başlıklı bir diğer başyazıda da Balkan devletlerinin kendi göbeklerini kendilerinin kesecek kadar güçlü olduğu şu şekilde belirtilmektedir. “Bu savaşa sınırlı bir amaç uğruna girilmeyecek. Yüzlerce yılın ihtilafları ve hırsları bütünüyle açığa çıkacak. Balkan halkları kaderlerini kendi ellerine aldılar: Başka bir ülkeden kurtarıcı beklemiyorlar ve aralarındaki anlaşmazlıkların çözümü için başkalarına bel bağlamadılar. Balkanlar daha önce savaşla yanıp kavrulduğunda genellikle diğer ulusların doğrudan müdahalesiyle olurdu. Şimdiki ihtilafların en önemli farkı şudur: Yüzyıllardır ilk kez ilgili tüm halklar kendi geleceklerini kılıçla belirlemek için kendilerini yeterince güçlü hissediyorlar. Bu özgüvenlerinin ne derece haklı olduğunu ileride göreceğiz.”¹⁴¹

Savaş öncesi Makedonya Sorunu’na kalıcı çözüm bir başka başyazıda şöyle açıklanmaktadır: “Makedonya sorununa, Türkiye’ye Avrupa’daki topraklarının büyük bölümünden el çektermeyecek hiçbir çözüm tatmin edici kabul edilmeyecektir.”¹⁴² Savaşın tam öncesinde Balkan İttifakı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na verdiği notanın savaştan başka karşılığının olamayacağı, başlayacak savaşta yaşanacak katliamların Avrupa’da bir örneğinin olmayacağı öngörüsüyle Türklerin Avrupa’ya hiç adım atmamış olsalar Avrupa için daha hayırlı olmuş olacağı söylenen 14 Ekim 1912 tarihli başyazıda savaşın kısıtılan Türkler için Avrupa’daki son büyük savaş olacağı şöyle belirtilmektedir: “Balkan İttifakı’nın taleplerini karşılamak, [Türkleri] Avrupa’da başkent çevresindeki sınırlı bir toprak parçası hariç tüm egemenlik haklarından mahrum edecektir. Beş yüz yılı aşkın bir süredir Doğu Avrupada bayrakları

¹⁴⁰ The Times, 07.10.1912, Başyazı “Küçük Bir Umut Işığı”

¹⁴¹ The Times, 17.10.1912, Başyazı “Savaş Öncesi Sessizlik”

¹⁴² The Times, 04.10.1912, Başyazı, “Büyük Devletler Ne Yapabilir?”

*dalgalanıyor. Peş peşe vilayet kaybettiler ve şimdi ataları hiç geçmemiş olsa Avrupa'nın barışının hayrına olmuş olacak suların kıyısında kısırıldılar. Avrupa'daki son büyük savaşlarını veriyor olabileceklerinin bilinci, kesinlikle iki misli şiddetle topraklarını savunmaya itecektir onları. Sonuç ne olursa olsun istemesek de tanıklık etmek üzere olduğumuz katliam ve tahribatın Avrupa'da çağdaş bir örneği olmayacaktır.*¹⁴³

Savaş öncesi bir başka başyazıda da editorya savaşının sorumluluğunu birincil sorumlu Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere hem savaşacaklar hem de Büyük Güçler arasında şu şekilde paylaştırmaktadır: *“Bu felakete sorumlu aramaya gerek yok! Balkan devletleri, eşi görülmemiş dehşette bir savaşın saldırganları olarak; Türkler, Avrupa eyaletlerini kötü yönettikleri için -ki savaşın birincil sebebidir bu-; İtalya, Trablusgarb'ı alarak Balkan devletlerini cesaretlendirdiği için ve diğer Büyük Güçler, Şark Meselesini hafife alıp bu krize müdahale etmede çok geç kaldıkları için suçlanabilir. Ancak biz bu kafiye katılmayacağız. Şu anda alev almış olan ateş yıllardır için için yanıyordu ve kaçınılmaz bir şey varsa o da er veya geç Türklerin Avrupa'daki imparatorluk kalıntıları üzerindeki hâkimiyetini korumak için savaşmak zorunda kalacaklarıydı.”*¹⁴⁴

Yukarıda Viyana, Paris'ten gelen telgraflarda savaşı bilerek önlemediği gerekçesiyle İngiltere'nin suçlandığına dair bu ülke basınında çıkan yazılardan alıntı yapılmıştı. 11 Ekim tarihli *“Hala Bekliyoruz”* başlıklı başyazı da bu suçlamanın tamamen asılsız olmadığı belirtilmektedir: *“Mevcut durumdan Büyük Britanya'yı sorumlu tutma eğiliminin bugün Viyana'da da ortaya çıktığını gözlemliyoruz. Evet, bu suçlama tamamen asılsız değil, ancak Viyana'da yayılması yersiz.”*¹⁴⁵

Savaşın hemen başındaki bir başyazıda da Bulgar Kralı Ferdinand'ın savaşın haç ile hilal arasında olduğuna dair açıklaması için de *“Ferdinand'ın bu açıklamasını*

¹⁴³ *The Times*, 14.10.1912, Başyazı “Balkan İttifakı'nın Talepleri”

¹⁴⁴ *The Times*, 09.10.1912, Başyazı “Balkanlar'da Savaş Başladı”

¹⁴⁵ *The Times*, 11.10.1912, Başyazı “Hala Bekliyoruz”

*görüntüde doğru saymamak mümkün değil. Bir bakıma savaş Hristiyanlık ile Müslümanlık arasında yapılıyor maalesef*¹⁴⁶ denmektedir. İngiliz kamuoyunda da savaşın haç ile hilal arasında olduğu inancının hakim olduğu gazeteden görülmektedir. Savaşın hemen öncesi “Okur Mektubu” olarak Oxford Piskoposu ve papazları isim ve imzalarını vererek 500 yıldır Türk boyunduruğundan inleyen Hristiyan kardeşlerine yardım edilmesi gerektiğini belirten uzun bir yazı gazeteye göndermiş ve yayınlattırmışlardır¹⁴⁷.

İngiliz parlamentosunda da Balkan İttifakı’na açık destek içeren ve İngiliz Hükümeti’nin geçmiş dönem politikalarını eleştiren bir bildiri yayınlanmıştır. Parlamento içinde kurulmuş olan ve ileride çokça açıklaması yayınlanacak olan başkanlığı Avam Kamarası milletvekili Noel Buxton’un (1869-1948) yaptığı “*Balkan Komitesi*”nin savaş öncesi The Times’da yayınlanan bildirisinde tarihsel olarak bu savaşın sorumluluğunun büyük güçlerde ve neredeyse bütünüyle de İngiltere’de olduğu; Bu savaşın Rus askerlerinin Türklerin ellerinden kurtardığı halkların topraklarını tekrar Türklerin doğrudan kontrolüne veren Büyük Britanya’nın huzurunda yapılan Berlin Kongresi’nin sonucu olduğu ve 1878’den bu yana ikinci bir özgürlük savaşı ile Büyük Güçler’in uhdesinde yapılması gereken etkili reformlar arasında tercihlerin sürüp gitmekte olduğu ve sonuçta bu savaşın Büyük Güçlerin görevlerini yerine getirmeyerek reformların yapılmasının önüne geçtiğinden dolayı olduğu bildiride açıklanmaktadır. Bildiride ardından 1878 sonrası tarihsel süreç anlatılıyor ve 1908 Devrimine gelip yönetimin Jön Türklere geçmesine gelip Jön Türkler şöyle suçlanmaktadır: “*Varmış gibi yapılan anayasanın dejeneresi, kiliselere, okullara ve tüm Hristiyan ırkının toplumsal hayatına saldırılar, Yunan ticaretini boykot, Arnavut dilinin bastırılması, baskılar, vahşetler ve sonunda katliamlar [gösterdi ki] kendi tebaası olan ırklara [karşı] Türk hükümetinin o çok ümit veren tarafın [İttihat Terakki] gerekli reformları*

¹⁴⁶ The Times, 22.10.1912, Başyazı “Edirne’ye İlişkin”

¹⁴⁷ The Times, 23.10.1912, “Balkan Halklarının Sorunları”

kendiliğinden yapma kapasitesinin olmadığını gösterdi....Balkan Komitesi bu ülkedeki kamuoyunun duygularıyla uyumlu olduğuna inandığı bu politikaların desteklenmesini sağlamak üzere elinden geleni yapacaktır. Bu yetenekli ırkların hak etmedikleri bir yönetici sınıfın [egemenliğine] son verme zamanı gelmiştir. Büyük Güçlerin etkili kontrolü veya vassallığı haricinde nihai bir çözüm yoktur. Kötü Türk yönetiminin son safhası Balkan Birliği mucizesini yaratmaktadır.”¹⁴⁸

Parlamento’daki “Balkan Komitesi” bu açıklamayı yaparken her şeyden haberdar İngiliz Hükümeti savaşın başlamasını beklemektedir. İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey’in Paris Büyükelçisi F. Bertie’ye (1844-1919) yazdığı telgrafta: “11 Ekim’de Fransız elçi M. Cambon geldi ve haberim olup olmadığını sordu. Bendeki bilgilere göre Bulgaristan’ın önümüzdeki hafta, büyük ihtimalle 16’sı Çarşamba günü, savaş ilan edeceğini söyledim. Bu ülkeler güç kullanmanın kesin gerekli olduğuna kafayı takmışlar ve bu gücü büyük güçler kullanmazsa kendileri kullanacak ve bunları güç kullanmadan sadece büyük güçlerin müdahalesi alıkoyabilir. M. Cambon da benle aynı görüşte”.¹⁴⁹ demektedir.

Öte yandan hükümetin diğer üyelerinin E. Grey kadar ihtiyatlı olmadığını görmektedir. Dönemin İngiliz Maliye Bakanı Charles Masterman’in (1873-1927) 11 Ekim’de kamuya açık bir toplantıda “Savaş durumu ile ilgili doğru ve kapsamlı [bilgi] sahibi olan az sayıda İngilizden biriyim; ve size soruyorum ki özgürlük ve gelişme uğruna yıllardır katillere ve Türk yağmacılarına karşı çabalayanlara sempati ile yaklaşmıyor musunuz?”¹⁵⁰ diye konuşmuştur. Bu konuşma hemen akabinde 14 Ekim 1912 tarihli başyazıda şöyle eleştirilmiştir: “Kritik bir dönemde Büyük Britanya’nın

¹⁴⁸ The Times, 12.10.1912, s.5, “Balkan Komitesi”

¹⁴⁹ British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. The Balkan Wars, Part II The League and Turkey, London, 1934, F.O. 43274/33672/12/44, No:509, F.O. 16.10.1912, E. Grey’dan F. Bertie’ye, CHAPTER LXXIX The First Balkan War, October-December 1912, s.29

¹⁵⁰ The Times, 21.10.1912, “İngiliz Bakanları ve Savaş”. Şunu da belirtmek gerekir ki, Maliye Bakanı’nın konuşması gazetede yayınlanmamıştır. Fakat bu konuşma 14 Ekim 1912 tarihli nüshada başyazıda ve eski Hindistan Valisi tarafından gönderilmiş olan okur mektubunda eleştirilmiştir.

*tarafsızlığının kuvvetle vurgulanması gereken bir zamanda, Maliye Bakanı kadar önemli bir bakanın cumartesi günü, dışarıda kesinlikle açık bir tarafsızlık örneği olarak alınacak bir cümle sarfetmesini kabul edilemez buluyoruz.*¹⁵¹”

Maliye Bakanı’nın bu konuşmasını 1916-22 arası dönemde İngiliz başbakanlığı yapacak olan Lloyd George da gazeteye mektup yazarak eleştirmiştir¹⁵². Her ne kadar Maliye Bakanı’nı eleştirse de Lloyd George’un kendisi de 12 Ekim tarihinde kamuya açık alanda Balkan devletlerine açık sempatisini “*Balkanlardaki çatışmanın ne olursa olsun her durumda bir çözüm bulunmasını ve bunun da sınırların özgürlüğü ve iyi yönetimin genişletilmesi olmasını ummalıyız*” demesi bu sefer eski Hindistan Genel Valisi tarafınca gazeteye mektup göndermek suretiyle şöyle eleştirilmiştir: “*Hiç kimse Türk dostlarımıza saldıran düşman koalisyona sempati ifadesi olan bu açıklamayı ya da bizim Müslüman tebaamız arasında [sorun] yaratması muhtemel bu tür bir konuşmanın etkisini yanlış anlayamaz*”¹⁵³”

Her ne kadar İngiliz hükümeti taraf olmadığını ilan etmiş olsa da savaş öncesi duruma ilişkin olarak hem İngiliz halkı, parlamentosu hem de hükümetiyle açıkça Balkan İttifakı tarafında yer aldığı gazete sayfalarında görülmektedir. Savaş öncesi hem muhabir hem de editoryal yazıların ihtiyatlı olduğunu söylemek mümkündür. Savaş başladıktan ve kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun kesin yenilgisi ortaya çıktıktan sonra özellikle editoryanın ihtiyatı elden bırakarak, “*dilinin altındaki baklayı çıkardığını*” ve açıkça Türk hükümetini nasıl tehdit ettiğini ileride göreceğiz.

¹⁵¹ The Times, 14.10.1912-Başyazı “Balkan İttifakı’nın Talepleri”

¹⁵² 21.10.1912 tarihli gazetede yayınlanan ve Türklerce Yunanistan’ı Anadolu’ya çıkartan kişi olarak tanınan Lloyd George imzalı mektupta “*Tam tarafsızlık ilkesi gereğince Büyük Britanya Balkan çatışmasıyla ilgili Büyük Güçlere saygı göstermekte; ve bu durum Majestelerinin Hükümetinin bir üyesinin Cuma akşamı Bethnal Green’de yapmış olduğu partizan ve yanıltıcı açıklamaların yumuşak bir şekilde protesto edilmesini gerektirmektedir... Mr. Masterman bir hükümet üyesi ve hükümetin tarafsızlığını kesin bir şekilde bakanlardan temsil etmesi gerekmekte... Herkesin bir görüşü olabilir, fakat sorumlu bir politikacı Hindistan’da milyonlarca Müslüman İngiliz tebası bulunmakta olduğunu ve bunların Balkan çatışmasına derin alaka gösterdiğini ve bu düşüncesiz sözlerin, ki hükümetin diğer üyeleri tarafınca da desteklenen, sıkıntı ve rahatsızlık yaratabileceğini ve bunların durdurulması gerektiğini hatırlatmalı.*”

¹⁵³ The Times, 21.10.1912, “İngiliz Bakanları ve Savaş”

2.2. Savaş Başından Babıali Baskını'na Kadar Olan Dönem

Savaş başından 23 Ocak 1913'e kadar geçen sürede gazetede yayınlanan başyazı, telgraf, mektup ve sair tüm yazıları değerlendirirken kronolojik sıraya da uyarak üç döneme ayırıp her bir dönemi ayrı başlıklarda toplamak mümkündür. İlk dönem “*Askeri Çöküş*” başlığı altında aktarılacaktır. Bu kısımda savaşın başından Kasım ayının ortasına geçen sürede, ki yaklaşık üç haftalık bu sürede Osmanlı ordusu neredeyse her cephede tamamen çökmüştür, genellikle Türk ordusunun çöküşünün nedenlerine ilişkin yazılar gazetede daha sıklıkla yer almaktadır. İkinci kısım “*Türklerin Avrupa'dan Çıkışı ve İstanbul Sorunu*” başlığı altında aktarılacaktır. Kasım ayı başında Osmanlı Hükümeti'nin Büyük Güçler'den aracılık istemesi ve Bulgarların Çatalca hattını yarıp İstanbul'a girme ihtimali özellikle editoryayı telaşlandırmış ve İstanbul'u ön plana alan yazılar çıkmaktadır. Bu dönemde ayrıca Türklerin Avrupa'dan çıkışı ve İstanbul'un surlarının dışında herhangi bir yerde Türk yönetiminin olmaması gerektiğinin çokça vurgulandığı, Balkan İttifakı'nın kesin zaferlerinden sonra yüzyıllardır biriken önyargıların artık *The Times*'da da filtresiz seslendirilip açığa çıktığı yazılar sıkça görülecek ve bunlar da okuyucuya aktarılacaktır. Üçüncü alt başlık “*Türkiye'ye Tehditler*” Bulgarlarla ateşkes görüşmelerinin başladığı Kasım ayı sonundan Babıali Baskını'na kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde çok ağır şekilde Osmanlı İmparatorluğu'na Balkan İttifakı'nın tüm taleplerini kabul ederek savunulmaya devam eden Edirne'nin Bulgarlara bırakılması için Büyük Güçlerce baskı yapılmıştır. Başyazı ve editoryal yazılarda da açıkça ve sürekli tehdit edilen Türkiye'ye ilişkin çıkan makale, editoryal yazılar ve telgraflar bu alt başlık altında okuyucuya aktarılacaktır.

Alıntılara geçmeden evvel şu da belirtilmeli ki, editoryal yazıların savaş başından Kasım ayının ilk haftasına kadar çabucak çöken Osmanlı Ordusu'na ağırlıklı

olarak yer verdiği gözlemlenmektedir. Kasım ayının başında dönemin İngiliz Başbakanı Asquith ve hükümetinin konumunun açıkça belli olmasından sonra editoryal yazılar ateşkesi bozmaması ve Balkan İttifakı ülkelerinin şartlarını kabul etmesi için daha önceki taramalarda rastlanmayan şekilde Türkler tehdit edilmekte, özellikle İstanbul'un elden çıkması ve Asya'daki varlığının tehlikede olduğuna yönelik editoryal yazılar Babıali Baskını'na kadar artarak devam etmektedir.

2.2.1. Askeri Çöküş

The Times'ın askeri muhabirinin Bulgaristan-Sırbistan ve Yunanistan ile henüz savaş başlamamışken Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Ordusu'nun Edirne Kalesini muhafaza ederek Çatalca'ya geri çekilmesinin akıllıca bir strateji olduğunu yazması dikkat çekicidir. Askeri muhabir Trakya'da alınacak bir yenilginin Türk ordusu için ölümcül olduğunu belirtip, Edirne'nin güçlü bir garnizon ve üç-dört birlikle kendi haline bırakılmasını önermektedir: *“Ana Türk ordusunun Trakya'da yenilmesinden her şey daha iyidir ve eğer hatta ordu Çatalca hattına geri çekilirse ve saldırı savaşı için burada bekleyerek güç toplarsa bu Bulgar ordusuna başlangıç başarısı verip zayıf düşmekten daha iyi olacak ve stratejinin doğruluğunu gösterebilecek [bir hamle] olabilir.”*¹⁵⁴ Askeri muhabirin Türkler için ölümcül olacağını söylediği yanlış hamle Türk ordusunun kurmay heyetince savaş başında yapılmıştır: Türk ordusu Trakya'da savunma hattı oluşturmaksızın Bulgar ordusuna saldırıp çarçabuk yenilerek ve çok sayıda esir vererek geri çekilmiştir. Bu yenilgi ve çöküş İngilizlerin tahmininden daha hızlı olmuştur. Savaş başladıktan tam bir hafta sonra 23 Ekim tarihli başyazı *“Kamuoyu Türklerin düşmesini istedikleri durumdan daha kötü bir pozisyona düşüp düşmediğini merak ediyor”* diye başlayarak şöyle devam edilmektedir: *“Kamuoyu oldukça serinkanlılıkla kendi kendine Türklerin tarihi kahramanlıklarını kaybedip*

---

¹⁵⁴The Times, 10.10.1912, “Kahramanların Şansları-Düzenli Ordular ve Partizanlar”-Kendi Askeri Muhabirimizden

kaybetmediğini soruyor ve Türklerin tarihi ata topraklarına gerçekten geri dönmek için zamanlarının gelmiş olabileceğini de düşünmeye başlıyor...Şimdi artık bütün Avrupa'nın dikkatini çekecek başlıca soruna [Edirne] savaşta gözler çevrilmiş durumda”

Bulgarların hızlı galibiyetleri editoryada ya İstanbul birdenbire düşerse korkusu da yaratmıştır. Başyazının sonunda “*Edirne ile İstanbul arasında Abdullah Paşa'nın 200.000 askeri mevcut*¹⁵⁵” diye belirtilerek asıl korkulanın İstanbul'un aniden düşmesi olduğu “*mezarlıktan ıslık çalarak geçmeye*” benzer şekilde ifade edilmiştir. Hemen iki gün sonraki başyazı Kırkkilise'nin düşüşüne ayrılmış ve bu savaşta Türklerin 50.000 esir vermiş olması da şaşkınlıkla karşılanmıştır. Başyazıda 1877-78 Türk-Rus Savaşı'nda Süleyman Paşa'nın 26.000'in altında askeri bulunduğu, Plevne'yi savunan Osman Paşa'nın kuvveti ise sadece 30.000'di denilip Sedan Savaşı'nda bile 50.000 esir olmadığını belirterek Türklerin uğradığı mevcut yenilgi kıyaslanmış ve ardından “*Bu doğru veya yanlış olsun. Açık olan şu ki, Bulgarlar tahmin edildiği üzere, doğruya doğru geniş bir şekilde güçlerini yaymayı becermişlerdir*¹⁵⁶” denmektedir. Bir başka başyazıda ise Türklerin her cephede bu kadar hızlı dağılmasının genel bir sürprize sebep olduğundan bahisle, Türklerin at üstünde hafif silah kullanma ile başlayan askeri üstünlüğünden başlayıp son 400 yıldaki askeri durumundan ve mevcut durumda kurmay başkanının askeri hatalarından bahsederek “*Tarihi ataları kıtanın yarısını kat eden Türkün gözüpek cesareti [hiç bu kadar] sıkıntı içine düşmemişt*¹⁵⁷.” demektedir. Ekim ayı içerisindeki bir başka başyazıda bazı askerlerin 48 saatten fazla aç kalmasından ve açlıktan bahsederek: “*Depolar ağızına kadar dolu iken askerlerin açlık çekmesinin sebebi bilindik Türk kötü yönetim metodlarından olduğu anlaşılıyor*¹⁵⁸” diyerek savaş sonrası Türklerce de kabul edilecek olan organizasyonsuzluğa dikkat çekmektedir. Buna

¹⁵⁵ The Times, 23.10.1912, Başyazı “Türklerin Durumu”

¹⁵⁶ The Times, 25.10.1912, Başyazı “Kırkkilise'nin Düşüşü”

¹⁵⁷ The Times, 29.10.1912, Başyazı “Türklerin Sıkıntıları”

¹⁵⁸ The Times, 31.10.1912, Başyazı “Büyük Savaş”

bir örnek vermek gerekirse, İngiliz *The Daily Telegraph* Gazetesi'nin savaş muhabiri A. Berthold 29 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Doğu Orduları Komutanı Abdullah Paşa'yı (1846-1937) Sakız köyünde kurmuş olduğu karargahında ziyaret ettiğinde karşılaştığı manzarayı şöyle anlatmaktadır: *“Başkumandan adeta açlıktan ölüyordu. Emir subayları turnaklarıyla evin fakir bahçesindeki toprakları kazarak bir iki mısır kökü çıkarmaya uğraşıyor ve bu kökleri bir parça un ile bulamaç gibi pişiriyorlardı. İşte 175.000 kişiye kumanda eden kişinin bütün yiyeceği bundan ibaretti.”* A. Bertold beraberinde getirmiş olduğu birkaç konserveyi paşayı verince Abdullah Paşa *“Siz olmasaydınız, ayakta duramayacaktım”¹⁵⁹* dediğini aktarır.

Türk ordusunun çöküşünün askerinden kaynaklı olamayacağı, eğitimsizlik ve kurmay heyetinin kötü idaresinin askerleri hem fizik hem de maneviyat olarak çökerttiği Kasım ayı başında çıkan bir başyazıda uzun uzun ele alınmıştır. Başyazıda önce savaşın sonunun yakın olduğunun ve Büyük Güçler'in müdahalesi için zamanın geldiği belirtilmektedir. Ardından kendilerine Selanik ve İstanbul muhabirlerinden gelen Türk ordusuna ilişkin disiplinsizlik, korku, kaçış, panik ve felaketli haberlerden bahsedildikten sonra yazıda Türk askerine ilişkin : *“[bu tür davranışlar] Türk askerinin geleneksel durumunu yansıtmamaktadır. Komutanlar arasında anlaşmazlıkları anlayabiliriz. Bunlar savaş alanının cilveleridir. Fakat Şipka Geçidi'nde kana bulanmış yokuşlarda ölümle dalga geçerek ölen askerlerle bu kendine özgü durum tepeden aşağıya panik içerisindeki Türk askeri ile tezatlık oluşturmakta. Türk askerinin karakterinde nasıl bir değişim biçimlenmiş? ... Türk [askeri kademesi] savaşların nedenlerini hiçbir zaman pek sorgulamazlardı. Allah ve padişah için savaşır ve diğer saikleri pek dikkate almazlardı. Türkün eskiden beri devam eden asker millet ününün bu zamana kadarki çöküşün nihai sebeplerinin pratik uygulamalarından olduğu ortaya çıkacaktır. [bunlardan biri] Düzenli birliklere eğitimsiz yedeklerin doldurulması, ki*

---

¹⁵⁹ Stephane Lauzanne, *Balkan Acıları-Hastanın Başucunda Kırk Gün*, Osmanlıca'dan Günümüz Türkçesine Çevirisi: Murat Çulcu, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s.56

cepheye yollananlar temel bilgilerden [dahi] yoksun yedekler. Subaylar eskiden olduğundan daha az ordudaki askerleri ile ilgili. Küçük Asya içlerinden yürüyerek bitap şekilde gelen bazı Anadolu birlikleri savaş alanına bitkin ve ruhen çökmüş olarak geldi. Gıdaya ulaşamamaktan kaynaklı bir açlık korkusu tüm Türk ordusunun üstüne kötü bir hayalet gibi çökmüş; çünkü dağıtım metodları kötü. Tekrar ve tekrar askerde açlık çekildiğine dair son gelen mesajlar başka türlü açıklanamayan şeyleri açıklamanın ipucu olarak görülmekte. Türk askeri az yemekle iktifa eder; fakat havayla yaşayamaz.¹⁶⁰

Ordunun bu hale düşmesinin sebebi ise bir diğer başyazıda subayların politikacı olmasına bağlanmakta, 1908 Devrimi'nin ordunun işi olduğu ve amaçlarından bir tanesinin de ordunun etkinliğini eski haline getirmek olduğu, bunu sağlamak için de İT'nin akılla açıklanmayacak kadar büyük tutarları harcamış olduğundan bahsederek şöyle devam edilmektedir: “Subaylarının önce politikacı sonra asker olduğu hiçbir ordu hiçbir zaman başarı kazanamaz. Savaşçı Türklerin nihai felaketini politika yoğurdu. Bunun zararlı etkileri tüm ast-üst ilişkilerini etkiledi, maalesef aynı etkiler padişah için çarpışacak askerleri de görünürde etkilemiş görünmekte. Komitelerin ve kurulların sözlerinin [askerlerin] kanlarındaki savaşçı heveste yaşamadığı görülmekte”¹⁶¹

Başyazılarda Türk ordusunun durumu bu şekilde ele alınırken başyazıyı besleyen cepheden telgraflar gönderen muhabirlerin gönderilerden bir iki tanesinin aktarılması Türk ordusundaki genel havanın gazetede nasıl ifade edildiğinin daha iyi anlaşılmasına sebep olacaktır. İki hafta içinde Türk ordusunun her cephede dağılması sonrası İstanbul muhabiri Türklerin başarısızlığının sebeplerini “*Türk Başarısızlığının İzahları-Politika ve Ordu*” başlıklı telgrafta kötü hava koşulları, ast-üst zincirinin kırılması, ihanet, Hristiyan erat, bazılarına göre İT ajanları, Türk ağır silahlarının başarısızlığı, sessiz Fransız askeri malzemelerinin Bulgarlara kaptırılması gibi birçok

¹⁶⁰ The Times, 01.1.1912, Başyazı “Türk Ordusunun Kaderi”

¹⁶¹ The Times, 29.10.1912, Başyazı Türklerin Sıkıntıları”

sebeup bulunabileceğini; öte yandan Makedonya'daki çetelerin, Arnavutlara silah ve malzeme dağıtımına rağmen bunların başarılı olamamalarının hepsinin genel Türk başarısızlığında etkili olabileceğini, bunların hepsinin kötü sonun iyi izahları olabileceğini söylemektedir. *“Fakat yabancı ve Türk gözlemcilerin gözünde başlangıç felaketlerinin sebepleri başka yerde yatmaktadır”* diyerek asker-subay arasındaki ilişkilerin kopmuş olduğuna ana vurgu yapılmaktadır. Öte yandan yazıda bu duruma ilişkin çok değişik saptamalar da mevcuttur: *“Unutulmaması gerekir ki Türk ordusunun belkemiğini oluşturan Anadolu askerler ile Müslüman Levanten, bu kelimeyi kırıcı veya tiksindirici anlamda kullanmıyorum, arasında hem ahlaki hem de kafa yapısı olarak büyük uçurum bulunmaktadır. Türk ordusundaki subayların büyük çoğunluğu imparatorluğun sivil memurlarının çoğunluğunun olduğu gibi Levantenleşmiş veya Bizanslılaşmış, eğer ilk kelime çok sert geliyorsa etkili olanların büyük ölçüde farklılığı [gavur kelimesi kastedilmekte], kanı karışık ırktan gelmeleridir. Bunlar seferberlik gelene [ve] başkentin caddelerini on binler dolduruncaya kadar Türkiye'yi bilmez sadece İstanbul'u bilirler”*.¹⁶²

Viyana'dan gelen bir telgrafta da Avusturyalı askeri yetkililerin Türk ordusu subaylarının haysiyetlerini yitirmiş olmasından dolayı bu kadar ağır yenilgi aldığını düşündüklerini aktarmaktadır: *“Yetkili ve üst düzey Avusturya askeri çevreleri de Balkan İttifakının zaferlerinin Osmanlı ordusunun ve subaylarının haysiyetlerini yitirmemiş olsalar ne bu kadar hızlı ne de bu kadar kesin olurdu demekteler. Akşam İstanbul'dan Avusturya Resmi Telgraf Ajansı'na gelen gönderi de bu hissiyatı güçlendirmekte. Kırkkilise'deki son vuruşmalarda bir vagona el koyan redif birliğinin*

---

¹⁶²The Times, 08.11.1912, İstanbul, KM, 1 Kasım, “Türk Başarısızlığının İzahları-Politika ve Ordu”. Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici sınıfı için ilginç bir şekilde benzer bir tanımlamayı Niyazi Berkes de yapmaktadır: *“Osmanlı emperyalizminin yöneticilerinin hemen hepsi devşirilerek kul olarak yetiştirilen kişilerdir. Bunlar anavatsız, hatta ana-toplumsuz adamlardır. ... Osmanlı padişahlarının devlet zanaatındaki en ilginç başarısı belki budur: Sınıfsız, geleneksiz, vatansız, milliyetsiz, hatta belki de dinsiz, başka bir yerde eşi görülmedik bir insan türü yaratıp devletin idaresini bu makine adamların eline vermek.”* Bakınız: Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.163

vagonu İstanbul'a geri döndürmek için ısrar ederek diğer Türk birliğine ateş açması; bazı Türk subayların üstlerinin emirlerini dinlemeyi reddetmesi...".¹⁶³

Gerçekten de özellikle Batı Ordusu neredeyse cephelerde hiç savaşımadan¹⁶⁴ ricat etmiştir. Batı Ordusu'nda savaşa katılan ve 1898'den beri Rumeli'de görev yapmakta olan Fevzi Çakmak Batı Ordusu'nda birliğinden ayrılarak kendi isteğiyle esir olan, firar eden veya kayıplara karışan subayların, birliklerdeki subayların %50'sinden fazlasını oluşturduğunu söylemektedir¹⁶⁵. Çakmak'ı doğrular nitelikte *The Times*'a Belgrad'dan gelen bir telgrafta evvela telaşla kaçan Türk askeri ricatı anlatıldıktan sonra "Manastır ordusunun kumandanı Cavid Paşa daha fazla direniş emri veren bir subayı öldürdü"¹⁶⁶ demektedir. Yine Belgrad mahreçli Batı Ordusu'ndaki bir diğer kaçış öyküsü de şöyle aktarılmaktadır: "....kendi kaçışını kolaylaştırmak için silah arkadaşlarının kaçışını görmezden gelen subayların [da yer aldığı] Manastır garnizonunun disiplini tüm katmalarında utanç vericiydi. Çatışmanın sonuçlanmasını beklemeden kaçması ile bilinen paşalar kaçışa örnek oldular. Cavid sadece acı sonu bekledi-kaldı. Morova Birliğinin kaçan askerleri Dibra ve Resne önlerinde ele geçirildi."¹⁶⁷

Batı cephesinde kaçan askerlerin bir kısmı Yanya'da Esat Paşa'nın komutasında direnişe devam ederken, diğerleri de Selanik'e akmıştır. Bunlardan biriyle görüşmek isteyen *The Times*'ın Selanik muhabiri "Düşman karşısında nihai ve umutsuzca yenilmiş

¹⁶³ *The Times*, 28.10.1912, Viyana, KM, 27 Ekim, "Trakya'da Operasyon-Bulgarların Doğuya Doğru İlerlemesi"

¹⁶⁴Bu durum İngiliz diplomatik belgelerinde de açıkça ifade edilmiş, çok az bir direniş bile gösterilmiş olsa sonucun farklı olabileceği Belgrad'daki İngiliz elçi R. Paget tarafınca Edward Grey'e gönderilen bir telgrafta şöyle belirtilmiştir. "Sırp ordusu şimdiye kadar şansıyla işi götürdü... Neredeyse bir kurşun atmadan Türk ordusunu yendi... Belgrad'a gelen raporlara göre Sırp ordusunun Türk düzenli birlikleri ile tek karşılaştıkları yer 30.000 kişilik Türk ordusu ile 80.000 kişilik Sırp ordusunun karşılaştığı Kumanova oldu. Eğer Türk düzenli birlikleri Arnavut çetelerle bir ölçüde işbirliği gerçekleştirseydi Sırp ordusunun durumu çok farklı olabilirdi". Bakınız: *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. *The Balkan Wars, Part II The League and Turkey*, London, 1934, ss. 66-67, F.O. 46910/33672/12/44, Belgrad, 30.10.1912, R.Paget'den E.Grey'e

¹⁶⁵ Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.XVI

¹⁶⁶*The Times*, 31.10.1912, Belgrad, Özel Muhabirimizden, 30 Ekim, "Sırp Atlıların Hızla İlerlemesi- Türk Yolunun Ayrıntıları"

¹⁶⁷ *The Times*, 23.11.1912, Belgrad, KÖM, 22 Kasım, "Sırp Operasyonları-Arnavut Şehirleri İşgal Edildi"

ve ümidi kırılmış Makedonya'dan kaçan Osmanlı ordusunun artıkları dün burada görüldü. Kırılmış gururu, iki gözü iki çeşme ağlayan Batı ordusu karargahının bir subayı bugün bana “Beni affediniz; fakat size söyleyebilecek hiç bir şeyim yok...”¹⁶⁸ dedi diyerek subayların genel hissiyatını aktarmaktadır.

31 Ekim tarihli başyazıda Türk Batı Ordusu, Makedonya Ordusu içindeki Türk üst rütbeli subayların kavga haberleri ve komutanların geri çekilme emrine uymayıp savaşmakta direnen alt rütbeli subayları kurşunlaması ve benzeri olayların anlatıldığı Büyük Savaş başlıklı yazıda Makedonya defterinin şimdilik kapandığını ve Balkan İttifakı ordularının tam bir başarı elde ettiği belirtilmektedir. 28 Ekim-3 Kasım 1912 arası süren Lüleburgaz Muhaberesi sonrası Trakya defterinin de kapandığı belli olmuştur. Türk ordusunun eğer başarabilirse Çatalca'da tutunabileceği Kasım başında düşünülmekte ve bundan dolayı 2 Kasım tarihli nüshada imzasız, editoryal bir yazıda Çatalca hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Geniş bir Çatalca hattı haritasının yayınlandığı yazıda bu hattı 1877'de Von Bluhm Paşa'nın dizayn ettiğini ve 1878'de Rusların bir süreliğine burada durdurulduğundan bahsedilmektedir.¹⁶⁹

Bu tarihten sonra hem Türklerin Avrupa'dan çıkışı, hem Bulgarlar'ın İstanbul'a yürümelerinin engellenmesi hem de İngiltere'de resmi ağızlardan açıkça savaşın sonucuna ilişkin görüşlerinin aktarıldığı editoryal yazıların çıkmaya başladığı görülmektedir. Birazdan görüleceği üzere editoryal yazılarda Balkan İttifakı zaferlerinin mutlaka taçlanması gerektiği daha önceden Büyük Güçler'in yaptığı hatalardaki gibi bu alanların Osmanlı İmparatorluğu idaresinde kalmasının mümkün olmadığı, Türklerin Avrupa'dan çıkarılmasının ve buna göre Büyük Güçler arasında bir denge politika belirlenmesinin gerektiği vurgusu hakimdir.

¹⁶⁸ The Times, 31.10.1912, Selanik, KM, 25 Ekim, “Kumanova Savaşı-Güvenliğe Vahşi Bir Kaçış”

¹⁶⁹ The Times, 02.11.1912, “30 Kale Zinciri-Çatalca Hattı”

2.2.2. Türklerin Avrupa'dan Çıkışı ve İstanbul Sorunu

Kırkkilise, Üsküp, Serez, Drama, Manastır'ın ardı arkasına düşmesinden sonra tekraren statükonun korunmasının mümkün olmadığı gazetede editoryal olarak sürekli vurgulanmaktadır. Diplomatik çevrelere de mesaj verilmek istendiği belli olan başyazılarda Büyük Güçlere Balkan İttifakı'na karışmaması öğütlenip, Büyük Güçlerce “yanlış hüküm verilmesi” ihtimalinden söz edilmektedir. Türklerin Avrupa'da boşalttıkları yerleri bir daha tutmasının asla mümkün olamayacağının vurgulandığı yakın tarihli iki başyazıda şöyle belirtilmektedir: *“Bir yüzyıl içinde üçüncü defa Avrupa'daki Türk İmparatorluğu işgalci ordular tarafından sürülüyor. İkinci kez [yaşanan], hafızlarımızda taze, muzaffer bir komşu İstanbul'un burnunun dibine geldi. Kılıç karar vermekte ve Türkler Avrupa'da beş yüzyıldan fazladır tutmuş oldukları geniş toprakları bir daha asla artık dolduramazlar. [Türkler] dar köşelerine sürülmekteler ve bir sonraki çekilme aşamasında Batı ile Doğu arasında süregelen çatışmalar neredeyse tamamen tamamlanmış olacak [Burada İstanbul'un düşüşü kast edilmektedir] Son iki hafta Avrupa tarihinin kanlı sayfalarını kapattı. İnsanların gözünde orta çağdan beri yenilmez umudu ile dolu olan olayların nihayetlenmesine tanık olundu. Eğer Yakın Doğu'da kalıcı barış, kanları oluk oluk akan cesur ve alçak gönüllü insanların boşu boşuna hayatlarını feda etmeyecekleri [biçimde olmaz] ise bir kez daha zalim geçmiş ile tekraren yüz yüze gelinecektir. Büyük çatışmanın edası hala yankılanıyor, fakat hüküm yanlış verilebilir.¹⁷⁰” ... “Dünya daha bir seneden az bir süre önce Kosova'nın tarihi savaş alanında 50.000 kişilik ordusunu denetleyen ve Sultan Murad'ın türbesinin etrafında dönen Sultan'ı şimdiden unutmuşa benziyor. Artık ordusu yok olmuş Türklerin elinden Kosova ve Makedonya sonsuza kadar çıkmıştır¹⁷¹”*

¹⁷⁰The Times, 02.11.1912, Başyazı “Kılıcın Hükümü”

¹⁷¹The Times, 07.11.1912, Başyazı “İstanbul'a Tehdit”, Metinde Sultan ve Türkler kelimeleri büyük harflerle yazılmıştır. Sultan Reşad'ın 26 Haziran 1911'de çıktığı üç haftalık Rumeli gezisi kast edilmektedir.

Üsküp ve Selanik'in Balkan İttifakı devletlerin eline geçişi sonrası yazılar ve özellikle Selanik'in Yunanlıların eline geçmesi sonrası yayınlanan başyazı savaşın başında Türklere karşı takınılan diplomatik dilden de artık tamamen vazgeçildiğini göstermektedir. Alıntılanacak bu başyazılar hem emperyalist hem de dinci ve ırkçı yargıları göstermesi açısından oldukça ilginçtir. Türkler için kullanılan birçok tabir de yenilir yutulur şeyler değildir. 28 Ekim tarihli “Üsküp’ün Düşüşü” başlıklı başyazısından tarafımızca alıntılanan bir bölüm şöyledir: *“Sırp Prensi başında olduğu muzaffer ordusu ile Üsküb’e girdi; Üsküb ki, beş yüzyıl sonra kendi ırklarının tarihi başkentlerinin kılıçla tekrar Sırp lar tarafından alındı[ğı yer]. Yani tarihteki en dramatik öç alınmış oldu. Balkan Savaşı’nın dolapta hala [saklı] tarihi hadiseleri, acı hatıraları ortaya çıkarması muhtemel; fakat [hiçbiri] bundan daha derin ve ilginç olamaz. Öncelikle 14. yüzyılda Türklere karşı yine bir Balkan İttifakı vardı. Bulgaristan boyunca eğdikten sonra İttifak Kosova savaş alanında nihai ve ölümcül olarak dağıldı. Kosova savaş alanında ruhunu teslim etti ve [bu olaydan sonra] 400 yıl boyunca Sırp ulusu da gözden kayboldu. Sırp lar perşembe günü Kumanova savaşında bıçaklarla tam bir can havliyle dövüştüğü zaman, zalim bir fatihin kendi kültürlerini yıkmasının [da] öcünü aldılar. Dünya uzun süre esaret altında kalan bir halkın hızlı zaferi ile sarsıldı ve savaşın sonucu ne olursa olsun Sırp lar [kendilerine] saygıyı asla kaybetmedi. Avrupalılar, Sırp ların kahramanlıklarını hızlı bir şekilde teslim etmekte, onların ırklarının kutsal gelenekleri ve tarihsel olarak asırlarca baskı altında kalmasına rağmen değışmez sadakatlerini de teslim etmektedir. Kosova’da yenildiğinde ve Üsküb’ü Türklerin eline kaybettiğı zaman da Sırp lar barbar bir devlet değildi. Sırp İmparatorluğu belki baştan itibaren narindi; fakat Üsküb’te toplanan bir parlamentosu ve Stephan Duşan’ın kanunlar kitabı vardı. [Zamanında] savaş alanında alabora olmuş inanılmaz bir ıstıraptan Balkan Yarımadası’nın kurtuluyor olmasının hükümet sel temelini kalıntıları burada görmekteyiz. Sırp lar yardım almaksızın eski saygınlığını*

yeniden kazandı ve kendisine tekrar asla itibar edilmeyen bir duruma sokmayacak şekilde bir [ortam] yarattılar.¹⁷²

Selanik'in Yunan askerine Tahsin Paşa¹⁷³ tarafınca yürütülen müzakereler sonrası savaşmaksızın teslim edilmesi sonrası gazetede dinci, ırkçı ve Türklere karşı tarihsel kinin en tepeye çıkmış olduğu anlaşılan bir ortamda yazılmış olan 9 Kasım tarihli başyazıdan yapılacak alıntılar dikkat çekicidir: “*Bulgarlar Çatalca hattında iken Yunan Prensi ordusu ile beraber büyük deniz limanı Selanik’e girdi. Yunanlıların girişi önceden belli olmuş olabilir mi? Bu konu azizler hakkında araştırma yapan bir öğrencinin çalışma konusu olamaz mı? Çünkü dün Selanik azizi St. Demetrius’un yortusuydu ve [bu durum]un kazara olması neredeyse mümkün değil. Murad şehri Venediklilerden 1430’da aldığı anda, yeniçerilerine sayısız vahşeti gerçekleştirme izni vermiş, azizin cesedi türbesinden alınıp parçalara ayrılmıştı. Azizin naaşının olduğu kilise ardından camiye dönüştürülmüş ve bu zamana kadar Müslüman ibadethanesi olmuştu. Selanik yağması Batı dünyası önüne ilk defa Türk vahşetini yaşayarak çıkartmıştır ve 1430’ların vahşet hikayesi, dramatik olaya rağmen dünyanın barışçılığıyla tezat oluşturmaktadır. Sayısı 15.000’i bulan Türk garnizonu birkaç gün evvel akıllı bir şekilde karşı koymama kararı almış. Sağlam, hasarsız bir şekilde şevkle kuzeye doğru yürüyüşünde Yunan ordusu Sırp’ların Üsküp’e yürüme hakkına benzer şekilde bir başarıya imza atmıştır. [Sadace] küçük bir azınlık dün akşam Atina’nın önüne açılan aydınlıktan endişelenmektedir. Tarihi açıdan Selanik’in Türklerden kurtarılması son derece heyecanlıdır. .... Selanik’in kısa zamanda süregiden tartışmaların en ciddilerinden biri olması muhtemel. Türkler gitti, fakat Selanik’in sahipliği halihazırda miras [paylaşım] çekişmelerinin en değerli meyvesi. Bütün İttifakçılar daha fazla deniz limanı istiyor ve bir ticaret merkezi olarak Selanik Türk başkentinden sonra en büyük*

¹⁷²The Times, 28.10.1912, Başyazı “Üsküp’ün Düşüşü”

¹⁷³Tahsin Paşa’ya ilişkin farklı haberler de The Times’da yer almış, bunlar The Times Gazetesi’nde Osmanlı İmparatorluğu başlıklı dördüncü bölümde Selanik başlığı altında okuyucuya aktarılabacaktır.

ganimet. Düşmesi beklenmesine rağmen Selanik şüphesiz daha büyük gelişmeler onu ikinci plana düşürene dek Yakın Doğu'da derin bir etki yaratacaktır”¹⁷⁴

Özellikle Selanik'in düşüşünden sonra İngiltere'nin hem savaşa hem de savaşımlara politik bakışının gazetede daha belirgin olarak verildiğini söylemek mümkündür. Kasım ayı başından itibaren savaşa Avrupa müdahalesinin tartışıldığı sırada 2 Kasım'da yayınlanan “Müdahale Sorunu-Diplomasi ve Savaş” başlıklı editoryal yazıda hem İngiltere'nin hem de Büyük Güçler'in artık eski politikalarının sürdürülemeyeceği sanki resmi olarak İngiltere'nin görüşü gibi okuyucuya şöyle aktarılmaktadır: “Times'ın sık sık vurguladığı ve savaştan önceki bir baş makalenin başlığından alıntı yaparsak sorunun özü Makedonya'nın kötü yönetimi değil, Bulgar, Sırp ve Yunan ulusal birliği özleminin başarısızlığıdır. Şimdiye kadar Büyük Güçler sorunun temeli olan bu durumu göz ardı ederek çözüm için çaba sarf ettiler. Bunlar “refom aşamasında” Yakın Doğu anlaşmazlığında yangının sebeplerinden ziyade inatla semptomlarıyla ilgilendiler. Statükonun devam ettirilmesi hususunda Büyük Güçler piramidin yıkılması ve paramparça olabileceği korkusuyla piramidin tepesini korumaya devam ettiler. Şimdi artık [piramit] yıkılmıştır; ve bir istikrar için tekrar bir araya getirmek çabası gibi bir büyük hata yapılmamalıdır. Bir çözüm, ki Balkan halklarını tatmin etmeyecek bir çözüm kaçınılmaz olarak tekrar savaşa sebep olacaktır.”¹⁷⁵

Lüleburgaz Muharebesi Doğu Ordusu için bir dönüm noktası olmuştur. Ordunun artık Trakya'yı savunamayacağı anlaşılmış, başkentin korunabilmesi için bu yöndeki tek savunma hattı sayılabilecek Çatalca Hattı'nda tutunmasının zorunluluğu doğmuştur. Dağılan Türk ordusu Çatalca Hattı'na geri çekilmiş ve Hükümet Büyük Güçlere aracılık için müracaat etmiştir. Osmanlı Hükümeti Büyük Güçlere ateşkes için müracaat ettiği gün yayınlanan “Kılıcın Hükmü” başlıklı başyazıda bu müracaatın Büyük Güçlere değil Balkan İttifakı'na yapılması gerektiği sanki Osmanlı İmparatorluğu'nun müracaatına

¹⁷⁴ The Times, 09.11.1912, Başyazı “İstanbul Sorunu”

¹⁷⁵ The Times, 01.11.1912, Editoryal Yazı “Müdahale Sorunu-Diplomasi ve Savaş”

cevap veriliyormuşçasına başyazıda şöyle belirtilmiştir: “İttifakın normal olarak doğal isteği, doğrudan bozguna uğrayanla aracı kullanmaksızın ateşkes akdetmesi ve bunu istiyor olup olmadığı ise başka bir mesele. [İttifak Orduları] savaş alanındaki onurlu zaferlerini kendi isteklerine bağlı olan hoşgörüyü kalıcılaştırmak hakkı kazandılar.”¹⁷⁶ Gerçekten de Türklerin yeterince sıkıştırılmadığını ve henüz İstanbul’a keskin bir Bulgar tehdidi olmadığını düşünen Büyük Güçler başyazıda vurgulanan şekilde ne arabuluculuk ne de ateşkes görüşmelerinde doğrudan aracılık rolü üstlenmeyi kabul etmemişlerdir.

Türklerin arabuluculuk müracaatı 4 Kasım tarihli gazetede bu sefer Büyük Güçlere mesaj verecek şekilde “Sonu Beklerken” başlıklı başyazıda ele alınmış ve Avrupa’nın müdahalesi için henüz zamanın gelmediği şöyle belirtilmiştir: “Zamanlar vardır ki diplomasi yavaş ve temkinli hareket etmek zorundadır, işte o zaman bugündür. Acele ile yeni çözümler üreterek bir şey kazanılamaz, öte yandan bazı şeyler kaybedilebilir. Avrupa uluslarının dimağındaki geniş çözümler mevcut durumda belirmeye başlamıştır. Paris muhabirimizin hayranlık verici derecede özetleyerek bize aktardığı üzere kıtanın [konuya ilişkin] hissiyatı Balkan İttifakının Avrupa’da büyük ve önemli yeni bir faktör olduğu ve Avrupa kamuoyunda büyük yığınların sempatisine sahip olduğudur. Kıtanın [genel] tavrı için doğru olan şey Büyük Britanya’nın tavrına da eşittir”¹⁷⁷

Editöryal yazıdaki görüşlere paralel olarak, Türklerin arabuluculuk önerilerini Büyük Güçlere değil, Balkan İttifakı’na yapmaları gerektiğini bu sefer İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey 5 Kasım 1912’da açıklamış ve 6 Kasım tarihli başyazıda da Dışişleri Bakanı’nın açıklamalarının nasıl anlaşılması gerektiği gazetede şöyle yorumlanmıştır: “Dün Sir Edward Grey Avam Kamarası’nda Balkan Savaşı’na ilişkin kısa fakat oldukça tatmin edici bir açıklama yaptı. Bir soruya cevabında savaşın

¹⁷⁶ The Times, 02.11.1912, Başyazı “Kılıcın Hükümü”

¹⁷⁷ The Times, 04.11.1912, Başyazı “Sonu Beklerken”

şu ana kadar ki sonuçlarına ilişkin, konudan haberdar olan hiç kimsenin “Balkan Devletlerine barışın akdedilme şartlarını formüle edip dayatamayacağını” söyledi. ... “Büyük Güçlerin hızla ilerleyen sürece diğer halklardan daha yavaş uyum sağlayacağını düşünmediğini ve düşünemeyeceğini” ifade etti. ... “Büyük Güçlerin savaşı iki tarafa müdahalesi konusunun çok hassas bir konu olduğu ve olması gerektiğini” [müdahalenin] her iki tarafın da müracaatıyla olabileceğini ifade etti. Düşünmekteyiz ki, İngiliz Hükümetinin kamuoyuna deklare ettiği bu açıklamalar mevcut kritik duruma ilişkin kısa ve özlu olarak her şeyi kapsıyor....Sonucu herkes tarafından kabul edilmiş olsa da, savaş halen devam ediyor. Türkiye arabuluculuk için müracaat etti, fakat İttifakın henüz bir talebi yok. İttifak ilk önce Babıali ile yalnız yalnız görüşmekte ısrarlı durmakta ve bu kararından da pek döneceğe benzemiyor. Türklerin acilen dostça müdahale için müracaat ediyor olması, Çatalca hattını savunma hazırlığının boşa olduğunu gösteriyor¹⁷⁸

Bu süre zarfında daha önce kamuoyuyla paylaşılmayan resmi İngiliz görüşünün de artık açıkça dillendirilmeye ve kamuoyuyla paylaşılmaya başlandığını görmekteyiz. Çatışmalar sonrası çözümün savaşınlara bırakılmayacağı, nihai çözümün kendilerince kararlaştırılacağı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Francis Dyke Acland (1874-1939) tarafınca belirtilmiş ve 5 Kasım tarihinde bir dernekte yaptığı konuşma editoryal olarak alıntılanmış ve *The Times*’da şöyle yayınlanmıştır: “Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı F.D. Acland dün gece Edmonton Liberal ve Radikal Derneği’nde yaptığı konuşmada geniş bir nüfusun yönetiminin iyileşmesine yol açacak ve yüzlerce yıllık sorunu Avrupa’dan çıkaracak ümit verici [haberlerin] savaş [alanından] gelmekte olduğunu söyledi. Şöyle devam etti: Bu hususta dikkatli bir şekilde birkaç kelime söylemek istiyorum ve herkes dikkatli olmalı. Bir çözüme ulaşmak üzere genel bir rızaya ulaşılabileceği konusunda kesinlikle umutluyuz, ne zaman ve nerede yeni bir güçlkle karşılaşılacağı endişesi

¹⁷⁸ *The Times*, 06.11.1912, Başyazı “İlerleyiş Sürüyor”

*taşıyan Büyük Güçler yeni bir savaş için hazırlıkta olan küçük güçlere nihai olarak çözümü bırakmayacaktır. Savaştan sonra daha önceden karşılaşmış birçok durum vukuu bulabilmektedir, fakat gelinen nokta kati bir sonuca müsaade etmektedir*¹⁷⁹

Büyük Güçler ve özellikle İngiltere yalnızca ateşkesi sağlamak değil isterse en baştan itibaren çatışmaları önleyebilecek konumdadır; fakat bu istenmemektedir¹⁸⁰. Görüldüğü üzere İngiltere’de yönetim “*Doğu Sorunu’nun Avrupa Ayağının*” bu savaş sonucu artık büyük ölçüde çözüldüğünü ve ayrıntıları konuşma ve sonuca bağlama işinin savaştan küçük devletlere değil Büyük Güçlerde olacağı açıkça ifade edilmektedir. Gerçekten de Aralık ayında Londra’da toplanacak konferansta da küçük güçler sadece taleplerini dile getirecek ve bunları değerlendirip sonuca bağlamak Büyük Güçlerin işi olacaktır. İngiltere’nin henüz Türklerin yeterince dayak yemediğini düşünmesi ve araya girmeye pek istekli olmaması Bulgarlar’ın İstanbul’a 25 mil yaklaştığının¹⁸¹ duyulması ile değişecektir. Bulgarlar’ın söz dinlemeyip İstanbul’a girmeleri olasılığı İngiltere’yi rahatsız etmiştir. Diplomatik Hareketlilik başlıklı editoryal yazıda İngiliz Hükümeti’nin alışılmadık biçimde aniden toplandığı ve çözüm için arabuluculuk işinin başladığı, bu hızlı toplantının birçoklarıncı savaşa ilişkin diplomatik çözüm bulma sürecinin ilk işareti olarak algılandığı belirtilmektedir. Avam Kamarası’nda başbakanın ofisinde yapılan ve bütün kabine üyelerinin yer aldığı toplantı sonrası İtalyan, Fransız, Türk ve

¹⁷⁹ *The Times*, 05.11.1912, Mr. Acland ve Savaş-Lord Roberts’in Eleştirisi

¹⁸⁰ Babıali Baskını sonrası İstanbul Muhafızı olarak görev yapan Cemal Paşa Hatıralarında 25 Ocak 1913’te Nazım Paşa’nın cenazesinde beraber olduğu Fransız askeri ataşesi Maucorps’un da Büyük Güçlerin çatışmaları ufacık bir işaretle durdurabileceğini doğruladığını ve aralarında geçen diyalogu anlatır. O dönem Büyük Güçlerin baskısının Osmanlı devlet adamları üzerindeki akislerini de göstermesi bakımından ilginç olan diyalog şöyledir: “- *Bakınız aziz dostum bu cenazenin biricik sorumlusu siz Avrupalılersiniz. Miskinlik ve esareten kurtulup insan gibi yaşamak için mücadele sahasına atılmış olan Türk milleti hakkında yol açtığınız haksızlıklar bu cenazeye sebep olmuştur... Maksadımı anlamamış gibi davranarak izahat istedi. Nezaketen Fransız entrikalarından söz etmeden İngiliz, İtalyan ve özellikle Rus entrikalarından ve bunların memlekette doğurduğu karışıklıklardan bahsettim ve bugün bizi kurtarmak Fransa ve İngiltere’nin en ufak bir işaretine bağlıyken, yalnız bundan çekinmek değil; hükümet reisleri vasıtasıyla aleyhimize galiz laflar kullanmaktan çekinmediklerini, bu kadar hücum karşısında ne yapacağını tayinde hayretler içerisinde kalmış olan zavallı Türklerin içeride birbirlerini boğazlamaktan başka ellerinden bir şey gelemeyeceğini anlattım. İngiliz askeri ataşesi Tyrell konuşmalarımıza kulak kabartıyor ve fakat yanımıza gelemiyordu. Maucorps, samimiyetinden şüphe etmediğim bir tarz ile, -Hakkınız var, dedi. Sustuk ve Nazım Paşa’yı ebedi istirahatgahına kadar takip ettik.*” Bakınız: Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2017, ss.16-17

¹⁸¹ *The Times*, 02.11.1912, Reuters, “İstanbul’a İlerleyiş”

Rus büyükelçilerin Dışişleri Bakanlığı'na çağrıldığı belirtilip editoryal yazı “*İstanbul sorununa gelince, ki bütün sorunların en önemlisi, bugün bu sorunu bir baş makalede tartıştık*”.¹⁸² diye bitmektedir.

Bahsi geçen kabine toplantısı yapıldıktan hemen sonra dönemin İngiliz Başbakanı'nın Balkan İttifakı devletlerinin elçilerinin de davetli olduğu Londra Belediye Başkanı'nın düzenlediği gecede yaptığı konuşma İngiltere açısından konunun büyük ölçüde çözülerek ayrıntıların hem taraflar hem de Büyük Güçlerce görüşmelerle çözülerek kapandığını göstermektedir. 11 Kasım 1912 tarihli “*Balkan Savaşı'na İlişkin Mr. Asquith [Açıklamaları]-Galiplerin Meyveleri-Doğu Avrupa'nın Sınırları Yeniden Çizilecek*” adlı editoryal yazı sıradışı olarak hergün başyazının yayınlandığı sayfada yayınlanmıştır. Hem İngiltere hükümetinin hem de İngiliz kamuoyunun savaşa ilişkin bakışını açıkça göstermesi bakımından bu editoryal anlatımdan bazı alıntılar şöyledir: “*Avrupa kamuoyunun tamamının kabul ettiği ve benim de inandığım bir şey galipler meyveleri çalanlar değil bunun hakkını canlarıyla ödeyenlerdir*” Bu belki de Başbakanın Guidehall'de derin etki yaratan Balkan Krizine ilişkin cumartesi gecesi en dikkat çekici beyanatıydı. Ve bu açıklama [Başbakanın] kesinlikle geniş katılımcı, davetli topluluğunca en hararetli şekilde ve alkışlarla karşılanan açıklamasıydı. ... Mr. Asquith'in cumartesi akşamki konuşması başbakan tarafından konuya ilişkin olarak yapılması için uzun zamandır ilgiyle beklenen derinlikli bir konuşmaydı. Yemekteki herkes Hükümetin Balkanlarda İttifak ordularınca kazanılan zaferlerle yaratılan duruma ilişkin neler söyleyeceğini merakla beklemekteydi”.

Baş konukların gelişi ara başlığı ile devam eden yazıda konukların hepsinin yemeğe girerken içeridekilere kürsüye çağrılarak tek tek tanıtıldığını ve herkesin içtenlikle kürsüye gelenleri seslerle karşıladığı belirtildikten sonra: “*Fakat en sıcak karşılamanın Yunan, Bulgar elçilerle Sırp Dışişleri Bakanı'na karşı gösterildiğini*

---

¹⁸² The Times, 09.11.1912, Editoryal Yazı, Diplomatik Hareketlilik

söylemek yanlış olmaz. Üç diplomat beraber geldiler ve doğal olarak sunucu ayrı ayrı anons etmek istedi. Yunan elçi “hayır” beraber kürsüye çıkacağız, dedi. Yanyana kürsüye müthiş bir alkış eşliğinde geldiler. Deniz kuvvetlerinin birinci lordu ve eşi bayan Churchill ve savaş bakanı ve eşi bayan Seely de benzer tezahüratla karşılandı”...[Parti sırasında Mr. Asquith’in açıklamalarına geçiliyor].... Doğu Avrupa’daki durum asla daha önceki gibi olamaz. Eski fikirler ve politikalar yeniden düzenlenmek zorunda dedi. İzleyicilerden en çok alkış ve tezahürat gören açıklaması ise “galiplerin meyveleri”ydi..¹⁸³

Aynı gün bu sefer başyazıda İngiltere Başbakanı Asquith’in Guidehall’daki yemekte yaptığı açıklamaların hayranlık uyandırdığı; bu açıklamaların Balkan Savaşı’na ilişkin İngiltere’nin tavrının açıkça artık ortaya konmuş olduğunu, İngiltere’nin bu zamana kadar bastırılmış olan Doğu Sorunu’nun artık tekrar bastırılıp büyütülmeyeceğini ve bu eski politikasından tamamen vazgeçmiş olduğu belirtilmektedir. Asquith’in “bu buhranlı anda izole edilmiş sorunların bastırılmasından ve büyümesinden” vazgeçmekte olduğu belirtilip şöyle devam etmektedir: “Mr. Asquith Avrupa kamuoyunun istisnasız paylaştığı bizim de katıldığımız, “galipler meyveleri çalanlar değil bunun hakkını canlarıyla ödeyenlerdir” şiarını, açıklıkla teyit etti..¹⁸⁴” Yazının sonunda her ne kadar Türkler yenilip, ateşkes istese de yine de tehlikeli olabilir dikkatli olunmalı manasında ise şöyle denmektedir: “Askeri muhabirimiz “Türk pehlivanı sırtını döndüğünde sıklıkla en tehlikeli olur” demektedir.” Yukarıdaki alıntılar ve Başbakan Asquith’in açıklamaları şüpheye mahal bırakmayacak şekilde İngiltere’nin Balkan Savaşı’nın ilk evresine nasıl baktığını göstermektedir. Görüldüğü üzere nüfus, egemenlik, katliamlar ve sair birçok faktörün göz ardı edilerek “Türklerin Avrupa’dan Çıkarılması” makul bulunmaktadır; fakat iş İstanbul’a gelince tavır değişecektir.

¹⁸³The Times, 11.11.1912, Editoryal Yazı “Balkan Savaşı’na İlişkin Mr. Asquith [Açıklamaları]-Galiplerin Meyveleri-Doğu Avrupa’nın Sınırları Yeniden Çizilecek”

¹⁸⁴The Times, 11.11.1912, Başyazı “Büyük Güçler ve Savaş”

Yukarıda alıntılanan 9 Kasım 1912 tarihli editoryal yazıda da belirtildiği üzere İngiltere için “*İstanbul sorunu, ki bütün sorunların en önemlisi*”dir ve bu sorunda Balkan İttifakı, özellikle Bulgaristan’a taviz söz konusu değildir. İngiltere’nin yeni durumu benimsediğini ve “*fetihlerin*” fatihlerin hakkı olduğunu açıklasa da Bulgarlar’ın söz dinlemeyerek İstanbul’a girmesinden korkulduğu başyazılarda Kasım ayının ortasına kadar yer almıştır. Bu süre zarfında Osmanlı Hükümeti Büyük Güçlere üç kere aracılık yapmaları teklifinde bulunmuştur Son teklif 7 Kasım 1912’de Osmanlı İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Gabriel Noradinkyan Efendi (1852-1936) tarafınca yapılmıştır. Noradinkyan, İstanbul’daki Büyük Güçlerin elçilerini Dışişleri Bakanlığı’na çağırıp Osmanlı Ordusu’nun Çatalca’da tutunmak için elinden geleni yapacağını söyledikten sonra; tutunamaması durumunda İstanbul’da 650.000 Müslüman ve 350.000 Hristiyan bulunduğunu ve Makedonya’da Müslümanların öldürülmekte olduğunu, kaçabilenlerin de İstanbul’a sığındıklarını söyler. Bu kaçkınların anlattıklarının halkta galeyan yaratabileceğini ve bu durumda da İstanbul’da Hristiyan unsurlara karşı tepkisel hareket gösterilerek katliam yapılabileceğini elçilere söyler. Elçiler durumu bakanlıklarına bildirir.¹⁸⁵

Büyük Güçler İstanbul’daki elçilerinin tavsiyesine de uyarak Fransız birlikleri komutasında donanmalarından birkaç gemiyi İstanbul Boğazı’na Noradinkyan Efendi’nin uyarısı sonrası demirlemişlerdir. Bulgarlara İstanbul’dan uzak durmaları yönündeki ilk uyarı yazısı *The Times*’da Lüleburgaz Muharebesi sonrası bir başyazıda yumuşak tonda bir uyarı şeklinde olmuştur: “*Edirne, Selanik, Manastır ve Yanya ve İşkodra’nın düşmesi sadece bir an meselesi. Ardından İttifak büyük güçlerini derhal Çatalca hattına getirebilir. Ya sonra? Fatihleri durdurduğunuz zaman çare geçici mi yoksa çözüme mi yönelik olacak. Bir süre sonra İstanbul’un parlayan tepeleri çekici bir davet oluşturacak, fakat [gelişmeler] Prusya, Viyana tamamen ellerinde olduğu zaman*

---

¹⁸⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:2 Kısım: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss 84-85

durduğu, birleşmiş Almanya'nın Paris'e formalite olarak girdiği ve Rusya'nın İstanbul'un dış mahallerinde durduğu gibi olabilir. Türk başkentinin durumu, kargaşa ve arbedenin ağır korkusu, muhtemelen ilerleyen orduları durduracak tek dikkate değer şey olmayabilir. Savaş alanında müthiş hazırlık ve kendine güvenini göstermiş, hayranlık uyandıracak idaresini ispatlamış [Bulgar Ordusu] son anda daha büyük amaçları üstlenerek hareket ediyor olabilir. [Bu] geçici olarak bağışlanabilir lütuflardan ziyade, çıkarlar [hususunda] büyük sonuçlara yol açabilir. Savaşın kaderi için büyük nihai [zafer] lazım mı değil mi, umut ediyoruz ki sağduyu galip çıkacak”¹⁸⁶.

Bu uyarının yeterli olmadığı görülmüş olacak ki tam bir hafta sonraki başyazıda Bulgarlar İstanbul'a bu sefer asla girmemeleri konusunda daha sert tonda uyarılmaktadır: *“İstanbul'un atmosferi mental olarak insanın takatını kesicidir. Halihazırda büyük bir pozisyon kazanmış genç bir ulusun liderine bu şehirde yer yoktur.....İstanbul'un ele geçirilmesi Rusya'da Bulgaristan'a karşı büyük tepkiye neden olması muhtemel ve zafer anında Bulgarlar kuzeydeki devasa komşusunun¹⁸⁷ meşru isteklerine karşı duramazlar.”* Devamında Bulgaristan'ın bir ırk ve bir dinli homojen bir ülke olduğunu İstanbul'un ele geçirilmesi sonrası diğer ırklarla karışık biçimde Müslümanların da yer aldığı milyonlarca insanı yönetemeyeceği, askeri organizasyonunun, demokratik hissiyatlarının bu yeni sorunlarla başa çıkamayacağı belirtilmektedir. Yazının devamında da Bulgarların kendi ruh ve kültür yapısı ile uyumlu olmayan bu kocaman şehri ele geçirmesi halinde bu fethin henüz ayağa kalkmış

---

¹⁸⁶ The Times, 02.11.1912, Başyazı “Kılıcın Hükümü”

¹⁸⁷Başyazı da Rusya bu şekilde ima edilse de Rusya'nın Bulgarların İstanbul'a girmelerinden çok korkmakta olduğu diplomatik yazışmalardan görülmektedir. Dönemin Rus Dışişleri Bakanı da Bulgarlar'ın İstanbul'a girmeleri durumunda Çarlık içerisindeki panslavist akımın gücünden dolayı elleri kolları bağlı şekilde ağlayarak bu durumu seyretmek zorunda kalabileceğinden korktuğunu St. Petersburg'daki İngiliz elçiye şöyle söylemektedir: *“Sazanov konumunun iyi olmadığını farkında, Bulgar ordusunun sonuç alıcı bir başarı kazanmamasını istediğini defalarca ima etti. Daha en baştan Bulgar ordusunun İstanbul'u tehdit etmesi durumunda Rusya'nın “elleri bağlı” ağlamak zorunda kalabileceğini söyledi ve Türk-İtalyan barış anlaşmasına teşvik etti. Sazanov savaşın devamının sadece boğazların kapanmasına yol açmasından değil, Bulgaristan'ın da elinden çıkmasından da korkuyor”* Bakınız: British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. The Balkan Wars, Part II The League and Turkey, London, 1934, ss. 63-66. F.O. 46613/33672/12/44, St.Petersburgh, 30.12.1912, G.Buchanan'dan E.Grey'e

olan Bulgaristan'ın sonu olacağı; Bulgaristan emperyal amaçları içinde boğulacağı ve Bulgaristan'ın geçici olarak bile olsa İstanbul'u asla işgal etmeyi denememesi gerektiği çok sert bir tonda belirtilmektedir. Yazının sonunda da *“Bir taviz ya da bir sempati göstergesi olduğu için değil bütün ulusların çıkarlarına uygun düştüğü için Türkiye İstanbul'da kalmak ve Boğazların, Marmara ve Çanakkale'nin sorumluluğunu üstlenmek zorunda. İstekli bir şekilde, tartışılan [bütün] diğer sorunların hepsinden daha çok bu sorun üzerinde çalışıyoruz. Çünkü bu sorun ani ve acil.”*¹⁸⁸ denilmektedir.

Yazının sonunda açıkça görüldüğü üzere yazı sanki İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafınca yazılmış gibidir. İngiltere Bulgaristan'ı İstanbul'dan uzak tutmaya karardır; yukarıdaki sert uyarı sonrası son defa editoryal olarak Bulgarlar'ın İstanbul konusunda Edirne düşmeden uyarıldıkları yazı 19 Kasım 1912 tarihinde *“Barış Yolunda”* adıyla yayınlanan başyazı olmuştur. Başyazıda Bulgaristan ve özellikle Ferdinand üstü kapalı *“yeter artık, İstanbul sizin haddinize değil”* diye uyarılmaktadır. Yazıda evvela Bulgar Kralının Eski Zağra'da Bulgar halkının Türkiye'deki Hristiyan nüfusu kurtarmak üzere ayağa kalktığını ilan ettiği ve artık Avrupa Türkiye'sindeki Hristiyanların kurtarılmış olduğu yazılmakta. Avrupa'nın da ittifaken fethedilen topraklarda bir daha Türk bayrağının asla dalgalanmayacağını etkili şekilde açıkladığı; hatta İstanbul'un kendisinin bile samimi bir şekilde Avrupa Türkiyesi'nin var olmadığını kabul etmiş durumda olduğu belirtilip, Çatalca'daki melankolik dram daha niye devam etmekte diye Bulgarlar şöyle uyarılmaktadır: *“Deniyor ki Bulgar ordusu, başkente girerek zaferini taçlandırmak arzusunda. Fakat bu ordu ki şimdiye kadar disipline emir komuta zincirine tamamen sadık kalmış olan bir ordu. Eğer İstanbul kapılarını zorlamanın başka sebepleri var ise, bunları duyarsak iyi olacak.... Bulgaristan şimdiye kadar önüne konan yeterince ödülü topladı. Biz her iki taraf için ivedilikle barışın akdedilmesinin zamanının geldiğini düşünüyoruz.... Bu ülkedeki hissiyattan [İngiltere] bazı şeyleri*

---

¹⁸⁸The Times, 09.11.1912, Başyazı “İstanbul Sorunu”

kesin olarak söyleyebiliriz. Büyük Britanya, artık zamanı gelmiş bir barış belki de birkaç gün önce üzerinde uzlaşmış bir barış için ve tatmin edici bir şekilde kolayca çözüme ulaştırılabilecek yerel bir anlaşmazlık için çatışmaya girmeyecektir.”¹⁸⁹

Yazının sonunda İstanbul konusunun İngiltere’nin de içinde yer alabileceği bir çatışmaya dönebileceği belirtilmektedir. Bu uyarı Bulgarlar tarafınca dikkate alınmış olacak ki hemen ertesi gün yayınlanan başyazıda bu sefer Bulgarların İstanbul’a girmekten vazgeçmiş¹⁹⁰ görünmelerinin akıllıca bir adım olduğu belirtilip akliselim galip geldi denilerek Bulgarlar’ın politikası takdir edilmektir. İstanbul bahsi şimdilik kapanmaktadır.¹⁹¹ Ardından tüm tehditler editoryal yazılar ve başyazılar aracılığıyla Babıali Baskını’na kadar Balkan İttifakı ve Büyük Güçlerin şartlarını ön koşulsuz kabul etmesi için dönemin Osmanlı Hükümeti’ne yapılmaya başlanacak; bu da aşağıdaki alt bölümde okuyucuya aktarılacaktır.

2.2.3. Türkiye’ye Tehditler

Büyük Güçlerin dönemin Osmanlı Hükümetine ateşkes önerisinin şartlarını savaştıklarıyla düzenle demesinden sonra Osmanlı Hükümeti 13 Kasım 1912’de Bulgaristan’dan ateşkes talep eder ve hemen ardından Fransa öncülüğünde Büyük Güçler İstanbul’daki Hristiyan unsurları korumak amacıyla¹⁹² İstanbul’a savaş

¹⁸⁹The Times, 19.11.1912, Başyazı “Barış Yolunda”

¹⁹⁰Bulgarlar İstanbul’dan vazgeçip Edirne vilayetinden 1878’de Ruslarla Türkler arasında akdedilen Ayastefanos Anlaşması’nda öngörülenden daha fazlasını istediklerini St. Petersburg’daki elçileri vasıtasıyla dönemin Rus Dışişleri Bakanı Sergey Sazanov’a söylemiştir. Bu durum da St. Petersburg’daki İngiliz elçisi vasıtasıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey’e iletilmektedir. İlgili Yazışma İçin Bakınız: *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. *The Balkan Wars, Part II The League and Turkey*, London, 1934, ss. 99-100, F.O. 47049/33672/12/44, Telgraf No:412, St.Petersburgh, 5.11.1912, G.Buchanan’dan E.Grey’e

¹⁹¹The Times, 20.11.1912, Başyazı “İttifakın Şartları”

¹⁹²Her ne kadar Büyük Güçler Hristiyanları korumak için İstanbul’a muhrip gemilerini gönderdiklerini söylese de İstanbul’da yaşayan İngilizler, ki gazetenin İstanbul muhabirinin amcası ve tanınmış İstanbul’da yerleşik İngilizler *The Times*’ın okur mektubu köşesine 11 Kasım 1912 tarihinde İstanbul’da sorun olmadığına dair şu mektubu yollar ve yayınlatırlar: “İngiliz Sakinlerin Protestosu- Aşağıdaki metin Büyük Britanya basınında yayınlanmak üzere gönderilmiştir: Aşağıda imzası olan bizler, İngiliz basınında burada mevcut tehlikeli durumun vahametine ilişkin doğru olmayan açıklamaları protesto etmek istiyoruz. Bu yayınlar oldukça abartılı ve Hükümetin tedbirleri yeterince tatmin edicidir. Savaşın patlamasından bu yana tedbirler devam etmekte ve tüm sınıflar mükemmelen bunlara riayet etmektedir.

gemilerini yanaştırır. 25 Kasım'dan itibaren Bulgarlarla Osmanlı Hükümeti doğrudan müzakerelere başlar ve Yunanistan hariç olmak üzere savaşanlar arasında 3 Aralık 1912'de 'ta ateşkes ilan edilir ve Aralık ayının ortasından itibaren savaşanlar ve Büyük Güçlerden oluşan bir heyetle Londra Konferansı'nın toplanacağı duyurulur.

Editoryal yazılara baktığımızda Avrupa'daki eyaletlerden tamamen çekilmek istemediklerini, adalardan ve henüz düşmemiş Edirne'den vazgeçmeye niyetleri olmadığını belli eden Osmanlı Hükümeti'ne tehditler önce yumuşak bir tonda başlar: *“Şimdi söz Türkiye’de. Eğer akıllı iseler şimdiye kadar tattıkları en karanlık yenilgiyi alan Türkler [buraları] terk edip haysiyetini koruyarak kaderini kabul edecekler. Kendilerine sunulan şartlar kabul edebilecekleri en iyi şartlar. Çatalca hattında savunma direnişi yanlışını yapmayıp yanlış yönlendirilmeksizin [önerilen şartları] kabul ederek iyisini yapacaklardır. ....Kaderin hükmü yazılmaktadır: Avrupa Türkiye’i küçük bir köşecik hariç olmak üzere haritadan çıkmaktadır. Bununla birlikte İmparatorluk halen başkentini muhafaza etmekte, daha güçlü ve sıkı bir çizgide Türklerin gelecekteki kaderi Küçük Asya’da yeni bir başlangıçta yatmaktadır. İmparatorluk Avrupa’da tutunamamıştır. Eğer direnmeye devam ederlerse sadece son taleplerini ve Avrupa halklarının sempatisini değil, ayrıca kati suretle İstanbul’u da kaybedecekler. Biz güvenmekteyiz ki son bir kaç haftadan beri açıkça Babıali tarafından ifade edilmeyen akıl, artık Türk konseylerinde [ileride toplanacak devlet şurası kasıt] kendini duyuracaktır”*.¹⁹³”

The Times'da Türkiye'ye uyarılar bir gün sonra fakat bu sefer daha sert şekilde tekrarlanmaktadır. Başyazıda Türkiye'ye Trakya'da yeterince toprak bırakıldığı iddia edilerek, Türkiye *“çatışmayı sürdürürsen İstanbul elinden gider”* diye tehdit edilmektedir. Türkiye'yi tehdit de Bulgarları öne sürerek yapılmaktadır. Makalenin başında Çatalca hattının ateşkes şartları olgunlaşınca ve resmi bir antlaşmaya

---

İmzacılar: Sir Adam Block, Sir Richard Crawford, Robert Graves, A.A. Hill, H.Kingham, A.Nias, Sir Edwin Pears, Edwin Whitehall, Admiral Sir Henry Woods Pasha”

¹⁹³The Times, 20.11.1912, Başyazı “İttifakın Şartları”

varılınca kadar doğal bir sınır olduğu; Bulgarların Türkler tarafından tahrik edilmedikleri sürece İstanbul'a girme niyetlerinden tamamen vazgeçmiş olduğu; Türklerin efelenip Bulgarları tahrik etmeleri durumunda ise Bulgar hükümetinin ateşkesi tanımayacağı ve Boğaziçi'ne ulaşınca kadar Bulgarları hiçbirşeyin durduramayacağı vurgulanmaktadır. Makale okunduğunda bu başyazı aracılığıyla sanki İngiliz Hükümeti'nin Türklere mesaj vermek istediği zannı uyanmaktadır: “*Bulgar ordusunun İstanbul'u muhtemel bir fethi¹⁹⁴ anında kendi kilisesini yapmaya istekli olması muhtemeldir. ... İttifakın sunduğu barış şartlarından anlaşılmakta ki Türkiye hala kayda değer miktarda Trakya'da toprağa sahip olacaktır. Önerilen sınırlar Enez'den, Dedeağaç limanının doğusu, Midye'ye, Karadeniz kıyısı[na kadardır]. Meriç'in aşağı havzası ve Ergene hattı Türkiye'nin doğal sınırı olacaktır...Türkler kaybetti, fakat bütün dünyaya [bu şartları] kabul ederek bu kötü durumdan erkekçe çekilebilme kapasitesini halen gösterebilirler. Felaketlerini geri döndüremeyecekler, fakat idare ettiği yerlerin en değerli mücevherinin çevresindeki hakim pozisyonunu koruyacaklar. [İstanbul kasıt]. Faydasız yere daha fazla katliam tüm dünyada nefretle karşılanacak ve eğer Türkler daha fazla kan dökmek isterlerse kaçınılmaz olarak kendilerinin girişimiyle Avrupa'dan tamamen kovulma cezasını ödemek zorunda kalabilirler. Biz güveniyor ve inanıyoruz ki savaşı sürdürmekten hiçbir kazancı olmayıp bundan daha fazla zarar görecektir Türkiye, [artık] kendi çabası ile geri döndüremeyeceği kaderine boyun eğecektir.*”¹⁹⁵

Bulgarlarla ateşkes görüşmelerinde Çatalca Hattı'nda Bulgarları durduracağı artık belli olmuş ve bu durum İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na da teyit edilmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı A. Nicolson Sofya'daki elçi H. Box-Ironside'a yazdığı 26 Kasım 1912 tarihli telgrafta “*Bulgarlar Çatalca Hattı'nı geçip İstanbul'a varamayacaklardır. [Çünkü] Bulgarlar son adamlarına kadar savaş meydanlarındadır.*

¹⁹⁴Tam olarak bu kelimeyi kullanıyor, işgal değil.

¹⁹⁵The Times, 21.11.1912, Başyazı “Çatışmada Ara”

*Türkler bir hafta öncesine kadar ümitsiz ve teslim olmaktan memnun olacak bir durumdayken kendilerini topladılar, yeni bir cesaret kazandılar.”*¹⁹⁶ demektedir. Gerçekten de Osmanlı Hükümeti Edirne’nin etrafındaki ablukanın kaldırılmasından buraya iâşe gönderilmesine kadar birçok hususta ısrarcı olmaktaydı. Öte yandan, hemen ateşkes imzalanmayıp Avrupa’da savaşın uzuyor olmasından kaynaklı Büyük Güçler arasında bir çatışma olma olasılığı¹⁹⁷ İngiltere’yi ve dolaylı olarak *The Times* editoryasını sinirlendirmektedir. Hemen ertesi günkü başyazıda Bulgarların İstanbul’a girmesinden sonra olacak katliamlar bizi üzer diyerek Osmanlı Hükümeti yine Bulgarlar üzerinden tehdit tekrar edilmektedir: *“Türkler önerilen barış şartlarını “kabul edilemez” buldular ve Çatalca’da savaşa devam kararı aldılar. Bu meyanda bir açıklama dün akşam İstanbul’dan duyuruldu. Açıklama, belirtmeliyiz ki, çok ihtiyatlı kelimelerden [oluşmakta] ....Bu [ateşkesin yeniden bozulup çatışmanın başlaması] kesinlikle İstanbul’un düşmesi anlamına gelecek ve bu da Avrupa’daki Türk idaresinin sonu anlamına gelecektir. [Bu durumda] artık kaçınılmaz olan kıyımdan bizler müteessir olacağız çünkü İttifakın önerdiği çerçevede bir ateşkesi kenara iterek bunun faydalarından mahrum kalmanın Türkiye’ye nihai bir fayda sağlamayacağı açıktır... Avrupa Türkiyesi’nin tamamının fethi Bulgarlar için garanti; ve Türkler bundan önce yapmış oldukları gibi geniş toprakları kılıçla kazanıp korumaya [çalışacak] ve [anlaşılan] bundan vazgeçmeyecekler”*¹⁹⁸.

¹⁹⁶Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s.122

¹⁹⁷ Biraz önce alıntılanan İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı A. Nicolson’un Sofya’daki elçi H. Box-Ironside’a yazdığı 26 Kasım tarihli telgrafın sonunda “*Times Gazetesi’nde dün çıkan belgeler fevkalade aptalca ve tehlikelidir. Beni korkutan bir diğer nokta Avrupa’daki kuvvetlerin Türklere destek olma olasılığıdır.*” Diyerek hem İngiltere’nin korkusu belirtilip hem de *The Times* Gazetesi suçlanmaktadır. Yazışmada bahsi geçen ve *The Times*’da yayınlanan 25 Kasım 1912 tarihli editoryal “Kıta ve Savaş-Seferberlik Söylentileri” başlıklı yazıda Avusturya-Macaristan, Rusya ve Almanya’da seferberlik ilan edilme olasılığı olduğu belirtilmektedir. Aynı gün *The Times*’ın askeri muhabiri de bunu doğrulayan başka bir makale yayınlamıştır. Aynı şekilde İstanbul muhabiri de İstanbul’daki Avusturya elçisinin Dışişleri Bakanı ile görüşüğünü ve kısmen Avusturya desteğinin alındığına dair bir haber geçmiştir. Belli ki bu haberler İngiltere Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Nicolson’u Türkleri yüreklendirmesinden dolayı kızdırmıştır. Müsteşarın bu uyarısı gazeteye ulaşmış olmalı ki hemen akabinde *The Times*’ın başyazılarda Türklere karşı tavrı aşağıda da görüleceği üzere daha da sertleşecektir.

¹⁹⁸*The Times*, 22.11.1912, Başyazı “Türklerin Tutumu”

Türklerle Bulgarlar arasında resmi ateşkes müzakereleri 25 Kasım 1912’de başlar. Müzakereler öncesi Türklerin basına yansıyan itirazları editoryada yine tepki çeker ve 25 Kasım 1912 tarihli başyazıda Türklerin itirazlarının boş olduğu, hiçbir Büyük Gücün yanlarında olmadığı, biran önce ateşkes imzalamazsa sonuçlarına katlanacağı şeklinde bir uyarı daha yapılır. Yazının başında Çatalca’da delegelerin ertelenen toplantısının bu süre içinde Türkiye’nin kendi pozisyonunun anlamasına yardım edeceğini umduklarını belirtip, Türkiye’nin güçlü ulusların kendi leyhlerine önlem alabileceği gibi hayali bir umuda kapılmaması gerektiği vurgulanarak yazıya şöyle devam edilir: *“Komşularını birbirine düşürerek bundan kar sağlayan eski Türk politikası artık onun dönüşüne hizmet etmeyecektir. Büyük bir çatışmada Türkiye kesinlikle tamamen Avrupa’dan kaybolacaktır. [İstanbul’dan çıkmak kasıt] ...Uzaktan verilen bir nasihat Türklerin elinden çıkan yerlerin sonsuza kadar bir daha geri gelmeyeceğidir. Türkler talihini test edebilir, fakat sonuçlarına katlanacaksa akıllı olmak zorundalar. Yakın zamanki tecrübe Kamil Paşa ve meslektaşlarına Türkiye’ye nihai fayda içermeyen itirazlarının, ki neye dayanırsa dayansın, boş olduğunu öğretmeye yeterli olmalı. Hala bu basit dersi öğrenmemişlerse, gerçekten beyhude vuruşuyorlar.”*¹⁹⁹

Bulgarlarla Türkler arasındaki ateşkes müzakereleri 3 Aralık 1912’de sonuçlanır. Bu tarihe kadar iki adet başyazıda Türkler tekrar tekrar tehdit edilir; fakat bu sefer İstanbul muhabirlerinin gönderdiği İT’nin ateşkes istemediğine²⁰⁰ ve ateşkes görüşmeleri sırasında İT’li önde gelen kişilerin tutuklandığına dair telgraflardan sonra *The Times*’da vurgu aleni olarak İttihat ve Terakki’yedir. Artık editorya da İstanbul’da

¹⁹⁹*The Times*, 25.11.1912, Başyazı “Savaş ve Tehlike İşaretleri”

²⁰⁰“Türk Ordusunun Eğilimi” başlıklı 12.11.1912 tarihli İstanbul mahreçli telgrafta “İT ve “Hürriyet ve İtilafçı” (ententist) subaylar arasında didişme devam ediyor; birincilerin çoğu savaşa devam isteğinde iken, ikinciler son yaşanan felaketlerin İT’nin denetimi altındaki son dört yıldaki kötü yönetimden olduğunu söylemekte”. İT liderlerinin isim isim verilerek kimlerin tutuklanıp kimlerin kaçtığına dair haberler İstanbul mahreçli 21,22,23,27 Kasım 1912 tarihlerinde “İT Liderlerinin Tutuklanması”, “Hükümet Açıklaması”, “İT Liderlerinin Kaçışı”, İT Liderlerinin Tutuklanması”, “Generaller Arası Toplantı”, “İT Liderlerinin Tutuklanması-Sultana Karşı Komplö İddiası” başlıklı telgraflarda yayınlanmıştır. Bunlara ilişkin içerikler Dördüncü Bölüm “The Times Gazetesi’nde Osmanlı İmparatorluğu” içinde İT alt başlığında kısmen kullanılacaktır.

zeminin bir süre sonra başyazılarda “paşa” ünvanını da atarak sadece Kamil diyeceği mevcut hükümetin altından başka yöne doğru kaydığının farkındadır. 2 Aralık 1913 tarihli “Ateşkes Ümitleri” başlıklı başyazıda İT kast edilerek “daha şövenist politikacıların kılıca sarılabılme tehlikesine rağmen” diyerek mevcut Hükümeti akıllı hareket etmesi konusunda şöyle uyarılmaktadır: “Daha şövenist politikacılarının kibirlice kılıca sarılabılme tehlikesine rağmen, Türk devlet adamlarının Balkan İttifakı tarafından ateşkes hususunda Türkiye’ye gösterdikleri ılımlı tutumun Türk devlet adamlarınca yanlış anlaşılabilme tehlikesine inanamıyoruz. Mantıklı-aklı başında Türkler şunu bilmek zorunda ki Avrupa’daki idareleri, başkent ve boğazların yanındaki ince bir kesit hariç olmak üzere, sonsuza kadar artık bitmiştir. Irk olarak kendilerine karşı ne zaman sonuç aleyhlerine olmuş ise her zaman savaşların hükmüne boyun eğmişlerdir. Şimdi de kesin ve geri dönülemez olarak sonuç aleyhlerinedir. [Türkler] Halkının ve İmparatorluğun çıkarı için şartları kabul etmek zorundalar ve böyle olursa ilerideki kayıpları daha az felaketli olacaktır.”²⁰¹

Ateşkes Anlaşması’nın tam öncesi 2 Aralık tarihli başyazıda da önce Alman Dışişleri Bakanı Herr Von Kiderlen Waechter’in (1852-1912) Reichstag konuşmasından uzun uzun bahsettikten sonra, Türklere Alman desteğine güvenmeyin denmekte ve akıllı olmazlarsa Asya’daki topraklarından da gitmek zorunda kalacakları konusunda uyarmaktadır: “Şansölyenin konuşmasının şimdiye kadar okunan kısmı, bize²⁰² söylendiğine göre, Avusturya-Macaristan’da büyük memnuniyetle karşılanmış. Konuşmanın diğer tarafları ülkesinin bugününü ve geleceğini düşünen akli başında tüm Türkler tarafından da İstanbul’da memnuniyetle karşılanmış olmalı. Alman devlet adamı, çok nadir gözlemlenen bir şekilde, bu çevrelerde (İstanbul) boş hayalleri cesaretlendirebilecek tek bir kelime söylemedi....Israrlı bir şekilde tekrar ve tekrar

²⁰¹The Times, 02.12.1912, Başyazı ”Ateşkes Ümitleri”

²⁰²Şunu da belirtmek gerekir ki, imzasız başyazılarda sürekli olarak “Biz” yani çoğul birinci şahıs zamiri kullanılmaktadır. İçeriğini de dikkate alınca bu durum yazının Dışişleri Bakanlığı ve sair kurumsal bir yerden gönderildiği izlenimini uyandırmaktadır.

*söylediğimiz üzere Türkiye'nin Avrupa'daki idaresi geri döndürülemez şekilde yıkılmıştır. Fakat eğer kendi kendini mahvetmezse ve davanın ve krizin bu vaktinde düşüncesizce nafile itiraz etmezse, politik ve ekonomik olarak henüz büyük ölçüde muhafaza ettiği, gelmiş olduğu Asya'da kalabilir”.*²⁰³

Görüldüğü üzere başyazılarda Türklere karşı söylemler sertleşmiş ve daha önce hiç karşılaşılmayan ama dönemin Avrupalısının kafasında olan ve dönemin Türk aydınınının da kafasına iki yüzyıldan fazla zamandır gelişen tarihi olaylarla yerleştirilmiş olan “*Uzaktan verilen bir nasihat Türklerin elinden çıkan yerlerin sonsuza kadar bir daha geri gelmeyeceği*” ve “*Türkler gelmiş olduğu Asya'da kalabilir*” gibi söylemler filtresiz bir şekilde başyazılarda söylenmektedir. Bundan dolayıdır ki, ileride Edirne örneğinde görüleceği üzere nüfusu büyük ölçüde Türk olan bu yerin Osmanlı Ordusu'na geri alınması sonrası, Bulgarların dahi kabul etmiş oldukları bu yeni durumu Büyük Güçler ve özellikle İngiltere kabul etmeyip koşulsuz şartsız Edirne'nin Türklerce boşaltılmasını isteyecektir.

Başyazılarda Türkiye ve savaşa ilişkin Aralık ayı ortasında Londra Konferansı toplanıncaya kadar gazetede ara verilmiş gibidir. İlk ilgili başyazı Londra Konferansı açıldıktan sonraki gün yazılmış ve usulen bu yazıda Türkler uyarılmıştır. Barış Konferansı başlıklı 17 Aralık 1913 tarihli başyazıda önce beylik laflardan sonra Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in Londra Konferansı'na gelen üyelere açış konuşmasından bahsedilmekte ve Grey'in “*tamamen tarafsız topraklarda sıcak ve tarafsız bir atmosferde*” görüşmelerin yapılacağından bahsettikten sonra makalede “*akıllanmayan*” Türkler uyarılmaktadır; Balkan İttifakı devletlerine de Türkler karşısında masada tek yumruk olursanız sonuç alırsınız diye nasihat edilmektedir: “*Bize Paris, Viyana ve diğer kaynaklardan gelen bilgilere göre Türkler yenilgilerinin ne kadar büyük olduğunu ve tekrar silaha sarıldıklarında İmparatorluklarının varlığını*

---

²⁰³The Times, 03.12.1913, Başyazı “Almanya ve Barış”

riske atacak olduklarını pek anlamamış görünmekte. Müttefiklerin hiçbir talebi onları politik ve ekonomik olarak bulundukları pozisyondan mahrum bırakacak gibi görünmemektedir. Fakat onlar inatçı bir şekilde müttefiklerin makul taleplerini kabul etmeyi reddederlerse ve diğer delegelerle birlikte Sir Edward Grey'in ortaya koyduğu arabuluculuk ve akli fırlatıp atarlarsa gelecekte bir devlet olarak hem Avrupa'da hem de tümüyle varlıklarını riske atacaklar. İttifak için şu an birinci gereklilik ise savaş alanında başarıyı getiren birliği doğal olarak meclis salonunda [da] devam ettirmek olacak. Sadece bunu muhafaza ederek hak etmiş oldukları ve kılıç yoluyla aldıkları kazanımlarını koruyabileceklerdir.”²⁰⁴

Londra Konferansı'ndan Babıali Baskını'na kadar çıkan yazılarda da Türklerin görüşmelerde sürekli itiraz ettikleri Adalar ve Edirne konusunda hakarete varan ölçüde sertçe uyarıldıklarını görmekteyiz. 23 Aralık 1912 tarihli “*Barış Çabaları*” adlı başyazıda Türklerin Asya'da askeri kaynakları olduğuna dair göz boyama yapmamaları ve bu inancın aptalca olduğu belirtilmektedir: “*Çanakkale'deki katliamlar*²⁰⁵ *savaş alanında çare bulunamayan Türk çöküşünün radikal sebepleri olan temel disiplin ve organizasyonsuzluğu da gözler önüne serdi. Bu vahşeti açık açık işleyen Kürt ve Lazların kontrolden çıktıkları bellidir. Başkentin burnunun dibindeki Asya eyaletlerinden getirilmiş olan bu vahşi adamlar, Türklerin idaresinde İmparatorluğun geniş askeri kaynakları olduğuna dair Türklerin aptalca inançlarının göz boyamadan*

²⁰⁴The Times, 17.12.1912, Başyazı “Barış Konferansı”

²⁰⁵The Times İstanbul muhabirinin akın akın ve neredeyse onbinlerce Makedonya ve Trakya'dan kaçıp İstanbul'a sığınan ve cami ve sokaklarda yatan mültecilere ilişkin merkeze bir haber geçmeyip 1909'da Adana Olaylarına karıştığını iddia ettiği bir grubun Çanakkale'de Hristiyanları katlettiğine dair kendisine gelmiş olduğunu iddia ettiği bir telgrafa dayanarak bu durumu Londra'ya telgraf çekmesi kayda değerdir. Başyazıda atıf yapılan “Çanakkale'de Kürt Aşırılıkları” başlıklı telgraf 19.12.1912 tarihli The Times'da yayınlanmıştır. Muhabir bu telgrafında 1909'da Adana Olayları'na karışmış olan Kürt ve Lazlardan oluşan birliklerin Çanakkale'de Hristiyanları katlettiklerini Çanakkale'den aldığı telgraf ve mektuplardan anlaşıyor olduğunu ve bu işin ise Türk mülteciler için yer açılması için yapılmakta olduğunu yazmaktadır. Olaya şahit olduğunu iddia eden kişinin mektubundan alıntılar yapan Muhabir devamında “*Hiçbir şekilde haklı olmayan büyük ölçekli bir katliam. Hristiyanların söylediklerine göre gelsin ya da gelsin Müslümanlara yer açmak için ölüm, işkence, hırsızlık ve sair işler her gün Kürtler ve Lazlar tarafından işlenmektedir... Benim muhabirim gönderdiği ve tam olarak teyit edilemese de Yunan teorisi, [Makedonyadan] gelecek Müslüman mültecilere yer açmak için yetkililer Hristiyanları büyük ölçüde ortadan kaldırmak istemekteler. 1909 Adana katliamına katılan birliklerden biri Çanakkale'ye ulaştı ve bütün vahşeti ile kendini göstermeye hazır.”*

*başka bir şey olmadığını da ortaya koymaktadır. Bu aldatma temelsiz olduğu kadar tehlikeli de. Düşman neredeyse kapının önünde iken bunlar asker olmadıkları gibi bunları asker yapabilecek ne zaman ne de para mevcuttur aynı zamanda.”*²⁰⁶

İstanbul muhabirince merkeze gönderilen ve İstanbul’da İT yanlılarınca hem Balkan İttifakı taleplerine hem de Büyük Güçlerin taleplerine direnç olduğu ve Hükümeti sıkıştırdıklarına dair gelen telgraflar geçilmektedir: “Askeri erkan burada diğer doğu ve batı devletlerinden daha güçlü ve hatta mevcut hükümet eğer “kaybedilenleri kes at” kararı vererek Avrupa Türkiyesi’nin büyük kısmını Balkan İttifakına bırakıp vazgeçme kararı verirse son zamanlarda tekrar güçlenmeye başlayan İT tarafından desteklenecek bir askeri hareketle çökmesi nerdeyse kaçınılmaz olacaktır.”²⁰⁷ Bu ve benzer gelen telgraflar sonrası editorya Babıali Baskını gibi bir olayın olabileceğini sezerek başyazıda İT’yi ve İT’nin girişebileceği bir harekete karşı da Osmanlı Hükümeti’ni 26 Aralık 1912 tarihli başyazıda şöyle uyarmaktadır: “Türkiye’de, Balkan devletlerinde ve Avusturya-Macaristan’da imkansız talepleri yüksek sesle savunan aşırı gruplar, klikler bazılarında az bazılarında daha çok etkilidirler. Bazıları her nasılsa İT’nin liderleri ki bunlar Türk ordusunun acınacak haldeki organizasyonsuzluğu ve kapasitesizliğinden sorumlular, şimdi Babıali’yi umutsuz bir politikaya zorlama çabasındalar. Sürgündeki mekanlarından ya da İstanbul’daki organları aracılığıyla Edirne’de Bulgarları yeninceye kadar barış yapılmaması gereğinde ısrar ediyorlar. Bununla birlikte, Biz şüphesiz Türk hükümetinin bu dile getirilen, ki uygun ortamda başkentin cahil kalabalıklarını kötü niyetli etkileyebilecek, aptalca ve çocukça şeylere karşı uyanık olduğunun farkındayız.”²⁰⁸

Londra’daki müzakerelerde Balkan İttifakı Türklere Edirne’yi boşaltmaları ve Ege Adaları’ndan vazgeçmeleri hususunda süre verip bu süre zarfında Ortodoks Noeli’ni kutlamak üzere müzakereleri sonlandırdırmıştır. Bu süreçte çıkan 7 Ocak 1913

²⁰⁶The Times, 23.12.1912, Başyazı “Barış Çabaları”

²⁰⁷The Times, 28.12.1912, İstanbul, KM, 27 Aralık, “Türk Karşı Görüşü”

²⁰⁸The Times, 26.12.1912, Başyazı “Barış Umutları”

tarihli başyazıda Türklerin bu talepleri kabul etmemeleri durumunda daha önce hiç adını zikrederek uyarmadığı Ermenistan ve Arabistan gibi yerlerde yepyeni felaketlerin ortaya çıkabileceği ve akıllarını başlarına almaları konusunda Osmanlı Hükümeti ve sorumlu devlet adamları uyarılmaktadır. Yazıda evvela halen süren iki ciddi zorluğun Edirne ve Ege Adaları olduğu; Eğer Türkler Ege Adaları ve Edirne'nin kendilerinde kalmasına ilişkin ısrarına devam ederse savaşın eli kulağında olduğu ve böyle bir savaşın Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece Avrupa'da var olma savaşı değil aynı zamanda Asya'da da var olma savaşı olacağı belirtilmektedir. Ardından yine İngiltere adına "Biz" diye konuşarak sorumlu Türk devlet adamlarının yeni bir tehlikeyle yüz yüze gelmek istemediklerini tahmin ettiklerini vurgulanıp yazıya şöyle devam edilmektedir: *"Bununla birlikte küçük bir endişemiz mevcut, ki İstanbul muhabirimizden bugün okuduğumuz telgraf bizi rahatsız etmiştir. Fakat Edirne'den ve Ege Adaları'ndan vazgeçilmesine ilişkin her herhangi bir değişikliğe ilişkin tutumunun, ki neredeyse kesin olarak Osmanlı delegelerine diğer toprak tavizlerini vermeleri talimatı verilmiş ve bahsi geçen iki yerin de hükümetçe verilmeye hazır olmasına rağmen "non possumus"- [Latince dini terim- şهادet içermeyen bir şekilde manasında] kabul edileceğine inanılmıyor. Adalara gelirse, bize öyle geliyor ki, buradaki taviz uygulanabilir... Hem Türkler hem de Yunanlılar bilmek zorunda ki bu konuya ilişkin nihai sonuç Büyük Güçlerce ve bunların kendi ciddi çıkarları doğrultusunda kararlaştırma işini üzerlerine aldıklarıdır. Fakat Edirne'ye ilişkin Türklerin hakikaten son sözlerini söylemiş olduklarına eğer inanabilmiş isek iç koşulların baskısı altında bunun böyle olduğunu isteksizce farz etmeliyiz, [çünkü] Türkler yeni bir savaşın müthiş büyük tehlikeler içerdiği ve karşılaşılabilecek tehlikeleri anlamış, akıllarını başlarına almış olmalılar. Bu durumda geri dönülemez ve ölümcül bir karar alabileceklerine inanmıyoruz. Türkler biraz geriye bakıp İtalyanlarla barışı bu kadar geciktirmiş olmalarının başlarına Balkan Savaşı'nı açtığını gördükleri zaman,*

*Balkan İttifakı ile barışı ertelemeleri durumunda Ermenistan'da, Arabistan'da kötüye doğru giden felaketlere ve Asya'nın diğer yerlerinde ki kendi isyancı tebalarının ellerinde ortaya çıkabilecek felaketlere [karşı] bir şey yapamayacaklarını kavrarlar”.*²⁰⁹

Şunu açıklıkla ifade etmek mümkün ki, bir yabancı basın organının başka bir hükümeti bu kadar açık şekilde sürekli başyazılarda eleştirip, tehditler savurması alışlagelen bir şey değil ve olamaz da. Şimdi alıntılanan başyazıda ve diğer başyazılarla sanki İngiliz Dışişleri Bakanlığı Türkiye ve diğer ilgili ülkelere *The Times* Gazetesi başyazılarıyla mesaj vermekte olduğunu tarafımızda düşündürmektedir. Benzer tarzda yazılmış başyazıları Osmanlı Hükümeti'nin çok sıkıştırıldığı Babıali Baskını'na kadarki dönemde sıkça göreceğiz.

Osmanlı Hükümeti ile Balkan İttifakı arasındaki görüşmeler tıkanınca bu sefer Büyük Güçler devreye girer ve Osmanlı İmparatorluğu'na Edirne'yi bırakması ve Adalar'ın geleceğinin Büyük Güçlere bırakılması konusunda nota verirler. Büyük Güçler'in vereceği ortak notanın öncesi gazetenin İstanbul muhabiri Osmanlı Hükümeti'nin verebileceği tavizin sınırlarını merkeze arka arkaya çekmiş olduğu iki telgrafında şöyle belirtmektedir: “*Bakanlar Kurulu bugün öğleden sonra toplandı ve geç saatlere kadar oturdular. Barış sorunu tartışıldı. Fakat Edirne'den ve Ege adalarından vazgeçilmesine ilişkin her herhangi bir değişikliğe ilişkin tutumu, ki neredeyse kesin olarak Osmanlı delegelerine diğer toprak tavizlerini vermeleri talimatı verilmiş ve bahsi geçen iki yerin de hükümetçe verilmeye hazır olmasına rağmen “non possumes” [Latince dini terim- şehadet içermeyen bir şekilde] kabul edilebileceğine inanılmıyor. Fakat müzakereler kesilmeden devam ettiği sürece hatta çatışmalar*

---

²⁰⁹*The Times*, 07.01.1913, Başyazı “Müzakereler Askıya Alındı”

*kesilmiyor olsa bile Büyük Güçlerin acil baskısının bir taviz doğurabileceği umudu mevcut.”*²¹⁰

Ertesi gün gönderilen diğer bir telgrafta da Hükümetin Edirne konusunda ne kadar ve nasıl taviz verebileceğini İstanbul muhabiri merkeze göndermektedir. Telgrafta teslim olmaya karşı basın tonunun yükseldiği ve Hükümete düşman ögelerin ulusal memnuniyetsizlikle hükümeti düşürmekle tehdit etmekte olduklarından bahsetmektedir. Muhabir bu tehditlerin ne kadarının blöf ve savaş isteklerinin ne kadarının ise gerçeği ifade ettiğinden emin olmadığını belirtip; tek emin olduğu şeyin Büyük Devletlerin ortak baskısı ve zorlaması olmadan mevcut Kamil Paşa hükümetinin daha fazla taviz vermesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Aynı zamanda Kamil Paşa hükümetinin orduya rağmen ya da onlardan bir kısmının bu işin içinde olmaması durumunda Edirne ve Adalar’ı terk etme sorumluluğu almaya da istekli olmadığı belirtilmektedir.²¹¹

Hükümetin hem dışarıdan hem de dışarıdan sıkışmakta olduğu sırada Hükümetle ordunun içindeki İT yanlısı kanat arasındaki gerginlik yine İstanbul mahreçli bu sefer de *Reuters* muhabiri aracılığıyla tekraren gazetede yer alıyor: “*Bugün bakanlar konseyi Kamil Paşa’nın evinde toplandı ve Çatalca ordusunda Enver Bey ile Fethi Paşa’ya ilişkin üst kumanda heyeti danışma-tevcih sorunu müzakere edildi. Kamil Paşa ile Edirne’yi bırakmaktansa çatışmayı tekrar başlatmak isteyen Genç Türk askeri partisi arasındaki gerginlik artık daha fazla gün yüzüne çıkmakta.*”²¹² Gazetenin İstanbul muhabirince 8 Ocak 1913’te gönderilen telgrafta Hükümete düşmanlığın artmakta olduğundan, Edirne konusunda tavizin ufukta görünmediğinden bahsedilmektedir. Yazıda Babıali’nin sadece askerler tarafınca kabul edilebilecek bir tavizi verebileceği; fakat Edirne konusunda bir zayıflama belirtisi olmadığı; İstanbul’daki büyükelçilerin yumuşak bir şekilde Edirne’den vazgeçmelerini Babıali’ye öğütledikleri fakat askeri

²¹⁰*The Times*, 07.01.1913, İstanbul, KM, 6 Ocak, “Taviz Umutları”

²¹¹*The Times*, 08.01.1913, İstanbul, KM, 7 Ocak, “Balkan Taleplerine Direnç-Türk Ordusunun Kızgınlığı”

²¹²*The Times*, 08.01.1913, İstanbul, 7 Ocak, Reuters, “Doğrudan Müzakereler”

kanatın Edirne düşmediği sürece büyük ihtimalle bunu kabul etmeyeceği belirtilip; eskiden mevcut hükümeti destekleyen basın organları da dahil olmak üzere basının genelinin hükümete karşı düşman bir tutum çizdiği ifade edilmektedir.²¹³

Verilen ortak nota sonrası İstanbul'un iyice sıkıştığı yukarıda görüldüğü üzere merkeze İstanbul'dan bildirilince *The Times*'da 13 Ocak 1913 tarihli başyazıda bu sefer ilk kez olarak Balkan İttifakı devletleri de alaycı şekilde uyarılır: *“Görüldüğü üzere delegelerin tartıştığı birçok sorunun Avrupa'nın kararına bağlı olması hususu, konuyla ilgilenen müstehzi gözlemciler için başkaca bir durumu teşkil etmektedir. Balkan İttifakı göz kamaştırıcı bir gösteri ile Balkanların geleceğinin ve sorunlarının bundan sonra Balkan halklarının kararlığı ile ve yalnızca Balkan halkları tarafından çözüleceğini gösteren şovla başlamıştı. Gururlu bir şekilde Avrupa'ya “eller yukarı” diye bağırmakta ve Türkiye ile hesaplarını kendilerinin göreceğini ilan etmekteydiler. Tecrübe durumun vahametini bunlara öğretti. Artık hepsi nihai çözümün birçok bakımdan Avrupa ile birlikte olacağını kavradı ve kendi özel istek ve talepleri ile Avrupalıları etkilemek gerektiğinin de farkına vardılar.”*

Yazının devamında uyarı sırası Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de büyük konseyin toplanacağını ve Edirne konusunda karar alacağını büyük devletlerin notasından bahsedip buna göre konseyin karar alması gerektiğinden bahsettikten sonra edebi bir dille tehdit ve hakaretler geliyor: *“Türkiye gibi şu an dengesini yitirmiş doğu devletlerinde ve Kamil²¹⁴ gibi çok iç düşmanla çevrilmiş bir hükümette her şey mümkün. Fakat biz karşı tarafın gücünün farkında olan ve kendi güçsüzlüğünü bilen, İmparatorluğun Asya'daki topraklarına aç gözlerin çevrildiğinin farkında olan ve yeni bir askeri kampanyayla tüm ülkenin aptalca tehlikeye atılacağını farkında olan sorumlu Türk devlet adamlarının bunu yapmayacağına inanıyoruz. Büyük Meclis'in toplantısından ziyade önceki gün Nazım Paşa ve General Savof arasında 5 saat süren*

²¹³The Times, 09.01.1913, İstanbul, KM,8 Ocak, “Babiali'den Yeni Öneri-Edirne'nin Kaderi”

²¹⁴Sadrazam'dan hep Khamil diye bahsedildiğini, diğerlerine söylendiği gibi ne paşa ne de sadrazam unvanı olmadan bahsedildiğini belirtmek gerekmektedir.

toplantıdan memnuniyet duymaktayız. Erkekler eğer güçsüz ise karşı tarafın gücünü ölçmek için çok fazla zaman harcamamalı.....Türkler Edirne vilayetinin büyük kısmını kaybettiğini biliyor ve bu gerçeği kabul etmeye hazırlar. Şimdi sorun şehrin merkezinin Bulgaristan'da mı Türkiye'de mi kalacağı. Türkler her şeyi bırakmaya hazır hatta kalenin surlarını ortadan kaldırmaya da. Bulgarlar camilerin sahipliği, tarihi ve dini yapıların sahipliği konusunda en özgür tavizleri hazırlamışlar. Topraklara sahip olma hakkı tekrar savaşı başlatabilir. Bu bir taraf için [Türkler] astarı yüzünden daha pahalı bir oyun değil midir? Tekrar her şeyi kılıcın gücüne bırakarak tehlikeye atmak sağduyu mudur²¹⁵?”

Başyazıda Türklerin oynadığı oyun astarı yüzünden daha pahalı bir oyun derken aynı gün yayınlanan editoryal bir yazıda da Bulgarlara “*haksızsın fakat bastırırsan nüfusu Türk olan Edirne’yi alırsın*” manasında bir yazı da yayınlanmıştır. Yazıda eğer varsa Balkan İttifakına ne tür bir baskı için çabalandığının belli olmadığı; diplomatik çevrelerde genel eğilimin Türklerle görüşmelerin tıkanmasından özellikle Bulgaristan’ın sorumlu olduğu belirtilmektedir. Büyük Güçlerin Türklere vereceği Ortak Nota’nın Türkleri Edirne’den vazgeçmeye teşvik edeceği; zaten saldırı gücünü yitirmiş Türklerin savaşı sürdürürse kaybettiğini kazanması mümkün olmayıp daha da fazlasını kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğu söylenmektedir. Bundan dolayı eğer Balkan İttifakı kendi şartlarını Türkiye’ye daytama konusunda ısrar ederlerse Türkiye’nin eninde sonunda Edirne’nin verilmesini kabul etmek zorunda kalacağı ifade edilmektedir. Yazının sonunda nüfusu çok büyük ölçüde Türk olan tarihi Türk başkenti Edirne’nin verilmesi için Bulgar ısrarının Bulgar devlet adamlarının irfanına ve bilgeliğine olan güveni de büyük ölçüde sarsmış olduğu belirtilmektedir.²¹⁶

1913 yılının Ocak ayının ortasına gelindiğinde, İstanbul’daki Alman elçinin Büyük Güçlerin Osmanlı Hükümetine sunduğu Ortak Nota’ya ilişkin talimatı gelmediği

²¹⁵The Times, 13.01.1913, Başyazı “Barışın Önündeki Engeller”

²¹⁶The Times, 13.01.1913, Editoryal Yazı “Barışın Önündeki Engeller-Edirne Sorunu”

için resmen Hükümete resmi olarak iletilememiş; aynı şekilde dönemin Osmanlı Hükümeti de savaş alanında kaybedilmemiş Edirne'yi terk etme sorumluluğunu bir Devlet Şurası toplayarak bu Şuranın üzerine atmak istemesi yüzünden Büyük Güçlerce Osmanlı Hükümeti'ne iletilen notaya cevap verilememektedir. Gazetenin İstanbul muhabiri de 15 Ocak 1913'te merkeze geçtiği telgrafta Almanya'nın Edirne konusunda taraf olduğuna dair İstanbul'da hava oluştuğunu şöyle aktarmaktadır: *“Büyük güçlerin sunacağı ortak notanın Alman elçinin talimatı gelmediği için henüz sunulamadığı söylenmekte. Notanın sunumundaki gecikme birçok Türkü, Büyük Güçlerin nota ile uygulamak istedikleri şeyler hususunda anlayamadıklarına ikna etmiş.”*²¹⁷ demektedir. Gazete editoryası da aynı görüşte olup 18 Ocak 1913'te yayınladıkları editoryal yazıda sonunda ortak notanın Babıali'ye sunulduğu, notanın geç sunulmasının nedeninin de Alman elçiye talimatın gecikmesi olduğu belirtilmektedir. Konuya ilişkin Berlin muhabirlerinin Alman Dışişleri Bakanlığı'na danıştığını Berlin muhabirlerine eski Dışişleri Bakanı Herr Von Kiderlan-Waechter'in ölümü sonrası dışişleri bakanlığının organize bozukluğu ve Herr von Jagov'un henüz Berlin'e gelmemiş olmasından talimatın geç gönderilmiş olduğunun söylendiği belirtilmektedir. Bununla birlikte Berlin muhabirlerinin Almanya'nın Büyük Güçlerin çabasını güçlendirme için bir gayreti olmadığını düşündüğü, aynı şekilde Londra'da da bu görüş hakim olduğu belirtilmektedir.²¹⁸

Babıali Baskını'ndan Almanya'nın haberi olduğu ve İT'yi desteklediğine de delalet olan bu durum tam Babıali Baskını öncesi 16, 20 ve 22 Ocak'taki başyazılarda ele alınmaktadır. İT ile beraber başyazılarda üstü kapalı Almanya da uyarılmaktadır. 16 Ocak 1913 tarihli *“Türkler ve İttifakçılar”* adlı başyazıda hem Osmanlı Hükümeti, hem üstü kapalı Almanya hem de muhalefetteki İT uyarılmaktadır. Yazıda barış müzakereleri şimdilik sadece *“askıda”* olduğu, Almanya ve İT kast edilerek bazı Balkan

²¹⁷The Times, 16.01.1913, İstanbul, KM, 15 Ocak, Ortak Notanın Ertelenmesi

²¹⁸The Times, 18.01.1913, Editoryal yazı, “Ortak Nota Sunuldu”

devletlerinde ve kıta Avrupası'nın bazı büyük ülkelerinde “askeri partilerin” savaşı önlemek için ellerinden geleni yapmadıkları vurgulanmaktadır. Ardından yine İngiltere adına konuşulup “bizler” makul şekilde Babıali bu kötü durumdan onurlu bir kaçıışı sağlayacağını düşünmeteyiz denip şöyle devam edilmektedir:

“Kamil ve Osmanlı İmparatorluğu'nun “yaşlı devlet adamları” çok iyi biliyorlar, ki bizler onların Edirne'yi elde tutabilmeyi beklemediklerinden eminiz. Askeri partinin [İT] hiçbir teminatı bu yaşlı devlet adamlarının deneyimli gözlerinden daha iyi durumun vahametini açıklayamaz. Avrupa'daki varlıklarını kılıçlarıyla muhafaza ettiler ve kılıç hızlı ve kati olarak tarih sahnesi içinde onlara karşı döndü. Kaybettiklerini geri almak için artık ne orduları ne de kaynakları mevcut. Edirne'nin, İşkodra'nın ve Yanya'nın savunması sadece ordularının şerefini sağlıyor. Türkler, tüm doğulular gibi, itiraz etmenin nafîle olduğunu bilmekteler. Bunu yapabilirler fakat bu savaşın gidişatını değiştirmeksizin cefalarını arttırıp kayıplarını çoğaltabilir. Alman başbakanının Reichstag'ta ifade ettiği barış imza edildikten sonra Türkiye'nin sadece dünya çapında önemli bir ekonomik öge değil aynı zamanda politik bir öge olarak [da] yer alacağı temennisini Türkiye'nin dostları paylaşmaktadır. Fakat bu isteğin gerçekleşmesi büyük ölçüde bu devletin idarecilerinin mevcut durumda aklı başında bir sağduyu ve ahlaki cesaretliliğine bağlı olacaktır. Devlet adamlarını çevreleyen zorlukların farkındayız. Büyük güçlerin ittifakla tavsiyesine rağmen İmparatorluğun ikinci şehrinden vazgeçmek güç. Bu devlet adamları kendilerinin acımasız düşmanları tarafınca sultanın Avrupa'daki ilk şehri, sayısız savaşçının, şairin, pirin ve kutsal kişinin evi ve daimi ikametgahından vazgeçmekle suçlanıp karalanacaklar. Bu devlet adamları bununla birlikte Avrupa'nın tavsiyelerini reddetmenin onları ve ülkelerini getireceği pozisyonla hislerine yenik düşüp düşmemenin ve hükümetin muhtemel düşüşünün içinde yer alıp almamanın geçici ve keskin pisliklerini hesap etmek zorunda kalmaktadırlar. Savaş yenilendi mi muhtemel savaş alanının neresi olacağını kimse

bilemez. Hiç kimse savaşı Avrupa Türkiye'sinden Asya Türkiye'sine sıçrayıp sıçramayacağını bilemez. Hiçbir Türk devlet adamı bunların içeride veya dışarıdaki düşmanı korkutmak için daha sağlıklı olacak diye yapılacağını iddia etmeye cesaret edemez. Savaşa veya barışa İstanbul'da karar verilmemiş olması, bizlerin Kamil ve meslektaşlarının Babıali'de bütün bu olasılıkları değerlendirip Büyük güçlerin ortak tavsiyelerini sağır kulağa söylenmiş sözlerle çevirme aptallığı ve güçsüzlüğü içine sokmayacağına dair ümitler beslememize yol açıyor.....Büyük Güçlerin Türklere tavsiyesi olan Türkiye'nin Edirne'den vazgeçme fedakarlığı Avrupa'nın çıkarları kadar Türkiye'nin çıkarlarına da uygun bir tavsiye. Eğer Türkiye bunu reddederse aptalca bir savaşa yeniden başlayacak, en yakın dostlarının sempatisini kaybedip bunun sonuçlarına katlanacaktır”²¹⁹.

The Times'ın İstanbul muhabiri de başkentteki direncin Büyük Güçlerin baskısı sonrası artık kırıldığını, Türk hükümetinin Ortak Nota'nın içeriğini kabul ederek barış anlaşmasını imzalayacağına dair merkeze telgraflar geçmektedir. “Avrupa'nın Türkiye'ye Baskısı” ve “Resmi Açıklama” başlıklı 22 ve 23 Ocak 1913 tarihli telgraflarda özetle durum şöyle belirtilmiştir: Basının büyük bölümünün ve kamuoyunun aklı başında kesimi, ki buna İmparatorluk'un üst düzey yöneticileri de dahil, son üç gün içinde kayda değer tavır değiştirip çok barışçıl oldukları; daha önce saldırgan olan basının artık Balkan İttifakı ülkelerinin askeri güçsüzlüklerinden konu açmayıp Türkiye'nin Balkan İttifakı düşmanlığının yanında Avrupa'nın dostça olmayacak tarafsızlığında ile yüz yüze kalma tehlikesinden söz etmekte olduklarından bahsettikleri vurgulanmaktadır.²²⁰ Diğer telgrafta da Bakanlar Konseyi'nin Ortak Nota'ya cevap vermek üzere yarın toplanacağı; Babıali'nin Büyük Güçlerden Balkan İttifakı'nın daha başka istekleri olmayacağına dair garanti vermesini talep etmesinin

²¹⁹*The Times*, 16.01.1913, Başyazı “Türkler ve İttifakçılar”

²²⁰*The Times*, 22.01.1913, İstanbul, KM,8 Ocak (? Gazete'de yayınlanan tarih 22 Ocak iken telgrafta çekilen tarih 8 Ocak belirtilmektedir. Burada maddi bir hata olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.), “Avrupa'nın Türkiye'ye Baskısı”

beklendiği belirtilmektedir. Babıali'nin bu garantilerin alınması sonrası kendi istekleri ile barış imzalamaya hazır olduğu; şehrin sakin ve halkın da karşı çıkmaksızın barışı kabul etmekten başka çare olmadığını kabullenmiş durumda olduğu belirtilmektedir.²²¹

Bu telgraflar sonrası İstanbul'daki havanın Türkler'in Büyük Güçlerin notasına uymaya eğilimli olduğuna dair kanısı editoryaya da yansıdıktan sonra, bu sefer Türkler diğer bir başyazıda adalar konusunda hiçbir beklentileri olmaması konusunda uyarılmaktadır. 20 Ocak 1913 tarihli başyazıda Ege Adaları'nın Anadolu kıyılarına bir tehdit oluşturmadığı ileri sürülerek bunların Yunanistan'a verileceği açıkça belirtilmekte, Taşoz Adası'nın ise Kavala kimde kalırsa ona verileceği yazılmaktadır.

Tam Babıali Baskını öncesi *The Times*'da yayınlanan başyazı ise Hükümet'in İngiltere ile verilecek cevap konusunda anlaştığı izlenimini doğurmaktadır. Bu başyazıda Osmanlı Hükümeti'nin Büyük Güçlerin Ortak Nota'sına vereceği cevapta neler olabileceğini ve bunları Avrupa kamuoyu ve diplomatlarının nasıl anlaması gerektiğine kadar açıklama yapılmakta ve sanki dönemin Osmanlı Hükümeti ile İngiltere'nin cevap konusunda anlaştığı ve gazetenin de bunu aktardığı düşünülmektedir. Başyazı “*Türkiye’deki kötümserlere*” mesaj verdiğini açıkça belirtecek kadar cesur, Büyük Güçlerin notasının “*yenilip yutulmaz tavsiyeler*” olduğunu söyleyecek kadar açık sözlü ve Türklerin bunları kabul etmek zorunda olduklarını söyleyecek kadar da emperyalist bir tonda yazılmıştır. 22 Ocak 1913 tarihli “*Türkiye’nin Cevabını Beklerken*” başlıklı başyazı şöyledir:

Dün İstanbul muhabirimiz Hükümetin pozisyonunun açıkça eskisinden daha fazla güçlendiğini ve basın, aklı başındaki kamuoyunun ve yüksek dereceli görevlilerin “tamamen barışçıl” hale geldiğini ifade etti. Bu sonuç Rusya’nın baskısıyla olsun olmasın, Kamil ve “yaşlı devlet adamları” meslektaşlarının durumu kavradıklarını ve sorumsuz politikacıların uyuşmaz tavırlarının ve gösterilerinin

---

²²¹*The Times*, 23.01.1913, İstanbul, KM, 22 Ocak, “Resmi Açıklama”

hakkından gelineceğini göstermektedir. Bununla birlikte Konseyin Büyük Güçlerin notasındaki tavsiyelerin dışında sadece akli başında kişilerin kabul edebileceği bazı önerileri sunabileceğini makul olarak görmek ise kaçınılmazdır. Türkiye gibi bu kadar kriz içindeki bir ülkede tabii ki her şey olabilir ve hatta bu yenilip yutulmaz tavsiyelere [karşı] hızlı cevabı tam anlamıyla anlaşılabilir bile olmayabilir. Fakat böyle bir adımın özellikle Osmanlı diplomasisinde mevcut durumda ne olursa olsun normal görülmesi yaygındır. Babıali'nin cevabı birkaç gün gecikir, kısmen taahhüt vermeyen bir mukaddime olsa bile [buna] ne şaşıralım ne de hayal kırıklığına uğrayalım. ...Ortak Nota savaşın devam etmesi durumunda başkentin ve diğer Asya eyaletlerinin girebileceği muhtemel durum konusunda Türkleri uyarıyor. ...Burada tekrar edilmeli ki, Türk Hükümeti Büyük Devletlerin tavsiyelerini red edecek şekilde ve onların iyiliksever desteği olmaksızın ayakta kalamaz. Bu pasajlar olumludan ziyade daha olumsuz Türkler için²²²Türk cevabının nihai bir çözümü hazırlayacak şekilde olumlu geleceği kanaatimiz mevcut. Edirne henüz düşmedi ve eğer Türk yetkililerin söyledikleri gibi çok iyi tahkim edilse belki belli bir süre daha düşmeyebilir; fakat Şövenist [İT kasıt] Parti ne düşünmek isterse düşünsün Türk devlet adamları savaşın genişlemesinin sonuçlarının yaratacağı aldatıcı düşler etkisinde olamaz. Edirne ele geçirilsin veya geçirilmesin Bulgarlarca kuşatılmış olacak ve buranın teslim şartlarının Büyük Devletlerin teslim şartlarından daha iyi olamayacağını [Osmanlı Devlet Adamları] bilmek zorundalar. Aynı açıklıkla adaları tekrar elde tutamayacaklarını ve buraların kaderinin nihai olarak Büyük Güçlerce verileceğini görmek zorundalar. Bütün Büyük Güçler Yeni Türkiye'nin daha öncekine göre daha refah ve güven içinde olması konusunda hem fikirler. Bu

---

²²²Görüldüğü üzere açıkça mesaj verilmekte ve bu mesajın hemen alınacağı da bilinmekteymiş gibi görünmektedir. O dönem bu tür mesajların gazete yoluyla verilip, diğer devletlerin bu siyasi makaleleri günü gününe izlediklerine dair bir olayı Babıali Baskını sonrası sadrazam olacak ve 1913 Haziran ayında bir suikast sonucu öldürülecek olan Mahmut Şevket Paşa 9 Mayıs 1913 tarihli günlüğünde anlatmaktadır: "Zat-ı şahane Rus gazetelerinde İttihat ve Terakki'nin kendisini istemediklerini yerine veliaht Yusuf İzzettin Efendi'yi geçirmeye hazırlandıklarını söyledi." diyerek ardından bir daha padişaha yabancı basın çevirilerinin gönderilmemesi talimatını verdiğini yazdıktan sonra "Yabancı matbuatta hakkımızda çıkan yazılar günü gününe tercüme ettirilip nazırlara ve emniyet makamlarına dağıtılırdı" demektedir. Bakınız: Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, *Rumeli Yağmalanan İmparatorluk*, 2009, Örgün Yayınevi, s.148

nedenle, Türkiye sağduyulu bir şekilde kendi hayati çıkarları için Büyük Güçlere güvenmeli²²³. Eğer Türkler buna izin verirse Büyük Güçler onu koruyacak ve inanıyoruz ki Osmanlı devlet adamları bu gerçeğin farkında. Aynı zamanda Türklerin kendileri için düşünülen iyiliklerin nasıl yürürlüğe gireceği konusunu öğrenmek için düşünceli olmaları anlaşılabilir. Bunu Türklerin Nota'ya cevabıyla [birlikte] tahayyül ederiz.²²⁴”

The Times'ın İstanbul muhabirinin yukarıda alıntılanan 22 ve 23 Ocak 1913 tarihli telgraflarında Büyük Konsey ve Hükümet toplantısı öncesi İstanbul'da barış havasının hakim olduğu söylenip, yaklaşık 15 gün önce yine İstanbul muhabirince yazılmış olan “non possumes” Edirne'den artık vazgeçilmesinin mümkün olduğu görüşü ağır basmaktadır. Babıali Baskını'ndan bir gün önce bile İstanbul'da çok iyi bilgi toplayabilen ve geniş haber kaynakları olduğu gözlemlenen The Times muhabirinin İstanbul'daki havayı tam olarak fark edememesi baskını gerçekleştireceklerce olayın en azından İngiltere ve İtilaf devleti kaynaklarından gizli tutulduğuna delalettir²²⁵.

Baskının olduğu gün Viyana ve Berlin'den gelen telgraflarda da Büyük Konsey'in Edirne'den vazgeçip barış anlaşması akdedileceği yönünde duyumlar alındığı ve hem Viyana hem de Berlin de borsanın yükselişte olduğundan şöyle bahsedilmektedir: 23 Ocak'ta “Viyana Borsası Yükseliyor” başlığıyla yayınlanan

---

²²³Türkiye'nin Büyük Güçlere güvenmesi gerektiğine dair uyarılar o dönem Çarlık Rusyası'nda yayın yapan Bolşevikler'in gazetesi Pravda'da çok ağır eleştirilmiş ve Büyük Güçlerin Türkiye'ye karşı iki yüzlü ve güvenilmez tavrının “Kırmızı Başlıklı Kız ve Kurt” hikayesine benzediği 12.01.1913 [25.1.1913] tarihli ve Sayı:213'de yer alan “Edirne ve Ege Adaları” adlı imzasız makale şöyle belirtilmiştir: “Kurt diplomatlar kendi tatlı sesleri ile Kırmızı Başlıklı Kıza [Türkiye'ye] Ege'deki takımadaların korumasını üstleneceğiz diyorlar. Defalarca Türk dokunulmazlığı ile ilgili anlaşmalar imzalayan kurt diplomatlar, kırmızı başlıklı kızın ellerini ve ayaklarını yiyip koparttı. Şimdi bunlar eğer Türkiye Edirne'yi Bulgar burjuvalara vermezse Küçük Asya topraklarını kaybedeceği ve devlete borç vermemekle tehdit ediyorlar. “Bu diplomatlar namussuzlar ve Türkler de bunların hilelerini, namussuzluklarını biliyorlar”. Bakınız: Levent Şarlak, *The Balkan Wars According to the Pravda Newspaper* (Pravda Gazetesi'ne Göre Balkan Savaşları), Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.75

²²⁴The Times, 22.01.1913, Başyazı “Türkiye'nin Cevabını Beklerken”

²²⁵Bununla birlikte İT'nin bir darbe ile hükümete el koyacağı ve Nazım Paşa'nın öldürüleceği söylentileri sırasıyla 28 Kasım 1912, 12 Ocak 1913 ve 17 Ocak 1913 tarihli ve İstanbul ve Berlin mahreçli olarak Pravda Gazetesi'nde yayınlanmış olduğunu da belirtmek gerekir. Bakınız: Levent Şarlak, *The Balkan Wars According to the Pravda Newspaper* (Pravda Gazetesi'ne Göre Balkan Savaşları), Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.127

Viyana mahreçli telgrafta “*Türk Büyük Konseyi’nden leyhte cevap beklentisi üzerine Viyana Borsası bugün yükselişe geçti.*”²²⁶ denilmektedir. Berlin mahreçli “*Berlin’de Umutlar*” başlıklı telgrafta da Berlin Borsası’nın Büyük Güçlerin çalışmalarını baltalamaya çalışan garip “*Türkiye’nin dostları*” grubu dışında herkesin memnun olduğu barış umutları ile çok güçlü olduğu; Türkiye’nin dostları grubunun Yahudi finans basını olduğunu ve bunların gazetelerinde Avrupa’nın ortak politikasını hala bir şantaj politikası olarak tanımladıklarından bahsedilmektedir. Bu Yahudi basının Alman Hükümetini İstanbul’daki “*Alman Çıkarlarının*” teslim alınmasını izaha davet etmekte olduğu; öte yandan Alman ordusu ve muhafazakar kesimin organı *Kreuz Zeitung*’un Edirne’nin Türkiye’de kalmasını sağlamak için Almanya ve Avusturya’nın genel bir savaşa dalması gerektiğine dair korkunç çirkin talepleri ve Yahudi basının sıra dışı kampanyasını eleştirdiği belirtilmektedir.²²⁷

Babiali Baskını ve sonrasına geçmeden önce İstanbul muhabirinin her ne kadar Baskın yaklaştıkça böyle bir şey olacağını merkeze geçmemiş olduğu daha önce belirtilmiş olsa da muhabir baskından yaklaşık 20 gün önce gönderdiği bir telgrafta İT ve yanlısı subayların bu tür bir harekete geçebileceğini merkeze telgrafla bildirmiştir. “*Türkiye’nin İçten Problemleri*” başlıklı 4 Ocak’ta gönderilen ve 8 Ocak’ta *The Times*’da yayınlanan telgrafta evvela Suriye, Araplar, Ermenistan’daki sıkıntılardan bahsettikten sonra durum böyle iken büyük belirsizliklerle karşı karşıya kalan Hükümetin tutumunun daha fazla ve açıkça barış yanlısı olmasını beklemek gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca İstanbul’da hükümette bir değişim olacağına dair söylentilerin mevcut olduğu, muhtemel vezir olması beklenen kişinin ise barış anlaşması imzalanmadan göreve gelmeyi kabul etmeyecek kadar zeki olan Hilmi Paşa olduğu telgrafta belirtilmektedir. Ayrıca başvezirlik görevinin Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın aracılığıyla Mahmud Şevket Paşa’ya öneri götürüldüğü; fakat Mahmud Şevket

²²⁶ *The Times*, 23.01.1913, Viyana, KM, 22 Ocak, “Viyana Borsası Yükseliyor”

²²⁷ *The Times*, 23.01.1913, Berlin, KM, 22 Ocak,

Paşa'nın görevi reddettiği belirtilmektedir. Bununla birlikte Mahmud Şevket Paşa'nın yumuşayarak teklifi kabul etmesinin beklendiğini; çünkü büyük ölçüde askeri bir "koalisyon"un hükümete geleceğine dair çok yaygın İstanbul'da söylentilerin mevcut olduğu yazılmaktadır. Bu söylentilerin ve gelecekteki bu tür değişiklik eğilimlerinde sorumluluğun ise İngiliz diplomatik desteğini elde edemeyen Kamil Paşa'ya yükleneceği telgrafta belirtilmektedir. Yazının sonunda Türkiye'de iktidara gelecek kişilerin bir büyük güce yaslanması geleneği biraz da eleştirel şöyle ifade edilmektedir: *"Maalesef Türk büyük vezirleri geçmişten beri Türk politikacılarının çoğunluğunu oluşturan saf diller tarafınca Anglofil, Avustrofil, Germanofil olarak yaftalanır ve eğer X paşa büyük vezir olursa Türkiye üçlü İttifakın tam desteğini alır ya da Z paşa iktidara gelse Üçlü İtilafın desteğini alır öngörüsü hep devam etmektedir. Askeri yenilginin boyutunun kesinleşmesi belki de herhangi bir Avrupalı gruba kişisel sempatisi ve ya taahhüdü ile adı lekelenmemiş ünü sadece iyi bir Türkofil olacak bir Büyük Vezir talebi ile sonuçlanır."*²²⁸

Telgraftan anlaşılabileceği üzere, bir askeri koalisyonun hükümeti ele geçirebileceği, yeterli İngiliz desteği alamamış olan "İngiliz" Kamil Paşa'nın değişebileceği ve Mahmud Şevket Paşa'nın sadarete getirilebileceği Babıali Baskını'ndan 19 gün önce öngörülmektedir. Gerçekte başkentteki havayı koklayanlarca Babıali Baskını beklenmektedir. Fakat yukarıda da görüldüğü üzere İstanbul muhabiri daha sonra çektiği telgraflarda ortamın yumuşadığını, anlaşmanın yakın olduğunu söylemesi, bir bakıma İT'nin baskını çok duyurmadan gerçekleştirip gizli tuttuğunun da emaresi olarak algılanılabilir.

---

²²⁸ The Times, 08.01.1913, İstanbul, KM, 4 Ocak, s.5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BABIALİ BASKINI'NDAN İKİNCİ BALKAN SAVAŞI'NIN SONUNA

Babıali Baskını, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kesintisiz olarak yaklaşık beş buçuk yıl iktidarda kalacak İttihat ve Terakki'nin tekrar hükümeti ele geçirdiği önemli bir dönüm noktasıdır. Bu hükümet darbesi ile Büyük Güçler'in ortak notası uyarınca Edirne'yi Bulgarlara terk etmeyi ve adalar konusunda son sözü Büyük Güçlere bırakmaya hazırlanan “İngiliz” Kamil Paşa hükümeti devrilmiş, dönemin Savaş Bakanı Nazım Paşa baskın sırasında öldürülmüştür. Bu darbe, gerçekleştirenlerinin “jakobenler” olarak tanımlandığı *The Times* ve İngiltere’de çok yankı yapmıştır.

Ortak Nota'nın halen teslim olmadan savunulmaya devam eden Edirne'nin bırakılmasını öneren maddesi yeni hükümetçe kabul edilmemiş, Londra'daki barış görüşmeleri kesilmiş ve 30 Ocak 1913'te savaş yeniden başlamıştır²²⁹. Savaşın tekrar başlamasıyla hükümetin finans sorunları ağırlaşmış; kuşatılmış ve yardım alamayan Edirne Kalesi'nin daha fazla dayanamayacağı görülmüştür. Mart ayının sonunda Edirne'nin düşmesi sonrası Osmanlı İmparatorluğu Büyük Güçlerin arabuluculuğunu şartsız kabul etmiştir. Edirne'nin düşüşü sonrası kuvvetlerini Çatalca hattına kaydıran Bulgarların İstanbul'u tehdit etmesi hem İstanbul hükümetinde hem de Büyük Güçlerde tedirginlik yaratmışsa da 15 Nisan 1913'te Bulgarlarla ateşkes imzalanmıştır²³⁰.

15 Nisan 1913'te imzalanan ateşkes sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun tam olarak yenildiğinin kesinleştiği Kasım 1912'den beri belli olan Makedonya'yı paylaşım konusunda Balkan İttifakı üyeleri Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasındaki sorunlar daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde olduğu bir savaşın beklenmedik bir şekilde Büyük Güçler kendi içinde sıcak savaşa dönüştürme ihtimali bulunmasından dolayı, Büyük Güçlerin

---

²²⁹ Hall, ss.91-106

²³⁰ A.g.e., s.128

özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş dışı kalmasını isteyerek bastırmasıyla savaşımlar arasında barış antlaşması imza edilmiştir. Büyük Güçlerin temsilcilerinin katılımıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı himayesinde Londra'da devam eden barış antlaşması görüşmeleri Makedonya'nın nihai paylaşımı belirlenmeksizin, sadece Osmanlı'nın Avrupa'daki sınırlarını belirleyip Arnavutluk devletinin kurulmasını tamamlayarak 30 Mayıs 1913'te imzalanmıştır²³¹.

Bu antlaşmanın imzalanmasından sadece iki gün sonra Yunan-Sırp İttifakını öngören ve aralarındaki toprak paylaşımını nihailştiren Selanik Anlaşması²³² imzalanmış, ardından gelişen olaylar Balkan İttifakı'nın üç temel üyesi Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ı kendi aralarında Birinci Balkan Savaşı'ndan daha büyük bir çatışmaya sürükleyerek İkinci Balkan Savaşı'na sebep olmuştur. Esasında Balkan İttifakı'nın üyeleri arasında sorunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yenildiğinin artık kesinleştiği 1912 Kasım ayı başında belirgindir. Bununla birlikte sorunların olgunlaşp bir çatışmaya dönüşmesi 1913 yazını bulmuştur.

Ordusu Çatalca hattında yıpranan ve Makedonya'dan istediği ölçüde pay alamadığını düşünen Bulgaristan ile Sırbistan'ın arası açılmaktaydı. Bulgaristan'ın aynı şekilde Selanik'in kime ait olacağı yüzünden Yunanistan ile de sorunları bulunmaktaydı. Balkan İttifakı devletleri Birinci Balkan Savaşı öncesinde yaptıkları işbirliği anlaşmasında aralarında çözülemeyen konularda karar vermesi için Rus Çarı'na müracaat edecekleri konusunda da anlaşmışlardı. Bulgaristan Başbakanı Ivan Evstratiev Geşov²³³ (1849-1924) sorunların çözümünde Çar'a müracaat konusunda Bulgar Kralı Ferdinand'ı ikna edemeyince Londra Barış Anlaşması imzalandıktan bir gün sonra istifa

---

²³¹ A.g.e., ss.133-134

²³² Stavrianos, s.115

²³³ Savaşın ilanından itibaren Başbakan olan Geşov'un bu çalışmada incelenen *The Times* Gazetesi ile geçmişe dönük bağlantısı da ilginçtir. “*Geşov 1876'da Bulgaristan'da yaşanan katliamlar hakkında The Times'da yayınladığı makalelerden ötürü Filibe'de hapsedilmişti. 1877 Eylül'ünde Osmanlı Hükümeti onu ölüme mahkum etmiş, idam hükmü de Vakıf Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Ve pek muhtemel ki darağacına gönderilecekti; fakat Filibe'deki İngiliz Konsolosu'nun etkin müdahalesi onu hapisten kurtarmıştı*” Bakınız: Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Tercüme Zaven Biberyan, Aras Yayınevi, İstanbul, 1999, s.438. Öte yandan Bulgar kaynakları İngiliz konsolosluğu yanında Amerika Birleşik Devletleri konsolosunun da etki ve çabasıyla kurtarıldığını yazmaktadır.

etmiş ve yeni hükümeti Stolyan Danev (1858-1949) kurmuştur. Danev ile Bulgaristan'ın tutumu daha da sertleşmiştir. Haziran ayı içerisinde Rus Çarı II. Nikola Bulgaristan-Sırbistan ve Yunanistan'ın aralarındaki sorunları çözmek için devreye girmişse de, bu girişim Bulgarların isteksizliği yüzünden etkili olamamıştır. 29 Haziran 1913'te Bulgar ordusu Vardar Nehri yakınlarında toplanmış Yunan-Sırp kuvvetlerine saldırarak İkinci Balkan Savaşını resmen başlatmıştır. Temmuz ayının başında Birinci Balkan Savaşı'nda yer almamış olan Romanya'nın da Bulgaristan'a saldırması ile yaklaşık 10 gün içinde Bulgaristan her cephede savaşı kaybetmiş, Romen ordusu Sofya'ya girmiştir. Bu ortamdan yararlanan Osmanlı İmparatorluğu da Edirne'yi Bulgarlardan 22 Temmuz 1913'te geri almıştır.²³⁴ Osmanlı İmparatorluğu hariç savaşın 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması'yla aralarındaki savaşa son verirken, Osmanlı İmparatorluğu Bulgarlarla 30 Eylül 1913'te imzaladığı İstanbul Antlaşması²³⁵ ile fiilen savaşa son vermiştir.

Babıali Baskını'ndan savaş sonuna kadarki bu kısa özetten sonra *The Times*'da bu döneme nasıl bakıldığına geçebiliriz. Bu bölümde alt başlıklar önceki bölümlerde olduğu gibi kronolojik olarak *The Times* Gazetesi'ndeki yazıların içeriğinin sınıflandırılmasıyla oluşturulmuştur. Babıali Baskını adlı ilk bölümde gazetede sayfalarca yer verilmiş ve editoryayı gerçekten “çılgına” çevirmiş olan bu baskına ilişkin ayrıntılar verilmeye çalışılacaktır. Ardından savaşın tekrar başlamasından Bulgarlarla ateşkes imzalanmasına kadar geçen zaman dilimi “Ara Dönem” olarak verilecek olup ardından Londra Barış Antlaşması'ndan İkinci Balkan Savaşı Sonuna Kadar olarak adlandırılan bölüm altında ayrı başlıklarda İkinci Balkan Savaşı ve Edirne *The Times* Gazetesi'ne göre aktarılmaya çalışılacaktır.

---

²³⁴Fahir Armaoğlu, *19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara, 1999, 2. Baskı, ss.680-688

²³⁵ Stavrianos, s.117

3.1. Babıali Baskını

Gazetede Babıali Baskını'na ilişkin haberler hemen ertesi gün bolca hem Avrupa'da diğer başkentlerdeki akisleri de belirtilmek suretiyle yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin İstanbul muhabiri olaya ilişkin telgrafı ise tam olayın gerçekleştiği 23 Ocak'ta merkeze çekmiş; çok ayrıntı içermeyen, resmi bildirinin olduğu yazısı 24 Ocak'ta gazetede yayınlanmıştır. Esas ayrıntılı gönderi olaydan bir gün sonra yazılan ve anlaşılan merkeze geç ulaşan "Darbe- Sansürlü Gönderi" başlıklı ve gazetenin dış politika sayfasının neredeyse 1/3'ünü kaplayacak şekilde yayınlanan gönderidir. Bu gönderide olayın hemen akabinde orada olduğunu ve tanıklık ettiğini söyleyen *The Times* muhabiri olayı baştan sona aktarmıştır. Uzun yazıdan bazı kısımların olaya şahitlik eden birinin ağzından, gerçi maddi hataları olsa da, aktarılması önemlidir. Olayın ilk ağızdan anlatıldığı, tarihsel önemi de bulunan, zaman zaman dipnotlarla tarafımızca da ilaveler yapılan uzun yazıdan bazı kısımlar şöyledir:

Bu yavan adamların açık tehlikelerinden habersiz olmayan Kamil Paşa'yı herhangi bir önlem almaktan Nazım Paşa'nın güveni vazgeçirmişti. Babıali'yi korumakla görevli subaylar görünüşe göre işlerinin başında değildi ve askerler ihtiyaç halinde ne yapacaklarına ilişkin ne özel bir emir ne de uyarı almışlardı. ...İlk tehlike uyarısı at üstünde ve kendisine beş kişinin eşlik ettiği Adana Valisi Cemal Bey'in görünmesi oldu... Revolverli adamlar her köşeden görülmeye başladı. Birkaçı subay, geri kalanları İT'nin Balkan İttifakına karşı gösterilerde kullandığı kaba saba fedaileri. Herkesin söylediğine göre toplam sayıları 50'yi geçmiyordu. "Hükümet istifa" ve Edirne'den Vazgeçmeyiz" diye bağırarak Babıali'ye girdiler. Bu sırada Enver Bey ve amcası Halil Bey Baş Veziri görmek üzere Babıali'ye girdi.

Babıali Önünde Gösteri [Ara Başlık]

Ben kendim Babıali'ye olaydan 30 dakika sonra ulaştım, [ortamda] olan şey iyi bir şeymiş gibi bir görüntü vardı. Yaklaşık 100 kişilik bir grup ellerinde ellerinde

dövizlerle duruyordu. Bunlar arasında İT'nin iyi bilinen isimleri, La ilahe illallah diyen bazı hocalar bulunmaktaydı. Ne zaman bir duraklama olsa hükümeti eleştiren bu tür dini pratikler ve vatansever konuşmalar yapıldı. Babıali'nin korumaları müsterih bir şekilde durarak boş gülümseme veya tamamen ilgisiz şekilde olayları izliyordu. Yaklaşık 100 sempatizan daha kapı dışında sevinçle bağırıp bir manifestoyu elden ele dolaştırıyorlardı. Kalabalığın geri kalanı izleyici gibi görülmekteydi. Bunlar arasında birçok subay bulunmaktaydı. Bazıları olaylardan memnun, bazıları kızgın ve büyük çoğunluğu ise ilgisizdi. Kalabalığın iki sokak ötesinde kimse Babıali'de ne olduğunu bilmiyor²³⁶ veya umursamıyor görünümündeydi. Kamil Paşa'nın düşüşü ve yeni Baş Vezirin montajı birkaç partizan dışında memnuniyetle karşılanmadı.

Nazım Paşa'nın Ölümü

Nazım Paşa'nın ölümüne gelince, resmi açıklama bunun bir kaza olduğunu belirtse de, zafer sarhoşu fedailerin itirafları, olaya şahit olanların itirafları çok güçlü bir direniş olduğu yönünde. Enver, Halil ve Cemal beyler önde Talat, Ömer Naci ve Midhat beyler arkada bütün İT liderleri hep beraber haykırırken Bakanlar Kurulu Odası'ndan çıkan, Enver Bey'i gören Nazım Paşa "Bu ne küstahlık?" diye bağırdı, eski subay Mustafa Necib "Küstah sizsiniz" diye cevaplayıp Genelkurmay Başkanı'na ateş etti.²³⁷ Üç kurşun Nazım Paşa'yı öldürdü. Emir subayı Tevfik Bey başından vuruldu, baş vezirin emir subayı Nazif Bey bazılarına göre bir subay tarafından bazılarına göre ise

---

²³⁶ Bu doğrudur. Baskın sırasında polis müdürü olarak atanan Azmi Bey polis müdürlüğünü devr almak üzere Babıali'nin 300 metre yanındaki müdürlüğe gittiğinde yanında bulunan ve Beyoğlu Kaymakamı ve polis müdürü olarak atanan Tahsin Uzer hatıralarında "Babıali basılıyor, kabine düşürülüyor, harbiye nazırı yaverleriyle şehit ediliyor ve 300 metre uzaklıktaki Emniyet Umum Müdürlüğü'nün olaylardan haberi olmuyor. Şayanı hayret değil mi?" diye yazmaktadır. Bakınız: Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1999, s.324

²³⁷Olayda Mustafa Necib'in olduğu ve mukavemet eden subayı vurduğu doğrudur; fakat Nazım Paşa'yı vuran kişi Yakup Cemil'dir. Olayda Enver ile Nazım Paşa arasında geçen diyalogu da 1918'deki İttihatçı hükümetin son Teşkilat-ı Mahsusa başkanı Hüsameddin Ertürk anılarında şöyle anlatmaktadır: "Nazım Paşa Enver'i görünce şaşırmış: -Bu ne cüret, burada ne arıyorsunuz, asi herifler! Diye bağırmağa başlamış. Enver, Paşa'yı askerce selamlamış. -Vatanı satanlara ordu müsaade etmeyecektir demişti. İşte tam bu sırada yanında duran Yakup Cemil, kolunu Paşa'nın arkasından çevirip sağ şakağına tabancayı yaklaştırarak onu vurmuş ve yere sermişti. Enver hiddetle: -Eyvah ne yaptınız, bu cinayete ne lüzum vardı? Diye bağırınca hala tabancasından duman çıkan Yakup Cemil Nazım Paşa'ya bir kurşun daha sıkarak: -Bu herife laf anlatılır mı? Diye cevap vermişti!" Bakınız: Hüsameddin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, ss.98-99

bir fedainin kurşunu tarafından öldürüldü. [Fedai Türkçe yazılmış] Silah seslerini duyan korumalar dışarıda hareketlendi. Bir asker silahını Enver Bey'e doğrultmuştu, fakat vur emri verilmedi. Korumaların başı çok geç gelmiş ve söylenenlere göre suikastçılar arasından soğukkanlı bir subay tarafınca sesiz olması konusunda kendisine blöf yapılmıştı.

İhmal Edilen Uyarılar

Daha önce söylendiği üzere, Hükümet girişimden habersiz değildi. Daha o sabah Talat Bey Kamil Paşa'yı aramış ve Büyük Güçlerin Notası reddedilmediği taktirde kan döküleceği konusunda bilgi vermişti. İstanbul komutanı Memduh Paşa'nın suikastçilere yardım ettiği söylenmişti fakat bu pek doğru görünmüyor. Memduh Paşa²³⁸ çok geç kaldı ve en yakın birlikten asker toplamaya çalıştı. Birlikleri kanuna aykırı olarak değiştirilmiş olarak buldu. Diğer birliklere koştu; fakat ya subaysız ya da subaylarını bu işe karışmaya isteksiz buldu. Bunun üzerine çabasından vazgeçti. Er ve erbaş gün boyunca çok pasif rollerdeydi. Fakat ne sayıca fazla ne de halk tarafından desteklenmeyen komplocular sayıca eksik olmalarına rağmen hızlı hareket ettiler. Babiali, Savaş Bakanlığı ve Saray arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kestiler. İT rejiminde Gizli Polis'in başında olan Serezli Yahudi Samuel Efendi, sıkı sansürün uygulandığı gazete ofislerine Jandarma birliklerinin ve gizli polisin giriş-çıkışını engelledi. Hükümet üyeleri gözaltına alındı. Anadolu Demiryolları Başkanı M. Haguenin ve Alman Elçiliği Baş Dragomanı Herr Weber ve Ulusal Banka yöneticisi bir İngiliz Mr. Kingman da tutuklandı ve öğleden sonra saat 5.30'a kadar göz altında tutuldu. İlk serbest kalan bakan bir Hristiyan olarak toprak kaybını içeren bir barışa

---

²³⁸Hükümetin bu gelişten haberi olduğu, Memduh Paşa komutasındaki yüz kadar silahlı askerin davran vaziyetinde gelenleri karşılamağa hazır bekledikleri; fakat bu silahlı askerleri İT'nin meşhur hatibi Ömer Naci (1878-1916)'nin konuşmasının durdurduğu; Babiali'yi koruyan Kırşehir Taburu'nun tunç muhafızlarının Ömer Naci'nin konuşması sonrası kuzu gibi ehlileştiği, Ömer Naci'nin “burada mutlaka bir kurban vermek lazımsa işte, beni vurun” diye inlediği, taburun silahlarını indirdiği olaya tanık olan Yahya Kemal, VI. Mehmed Vahdettin'in yaveri Tarık Mümtaz Göztepe (1891-1977), Kazım Nami Duru (1875-1967) ve Ali Fuat Türkgeldi (1867-1935) söylemektedir. Bakınız: Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, ss.172-186

imza atmaya isteksiz olan, yani vatan hainliğı suçlamasına maruz kalan kişi ve suikastçilerin saldırı hazırlamasına imkan veren gecikmeye de sebebiyet veren Gabriel Noradinkyan Efendi oldu. Kendi adına Nazım Paşa'nın katledilmesini protesto etti, hakarete uğradı, itilip kakıldı ve sonunda İçişleri Bakanlığı'na yerleştirilen Talat Bey'in ayağına çağırıldı. Burada Talat Beyce yeni kabinede bayındırlık olması için çok ısrar edildi. Bu teklifi kendi adına reddetti. Diğer bakanlara nazik şekilde davranıldı ve bu sabah üçte maliye bakanı Abdürrahman Paşa ve İçişleri Bakanı Reşid Bey, ki bundan böyle hayatlarının tehlikede olduğına inanılan²³⁹, hariç hepsi serbest bırakıldı.

Hareketin Sebepleri

Hareketin sebeplerine gelirsek, Avusturya, Yahudi ve Alman entrikalarından bolca bahsedilmekte. Son kabine taraftarı çevreler tarafınca, büyük ölçekte para dağıtıldığı söylenmekte. Olay Ortak Nota'da Alman gecikmesiyle bağlantılı. Bu [iddiaların] ne kadarının doğru olduğınu söylemek mümkün değil. Alman ve Avusturya elçiliğini düzenli olarak akşamları ziyaret etmekten ve İT'nin önde gelen destekçisi olmaktan adı çıkmış eski Van Valisi İsmail Hakkı Paşa ve Mahmud Şevket Paşa'nın Büyük Konsey'de bulunmaması bir uyarıydı fakat kanıtlanmış değil. Son günlerde yerel Yahudi basını ve bazen ihanet etmiş olsa da, ilk aşkları İT'yi asla tam bırakmamış olan diğer basın organları Neue Freie Presse ile ilginç şekilde paralellik göstermekte. Teori yurtdışından ve şöyle: Bir teselli ödülü olarak memleket hasretini hiçbir zaman gizlememiş olan Selanik ve Orta Avrupa Yahudilerinin, Edirne'nin muhafaza talebi karşılığında Bulgarların Selanik'e doğru yönlendirileceğı veya buranın verilmesi ya da savaş alanında kazanılması karşılığındaki desteğidir. Böylece Yahudiler bu şehri çok saygı duyulan ve korkulan ticari rakipleri olan Helenlere kaptırmaktan korumuş olacaktı.

---

²³⁹Hemen Baskın sonrası olağanüstü yetkilerle İstanbul Muhafızı olarak atanan Cemal Bey (Paşa), bu iki sabık nazırı İttihatçıların çok tepkisini çekmiş oldukları için can güvenliğı için iki gün misafir edip, ardından İstanbul dışına çıkmak şartıyla serbest bıraktıklarını söylemektedir. Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2017, ss.16-18

Halkın savaşa devam etme talebi olduğuna ilişkin iddialara gelince, halk çarşamba günü barış umutlarıyla kesinlikle rahatlamış görünüyordu ve iyi koku alan bilgi kaynakları ordunun er ve erbaşlarının büyük bölümünün savaşta kalpten yaralanmış olarak tasvir etmektedir. Subayların memnuniyetsizliği İT'nin ve yabancı destekçilerinin işine gelmiş oldu. İT 4 Kasım'da Sultan'a Mahmud Şevket Paşa'yı genelkurmay başkanı adayı olarak göstermeye ikna etmişti. Bunu Kabine önledi ve Kabine zımnı olarak bir takım İT üyelerinin askeri mahkemelerde yetersiz delil veya sahte delillerle tutuklanmasına izin verdi. Komite'nin (İT) kurbanlarının hapisanede kötü muamele görmesinden ve sahte delillerle içeri alınmasından şikayet etmemiş olan fakat bununla birlikte hapisliklerini içine dert etmiş olan eski Baş Vezir'in talimatıyla tutuklanan kişiler (İT'liler) serbest bırakıldı.

İT'nin niye barış anlaşması akdedilmesini beklemeksizin ve bunların vatana ihanet ettiğini göstermeksizin darbe yaptığı da sorulmaktadır. Bunun çeşitli sebepleri var. İlk olarak İT ellerinden kaçırmış olduğu seçimli sistemi tekrar kontrol altına almak istemekteydi. İkinci olarak, liderlerinin serbest bırakılmasından sonra çok güçlü olan etkilerinin son günlerde küçülmekte olduğuna dair işaretler bulunmaktaydı...

Komite [İT] Yöntemleri

Mevcut Komite yönetimi terör (yıldırı) politikası izlemeye meyilli görünmekte. Birçok tutuklama yapıldı. Basın çizgi dışına çıkmaması konusunda korkutuldu. Bazı sevilmeyen adamların asılması açıkça tartışılıyor ve dinci fanatizmin körüklenmesi çabaları mevcut. Bununla birlikte bazı liderlerce bir karşı darbenin şüphesi de sezilmekte; Hacı Adil'in Vali'ye [sunduğu] genelge kendinden emin olmayan bir genelge[ye örnek]. Sokaktaki adamın düşüncesine gelince, eğer [rengi] var ise rengini belli etmemeye çalışıyor.

Yeni hükümetin mevcut askeri tavrını savaşta gösterip gösteremeyeceği yakında görülecek. Büyük Güçler, eğer lafta değilse, cevaplarını verdiler, fakat bir ay

gecikmeyle ve Rusya'nın geride Edirne'de nefesini tutup bekleyerek ve savaş olabileceğini belirten belli belirsiz ultihtonuyla. Ordunun Çatalca'da nasıl değişeceğini de yakında göreceğiz. Buradaki yabancıların düşüncesi açıkça şu alıntıyla ifade ediliyor: “quem deus vult perdere” [kim tanrıyı yok etmek istiyor]. Tek bir şey belli o da bu talihsiz ülkenin Asyalı olmayı bıraktığından beri Avrupalı olmaktan ziyade Orta Amerikalı²⁴⁰'ya benzediği ve bir politik kuruluşun itibarının resmi bir hükümet beyannamesi ile alelacele yükseltilmeye çalışıldığı görülmekte.”²⁴¹

Tam da bu uzun İstanbul'dan gelen özellikle İngiltere'de çok yankı yaratan haberin altına gazete editoryası nazire yaparcasına Reuters mahreçli olarak “İstanbul'da Deprem -Bu sabah 4'te ciddi bir deprem sarsıntısı hissedildi.”²⁴² telgrafını eklemiştir. Fakat asıl depremin The Times Gazetesi'nin editoryasında, ya da editoryaya bu başyazıları yayınlanmak üzere gönderen merkezlerde olmuş olduğu söylenilebilir. Babıali Baskını'nın gazete editoryasını tam anlamıyla çileden çıkardığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Baskının başından çatışmaların tekrar başladığı Şubat ayı başına kadar geçen sürede baskını yapanlara ve İttihat ve Terakki üyelerine isim de zikrederek hakarete varan şekilde bir haftalık periyotta beş adet başyazı yayınlanmıştır. Baskın öğrenildikten sonraki gün çıkan “Kamil'in Düşüşü” başlıklı başyazıda önce bu durumun Osmanlı İmparatorluğu ve insanlık için ne felaketler yaratacağını söyledikten sonra, yeni hükümeti “manyaklıkla” suçlayıp editorya isim isim kinini kismaya başlıyor: “Talat Bey, Edirne milletvekili ve şimdilik içişleri bakanlığını üstlenmiş hükümet sözcüsü, ve şüphesiz ki bu adam hayatı ve ruhu entrikalarla dolu biri. Bu [adam hayatı boyunca] ülkesinin viran olmasından büyük ölçüde sorumluluğu olan, güvenilmez, gizli örgütün en sinsi ve aktif üyelerinden biri olmuştur. Son devrimin çok fazla ayrıntısını bilmiyoruz. [Fakat] Talat gerçekten bizi bilgilendirmektedir ki “halk” Babıali önünde

²⁴⁰O dönem Orta Amerika darbeler ve yönetime el koyanların diyarı olarak diplomatik literatürde bilinmekteydi.

²⁴¹ The Times, 27.01.1913, İstanbul, KM, 24 Ocak, “Darbe-Sansürlü Gönderi”

²⁴² The Times, 27.01.1913, İstanbul, Reuters, 25 Ocak “İstanbul'da Deprem”

bir gösteriyle bu devrimi gerçekleştirmiş; fakat şu not edilmelidir ki bu eylemi gerçekleştiren “Halk” İT’nin tanınmış subayı Albay Enver Bey’dir...

Maddi hata ile o dönem binbaşı olan Enver Bey’i albay olarak nitelemektedir; yazının devamında da paşa ünvanını attığı Kamil Paşa’yı nasıl bütün bu işler olurken kimse müdahale ve mukavemet etmiyor diye suçlanmaktadır. Çok tecrübeli ve kurt politikacı olarak tanımladığı Kamil Paşa’nın İT’nin velvelerine suskun kalarak hem kendini bunların emekliliğe zorlamasını hem de gerçeklerle bunların acilen yüzleşmesini sağlamak zorunda bıraktığına dair söylentiler olduğundan bahsetmektedir. Ardından tekrar baskını gerçekleştiren İT’ye gelip onur ve haysiyeti korumak için gerekirse öleceklerini söyleyen Talat ve diğer komitacıların savunma, finans ve dışişleri bakanlarının birkaç gün önce konseyde yaptığı ve bütün bu devlet adamlarının açıklanamayan sebeplerden Büyük Devletlerin tavsiyesine uymak zorunda olduklarını söyledikleri bir ortamda nasıl finans, asker bulacağını söyleyemediklerini belirtip İT’ye hücumla şöyle devam edilmektedir: *“Eğer bunlar devlet adamı olmuş olsalardı, gerçek konumlarını kavrar ve tarafımızca da güven tesis etmeleri için izleyebilecekleri tek güvenli yolun Kamil’in girmiş olduğu yolu takip etmeleri olduğunu [anarlardı]. Maalesef bunların geçmiş kariyerleri sağduyunun pek az olduğuna delalettir. Ordunun mevcut durumu baş vezirin kendi mesleğindeki abidesidir, ayrıca Makedonya’daki kötü durum da Talat’ın devlet adamlığının ve görevde kalması ile “halkın gizli haklarına”²⁴³ saygısının kanıtıdır.... Eğer yeni hükümet Talat Bey tarafından ileri sürülen programı uygulayacak kadar manyak ise, ve buna yetecek kadar görevde kalır ise, hızlıca yeni bir savaş kaçınılmazdır. Bununla birlikte biz hem kendi çıkarlarımız hem de Avrupa’nın çıkarları için Balkan İttifakını ciddi şekilde herhangi bir adım atmaktan çekinmeleri konusunda [zorlamaya] çaba sarf edeceğiz. Onlara “bekleyin ve görün” tavsiyesinde bulunacağız ve her şeyden öte onlara krizi Avrupa’yı bölmek için kullanmamaları*

²⁴³Başyazıda alıntı yapılan paragrafın bir üstündeki paragrafta darbeyi halkın haklarını korumak için yaptığını söyleyen Talat Bey’i, ön ismi Talat olarak niteleyerek eleştirip, neyin kimin hakkı, nedir bu gizli haklar denmekteydi. Oraya bir gönderme yapılmakta.

konusunda uyaracağız.. Eğer tekrar bir savaşa niyetlilerse, Talat ve İT büyük güçler arasındaki bölünme ihtimalini açıkça hesap etmiş olmalılardır. Büyük Güçlerin işi en kısa zamanda tüm bu tür hesaplamaları bertaraf etmek [olmalıdır]”²⁴⁴

Çok sert yazının sonunda görüldüğü üzere “biz” Balkan İttifakını barışı şimdilik bozmamaları konusunda uyaracağız demesi, sanki yazının İngiliz hükümetince yayınlatıldığı zannını uyandırmaktadır. Ayrıca yazının sonunda üstü kapalı olarak Almanya’ya da mesaj verilmesi dikkat çekicidir. Birazdan özellikle gazetenin Viyana muhabirinden aktarılacak, İstanbul muhabirinin de desteklediği telgraflarda bu durumun imadan öte gazeteye yansıdığını editoryal yazılardan sonra ele alınacak telgraflar kısmında ayrıntısıyla göreceğiz. Tekrar başyazılara dönersek, bir sonraki gün tekrar başyazıda Babıali Baskını yer almakta fakat bu sefer olayın şoku editoryanın üzerinden atılmıştır. Bu sefer daha itidalli bir dille yeni kurulan hükümet uyarılmaktadır: “Yeni kurulan kabine, Avrupa’nın ortak tavsiyelerini ister istemeyerek, ister ıstırapla kabul eden Kamil ve İmparatorluğun en tecrübeli ve sorumlu görevlilerini kabul etmeye zorlayan gerçeklerle artık yüz yüze kaldı. Bu gerçekleri anlayacak kapasiteden yoksun değillerse, ya da hızlıca anlamak zorunda kalacakları tutmuş oldukları yolun ölümcül olduğunu, talihsizce ülkelerinin ve ırklarının çıkarlarına çare olamayacak olan kendi kliklerinin[hizip] zaferinin manasızlığını anlayacaklardır. Londra, Paris, Berlin, Roma ve Viyana’dan gelen en son tepkiler bu gerçeği onlara anlatmalıdır. Bu başkentlerin her birinin sorumlu basın yayın organları ittifakla ve yüksek sesle bu vatansever olmayan ve insafsız eylemi kınamaktadır. .. Ulusların bütün sorumlu liderleri Kamil’in akılcı politikalarına güvenini ifade etmişti. Onu kumpasla ve şiddetle indiren bu adamların düzensiz bir şekilde gasp ettikleri iktidarın uzun ömürlü olabileceğine inanmamız mümkün değildir. Yeni hükümet İngiltere’de açıkça duyulduğu şekilde diğer büyük başkentlerden de benzer şekilde gelecek olan Avrupa’nın barışı İT’nin isteklerine

---

²⁴⁴The Times, 24.01.1913, Başyazı “Kamil’in Düşüşü”

*kurban edilemez bağırsını dikkate alacaktır. .... Balkan İttifakı tarafında devam edecek olan sabır ve Büyük Güçler arasında birliğin devam etmesi sonrası yeni Türk hükümeti ya eski şartlarda [barışı] kabul edecek ya da lakaytça gasp ettikleri görevlerden itibarsızlaşmış ve rezil edilmiş şekilde ayrılacaklardır.*²⁴⁵”

Başyazı öncekinden daha itidalli olsa da sonunda Baskını yapanlara karşı hincin yine de saklanamadığı görülmektedir. Diğer başkentlerden de “Avrupa’nın barışı İT’nin isteklerine kurban edilemez” bağırsı geldiği yazıda söylene de olayın yankılarının sadece Paris ve Roma’da huzursuzluk yarattığı *The Times*’a konuya ilişkin gelen telgraflardan görülmektedir. Babıali Baskını’nı da gerçekleştiren İT’nin öncü subay kadrosuyla savaşa henüz nokta koymuş Roma’dan “İtalya bunların [İT Kasıt] iktidarı gasp etmelerinin en kötü şey olacağına inanmakta.”²⁴⁶ diyen bir telgraf gelmektedir. Paris’ten gelen “Fransa’dan Tepkiler” başlıklı telgrafta da “Dün gece İT tarafından yayınlanan bildiri tarihi bir hata belgesi olarak tanımlanmakta. Bunu yazanlar 1910’dan beri Türkiye’nin başına gelen belaların gerçek sorumluları. Avrupa Türkiye’sinin büyük kısmının kaybıyla suçlananlar Balkan İttifakını İstanbul’a yürümeye zorlayarak daha büyük felaketlere davetiye çıkaracaklar”²⁴⁷ demektedir. Berlin’den ve St. Petersburg’dan gelen telgraflarda açık bir İT karşıtlığı görülmezken, Viyana’dan gelenlerde baskının maddi manevi desteğinin Üçlü İttifak olduğu açıkça yazılmaktadır, ki bu birazdan verilecektir.

27 Ocak tarihli “İhtilal ve Savaş” adlı başyazıda bu sefer baskını gerçekleştirilenler bir İngiliz ajanın yazmış olduğu okur mektubu ile Asya Türkiye’si’ni kaybedeceksiniz diye uyarılmaktadır. Bu sefer Enver Bey ve Mahmud Şevket Paşa’nın övüldüğü başyazıda önce Londra’daki diplomatik girişimlerden kısaca bahsedilip ardından İT’ye önceki günkü dil yumuşatılarak şöyle uyarılmaktadır : “Kamil’i kovup onun yerine oturan Şevket Paşa ve Komite adamlarının durumun gerekliliğine göre

²⁴⁵ *The Times*, 25.01.1913, Başyazı “İstanbul İhtilali”

²⁴⁶ *The Times*, 25.01.1913, Roma, KM, 24 Ocak, “Jön Türklerden İtalyan Rahatsızlığı”

²⁴⁷ *The Times*, 25.01.1913, Paris, KM, 24 Ocak, “Fransa’dan Tepkiler”

kendi politikalarını ayarlamaları mümkün. Saygıdeğer bir vatansever ve ahlaklı kişiliğiyle meşhur Büyük Vezir Şevket Paşa ve Trablus savaşında cesaretini sergileyerek liderliğini ispatlamış Enver Bey. Bunların Türkiye'nin kaderinde fanatik inançlarla bu kadar kör olabileceğini düşünebilmek ya da örgüt ruhu tarafından ele geçirildiklerine inanmak zor. Bugün Türkiye'nin gerçek ve çok iyi dostu olan Miss Lowthian Bell'in²⁴⁸ gazetemizde yayınlanan Asya'daki İT uygulamasının bazı şeytani ve tehlikeli sonuçları konusunda uyarıcı, çok ilginç bir mektubunu yayınladık. İT'lilerin politik eylemlerinin temeli olarak benimsedikleri hareketlerin [tümü] gerçek Türk çıkarlarına adanmadığı sürece tamamen boş; [Miss Bell] savaş sonunda ellerinde kalan ülkenin muhafazası için sadece Avrupa'nın ortaklaşa tavsiyesini kabul ederek [İT'lilerin] mantığını gerçeğe doğru sürüklemek zorunda olduklarını söylüyor.”

Yazının devamı esasında Avrupa'da İtilaf devletlerinin şoför koltuğunda oturan İngiltere'nin mezarlık yanından geçerken korkusunu yenmek üzere ısıklık çalmasına benzer şekilde, Almanya'nın da İT'ye sahip çıkmayacağı, Avrupa'da Büyük Güçlerin Türkiye politikası tekmiş gibi İT'ye mesaj verilmektedir. Yazıda Rusya'dan Rossiya ve Almanya'dan North German Gazette ve Freumdenblatt'dan alıntılar yaparak ve özellikle tüm resmi Alman basınındaki tonun “sadakət, soğukkanlılık ve açıklık” olduğu vurgulanıp, Büyük Güçlerin her birinin farklı konulardaki çıkarlarını ortaya koyarak politik düşüncesizlik yapmayacağı vurgulanmaktadır. Büyük Güçlerin Türk politikasına karşı ittifakının da sağlam olduğu iddia edilip iktidara gelen İT'ye şöyle mesaj yollanmaktadır: “Büyük Güçlerin sarsılmaz ittifakı barışın tekrar bozulmayacağına dair

---

²⁴⁸Gertrude Lowthian Bell (1868-1926). Meşhur İngiliz ajanı Lawrence ile de bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap topraklarında beraber çalışmış olan İngiliz ajanıdır. 2015 yılında ABD yapımı “Queen of the Desert” Çöl Kraliçesi filmiyle hayatı sinemaya da aktarılmış ve filmde Bell'i canlandıran başrolü Nicole Kidman oynamıştır. Öte yandan, başyazının gazetede çıktığı günkü nüshada beşinci sayfada bu bayanın İT'lilerin yanlış yolda olduğu, Asya Türkiye'sinde İT'nin yarattığı tehlikelerden bahseden çok uzun bir okur mektubu yayınlanmış olup, başyazıda buna atıf yapılmaktadır. Editorya bunu, yani bir ajana mektup yazdırtıp onun üzerinden başyazıda bazı şeyleri tartışmayı sık yapmaktadır. İleride de göreceğimiz “vekil” mahlasıyla editorya önce tarihsiz-isimsiz bir okur mektubu yayınlayıp, sonra bu mektubun içeriğini önce başyazıda tartışıp, diğer büyük güçlerin başkentlerine de bu vesileyle sinyal vererek hem oralarda hem de İstanbul'da tartıştıracaktır. Bakınız: The Times, 14.05.1913, Okur Mektubu “Büyük Güçleri Bekleyen Sorunlar- Bir Çözüm Önerisi”-Vekil İmzalı ve aynı günkü başyazı “Asya Türkiye'sinin Geleceği”

en iyi umut temelini teşkil ediyor. Sadece Türkiye'nin karasevdaya düşmüş yeni yöneticileri veya Balkan İttifakı tarafından sabırsız ve aptalca bir çıkış savaşı kaçınılmaz kılabilir. Avrupa'nın birlikte hareket etmesinin barışın tam olarak korunmasına dair ihtiyacın gerekliliğine dair hiç bir hükümetin farklı bir düşüncesi bulunmamaktadır. Tüm resmi Alman basınındaki ton ise "sadakat, soğukkanlılık ve açıklık".²⁴⁹

30 Ocak'ta Balkan İttifakı'nın barış görüşmelerini kesip ateşkesi sonlandırmasıyla beraber aynı günkü başyazıda evvela Balkan delegelerin müzakerelerin kesilmesine ilişkin kısa notundan alıntılar yapılmakta ve laf döndürülüp dolaştırılıp Osmanlı ve İT'yi uyarmaya getirilmekte ve sonunda Hükümetin artık uyarıları anlamaya başladıklarını söyleyip, Edirne konusunda kalenin tahkimatının yıkılarak, göstermelik de olsa Türk bayrağının sallanmasının kendi şereflerini kurtaracağını ima ederek yeni hükümete yine mesaj verilmektedir. Evvela İstanbul muhabirlerinden Nota'ya verilecek cevabın Kamil'in hazırladığından daha yumuşak olacağını bazı çevrelerden duyduğunu haber aldıklarını; Tam Kamil diye ön ismiyle hitap ettiği Kamil Paşa düşer düşmez Cavid Bey'in İT Hükümetinin "*her ne pahasına olursa olsun*" Edirne'yi muhafaza edecektir gibi ilginç bir açıklaması olduğunu söyleyip Kamil'in bunu "*denediğini*"; fakat elde tutmanın imkansızlığını görüp Büyük Güçlerin tavsiyesine uymayı kabul ettiğinden bahsetmektedir. Bu durumun Mahmud Şevket Paşa ve beraber çalıştığı komitacıların da aynı gerçekleri anlama şerefine eriştiğinde benzer şekilde olacağı; Türklerin Büyük Güçlere cevabının Edirne'den vazgeçmenin kesin olarak reddedilmediği sürece sorunu yeni bir temelde belli bir zamandır diplomatik çevrelerde duydukları şehrin ortak bir yönetim veya kalenin tahkimatının yıkılması ve sadece Osmanlı bayrağının muhafaza edilmesi gibi "*yeni*" bir temelde sorunun ele alınmasını İT yönetiminin bekleyebileceği söylenmekte ve İT'ye akıllı

---

²⁴⁹ *The Times*, 27.01.1913, Başyazı "İhtilal ve Savaş"

davranması şöyle tavsiye edilmektedir: “*İT’nin herhangi akli başında bir asker ve politikacısının savaşı yeniden başlamasını kalpten isteyebileceğine düşünmek pek mümkün değil. [Savaşı]Kazanamayacaklarını ve maruz kalacakları kayıpların ne kadar büyük olduğunu ve belki de ölümcül olduğunu biliyorlar. Şüphesiz Kamil’in imzalamaya hazır olduğu barışı yaparlarsa Partilerinin iktidarda kalmaları çok güçleşecek. Fakat savaş yenilirlerse daha zor bir durumda kalacak. Sonra bunların [İT’lilerin] kaderleri gerçekten meçhul olacak.*”

Ardından İstanbul’daki Alman elçinin resmi bir gecede söylediği Rumeli’de kaybedilen kaybedildi. Artık kalanları muhafaza ve imar etmeye çalışmak gerekir şeklindeki açıklamalarının memnuniyetle karşılandığını belirtilip, yazının sonunda Avrupalı güçler de uyarılmaktadır. Büyük Güçlerin bu sorunun çözümünde şimdiye kadar hep beraber hareket ettiklerini ve hepsinin genel bir Avrupa savaşını önlemek için istekli olduğundan bahsedilmektedir. Ardından Avrupa’daki finansçıların Türkiye’ye borç vermesine ilişkin bazı duyumlar aldıklarını; bu söylentilerin temelsiz olmasını bekledikleri söylenmektedir. Finansçıların Avrupa hükümetlerinin etkisinde olduğunun açık olduğunu ve hiçbir Büyük Gücün buna cevaz vermemesi gerektiği belirtilip finansal ya da politik olsun hiçbir Büyük Gücün herhangi bir çerçevede tek başına hareket etmemesi gerektiği; bunun özellikle o Büyük Gücün çıkarlarını tehlikeye sokacağı Almanya kast edilerek üstü kapalı bu güç tehdit edilmektedir.²⁵⁰

Başyazının sonunda İstanbul ve Viyana’dan aynı tarihlerde *Deutsche Bank*’ın Osmanlı Hükümeti’ne destek sunduğu haberleri gazetede yayınlanan ve tek başına hareket ettiği iddia edilen Almanya, “*çıkartlarını tehlikeye atıyorsun*” denilerek uyarılmaktadır. Başyazıların dışında bu incelenen bir haftalık süreçte editoryal yazılara baktığımızda toplamda sadece üç tane ve kısa değerlendirme çıktığını görmekteyiz. Kabinenin uzun ömürlü olmayacağını “*Kabinenin baş kuvveti kararlılığıyla bir süre*

---

²⁵⁰ *The Times*, 30.01.1913, Başyazı “Müzakerelerin Bozulması”

*karşı ihtilali def edebilecek olan Baş Vezir; fakat İT ordu içinde çok desteğe sahip değil, ve hiç kimse yeni kurulan kabinenin uzun ömürlü olacağını düşünmüyor”*²⁵¹ öngörüldüğü bu değerlendirmenin dışında tek kayda değer yorum Babıali Baskını’nın parasının Almanlar’dan geldiği 28 Ocak tarihli yazıdır: “*İstanbul muhabirimizin gönderdiği bir telgraf yeni Türk hükümetinin içinde Deutche Bank’ın da yer aldığı bir Alman [sermaye] birliğine bir demiryolu imtiyazı verdiği ve muhtemelen bunun karşılığında Babıali’ye önden para verildiğini belirtiyor. Aşağıdaki telgrafta da Viyana muhabirimiz bu gelişmelere ilişkin bilgi veriyor.*”²⁵²

Muhabirlerin göndermiş olduğu telgraflara göz atılırsa, biraz önce üstteki editoryal yazının sonunda denildiği gibi Viyana muhabiri açıkça Babıali Baskını’nın parası Almanlar ve Yahudi sermayesi demektedir, İstanbul muhabiri de bunu destekler telgraflar göndermektedir. 28 Ocak 1913 tarihli nüshada Viyana mahreçli olarak “*Finansal Çıkarlar ve Krizler-Bir Alman Demiryolu Borcu*” adıyla yayınlanan uzun telgrafta Avusturya resmi telgraf ajansının İstanbul’dan *Deutche Bank*’ın önderliğindeki sermaye birliğinin İstanbul büyükşehir demiryolu imtiyazı için yarın bir anlaşma imzalayacağı; İmtiyazın, Türk Hazinesinin acil ihtiyaçlarını giderecek şekilde ön ödemeli düzenleneceğine dair bir metni geçtiği belirtilmektedir. Ardından muhabirin yarı resmi olarak tanımladığı *Wiener Allemaine Zeitung* gazetesinin bu açıklamayı “*kayda değer*” bulduğunu; bu anlaşmayla Türk hazinesinin acil ihtiyaçlarının karşılanıp Türk idari sisteminin bu şekilde bir süre düzgün çalışacağı şeklinde yorum yaptığı *The Times*’a aktarılmaktadır. İlginç telgrafın devamı şöyledir: *Geçen cuma günü mesajımda ifade ettiğim Alman ve diğer uluslararası sermayenin faaliyetleri artık daha belirginleşiyor; ve Yahudi “liberal” basının Almanya ve diğer ülkelerdeki Türk yanlısı kampanya hazırlığı büyüyor ve daha bir anlaşılabilir oluyor...Gerçekten daha övgüye değer şey ise, Talat Bey, Cavid Bey ve Karasu Efendi gibi damgalı devlet adamları*

²⁵¹*The Times*, 25.01.1913, Editoryal Yazı, “Jön Türkler İktidarda-Nazım Paşa Öldürüldü- Balkan İttifakı ve Yeni Durum”

²⁵²*The Times*, 28.01.1913, Editoryal Yazı, “Almanların Jön Türklere Finansal Yardımı”

ülkelerinin “onurunu kurtarmak” için hiddetlendikleri zaman, bir kısım ve alçak Avrupa tarafından adaletsiz muamele gören bir Türkiye’yi desteklemede bir Alman sermaye birliğinin yiğitçe eylemleridir. *Deutsche Bank*’ın Alman basınının büyük bölümündeki ahlaki etkisi o kadar çok ki, Alman gazeteciler sıklıkla eğer *Deutsche Bank* ihtiyaçlarını karşılamaz ise Almanya’da hiçbir gazetenin borcunu ödemeyeceğini söylerler. Finansal milliyetçilikte bu tür bir dayanışmanın yarattığı politik güç, ki sorumlu bir devletin kontrolü ve kullanımı olmaksızın [mümkün olmayan], tehlikeli olabilir. Bu politik-diplomatik eylem bir yandan Avrupa’nın barışını muhafaza etmede diğer ülkelerle görünüşte el ele çalışan bir hükümeti, [diğer yandan] bu durum bir anda bu hükümetin bağımsız-farklı diplomatik-politik eylemleri [yürütmeye] eğilimli olduğuna dair şüphe duyulmasına yol açar²⁵³,

Dikkate şayan durum şu ki, İT üyelerini açıkça takip eden ve isim isim zikreden kişi *The Times* Gazetesi’nin İstanbul değil Viyana muhabiridir. Ayrıca görüldüğü üzere telgrafta baskının arkasında Yahudi Avusturya ve Alman sermayesi olduğu açıkça yazılmaktadır. Aynı şekilde resmi Alman hükümeti açıklamaları ile eylemlerinin birbirinin tamamen zıddı olduğu da açıkça söylenmektedir²⁵⁴. Aynı gün gazetenin İstanbul muhabirinin gönderdiği telgrafta da *Deutsche Bank*’ın Babıali Baskını’nın arkasında olduğu ima edilmektedir. Telgrafta Bayındırlık Bakanı Batzaria Efendi ile Anadolu Demiryolları Genel Müdürü M. Huguen’in arasında Beyazıt-Şişli istikametindeki yeraltı demiryolu imtiyazına ilişkin anlaşma imzalandığı; Anadolu Demiryolu Şirketi’nin çoğunluk hissesine sahip *Deutsche Bank* ve Maliye Bakanlığı

---

²⁵³*The Times*, 28.01.1913, Viyana, KM, 27 Ocak, “Finansal Çıkarlar ve Krizler-Bir Alman Demiryolu Borcu”

²⁵⁴Özel ile resmi Alman tutumu arasındaki farkı Enver Bey (Paşa) de Alman bayan arkadaşına yazdığı 17 Ağustos 1913 tarihli mektupta şöyle vurgulamaktadır: “Özel Almanya’nın bize gösterdiği sempatiiden çok mütehassis oldum sevgili dostum. Ama resmi Almanya aynı hisleri taşıyor. Ama kendi menfaatini korumak için resmi Almanya da sonunda bizden yana olacaktır.” Bakınız: *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989, s. 250.

arasındaki müzakerelerde avans olarak 500.000 Pound'un önceden verildiğine inanmak için çokça sebep bulunmakta olduğu belirtilmektedir.²⁵⁵

Viyana'dan baskının hemen sonraki günü gönderilen başka bir telgrafta da İT'nin Yahudi finans çevreleriyle ilişkide olduğu ve İT'nin arkasında da Yahudi sermayesinin olduğu şöyle iddia edilmektedir. *"Hem Eski hem de Genç Türklerin"*²⁵⁶ *para sıkıntısı içinde olduğu iddiaları buradaki büyük finans çevrelerinde büyük stres kaynağı. Viyana gazeteleri dün şu başlıkla "Bankerler Avrupa'nın barış melekleridir" ve buna benzer yüzlerce başlıkla çıktılar....Bazı, gerçekten çok iyi bilgi sahibi çevrelerdeki güçlü inanç şu ki kötü şöhretli "yüksek" [burada Yahudi kasıt] uluslararası bir takım finans çevreleriyle ilişkiye sahip olan İT, yakın zaman önce yüksek miktarda nakit kaynak elde etti. Bu kaynağın teminini Berlin muhabirinizin dikkatinizi [bir süredir] çekmekte olduğu gibi Neue Frei Presse, Frankfurter Zeitung, Berliner Tageblatt ve Vossische Zeitung'un yakın zamandaki tavır farklılığı ile alakasız olmadığına inanılmaktadır. Viyana'da bir süredir yarı gizli bulunan İT'nin finansçısı Cavid Bey dürüst bir şekilde dün gece olayların gidişatına şaşkınlığını ifade etti. Bununla birlikte gecenin aksi Neue Frei Presse'in sempatik kulağına sırrını fısıldamaya [da] teşvik etti: "İstanbul'da olanlar beni şaşırtmadı"*²⁵⁷

İstanbul muhabiri de baskından iki gün sonra gönderdiği fakat nedense The Times'da bir hafta sonra yayınlanan telgrafında daha önce gönderdiği telgrafta yazmayı unuttuğu bir ayrıntıdan söz etmektedir: Baskın sırasında İT'lilerin mason locasının bayrağını açmış oldukları. Telgrafta 23 Ocak ihtilaline ilişkin geçen telgrafında bahsedemediği bazı ilginç ayrıntıların olduğu; İhtilal günü Babıali önünde açılmış olan bayrağın kırmızı zemine beyaz ay ve yıldızdan oluşan ulusal bayrak olmadığı; fakat parti renklerinden oluşan kırmızı-beyaz şeritli olduğu belirtilmektedir. Renklerin İT'nin en güçlü zamanındakinin tam kopyası gibi olduğu; hatta yanında bulunan bir iki

²⁵⁵ The Times, 28.01.1913, İstanbul, KM, 27 Ocak, "Yeni Dışişleri Bakanı"

²⁵⁶ Dil oyunu yapıyor young-old Turks

²⁵⁷ The Times, 25.01.1913, Viyana, KM, 24 Ocak, "Viyana ve Türk Krizi-Tartışmalı Bir Görüş"

seyirciin bu bayrağın Makedonya Risorta Masonik Loca'sının bayrağına ve renklerine benzettiğini ve bu benzetmenin son üç yılın gelişmelerine bakınca çok doğal olan anti-masonik ön yargının sonucu da olabileceği belirtilmektedir.²⁵⁸ Gazetede yazı ve yorumlardan anlaşılan, İT'nin Alman ve Avusturya'nın siyasi, bunların içindeki Yahudi sermayesiyle iktisadi bağlantıları olduğu gösterilmek veya kanıtlanmak istenmektedir.

Baskın sonrası gelen diğer telgraflara baktığımızda İstanbul'dan gelenlerin genellikle yorumsuz ve yeni kurulan hükümetin ömrünün uzun olamayacağını bildiren telgraflar olduğunu görmekteyiz. En ayrıntılı telgrafların *The Times*'ın 1919-22 arası editörlüğünü de yapacak olan dönemin *The Times* Viyana muhabiri Henry Wickham Steed²⁵⁹ (1871-1956) tarafınca gönderildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Hemen Baskın'ın gerçekleştirilmesi sonrası gönderilen “*Viyana ve Türk Krizi-Tartışmalı Bir Görüş*” başlıklı telgrafta Viyana'da Babıali Baskını'na ilişkin en yetkili kişilerdeki baskın görüşün “*Bekleyip görmeliyiz. Tahmin etmek imkansız*” olduğu, kafa karışıklığının açıkça belli olduğu, Avusturya çevrelerinde konuşulan Rusya'nın Ermenistan'a müdahalesi dahil birçok olasılıklar da belirtilerek uzun uzun anlatılmakta ve şöyle devam edilmektedir: “*Bundan dolayı “yetkili çevrelerin” düşüncelerinden aklı distile edilememekte. Basit gerçek şu ki sıska yapının ana desteği darbe yedi ve hiçbir diplomat veya politikacı binanın çöküp çökmeyeceği veya ne zaman ve nasıl çökeceğini söyleyemiyor. Durumu en basit ifadeyle şu şekilde açıklamak mümkün “İT'nin”*

---

²⁵⁸ *The Times*, 30.01.1913, 25 Ocak, KM, İstanbul, “Darbeye İlişkin Ek Ayrıntılar”. Bu satırların yazarı *The Times* İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves savaştan yıllar sonra yayınladığı ve İstanbul'daki hayatının da kısmen anlatıldığı İngilizler ve Türkler adlı kitabında Makedonya Risorta Masonik Locası ile İttihat ve Terakki arasındaki bağı Selanikli Yahudi avukat Emanuel Karasu'nun kurduğunu iddia etmektedir. O dönem kapitülasyonların yabancılara sağladığı adli imtiyazlardan kaynaklı olarak bir İtalyan'a ait mülkte faaliyetine Abdülhamid rejiminin baskılarına maruz kalmaksızın serbestçe faaliyetine devam etmekte olan bu locada Cemiyet'in toplantılarının yapılmasını Emanuel Karasu'nun sağladığını, bu durumun Cemiyet'in pek çok önemli öğesinin Farmason olmaya ikna edilmesini kolaylaştırdığını ve Türk masonluğunun bu şekilde oluştuğunu iddia etmektedir. Yani Türk Masonluğunun temelinde Makedonya Risorta Locası ve İtalyan etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bakınız: Philip Perceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.92

²⁵⁹ Gazetede incelenmiş dönemde hiçbir zaman muhabir isimleri belirtilmemektedir. Dönemin Viyana muhabirinin Steed olduğunu *The Times* İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves İngilizler ve Türkler adlı kitabında belirtmektedir. Bakınız: Philip Perceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.115

adamları “Anavatanın Onurunu²⁶⁰” korumak üzere Edirne’den vazgeçip barış imzalamaya hazır Nazım Paşa’yı öldürüp ve Kamil Paşayı ortadan kaldırdılar. Fanatik Sünnileri ve kendisine eşlik eden hoca ve softaları torna tezgahına sokan [sokabilen] serbest düşünceli Jakoben Enver Bey’in Edirne’yi kurban etmeye hazırlandığını düşünmek makul olmaz. Balkan İttifakı başka koşullarda barışı kabul etmeyeceğini açıklıyor. Sonuçta –buradaki genel kanı- savaşın tekrar başlaması kaçınılmaz.”²⁶¹

Viyana muhabirinin Baskın’dan üç gün sonra merkeze gönderdiği “İT’nin Avrupa’daki Dostları” adlı diğer bir telgrafta da Cavid Bey, İsmail Hakkı Babanzade, Hüseyin Cahit, Emanuel Karasu, Asım ve Nazım beylerin Viyana’daki Türk elçi Hüseyin Hilmi Paşa’ya haber vermeksizin bir süredir gezdiklerini söyleyerek hem doğrudan elçi ile istihbari teması olduğunu hem de görev yaptığı ülkenin dışında üçüncü bir ülkenin muhalefetteki isimlerini tanıyıp, bunları takip etmesi, Viyana’dan ne zaman ayrılacaklarına kadar merkeze yazdığı telgraflarda bildirmesi ve bunların da aynen gazetede yayınlanıyor olması manidardır. Hemen Balkan savaşları sonrası The Times’ın dış haberler editörü olacak olan muhabirin telgrafından bazı kayda değer alıntılar aşağıdaki paragrafta verilmektedir.

Bazı etkili çevrelerde İstanbul’da hükümete karşı bir ani hareketin hazırlandığına inanılıyor ve Enver Bey’in yeni cılız idaresinin gerçekten ayakta kalamayacağı sanılıyor. İT’nin adamlarının sefil geçmişi artık “daha fazlasını yapamayacaklarının” kanıtı olarak ileri sürülmekte. ....Mevcut durumda Türkiye’de yetkililer bağırانların yanında yer almaya yatkın durumdalar. Bununla birlikte Enver’in ve yoldaşlarının hızlı iktidara gelişi, Balkan halklarını Türkiye’ye karşı kısa süre önce bir araya getiren mucizevi bir operasyondan daha kısa süreli bir operasyonla hem bunların iktidarlarının hem de Türk İmparatorluğu’ndan arta kalanların sonunu

---

²⁶⁰Burada Talat Bey’in Reuters’a Baskının hemen sonrası verdiği ve The Times’da da yayınlanan “Bu hareket milletin onurunu kurtarmak ya da bu uğurda ölmek manasındadır. Biz savaşın devam etmesini istemiyoruz; fakat Edirne’yi tutmaya kararlıyız. Bu olmazsa olmaz şartımız” açıklamasına atıf yapılmakta. Bakınız: The Times, 24.01.1913, İstanbul, Reuters, 23 Ocak.

²⁶¹The Times, 25.01.1913, Viyana, KM, 24 Ocak.

getirebilir. ....Paris'ten Berlin gazetelerine dün gelen ve Komitenin [İT] biraz abartılmış olsa da silah, mühimmat ve finansal yardım çalışmalarına ilişkin öğretici telgraf ilişkilerinin yoğun bir şekilde işlenmiş olduğudur [olduğunu göstermektedir]. Neue Frei Presse'ye dün İstanbul'dan yetkili bir İT liderinin yolladığı telgrafta İT'nin özellikle Üçlü İttifakın yardımını hesap etmekte olduğu ve savaşı sürdürecektik kadar yeterli finansman olduğunu bir telgrafta açıklıyor. Devamında bu lider "Partimizin 50 dostu tarafından tahsilat yapıldı" ve "toplaman bir milyon pound olmasını ve özellikle dışarıdan bu meblağın gelmesini bekliyoruz" dedi. Burada şüphesiz büyük bir abartı var fakat İT'nin makul ölçüde yurtdışındaki "Parti'nin dostlarından" mali destek aldığına inanmak için çok sebep mevcut. Cavid Bey, Hüseyin Cahid, Emanuel Karasu, İsmail Hakkı Babanzade, Asım Bey ve Nazım Bey buradaki elçi Hüseyin Hilmi Paşa'ya hiçbir şey söylemeksizin son zamanlarda Viyana'da faaliyet göstermekte; Cavid Bey Neue Frei Presse'de imzalı bir makalesi ile fon yokluğundan dolayı savaşamayacaklarını yalanlayıp şunu eklemekte: "Güçlü bir hükümet eğer yurtdışında yok ise kendi ülkesinde her zaman fon bulacaktır"...Bu akşam İstanbul'a gitmek üzere ayrılan Cavid Bey dün Neue Freie Presse'ye şöyle bir demeç verdi..."²⁶²

Babıali Baskını'na ilişkin The Times'ın parlamento sayfasında ise hiçbir habere rastlanmamıştır. Yalnız olaydan neredeyse bir ay sonra 20 Şubat tarihli nüshada eski Mısır Sömürge Valisi olan Lord Cromer (1841-1917) Nazım Paşa'yı överek onun "samimi bir liberal, meşhur Mithad Paşa'nın öğrencisi ve ülke çıkarlarına zararlı olan Jön Türk partisine hiç girmemiş"²⁶³ olduğunu vurgulayıp övmektedir. Aynı şekilde İngiliz Hükümeti tarafınca da resmi bir açıklama da gazetede yer almamıştır.

Bu alt başlıkta son olarak bir okur mektubuna yer verilecektir. Daha önceki taramalarda genellikle Türklerin suçlandığı ve sadece Balkan İttifakı'na sempati ifade eden okur mektuplarına rastlanmaktaydı. Bununla birlikte, şu da belirtilmeli ki az sayıda

²⁶² The Times, 27.01.1913, Viyana, KM, 26 Ocak, "İT'nin Avrupa'daki Dostları"

²⁶³ The Times, 20.02.1913

da olsa sadece Hintli Müslümanların Balkan Savaşı'nın haçlı savaşına dönüştüğüne ve İngiliz politikasının eskisi gibi Osmanlı İmparatorluğu taraftarı olarak Hindistan yolunun güvene alınması gerektiğine dair mektuplar da gazetede yayınlanmıştır. Babıali Baskını sonrası ilk defa Baskın'ın sebeplerini ılımlı bir dille anlatan bir mektuba tesadüf edilmiştir. “*Bir Türk Müracaatı*” başlıklı, İT yandaşı olduğu anlaşılan “*Ertuğrul*” imzalı, ana dili İngilizce olmayan bir kişi tarafınca gönderildiği de açık olan, belki İT'nin parayla yayınlattmış olduğu bir okur mektubu *The Times*'in dış politika sayfasında yayınlanmıştır. Yazıdaki dil mutedildir; evvela İngilizlere yakın Kamil Paşa'nın Büyük Devletlerle uzlaşma için iktidara getirildiği, buna rağmen Çatalca hattında düşman var iken bile İngiltere'nin 1877'de Türk tarafında yer alarak dengeyi sağlamaya çalıştığı şekilde bile müdahale etmediğinden sitem vardır. İngiltere'ye diğer bir sitem de savaş sırasında Türklerin Balkan İttifakınca katledildiği herkesçe görülmesine rağmen buna ilişkin ne haber ne de bir müdahale olduğu yönündedir. Yazıda evvela “*Kamil Paşa saygınlığının dışında başvezir olmak için hiç bir özelliği bulunmayan insan*” olarak tanıtılıp, Londra'da devam eden barış görüşmelerinde Türklerin hiçbir itirazının dikkate alınmayıp, Balkan İttifakı'nın dikte ettiği şartları Büyük Güçler de Türklere dikte etmeye kalkıştığı belirtilmektedir. Soyad belirtilmeksizin 24 Ocak 1913 tarih ve Ertuğrul imzasıyla yayınlanan mektubun alıntılanan son kısmı aşağıdadır.

“Londra’da başka hiçbir tartışma olmadı. Hırs dolu, beklenmedik zaferin sarhoşu Balkan İttifakı şartlarını dikte etti. Edirne’den sonra müzakerelerin yeniden başlaması için ne talepleri olacak, o da bilinmiyor. Büyük Devletlerin notası Balkan İttifakı’nın aracılığı içinde bunların ilk taleplerinin yerine gelmesinden sonra hiçbir garanti vermiyor. Türkiye bütün Hristiyanlık tarafından desteklenen Balkan İttifakına elleri ve ayakları bağlı olarak teslim ediliyor. Yaralı bir adam düşmanlarının isteğinin kendisini ağır ağır öldürmek olduğunun farkına vardığı zaman, hayatının sona ermek

olduğunu kavrar ve [kurtulabilmek için] en yüksek çabayı gösterir. ... Bizi tamamen yok etmek isteyen ve buna yardım ve yataklık yapmış olan uygar Avrupa'ya çağrı yapıyorum; ve tekrar iktidara gelen Genç Türklerin yaşlarına uygun gaflarını görmemeleri ve bunların Büyük Güçlerin idarecilerini gücendirmemesi [gerektiği] ayrıca bunların özel önem beslediği İngiltere ve Fransa'yı asla incitmek istemediğini Avrupa'ya duyuruyorum. Ben bir politik partiye mensup değilim. Bütün bunları, belki antipatik olan Türk devlet adamlarının kişiliklerinin Avrupa'da [kamuoyunu] aleyhe çevirmemesi; fakat Avrupa'daki son evi olan hatta İstanbul'dan daha Türk bir şehir olan Edirne'den vazgeçilirse bir daha başını kaldıramayacağına inanan bir ırkın bu son evi bırakmama kavgasındaki hareketin anlaşılması [için yazıyorum]. Avrupa'yı Müslümanlarla ilişkilerinin Hristiyan halklardan daha farklı temelde olmadığını [herkese] göstermeye çağırıyorum. Avrupa sadece bu şekilde dünyaya samimiyetini ispat edebilir.”²⁶⁴

Yazının imzalandığı tarihe bakılınca hemen baskının bir gün sonrası olması yazının daha önce hazırlandığını düşündürmektedir. Yazı Baskın sonrası iktidara gelen yeni Hükümetce İngiltere ve Fransa ile iyi ilişkiler kurmaya hazır olduğunu göstermek için yazdırılmış bir yazı izlenimi uyandırmaktadır. Bu mektup gazetede yayınlandıktan iki gün sonra Bulgarlar yukarıda Büyük Güçlerce kendilerine “sabırlı olmaları” huşundaki uyarılara uymayarak tekrar Çatalca ve Edirne'deki çatışmaları başlatacaklardır.

3.2. Tekrar Savaş ve Edirne'nin Düşüşü

Yeni Hükümetin Edirne'yi vermek istemediğinin görülmesi üzerine 30 Ocak 1913'te Bulgarlar ateşkesi bozduklarını duyurarak Çatalca ve Edirne'de çatışmaları tekrar başlatmışlardır. 23 Mart 1913'te Edirne'nin sükutundan sonra da Bulgarlar Çatalca hattına yüklenmişlerdir. İstanbul'u da tehdit eden Çatalca'daki çatışmalar

---

²⁶⁴ The Times, 28.01.1913.

Büyük Güçleri, özellikle İngiltere'yi rahatsız etmiş ve Edirne'nin Bulgarlarca ele geçirilmesi sonrası gazetede gözler İstanbul'a çevrilmiş ve başyazılarda Bulgar Kralı Ferdinand daha önce gördüğümüz üzere İT'nin uyarılışına benzer şekilde Çatalca'da savaşı durdurup İstanbul'dan uzak durması hususunda uyarılmıştır. Edirne'nin düşüşüyle Hükümet ön koşulsuz olarak Büyük Güçlere barış için müracaat etmiş ve 15 Nisan 1913'te Bulgarlarla ateşkes imzalanmıştır. Bu tarihten sonra *The Times*'da savaşa ilişkin çıkan haber ve editoryal yazılar azalmış; fakat Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin yazılar azalmayıp Ermeni Sorunu, Asya Türkiye'si'nin geleceğine ilişkin çıkmaya başlayan yeni yazılarla çeşitlenmiştir. *The Times* Gazetesi'nin politik olarak Balkan Savaşları'na nasıl baktığının gösterilmeye çalışıldığı bu bölümde bunlara yer verilmeyecek olup, bir sonraki "*The Times* Gazetesi'nde Osmanlı İmparatorluğu" adlı bölümde benzer yazılara yer verilecektir.

Ateşkesin bozulmasıyla beraber ülkedeki iç karışıklık, özellikle ordu içindeki subaylar arasında Babıali Baskını sonrası husumetin daha da arttığı, finans bulmada sorun yaşayacağı zannıyla Büyük Güçler, Bulgarların kısa sürede sonuç alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun barış şartlarını kabul edeceğine inanmaktaydılar. Bu durum savaş tekrar başladıktan hemen sonraki başyazıda önce İT suçlanarak şöyle ifade edilmektedir: *"Bu belanın bu kadar büyük ölçekte büyümesinde İT'nin tereddüde mahal bırakmayacak ölçüde cevaplaması gereken [sorular] olmak zorunda. Müzakerelerin en kritik anında Kamil hükümetini alaşağı edenler ve eğer bunlar [İT'liler] Türkiye'nin çıkarlarının önüne kendi kişisel ve partisel çıkarlarını kasıtlı olarak koymadıysa, güçlü bir ihtimal müzakerelerin devam etmesi yönünde hareket etmeliydiler. En kötü orta Amerika tipi hükümete el koyma bildirisi (pronunciamiento) için bu anı tercih ettiler. Hatta ulusal hislerin sonucu başkentte karışıklık oluyormuş numaralarının doğru olmadığı geniş geniş ispatlandı. Soğukkanlılıkla planlanmış yazanları ve beraberindekileri yalnızca iktidara getirmek amacıyla düzenlenen bencil bir politik*

entrikanın sonucuydu [bütün bunlar]...Savaşın yenilenmesinin iki ümit verici etkisi olacak. Muhtemelen bu savaş kısa olacak ve Büyük Güçler ittifakla kati olarak tavırlarını devam ettirecekler... Şu öyle yalın ki Türkiye'nin mevcut haliyle düşmanlarına karşı etkili direnişi ya da bir saldırı yapabilmesi mümkün görünmemekte. Muhtemelen Edirne'nin düşmesi çatışmaları durduracak ve bu düşüş çok geç olmayacak.”²⁶⁵

Bir sonraki gün çıkan başyazıda da çatışmaların tekrar başlamasıyla iç karışıklığın hüküm sürdüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılabileceğinden bahsedilmektedir. Bu sefer uyarılar bu dağılmadan zararlı çıkacak olan ve dağılma sonrası karar alma sürecinde hiçbir etkisi olmayacağı belirtilen Balkan İttifakı'na yöneliktir: “Parlak zaferli Balkan İttifakının sahip olduğu güven bunlara sonraki müzakerelerde kesin garanti sağlayabilecek mi? Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut durumda dağılması bunların çıkarına mı? Biz tahmin ediyoruz ki bunların olabileceğini onlar bizden daha iyi biliyorlar. Tüm dünyanın farkında olduğu üzere bu dağılma süreci, [Balkan İttifakı'nın] seslerinin kısık çıkacağı sonucu belirleme sürecinde sorunları daha fazla arttırmaktan başka hiçbir işe yaramaz. Türklere gelince, yeni bir çatışma umudu hala çok iç karartıcı. Savaşta her şey olabilir fakat tüm sıradan olasılıklara göre kaybettiklerini geri almaları en uzak olasılık. Öte yandan savaşın uzaması bunların yenilmesine yol açıp, dağılmalarına sebep olabilir ya da mevcut düşmanlarının elinde ya da sivil iç çatışma ya da nihai olarak ellerinden kaçırmaktan yüksek derecede imtina etmeleri [gereken] Asya'daki egemenliklerine ilişkin muhtemel sıkıntıların artmasına yol açabilir. Gerçekçi bir şekilde uyarıldılar: Rumeli'de kaybedilen kaybedildi.”²⁶⁶ Anadolu'da kaybedecek daha çok şey var ve savaşın uzaması

²⁶⁵ The Times, 03.02.1913, Başyazı “Savaşın Eşiğinde”

²⁶⁶ Alman elçinin İstanbul'daki konuşmasına atıf, ki önceki alt bölümde aktarılmıştı.

*burayı tehdit ediyor. İstanbul muhabirimizin mesajı Türklerin durumun farkında oldukları ”.*²⁶⁷

Başyazıyı bu şekilde düşünmeye iten de özellikle İstanbul muhabirinden gelen telgraflardır. İstanbul muhabiri hazinenin boş ve Çatalca’daki orduya erzakın nasıl tedarik edileceğinin bilinmediğini belirtmektedir. Telgrafın devamında Çatalca’da Türk ordusu içinde silahlı çatışmaların olduğu ima edilip, Hükümetin savaşı sürdürme taahhüdünün pek mümkün görünmediği ve teslim olmak zorunda kalacakları ve Hükümetin düşmanlarının da Nazım Paşa’nın kanını yerde bırakmayacağını söyledikleri ifade edilmektedir.²⁶⁸ Aynı tarihlerde Paris’ten konuya ilişkin gelen bir telgrafta ise *Journal des Debats*’ın Nazım Paşa ve yaverleri Babıali’de öldürülürken, Enver Bey’in Avrupa başkentlerinde bulunan ortaklarının borç ayarlamaya çalıştıklarını yazdığı; bunlardan biri olan Cavid Bey’in an itibarıyla Paris’te savaşa devam etmek üzere parayı temin etmek için Frnsız finansçılarla görüştüğü gazeteye aktarılmaktadır.²⁶⁹

Çatışmaların hemen başlamasından sonra İstanbul’dan gelen başka bir telgrafta da “*Tanin bile tutumunu değiştirdi*” denilerek Hükümetin savaş istemediği merkeze geçilmektedir. Telgrafta resmi çevrelerdeki görüşün çatışmaların yeniden başlayacak olmasına rağmen barış müzakerelerinin yenilenmesi ihtiyacını dışlamadıkları yönünde olduğu belirtilmektedir. En milliyetçi gazetelerin bile ülkenin mali durumunun iç açıcı olmadığını kabul edip, Türkiye’nin kaderine Avrupalı Güçlerin vahşi tarafsızlığını eleştirmekle suçlayan Tanin’in bile tutumunu değiştirip, savaşın devam etmesinin, gereksiz kan akmasının önüne geçecek metodları bulmak üzere Avrupa’nın insani gerekliliğinde ısrar etmeye başladığı belirtilmektedir.²⁷⁰

O dönem Hükümetin içinde savaşın tekrar başlatılmasına ilişkin görüş ayrılığı olduğu doğrudur ve gazetenin muhabiri bu durumu erken fark etmiştir. Babıali Baskını

²⁶⁷ *The Times*, 04.02.1913, Başyazı “Barış ya da Savaş”

²⁶⁸ *The Times*, 27.01.1913, İstanbul, KM, 25 Ocak, “Jön Türklerin Zorlukları-Dış Politika”

²⁶⁹ *The Times*, 28.01.1913, Paris, KM, 27 Ocak- “Borç Almak İçin Türk Girişimleri”

²⁷⁰ *The Times*, 04.02.1913, İstanbul, KM, 3 Şubat, “Türkiye’nin Mali Sıkıntıları”

sonrası sadarete geçen Mahmut Şevket Paşa günlüğünde Babıali Baskını'ndan sonraki ilk gün kabinenin teşkil edildiğini ve ardından Ortak Nota'ya cevap verilmek üzere hergün kabinenin toplandığını nazırların büyük kısmının, Talat ve Enver beyler ile genç zabitlerin harp taraftarı olduğunu kendisinin ise bunu muvafık bulmadığını, harp kararı alınır ise istifa edeceğini açıkladığını yazmaktadır. *The Times* İstanbul muhabirinin dediği gibi Tanin'in bile tutumunu değiştirdiği doğrudur. Mahmud Şevket Paşa Talat Bey'in tavsiyesiyle sulh karşıtı yazılar yazan Tanin yazarı İsmail Hakkı Bey'i (Babanzade) yanına çağırıp ordunun savaşamayacak durumda olduğunu söylediğini, İsmail Hakkı Bey'in de *"efkar-ı umumiye-yi sulh yönünde hazırlamayı"* vadettiğini günlüğünde belirtmektedir.²⁷¹ Babıali Baskını'nı gerçekleştiren Enver Bey de 28 Ocak 1913 tarihli olan, mektuplaştığı Alman bayan arkadaşına harbin çıkmasını istediğini söyleyerek *"Kamil'i devirip yerine biraz cesur Mahmud Şevket Paşa'yı geçirerek herşeyi kurtarabileceğimi zannediyordum. Ama heyhat, bu kadar saydığım erkan-ı harb başkanımız, herşeyi kendisiyle sürükleyebilecek bir ödlele çıktı"*²⁷² diye yazmaktadır.

Mahmud Şevket Paşa ve diğer acil barış yanlılarının ordunun durumu dışındaki bir diğer gerekçeleri de savaşın devamı için bütçede yeterli kaynak olmadığıdır. Mahmut Şevket Paşa'ya karşı çıkan İT'nin diğer üyeleri ise kaynak bulmanın temin edileceğini, Edirne'den vazgeçilmemesi gerekliliğinde ısrar etmekteydiler. Cavid Bey de Baskın sonrası 3 Şubat'ta döndüğü İstanbul'da 4 Şubat günü Osmanlı Bankası müdürü, Reji Direktörü, Emanuel Karasu'nun getirdiği İtalyan sermayedarlar ve sair kişilerle para bulma konusunda görüşüğünü belirtip aynı gün Mahmud Şevket Paşa ile buluştuğunu günlüğünde yazmaktadır. Bir an önce sulh yapılması gerektiği konusunda ısrarcı olan Mahmud Şevket Paşa'nın kendisine *"harbin müşkülâtından, kuvvetimizin noksanından, Edirne'nin ehemmiyeti olmadığından"* ve burayı elde tutmanın maddi

²⁷¹ Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, *Rumeli Yağmalanan İmparatorluk*, 2009, Örgün Yayınevi, ss.19-25

²⁷² *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989, s. 228. 28 Ocak 1913 tarihli mektup.

güçlüklerinden bahsettiğini; kendisinin de cevaben eğer harbe devam edilirse para tedarik edeceğini, yabancı elçilerle görüşmelerinde kendisine söylediklerini bunlara iletmemesini istediğini; fakat Paşa'nın tavrının kendisine anlattıklarını yabancılarla paylaşabilecek olduğu kanısını kendinde uyandırdığını²⁷³ günlüğünde yazmaktadır. Kabine'nin kaynak arayışı da Şubat ayının ortasına kadar süren telgraflarla *The Times*'ın hem İstanbul hem Paris hem de Viyana muhabirleri aracılığıyla merkeze iletilmektedir. Şubat ayı içinde gazeteye bu konuya ilişkin İstanbul'dan gönderilen 5, 7, 8 ve 17 Şubat tarihli *The Times*'da yayınlanan telgraflardan bazı alıntılar aşağıda verilmektedir.

“Dün dönen Cavid Bey mali durumun görüşüldüğü bugünkü bakanlar kuruluna katıldı. Görüntüye bakılırsa tüm dış borç bulma çabaları boş çıkmış görünmekte. Maitre Salem²⁷⁴ gün içinde Bakanlar Kurulu’nu ziyaret etti. Bu ziyaret ile ilgili bağlantılı olarak İzmir’in elektrikli tramvay hattı imtiyazı karşılığında borç bulma çabasına ilişkin söylentiler bulunmakta.”²⁷⁵ “Son iki gündür bakanlar kurulunda temel tartışma konusu mali durum. Henüz iç borçlanmanın nasıl yapılacağı bilinmiyor ve

---

²⁷³ *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, TTK Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 2014, ss.549-552. 4 Şubat 1913 tarihli günlük. Cavid Bey'in önsezisi doğru çıkmıştır. Mahmud Şevket Paşa her koşulda barış istediğini dönemin İngiltere'nin İstanbul elçisi Lowther'a söylediğini Lowther'dan Dışişleri Bakanı Edward Grey'e çekilen 10 Şubat 1913 tarihli telgraftan anlamaktayız. “*Türk başbakanı meselelerin hallini yabancı kuvvetlere bırakmak istiyor. Türklerin istediği bazı ekonomik çıkarlar*” Bakınız: Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s.127

²⁷⁴ Hakkında çok fazla bilgi bulunamayan Maitre (Üstad) Salem'in dönemin iş dünyasında tanınan Selanik'li bir avukat olduğu bilinmektedir. M. Cavid Bey'in günlüklerinde adı çokça geçmektedir. Cavid Bey günü gününe notlar aldığı için kendisini tanıtmaya ihtiyaç duymamıştır. Fakat günlüklerden Cavid Bey'in hem yabancı sermayedarlar hem de özellikle İtalyan ve Fransız elçilikleri ile temaslarda sık sık kullanmakta olduğu bir kişi olduğu görülmektedir. Aynı şekilde *The Times* İstanbul muhabirinin Maitre Salem'in kabineyi ziyaret ettiğini bildirdiği telgrafın çekildiği gün olan 4 Şubat 1913 tarihinde Cavid Bey Salem ile görüştüğünü günlüğünde doğrulamaktadır. Bakınız: *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, TTK Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 2014, s.552. Ayrıca Maitre (Üstad) Salem, Selanikli Musevi bir avukat olduğu; aynı zamanda dönemin İT liderlerinden Emanuel Karasu'nun akrabası olduğu söylenmektedir. Karasu'yla akrabalık ilişkisi olduğuna dair bilgi *The Times*'da Emanuel Karasu öldükten sonra 8 Haziran 1934 tarihli nüshasında “*Obituary Carasso Effendi a Parasite of the Young Turks- Jön Türklerin Bir Sığıntısı Karasu Efendi'nin Ölümü*” isimli bir makale yayınlanmıştır. Bu makalenin kısmi çeviri ve akrabalık ilişkisine dair alıntı için bakınız: Zeynep Uçak, Emanuel Karasu ve Faaliyetleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 24. Hakkında daha fazla bilgi bulamadığımız Maitre Salem'in o dönem İstanbul tramvay şirketinin ortağı da olduğu belirtilmektedir. Bakınız: <http://www.rayhaber.com/2012/07/istanbulda-tramvay-ve-tramvayların-tarihi/> , Erişim tarihi: 07.07.2015

²⁷⁵ *The Times*, 05.02.1913, İstanbul, KM, 4 Şubat, “Çatışmalar Tekrar Başladı- Edirne Kalesine Saldırı”

buna rağmen hükümet diğer önerilerin yanı sıra Cavid Bey tarafından önerilen kraliyet ailesinin mücevherleri ve değerli eşyalarının rehin verilmesi ile ilgili önerisini de kaynak temini için değerlendiriyor. Eski maliye bakanının yurtdışından bu işe para yatırmaya gönüllü bulduğu söylenmekte. Tütün rejisi tavizlerinin uzatılması da gündemde ve normalde 1914 senesinde sona erecek bu imtiyazların Rejiye halihazırda eşlik eden özel polisin yanına hükümet jandarmasının eklenmesi gibi bazı küçük değişikliklerle yenileneceğine dair söylentiler mevcut. Bir Fransız Grup'un imtiyaza karşılık barış anlaşması olur olmaz üç milyon vermeye hazır olduğu anlaşılıyor.”²⁷⁶ “İT'nin önde gelen üyelerinin Taksim'deki kışlaların yanındaki geniş ağaçlıklı alanı acil avans karşılığında yabancı bir grup ile satış yapmak üzere müzakere ettiğine inanmak için sebepler mevcut. Yahudi bir grupca da Suriye ve Filistin'de nihai yerleşme amacıyla bazı kraliyet toprakları imtiyazı karşılığında hızlı bir avans ödemesi teklif edildiği söylenmekte. Benzer bir imtiyaz 1909 ve 1910'da da tartışılmış fakat çeşitli sebeplerden müzakereler düşmüştü”²⁷⁷ “Türk çevreleri yabancı kapitalistlere çeşitli imtiyazların verilmesi ile belli miktar nakit para temin edilebileceğine dair ümitlerini halen korumaktalar. Satışı çok tartışılan Taksim'in yanındaki geniş ağaçlıklı alanın yabancı inşaat grubuna verilmesini öngören İrade bu akşam yayınlandı. Mültezimlerin, imtiyaz sahiplerinin, Fransız ve Almanlar olduğu ve müzakerelerin burada Selanikli Maitre (Üstad) Salem tarafından yürütüldüğü açıklandı.”²⁷⁸

Görüldüğü üzere İngiliz okuyucuyu hiçbir şekilde ilgilendirmeyecek kadar ayrıntılı olarak Türklerin finans bulma çabaları hatta buna aracılık eden şahıslar bile İstanbul muhabirince merkeze gönderilmiş ve bunlar gazetede yayınlanmıştır. Türklerin finans bulma gayretlerine ilişkin haberler Şubat ortasından sonra azalmıştır. Fakat bu sefer de hükümet içinde ikilik olduğu Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın barış taraftarı olduğu, İT ile anlaşamadığı gazeteye yansımaktadır. İstanbul muhabirinin gönderdiği

²⁷⁶ The Times, 07.02.1913, İstanbul, KM, 6 Şubat, “Gelibolu'da Çatışma”

²⁷⁷ The Times, 09.02.1913, İstanbul, KM, 8 Şubat, “Türklerin Borç Bulma Çabaları”

²⁷⁸ The Times, 19.02.1913, İstanbul, KM, 17 Şubat, “Türk İmtiyazlarının Satışı”

telgrafta Mahmud Şevket Paşa'nın Osmanlı Ajansı'na açıklamalarının baş vezirin barış taraftarı olduğunu ve Kabinenin diğer üyeleri ve kamuoyunun önemli bir kesiminin de bunu desteklediğini gösterdiği yorumları yapıldığı aktarılmaktadır. Mahmut Şevket Paşa'nın bu tutumunun Babıali Baskını'nı gerçekleştiren özellikle genç askeri kesimi tatmin edip etmeyeceği belli olmadığı; her durumda baş vezirin iktidardaki partinin aklı başındaki öğeleri ile beraber finansal görünümün askeri ümitleri destekleyemeyecek şekilde olduğunu anlamış olduğunu gösteriyor denmektedir.²⁷⁹

Aynı tarihlerde İstanbul'daki İngiliz Elçisi Sir G. Lowther (1858-1916) da *The Times*'ın İstanbul muhabiriyle benzer şekilde Dışişleri Bakanı Edward Grey'e "*Türk başbakanı Türk meselelerinin hallini yabancı kuvvetlere bırakmak istiyor*"²⁸⁰ diye yazmaktadır. 17 Şubat tarihli başyazıda da hükümetin içindeki ikilik yansıtılmakta ve hükümetin Büyük Güçlerin tavsiyesini sakince kabul etmesi gerektiği tembihlenmektedir: "*Mahmud Şevket'in [paşa denilmiyor] barışa karşı olmadığına İstanbul'da inanılıyor. Diğer bakanların barışı elzem gördüğü ve bunların görüşlerinin de etkili ve eğitimli bir kesimce paylaşıldığı anlaşılıyor. Bu insanlar Türkiye'nin savaşın uzaması ile hiçbir şey kazanamayacağını ve daha çok kaybedeceğini, savaşı devam ettirmek için askeri yeterliliği olsun olmasın devletin mali acizliğinin reddedilemez olduğu gerçeğinin iki defa farkında olan insanlar bunlar. Barışa yönelik bir adımın, iç rakipleri tarafından kendileri için yaratacağı tehlikelere rağmen yukarıda sayılan gerçeklerin Türk Hükümetini aklına başına alarak hiçbir çekince koymaksızın Büyük Güçlerin dostça tavsiyelerini kabul etme hususunda kendilerine cesaret vermesi gerekmekte*"²⁸¹.

Edirne'nin daha fazla dayanmasının mümkün görünmediği ortaya çıktıkça İstanbul'da hükümet içindeki çatlak da büyümektedir. Bu çatlakın Hükümeti devirmeye yönelik yeni bir darbe yaratabileceği, Hükümetin güçlü olmadığı ve devrilebileceği; bu

²⁷⁹ *The Times*, 14.02.1913, İstanbul, KM, 13 Şubat, "Türk İdaresi-Bakanlık ve Barış"

²⁸⁰ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s.127

²⁸¹ *The Times*, 17.02.1913, "Balkan İttifakı ve Türkler"

yüzden dış güçlerin Türkiye'ye karşı tavrını değiştirmesine şimdilik gerek olmadığı İstanbul mahreçli bir telgrafta

İT'nin içindeki şiddet öğelerinin Mahmut Şevket Paşa tarafınca tasarlanacak bir teslimiyet olması durumunda yeni bir darbe girişiminde bulunabilecek kapasitede oldukları; bu bakımdan dış güçlerin Türkiye'ye karşı tavrını yeniden düzenlemek için şimdilik beklmeleri gerektiği çünkü mevcut hükümetin de selefi gibi sıkıntılı bir durumda olduğu ifade edilmektedir.

Telgrafın devamında hükümetin para sıkıntısından bahsedilip savaşın altıncı ayında İT liderlerinin umutlu şekilde Yahudi ve Müslüman mali desteğine güvendikleri belirtilmektedir.²⁸². Edirne'nin düşmesine yakın çıkan “Avrupa ve Aracılık” adlı başyazıda da hükümetin para bulma konusundaki bu iyimserliğine “*Cavid Bey'in palavraları kimseyi kandıramaz*” diyerek tepki verilmektedir. Edirne'nin düşüşünden tam bir hafta önce ve İstanbul'daki iç durumun da sıkıntılı olduğu ve bunun editoryaca bilindiğinin açık olduğu günlerde yayınlanmış olan başyazıda ilgili kısımlar şöyledir:

“İmparatorluğun iç durumunu, askeri ve diplomatik durumu biraz bilen her Türk çatışmaların devam etmesinden hiçbir şey kazanılamayacağını anlamış durumda. Savaş alanındaki yeni bir felaket, uzaktaki Asya eyaletlerinde ve barış tesis edilene kadar durumun illa ki istikrarsız olacağı başkentin içinde dahi tahmin edilemez sonuçlar yaratabilir. Cavid Bey'in Türkiye'nin mali durumuyla ilgili palavraları kimseyi kandıramaz. Türkiye gerçekten birkaç hafta veya ay cephede kalabilmek için fon tedarik edebilir fakat koşullar iflasa götürecek şekilde olacak ve halk yeni ve aşırı yükleri üstlenmek istemeyecektir. İstanbul muhabirimizin bu sabahki mesajı makul bir barışa Türklerin ciddi bir itiraz göstermeyeceği yönünde. Muhabirimiz bize garanti veriyor ki Türkler kesinlikle Enez-Midyne hattını yeni sınır olarak kabul edip Trakya'ya

---

²⁸² The Times, 22.02.1913, İstanbul, KM, 20 Şubat, “İT ve Ordu”

*bırakmaya ve Büyük Güçler'e Ege Adaları sorununu bırakmaya hazırlar. Hatta para tazminatı ödenmesi konusunda bile uzlaşmaz değiller...*²⁸³”

Edirne'nin düşmeden evvel İstanbul'da ve ordunun içerisindeki durumun kritik olduğu ve bir hükümet darbesi daha yapılabileceği Berlin ve İstanbul'dan gönderilen telgraflarda aktarılmaktadır. Berlin mahreçli telgrafta *Cologne Gazette*'ye Berlin'den geçilen bir telgrafta yeni bir “*milliyetçi*” Jön Türk kalkışmasına dair söylentilerin ciddiyle değerlendirilmeyi hak ettiğinin yazıldığı; Türk subayları içerisinde kesin bir huzursuzluk olduğuna dair söylentileri göz ardı etmenin mümkün olmadığı ve daha önce Kamil Paşa'ya yöneltilen hareket gibi yeni bir hareketin Mahmud Şevket Paşa'ya yöneltilmesi durumunda bunu bastırıp bastıramayacağının şüpheli olduğu belirtilmektedir.²⁸⁴ Hemen bir sonraki gün İstanbul'dan gönderilen telgrafta da İT içinde yapılacak barışın uygunluğunu tartışan toplantılar yapılmaya devam ettiği, fakat Rumelili delegelerden oluşan bir azınlığın son darbe organizasyonunu destekleyip herhangi bir tavize karşı durmakta oldukları yazılmaktadır.²⁸⁵

Edirne düşmeden önceki ülkenin iç durumu da çok söze gerek bırakmayacak şekilde aşağıdaki İstanbul mahreçli iki telgrafta çok güzel özetlenmiştir: “*28 Şubat'ta Babiali Avrupa'dan aracılık yapmasını talep etti. Mahmud Şevket Paşa onurlu bir barış yapma isteğini hiç saklamadı ve kabinedeki meslektaşlarının çoğu da onu desteklemekte. Fakat Balkan İttifakı'nın şartları olmasa bile en azından 17 Ocak tarihli Ortak Nota temelli bir barış anlaşması imzalanmak zorunda olduğuna İT'nin birçok üyesini ikna etmek kolay değil ... İT tekrar iktidara geldiğinden bu yana durum son sözün orduya dayandığı ve parti şeflerinin de fiili veya potansiyel askeri muhalefetin tavırlarını dikkate aldığıdır... İT bundan dolayı barışın sorumluluğuna kendi karşıtlarını ikna ederek onları silahsızlandırmaya çalışıyor ya da bir süredir çabalamakta ...Avrupa'nın belki de dikkate almadığı bir öge daha var ki partiyle*

²⁸³The Times, 17.03.1913, Başyazı “Avrupa ve Aracılık”

²⁸⁴The Times, 07.03.1913, Berlin, KM, 6 Mart, “Jön Türklerin Alman Korkusu”

²⁸⁵The Times, 10.03.1913, İstanbul, KM, 8 Mart, “İT ve Barış”

alakasız olan küçük rütbeli subayların çoğunluğu Edirne teslim edilsin veya edilmesin Türkiye'nin yenildiğini kabul etmeden önce savaş alanında bir meydan muharebesi yapmak istiyorlar. Bu talep²⁸⁶ bunların cesareti için çok onurlu ve Hükümetin dayandığı bir temel olarak Hükümetin veya Partinin kararlarını [da] etkilemek zorunda²⁸⁷”

“Edirne’den gelen bütün haberler şehrin durumunun umutsuz olduğu ve hızlı bir yardımın beklenmediği yönünde. 22 Ekim’den beri savunulan şehir 142 gündür kuşatma altında. Plevne sadece 2 gün fazla dayanmıştı ve Hükümetin kaleyi cesurca savunarak savaşın onurunu kurtaran Şükrü Paşa’nın şehirden çıkıp Çatalca’daki Türk güçlerine katılmak üzere leyhte bir anlaşma için müzakere başlatmak yolunda olduğuna dair emareler var...Şimdiye kadar Enver Bey barış yapmanın sorumluluğunu paylaşma girişiminde başarısız oldu. Enver Bey ile genelkurmay başkanı arasındaki sürtüşme haberleri bir yanda, içişleri bakanı ile baş vezir arasındaki sürtüşme haberleri diğer yanda ki bunların [hepsinin de] aslı mevcut.²⁸⁸”

Yukarıdaki telgrafta belirtildiği üzere Edirne düşmeden hemen önce İT’nin barış yapmanın sorumluluğunu paylaşmak istediği doğrudur. Bunu Edirne düşmeden sonlandıramayınca Edirne düştükten hemen sonra da muhalefeti de içine alacak bir kabineyle Edirne’yi vererek barış antlaşması yapmak için çabalar. O dönem İT’nin düşmanı da sayılabilecek muhalif Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in günlüğünde 3 Nisan 1913 perşembe günü Talat Bey ile sabık Lazistan Mebusu Ahmet Paşa’nın kendisinin Yeşilköy’deki evine geldiklerini kabinde görev almasını istediklerini; kendisinin Mahmud Şevket Paşa ve müfrit İttihatçıların kabinde yer almaması durumunda kabul edeceğini söyleyerek pazar günü tekrar buluşmak için sözleştiklerini yazmaktadır. 6 Nisan’da Üsküdar’da Çürüksulu Ahmet Paşa’nın evinde Talat Bey’le

---

²⁸⁶İngiltere’nin İstanbul’daki elçisi Sir G. Lowther üç aşağı beş yukarı aynı ifadeleri kullanarak ordu içindeki bu genç subayların bu yönde talepleri olduğu hakkında İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey’e 6 Ocak 1913 tarihinde “..Genç ordu subayları ise Çatalca’da hücumla geçmek ve ordunun şerefini kurtaracak bir zafer elde etmek istiyorlar” diye yazmaktadır. Bakınız: Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s.125

²⁸⁷The Times, 17.03.1913, İstanbul, KM, 10 Mart, “Türkiye’de İç Durum-Kabine ve İT”

²⁸⁸The Times, 15.03.1913, İstanbul, KM, 13 Mart, “Edirne’nin Durumu”

tekrar buluştuklarını Talat'ın Mahmud Şevket Paşa için “*biz ona istifa et diyemeyiz*”²⁸⁹ dediğini söylemektedir.

Yukarıdaki telgrafta belirtildiği üzere Enver Bey ile genelkurmay başkanı, Enver Bey ile Fethi Bey (Okyar) ve Mustafa Kemal Bey (Atatürk) arasında özellikle Şarköy çıkartmasının başarısız olması sonrası sorunlar olduğu doğrudur. Genelkurmay Başkanı İzzet Paşa durumu telgrafla Mahmud Şevket Paşa'ya bildirir ve Mahmud Şevket Paşa Bolayır ve Gelibolu'ya giderek ordu içindeki tartışmaları yerinde çözmek ister. Ordu heyetinin ikiye ayrılmış olduğunu ve böyle bir ordu ile savaşa devam edilemeyeceğini de günlüğüne not eder²⁹⁰. Ordu içerisinde Enver ve Fethi beyler arasındaki kavga Rus²⁹¹ ve Alman basınına²⁹² da yansımıştır.

Ayrıca *The Times* İstanbul muhabirinin yazdığı gibi kabine içinde özellikle İT'nin ağır topları Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey ile Maarif Nazırı Şükrü Bey'in “*barışın zamanı gelmemiştir*”, Genelkurmay Başkanı İzzet Paşa ile Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın ise “*zamanı geçmiştir*” şeklinde tartışmaları dışarı da yansımaktaydı. Genç subayların da sadrazam ve genelkurmay başkanını eleştirdiği böyle bir ortamda İttihatçı subay, aynı zamanda Enver Bey'in yakın arkadaşı Hafız Hakkı Bey (1879-1915; sonradan paşa)'ın Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinin gerekçesinin ordunun kumanda heyetinin gençleştirilmemesinden ötürü bu sonucun alındığını Tanin

---

²⁸⁹ *Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü “Daima Muhalefet”*, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 1991, ss.64-66

²⁹⁰ Mahmud Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, *Rumeli Yağmalanan İmparatorluk*, 2009, Örgün Yayınevi, ss.33-36

²⁹¹ Ordu içindeki kavgayı durdurmak üzere Mahmud Şevket Paşa'nın Gelibolu'ya gittiği 25.02.1913 tarihli *Pravda*'da yer almıştır. Bakınız: Şarlak, s.128

²⁹² Enver Bey'e mektuplaştığı Alman bayan arkadaşı Almanya'daki gazetelerde çıkan Enver-Fethi Beyler kavgasına ait küpürleri göndermiş; Enver Bey cevaben yazdığı mektupta bu küpürlere güldüğünü “*Fethi bizim en iyi ve yiğit zabitlerimizden biri. İkimizin arasında ciddi bir problem olsa bile ikimiz de hayatlarımızı vatana hasretmemiz lazım geldiğini çok iyi biliyoruz*” diyerek aradaki sorunları doğrulamaktadır. Bakınız: *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 235-236. 2 Nisan 1913 tarihli mektup.

Gazetesi'nde yazmasından sonra Genelkurmay Başkanı Tanin'in kapatılmasını istemiş ve İstanbul Muhafızı Cemal Bey İT'nin yayın organı sayılan Tanin'i kapatmıştır²⁹³.

İçeride durum böyle iken Edirne 23 Mart 1913'te Bulgarlarca ele geçirilmiştir. Gazetede, en azından editoryal yazılarda, Edirne'nin düşmesi beklenildiği kadar ilgi görmemiştir. Editoryal ilgi Edirne'nin düşüşü sonrası esas olarak İstanbul'a yönelik olmuştur. Konuya ilişkin olarak özellikle Bulgarlar'ı Çatalca hattına yüklenerek İstanbul'u tehdit etmemeleri konusunda 18 Nisan'a kadar beş adet başyazı çıkmıştır. İlki 25 Mart tarihinde "*Edward Grey'in Açıklamaları*" başlıklı ve dışişleri bakanının Balkan İttifakı'nı İstanbul'a doğru yürümeleri, aksi taktirde aleni olarak belirtilmeyip ima yoluyla Rusya'yı karşılarında bulacaklarına dair uyardığı başyazıdır. Aşağıda okuyucuya aktarılan başyazıda yazının orijinalinde de tırnak içinde verilmiş olan Edward Grey'in açıklamalarından alıntıdır.

"Balkan İttifakı teslim aldıkları büyük toprak parçalarını dışarıdan müdahale olmaksızın bölüşebilecekler fakat eğer Türkiye'ye Asya'daki pozisyonunu sıkıntıya sokacak başka bir sınır için ısrar ederlerse Büyük Güçler'in bir ya da daha fazlası kaçınılmaz olarak "tarafsız aracı olarak değil" "çıkarı olan taraf" [olarak] müdahale edecektir. Öte yandan, Türkler gecikerek [barış için] kesinlikle hiçbir şey kazanamazlar. Avrupa onların iyiliğini ister, eğer makul olurlarsa sadece geleceklerini zincire vuracak ağır bir tazminat baskısından kurtulmayacaklar aynı zamanda savaşın acımasız yaralarının sarılmasında Avrupa onlara elinden gelen desteği de sağlayacaktır. Barış, acil bir barış herkesin çıkarına²⁹⁴."

Bu uyarı Bulgarlara yeterli olmamış olacak ki, 28 Mart 1913 tarihli "Avrupa ve Balkan İttifakı" başlıklı başyazıda tekrar büyük harflerle yazılmış olarak "*Dışişleri Bakanlığı'ndan bilmekteyiz ki İstanbul ele geçirilirse Büyük Güçler'in bazıları*

²⁹³ Tevfik Çavdar, *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984, s.274. İstanbul Muhafızlığı görevi Babiali Baskını sonrası kurulmuş ve olağanüstü yetkilerle donatılmış bir makamdır. Mahmud Şevket Paşa suikastinden kısa süre sonra kaldırılacaktır.

²⁹⁴ *The Times*, 25.03.1913, Başyazı "Sir E. Grey'in Açıklamaları"

müdahale edecektir” diye Çatalca hattında saldırılarını yoğunlaştıran Bulgarlar yine uyarılmaktadır. İstanbul’un ele geçirilmesinin genel bir Avrupa savaşına sebep olacağı da belirtilmektedir. Yazıda evvela son günlerde Çatalca’daki çatışmaların ağırlaştığı ve Bulgarlar lehine dönmeye başladığına dair haberler duymakta oldukları belirtilip; Edirne’nin düşüşünün Türk hatlarındaki basıncı ve çözölmeyi arttıracacağı belirtildikten sonra şöyle devam edilmektedir:

“Büyük Güçler İstanbul’un ele geçirilmesi gibi bir oldu bitti ile yüzleşmeye hazır mı? Avrupa’nın anlaşması ve Osmanlı İmparatorluğu’nun geleceğini bu durumun nasıl etkileyeceğini düşünmekte? Bize göre bu durum hiçbir şekilde imkansız görünmemektedir. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI’ndan bilmekteyiz ki eğer bu olursa [İstanbul’un ele geçirilmesi] Büyük Güçler’in bazıları müdahale edecekler. Böyle bir müdahale nasıl bir Avrupa savaşını tetiklemez? Son günlerde bize gelen haberlere göre Çatalca hattı güçlendirilmekteymiş, bu savaşın amaçsız ve felaket verici olduğunu ilan eden ve bir an önce sonlandırılmak zorunda olduğunu belirten diplomatlar ve devlet adamları [bu duruma] nasıl bakmaktalar? Bu [durumun] sonlanacağından emin olabilmek için tek yol var: Bu da tüm ilgili taraflara biran önce bu savaşı bitirmek zorunda olduklarının buyurganca dikte edilmesi. Eğer acilen bu adım atılmazsa, Avrupa bir sabah artık çözüm bulma zamanı geçmiş olarak uyanabilir. Bu “çok geç” olacak ve dünya birçok aylar boyunca önlemeye çalışmakta olduğu bir musibetle kendini yüz yüze bulacaktır.”²⁹⁵

Başyazıdan göröldüğü üzere İstanbul’un bir oldu bittiye gelerek düşmesi İngiltere’nin kabusu gibidir. İstanbul’un düşüşü, “pandoranın kutusunun” açılmasına sebep olup, bir Avrupa genel savaşının başlamasına hatta birçok farklı saik yanında Osmanlı İmparatorluğu’nu paylaşım savaşı olarak da adlandırılabilir Birinci Dünya Savaşı’nın erken başlamasına yol açacağı başyazıda açıkça belirtilmiştir. “Balkanlar’da

²⁹⁵ The Times, 28.03.1913, Başyazı “Avrupa ve Balkan İttifakı”

Ateşkes” başlıklı bir diğer başyazıda İstanbul’un düşmesinin şüphesiz olarak İngiltere’nin içinde yer alacağı bir savaşa sebep olacağı ifade edilmekte. Bunun aynı zamanda “*Osmanlı İmparatorluğu’nun kalan eyaletleri için bir kapışma mücadelesi*” doğuracağı ifade edilmektedir. Başyazının başında Türk- Bulgar ateşkesi yapılmış olmasına rağmen halen İstanbul’a girebilecekleri konuşulan Bulgarlar önce uyarılmakta ve ardından: “*Eğer bu görüş doğru ve Bulgarlar kendi avantajlarına olmayacak Türk hatlarına bir saldırı kurgulamakta iseler bu savaşın başından beri Avrupa’yı tehdit eden en büyük tehlike olacaktır. Sıklıkla ve çokça tekrarladık ki artık yeniden tekrarlamaya gerek yok: [Bu] Hepimizin aklının içinde Osmanlı İmparatorluğu’nun kalan eyaletleri için bir kapışma mücadelesi anlamına gelecektir*”²⁹⁶ denilmektedir.

İngiltere’nin kalan eyaletler için kapışmanın henüz erken olduğunu ve bunun Bulgarların İstanbul’a girmesiyle zamansız başlayabileceğinden rahatsız olduğu başyazıda açıkça ifade edilmektedir. Bu süreç içerisinde bir başka başyazıda İstanbul’un düşüşü korkusu tekrar vurgulanmaktadır: “*Bütün devlet adamları İstanbul’un düşüşünün ne anlama geldiğini muhtemelen bilmekteledir. Bunu, neredeyse kesin olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun Asya’da ve genel bir karmaşa içine düşmesi takip edecektir. Hiç kimse düşünebilir mi ki böyle bir karmaşa bir Avrupa savaşı olmaksızın mümkün olabilsin? Bu ülkede kimse düşünebilir mi ki biz bunun dışında kalabileceğiz?*”²⁹⁷

İstanbul’un düşmesi korkusu Büyük Güçleri de derhal harekete geçirecektir. Büyük Güçler ortaklaşa olarak Çatalca hattında halen savaşmakta olan Türk ve Bulgarlara çatışmaların derhal kesilerek nihai çözümün Büyük Güçlere bırakılmasını isteyen bir nota vermiştir. 31 Mart 1913’te verilen notaya Babıali ertesi gün hiçbir şart koşmaksızın olumlu yanıt verir. 2 Nisan tarihli başyazıda notaya olumlu yanıt veren

²⁹⁶ The Times, 18.04.1913, Başyazı “Balkanlarda Ateşkes”

²⁹⁷ The Times, 05.04.1913, Başyazı “İttifak ve Yöntemleri”

İttihat Terakki yöneticileri Türk politikacı çetesine benzetilerek “*bak gördün mü? Ne oldu?*” manasında kıyasıya eleştirilir:

*“Eğer Türkiye birkaç ay önce çok daha iyi şartlardaki Notayı kabul etmiş olsaydı ağır şekilde birçok insan ve para kaybetmeyebilecek, Edirne’nin teslim olmasını engellemiş olacak ve şimdiye kadar güvenli bir barışı tesis etmiş olacaktı. Bir Türk politikacı çetesi Hükümeti devirmeyi tercih etti ve Büyük Güçler’in öneri ve uyarılarını kulak ardı etti. Şimdi bu adamlar seleflerinin kabul edilemez bulduğunu daha ağır şartlarla kendileri öneriyorlar. Her zaman Büyük Güçler’in önerilerini küçümseyerek ferasetli veya yurtsever davranmak olamaz.”*²⁹⁸ Bulgarlar ise Ortak Nota’ya ön şartlar sürerek olumlu cevap vermemiştir. Bunun üzerine 5 Nisan tarihli başyazıda İstanbul’a girme hayallerinden bahsettiği ve editoryanın “*çok uyanık Ferdinand*” olarak tabir ettiği Bulgar kralı ve ordusu Büyük Güçler’in fiili müdahale edecekleri konusunda açıkça uyarılmaktadır: Kral Ferdinand İstanbul’a girmemesi konusunda Rusya tarafından kati suretle uyarıldı denilerek, Bulgaristan’ın Rusya’ya dayılanamayacağı söylenerek Bulgaristan Rusya ile tehdit edilmektedir. Bulgaristan aynı zamanda Sırbistan ve Yunanistan ile “*daha büyük sorunların*” önüne gelebileceği konusunda ima yoluyla İkinci Savaşı da kast ederek uyarılmaktadır. Yazıda ardından Ferdinand’ın İstanbul’a girme hayallerinden bahsedilmektedir:

“Belki bu hayallerin daha fazlasını yapmak için Ferdinand çok uyanık [biri]. Biz St. Petersburg’dan duyduk ki Dr. Danef’in alelacele St. Petersburg’dan Sofya’ya gidiyor olması sadece Romanya-Bulgaristan anlaşmazlığı için değil; aynı zamanda tehlikedeki “daha büyük sorunların” çözümü [Balkan İttifakı arasındaki sorunlar kastediliyor] için de iyi bir işaret. Fakat, eğer Bulgar ordusunun cesurca ve daha cahil bir kısmı Doğu İmparatorluğu’nun eski başkentine bir zaferle girmek için ısrar ederse,

---

²⁹⁸ The Times, 02.04.1913, Başyazı “Büyük Güçler ve Yükümlülükleri”

temin ederiz ki Karadağ'a karşı başarıyla sergilenen [askeri gösteri²⁹⁹] bütün Büyük Güçler'in [katılımıyla] önüne konulan kurallara uymamasından dolayı mahkeme emri gibi [Bulgarların da] önlerinde olacaktır....Bu [İstanbul'un düşme ihtimali] felakete karşı bir istihkam olarak biz anlaşmayı savunuyoruz ve ayrıca [verilen] emirlerle dalga geçilmemesini arzu ediyor ve bunu destekliyoruz³⁰⁰”

Görüldüğü üzere Türkiye ve Bulgaristan'a ateşkesi derhal kesmeleri konusunda Büyük Güçlerce verilmiş olan Nota “verilen emir” olarak başyazıda anılıp; emre uymayanların önüne “mahkeme celbi” gelebileceği yönünde Bulgarlar uyarılmaktadır. Bulgarlar ayrıca yaklaşık üç ay sonra başlayacak İkinci Balkan Savaşı için “daha büyük sorunların” yolda olduğu konusunda Bulgaristan'ı İstanbul'dan uzak durması için aleni tehdit etmektedir. Bulgarlar da Büyük Güçlerin daha fazla baskısına dayanamayıp 15 Nisan 1913'te Türklerle ateşkesi imza etmiştir. Fakat Bulgarların laf dinlemez tavrının Büyük Güçlerde ve onların temsilcisi olan gazetede rahatsızlık yarattığı bellidir; Bulgaristan'a karşı bu rahatsızlık İkinci Savaş'ta editoryaca daha fazla dile getirilip Bulgarlara karşı sertleşilecektir.

Bu alt başlıkta son olarak Edirne'nin düşüşü sonrası İngiliz Parlamentosu'ndaki Balkan Komitesi'nin Edirne sonrası kalıcı barışın şartlarının neler olduğunu açıkladığı ve İngiliz Avam Kamerası'nda kabul edilen, bir nevi İngiliz politikasının Balkan Savaşları'ndaki gerçek tutumunu da yansıtan bildiri metni *The Times*'da yayınlanmıştır. 27 Mart 1913'te yayınlanan Türk sınırının İstanbul surları olması gerektiğini, Midye-Enez çizgisinin dahi kabul edilemeyeceğini söyleyen Parlamento'da da kabul edilmesi hasebiyle Balkan Savaşı'na ilişkin genel İngiliz tutumunu yansıtmaları açısından önemli olduğu düşünülen bildirinin tam metninin okuyucuya aktarılması gerektiği düşünülmektedir. Bildiri şöyledir:

---

²⁹⁹İşkodra'yı Büyük Güçlerin uyarılarına rağmen Karadağ güçleri ele geçirince Büyük Güçler muhriplerini Karadağ önüne demirleyerek İşkodra'dan Karadağ kuvvetlerini zorla boşalttırmışlardır.

³⁰⁰ *The Times*, 05.04.1913, Başyazı “İttifak ve Yöntemleri”

“Balkan Komitesi ve Barış Şartları- Avam Kamarası’nda dün düzenlenen Balkan Komitesi’nde aşağıdaki tasarı kabul edildi: Komite Büyük Güçler’in Trakya’nın bir bölümünde Türk egemenliğinin devam etmesi Büyük Güçler’in sorumluluğunda bir Avrupalı vali atanarak milliyeti ne olursa olsun Hristiyan nüfusun esenliğini kesin olarak garanti edilmesi ile mümkün olabileceğine inanır. Komite, Ege Adaları’nın [çözümü] kendilerine bırakılmasını öneren Büyük Güçler’in İngiliz Hükümeti’nce, adaların Çanakkale Boğazı’nın ağzında veya Küçük Asya kıyılarının hemen dibinde olması gibi özel gereklilikleri her ne olursa olsun, bütün adaların Yunanistan’la birleşmesi lehinde güçlü şekilde desteklemesi gerekliliğine vurgu yapar. Büyük Güçler’in bir tazminat alınmasını reddetmesi ve kamu işlerinde kullanılmamış olan Osmanlı Hükümeti borçlarının İşgal edilen Avrupa Türkiyesi eyaletlerinin fakirleştirilmiş şartlarını göz önünde tutan Komite, bu eyaletlere Osmanlı borçlarını yüklemenin adaletsiz olacağı düşüncesindedir”

Alttaki metin ise Avam Kamarası’ndaki milletvekillerinin Edirne’nin düşmesi sonrası Dışişleri Bakanı Edward Grey’e yolladıkları ve yukarıdakiyle beraber *The Times*’da aynı gün ve yukarıdaki bildiriyle altlı-üstlü yayınlanan *Kalıcı Barışın Şartları* başlıklı bildiridir:

“Yakın Doğu’da akdedilebilecek sağlam temelli bir barış isteğine dair düşüncelerini ifade eden bir bildiri Sir Edward Grey’e yollandı. İmzacılar ne genç Balkan milletlerinin meşru talepleriyle uyumlu olmayan ne de bu bölgede tarihin yakın geçmişteki öğretisinin dikkate alınmayacağı herhangi bir düzenlemenin yakın bir gelecekte yeni bir savaşın peşrevi olabileceğine dair engin kanılarını kayda geçirmeyi arzu etmektedirler. Bundan dolayı imzacılar aşağıdaki şartları içermeyen hiçbir çözümün makul [ve] tatmin edici olamayacağını bildirirler: Şu andan itibaren İstanbul’un duvarları dışında Avrupa’daki Türk egemenliği sona ermelidir. Trakya’nın bir bölümünde hala Osmanlı egemenliğinin muhafaza edilmesi durumunda bu

egemenlik dolaylı ve Avrupa kontrolünde olmalıdır. Hala Osmanlı egemenliğinde olan Ege Adaları ve anlaşmayla İtalya'nın muhafaza ettiği adalar da İstanbul ne garanti verirse versin ırksal ve tarihsel olarak Yunanlıların doğal mirasçısı oldukları Yunanistan'la birleştirilmelidir. Girit deneyimi anavatanla birleşmeyen herhangi bir çözümün ne kadar kaypak ve gelecekte ne kadar çok sorun doğuracağını göstermektedir. Türk kıyılarına çok yakın komşu olan bazı adalar tehlikeli şekilde sadece kaçınılmaz karışıklığa sebep olabilir. Öte yandan Yunanistan kendi kontrolüne verilecek bu gibi adaları tahkim etmeyeceğini ilan etmiştir. Barış imzalanması şartıyla Büyük Güçler'in Türk hükümetine herhangi bir finansal desteği veya gümrük tarifelerini arttırma izni verilmesi, günümüzde ıstırap altında kötü muamele gören Ermeni nüfusa yardım edilmesine dair gerçek güvenceler alınması şartıyla olmalıdır. Muhtıracılarınız bu konuda etkili garantiler alınmadığı sürece İngiliz Hükümeti'nin mali yardımlarını engelleme konusunda kararlıdır."³⁰¹

Çok söze gerek bırakmayacak şekilde İngiliz parlamentosunun görüşleri yukarıda ifade edilmektedir. Türkler Avrupa'dan kovulmuş ve sıra yavaş yavaş Anadolu'daki en kalabalık Hristiyan unsur Ermenilere gelmektedir. Bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu tam ikinci savaş başlamadan önce İngiltere'nin başkenti Londra'da barış anlaşması imzalayacaktır. Büyük Güçler için Doğu Sorunu'nun bir sonraki aşaması "Asya Perdesinin" açılmasını geciktirmek üzere bir temel olmaktan uzak olan Londra Antlaşması'yla sadece Türkiye'nin Avrupa sınırı belirlenecek ve Arnavutluk devletinin kurulması kararlaştırılacaktır; bu muvakkat antlaşma sonrası çatışmalar tekrar başlayacaktır. Gazetede Babıali Baskını sonrası ara dönemi aktarmaya çalıştığımız bu başlıktan sonra, Londra Barış Antlaşması'yla başlayıp İkinci Balkan Savaşı'nın sonuna kadarki döneme ait *The Times*'da çıkan yazılara şimdi geçebiliriz.

---

³⁰¹ *The Times*, 27.03.1913. Muhtıranın imzacıları: Mr. Noel Buxton, M.P, Sir T. Fowell Buxton, Chichester Piskoposu, Dr. Clifford, Sir Artur J. Evans, Mrs. Millicent G. Fawcett, Professor Goudy, Hereford Piskoposu, Lincoln Piskoposu, Sir Oliver Lodge, Sir William Markby, Profesör Gilbert Rawnsley, Profesör Oman, Oxford Piskoposu, Sir Frederick Pollock, Canon Rawnsley, Sir John Rhys, the Rev. W.B. Selbie, Mr. Arthur Sidgwick

3.3. Londra Barış Antlaşması'ndan İkinci Balkan Savaşı Sonuna

Nisan ayı ortasında Türk-Bulgar ateşkes anlaşması sonrası *The Times*'da savaş haberleri çok azalmıştır. Bununla birlikte Türkiye'ye dair haberlerde bir azalma olmamıştır. Bu dönem çıkan haberler genellikle Ermenilere ilişkin sorunlar, Asya Türkiye'si'nin geleceğine ilişkin hem başyazı hem de editoryal yorum ve muhabir haberleridir. Aynı şekilde Bağdat Demiryolu ve İmparatorluk bünyesinde Arapların yaşamakta olduğu coğrafyaya ilişkin editoryal yazıların dışında hem Avrupa başkentlerinden hem de İstanbul'dan gelen telgraflar yayınlanmaktadır. Bunlara ilişkin ayrıntılar bir sonraki bölüm olan “*The Times'a Göre Osmanlı İmparatorluğu*” ana başlığı altında aktarılacaktır.

Bu bölümde, Mayıs ayı sonunda imzalanan Londra Barış Konferansı'ndan başlanacak olup İkinci Balkan Savaşı'nın resmen başladığı 29 Haziran 1913'ten sıcak savaşın artık neredeyse tamamen nihayetlendiği Ağustos 1913 arası dönem ele alınacaktır. Gazetenin Hristiyan Balkan devletleri arasındaki savaşa çok ilgi göstermediğini, alıntı ve yorumların az olduğunu söylemek mümkündür. Fakat gazete haberlerinde esas kırılma Türklerin Edirne'ye tekrar girmesidir. Türklerin tekrar Edirne'yi ele geçirmesinden sonra İkinci Balkan savaşı başyazılarda “Türk Savaşı” olarak adlandırılmaya başlamıştır. Şöyle ki, Mayıs ayı içerisinde sadece üç başyazı savaş ve Londra Barış Antlaşması ile ilgilidir: Bunların biri Edward Grey'in açıklamalarının nasıl yorumlanması gerektiğinin belirtildiği bir başyazı, diğeri anlaşmanın imza edilmesi ile Balkan Savaşları'ndaki İngilizlerin genel tutumunun yansıtıldığı bir başyazı, diğeri de yine akdedilen anlaşmaya ilişkin olarak Antlaşmanın imzalandığı gün çıkan başyazıdır. İkinci Balkan Savaşı'nın resmen başladığı Haziran ayı sonundan Edirne'yi geri alan Türklerin tehdit edilmeye devam ettiği Ağustos ayının sonuna kadar olan sürede yedi adet başyazı savaşa ilişkin yayınlanmıştır. Bunlardan sadece iki tanesi savaşan Hristiyan devletlere ilişkin iken, geri kalan beş adet başyazı

evvela Türklerin asla Edirne'ye girmemesi sonradan da Edirne'yi bir an önce boşaltması gerektiğini belirten tehditvari başyazılardır. Bu meyanda, İkinci Balkan Savaşı'nın aktarılacağı bu bölümde kronolojik sıraya da uygun olarak ayrıca bir Edirne alt başlığı bulunacaktır. Edirne alt başlığında *The Times*'da 1913 Temmuz ayı ortasından taramanın tamamlandığı Eylül başına kadarki süreç aktarılacaktır.

3.3.1. İkinci Balkan Savaşı

Esasında Balkan İttifakı devletleri arasında bir paylaşım savaşı olacağı çok önceden belli olmaya başlamıştır. Buna ilişkin editoryal olarak ilk açık ima yukarıda da alıntılanmış olan 5 Nisan 1913 tarihli “*İttifak ve Yöntemleri*” adlı başyazıda ima edilmektedir. Dönemin Bulgaristan Başbakanı Danef'in Rusya ziyaretine ilişkin: “*Dr. Danef'in alelacele St. Petersburg'dan Sofya'ya gidiyor olması sadece Romanya-Bulgaristan anlaşmazlığı için değil; aynı zamanda tehlikedeki “daha büyük sorunların” çözümü için de iyi bir işaret.*” denmektedir. Hemen birkaç gün sonra çıkan bir editoryal yazıda Yunanistan'ın Sırbistan'la anlaşarak Bulgaristan'a karşı ortak hareket edecekleri şöyle belirtilmiştir: “*Selanik hem Yunanlılar hem Bulgarlar, Manastır hem Bulgarlar hem Sırp'lar tarafınca talep ediliyor. Her üç ülkede her türlü ihtimale karşı Makedonya'daki ordularını güçlendiriyorlar; Yunanistan ve Sırbistan'ın Bulgaristan'a karşı ortak hareket etmek üzere müzakere yürüttükleri iddia ediliyor*³⁰²” Yani fiili savaştan yaklaşık üç ay, Sırp-Yunan gizli askeri antlaşmasının imzalanmasından da yaklaşık iki ay önce gazete editoryası ittifaktan haberdardır.

Bununla birlikte gazeteye İkinci Savaş öncesi Balkan İttifakı arasındaki mücadele sadece haziran ayı ortasından sonra yansıtılmaya başlanmıştır. Balkan İttifakı devletlerinin ve Türklerin antlaşma imzalamaya yetkili diplomatik misyon temsilcileri Büyük Güçlerin diplomatlarının da bulunduğu ortamda bir barış antlaşması akdetmek üzere Mayıs ayının ortasında Londra'ya gelmişlerdir. Bu heyetler arasında müzakereler

---

³⁰² *The Times*, 10.04.1913, Editoryal Yazı “Karadağ Kıyılarına Blokaj-İşkodra İçin Tazminat Önerisi”

sürerken gazetede editoryal bir yazıda Türkiye Balkan İttifakı arasındaki sorunları kendi avantajına kullanıp harekete geçebileceği belirtilen bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda Bulgaristan'ın Türkiye ile anlaşma yapmasından Sırp ve Yunanlıların şüpheleri olduğu, Yunanistan ve Sırbistan'ın Romanya'yı Silistre ile yetinmemesi konusunda kışkırttığına dair ortada söylentiler dolaştığı söylenerek: *“Her üç ülkede de Balkan İttifakı'nı kuran ılımlı devlet adamlarının etkisi yerini şövenist askeri ve demagojik ögelere bırakmış durumda. Türkler şimdiye kadar bu avantajlı durumu kullanmak için çaba sarfetmedi; fakat bu böyle daha sürer ise karşı konulmaz şekilde cezbolarak oyunda yerini alabilir”*³⁰³

27 Mayıs 1913 tarihli *“Barış İçin Uygun Zaman”* adlı başyazıda Londra'da devam eden barış müzakerelerinin yakında sonuçlanmasının beklendiğinden; fakat Balkan İttifakı ülkelerinin birbirleri arkasından iş tutmakta olduklarından bahsedilmektedir. Yazının devamında Balkan İttifakı'nın bu tutumunun Avrupa'da Balkan işleri ile ilgili hissiyatda hızlı ve derin bir değişikliğe sebep olduğu; Bu genç milletler için duyulan ve geniş çapta hissedilen *“özgür olmak için haklı olarak savaşımlar”* hayranlığının yerini kendi aralarında öldürücü bir dalaşa giren acı bir tiksinti ve aşağılamaya bıraktığı belirtilmektedir. Bu küçük Hristiyan devletlerin kendi sınırlı girişimlerine nazaran o tahayyül bile edemeyecekleri kadar fazla yer işgal ettikleri; Sir Edward Grey tarafından onların isteğine göre bir anlayışla düzenlendiği belli olan Türkiye ile antlaşmanın çözümünü bile anlayamaz durumda olduklarından bahsedilip ardından Türkiye yine İngiliz Dışişleri Bakanlığı adına konuşuluyormuşcasına birinci çoğul özne *“biz”* kullanılarak şöyle uyarılmaktadır: *“Biz tahayyül ediyoruz ki, aklı başında bir Türk yeni bir politik maceraya kolaylıkla atlamayacaktır; fakat İstanbul'daki kararlar her zaman sağduyulu olmamaktadır. Eğer barış hemen yapılmazsa, çevreleyen sorunlar bir takım Türk politikacıları davetkar*

---

³⁰³ The Times, 27.05.1913, Editoryal Yazı “Avrupa ve Barış- Balkan İttifakı'nın Bir Toplantı İsteği- Müdahale Kaçınılmaz”

istemlere kulak verdirtebilir ve eski ittifakçı düşmanlardan biri veya bazıları ile beraber olup tekrar savaşa girebilirler.” Yazı da Yunanistan da adalar konusundaki aceleci ve huysuz tavrından dolayı eleştirip, İngiltere’nin yanlarında olduğu şu şekilde ifade edilmektedir: “Yunanistan mükemmel şekilde bilmekte ki bu sorunların [çözümüne] karar verecek Türkiye değil Büyük Güçler olacak; taleplerini Büyük Güçler sabırlı şekilde değerlendirecek ve her durumda bu ülkede [İngiltere’de] adalar konusundaki talepleri bazıları dışında güçlü bir şekilde desteklenmekte.” Yazının sonunda da tam anlaşma öncesi yeni bir savaşın olabileceği açıkça şöyle ifade edilmektedir: “Biz eminiz ki eğer Büyük Güçler evvela Balkan İttifakı’nı zorlayarak Türkiye ile barışı sağlamaz ve ardından bunlar [Balkan İttifakı] arasında adil ve makul tavizler verilmesini sağlamazsa, Balkanlardaki görünüm birden gerçekten çok karanlık olabilir³⁰⁴”

Osmanlı İmparatorluğu’nun savaş dışı kalarak İmparatorluk içerisinde kendi çıkar alanlarının beklenmeyen bir darbe ile hasar almasını istemeyen Büyük Devletler, Balkan İttifakı’nı Türkiye ile bir barış antlaşması imzalaması için sıkıştırmaktadır. Yukarıdaki başyazının çıktığı gün İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey de müzakereleri yürüten Balkan İttifakı ve Türk delegelerine “Ya sunulan anlaşma metnini imzalayın ya da Londra’dan çıkın gidin” manasına gelecek şekilde bir konuşma yapacak ve bu konuşma ertesi günkü nüshada “Sir Edward Grey’in Ültimatonu” adlı başyazıda aktarılacaktır: “Dün Sir Edward Grey tüm Avrupa’nın kalpten alkışlayacağı iyi bir iş çıkardı.. Delegelerle görüştü ve sonrasında onlara açıkça “Barış Antlaşması’nı imzalamamanız durumunda Londra’da bundan sonra bulunmanız gereksiz dedi.... Sir Edward Grey delegelere, daha önce de vurguladığı gibi, bir haftadan fazladır Londra’da olduklarını ve hiçbir şeyi tamamlayamadıklarını vurguladı³⁰⁵” Edward Grey’in bu ültimatonundan bir gün sonra savaşanlar arasında barış antlaşması imzalanmıştır.

³⁰⁴ The Times, 27.05.1913, Başyazı “Barış İçin Uygun Zaman”

³⁰⁵ The Times, 28.05.1913, Başyazı” Sir Edward Grey’in Ültimatonu”

Balkan İttifakı arasında “*ganimet paylaşımı*” sorununu çözmeksizin bu devletler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında barış anlaşmasının imzalandığı gün *The Times*’da “*Savaşın Sonu*” başlıklı bir başyazı yayınlanmıştır. Başyazıda savaşın İngiltere açısından tarihsel süreç içerisinde genel değerlendirmesi yapılmıştır. Hem İngiltere’nin Balkanlar’daki çatışmaya bakışı, hem de dini-tarihi önyargılarını göstermesi açısından bu başyazının bütünüyle aktarılması gerektiği düşünülmektedir. Başyazı şöyle:

“Türkiye ve İttifak bugün savaşın sonuçlarını kutsayıp dünya tarihinde büyük bir bölümü sonlandıran Antlaşmayı imzalayacaklar. Osmanlı’nın Avrupa’daki egemenliğinin sonlanması, yeni ve dinamik toplulukların, benzer ırkların ve Hristiyanlığın benzer mezheplerinin hızla yükselmesi değerlendirmelerimiz ve hayallerimizin çok ötesine uzanan sonuçları mümkün kılan çok zengin ve önemli bir olaydır. Şöyle geriye baktığımızda kafamız haçlıların çatışma hikayeleri ile dolu; fakat öte yandan bir zaman dilimi ve alın yazgısı şeklinde İslam’ın yükselişi ve sürekli olarak Doğu ve Batı kültürlerinin çatışması aklımıza gelmekte. Geleceğe baktığımızda en basiretlilerin [bile] tahmin edemeyeceği ciddi tehditler, belirsizlikler ve karanlık içinde olduğunun [da] bilincindeyiz. Zaman bu yeni Risorgimento’yu³⁰⁶ tam olarak kavramımıza, hangi tohumların atılıp yeşereceğine, hangilerinin ürün vermeyeceğini görmemize yavaşça yardım edip olanak verecektir. Osmanlı’nın Avrupa’da bir anda çöküşü politik tahminlerin yanlışlığına ve ön görüşsüzlüğün [ne boyutta] olduğunu anlamamıza yol açtı. Yüzyıllardır anlatılmaktaydı fakat kim yakın zaman önceye kadar bile iddia edebilirdi ki kendi güçleriyle yardım almaksızın Balkan devletlerinin kısa bir savaşla bunu becerebileceğini? Bu muhteşem mücadelenin ana olayları hala hafızalarımızda. Başından sonuna kadar en uyanık [geçinenler] yanıldı ve şaşkınlıkla ortalığı baş aktörlerin kendileri doldurdu. Dünyada askeri gücü en önde gelen ırklardan biri, ilk dokunuşta çöktü ve düşman neredeyse başkentlerinin kapısına gelene

---

³⁰⁶ Yeniden doğuş, İtalya’nın birleşmesi (1815-70)

kadar hiçbir direniş gösteremedi. Lüleburgaz Türkiye'nin Avrupa'daki yazgısına mühür vurdu. Bundan sonra Türkler biraz direniş gösterebildi fakat bu direniş sadece istihkam edilmiş kalenin ardında ve biraz da umutsuzcaydı. Bulgarların zaferleri çok büyük sürpriz olmasa da gelen Sırp ve Yunan zaferleri sürpriz oldu. Bu halkların askeri şöhretleri yakın geçmişte yaşanan olayların gösterdiği üzere soluktu; kısa bir sürede kendilerini iyi tanıyanları bile şaşırtacak derecede askeri yetkinliklerini geliştirmişler. Eski idarecilerini, Bulgarların yaptığı şekilde hızlıca önüne katıp süpürdüler ve başarılarını tamamlayıp İttifakın kendisini büyük tehlikeye atana kadar fetihten fetihe yürüdüler.”

Eski tebaları tarafından Türklerin Avrupa'dan kovulması, Büyük Güçler'i Yakın Doğu'da uzun zamandan beridir sürekli ilerleyen Rusya ile Avusturya'yı karşı karşıya getiren bir korkuyu önleyerek özgürleştirdi. [bu savaş sonucu bu korku ortadan kalktı] Büyük Güçler'in hepsi Hristiyan eyaletlerin kurtarılmasını arzu etmekteydi ve kaçınılmaz bir yöntem olarak Avrupa savaşının buna yol vereceğini düşünmekteydiler. Balkanlardaki Avrupa çıkarları diplomatların buna barışçıl bir çözüm bul[a]madan ümitsizliğe düştüğü, çok uzlaşmaz ve acil [bir olay] olarak görülmekteydi. Egemenler ve devlet adamları bu kaygıları paylaşıyordu ve Büyük Güçler'in devlet arşivleri yakında olacak “armageddon'un” [iyilerle kötüler arasındaki son savaş] önlenmesine yönelik çok zahmetle hazırlanan proje ve karşı projelerle doluydu. En iyi değerlendirme bunların yararsız olduğu ve belki de en iyi hükmün yanlış olduğu yönündeydi. Eğer herhangi bir Büyük Güç bir Balkan çatışmasında yer almaya çaba göstermiş olsaydı, Avrupa'nın barışı ortadan kalkacak ve anlaşmayla müdahale şansı bile tehlikeli olacaktı. Balkan İttifakının eylemleri bu tehlikeyi ortadan kaldırdı. Eğer bütün Büyük Güçler'in sergilemiş olduğu iyi niyet[li] ortak akıl olmamış olsaydı, gerçekten aramızda ciddi tehlike yaratabilirdi.”

“İyilerle kötülerin savaşı”, “Hristiyan mezheplerin yükselişi”, “Türklerin Avrupa’dan kovulması” ve sair ifadelerle yukarıdaki anlatım çok izaha gerek bırakmadan İngiliz bakışını göstermektedir. Yazının son kısmında sözde barış antlaşmasının imzalandığı gün Balkan İttifakı arasındaki hassas çatışmalardan söz açılıp, bu devletler dikkatli olmaya çağrılmaktadır:

“Balkan İttifakı Avrupa’daki yığınların yeni bir inançla hayranlığını kazanmış, milletlerarası kavgaya karşı güçlü bir kale olarak diplomaside yeni bir güven kazanma ruhu aşılamıştır. Bu duygular meyvelerini yavaşça vermektedir; fakat [şimdilik] sergilenen tek gerçek kafalarda kök salma belirtileri gösterdikleri insanlığa tamamıyla hesaplanamaz şekilde verdikleri ümittir. Bizler yakın gelecekte küresel barışın geleceğine inanmıyoruz ve iyi biliyoruz ki anlık diplomasi savaşı önlemiştir çünkü bu diplomasinin ardında silahlı güçler dengesi bulunmaktaydı. Öte yandan, fakat geçmişe bakarak uzun ve sorunlu Yakın Doğu sorununa Büyük Güçler’in ittifakla hareket ederek bu eski sorunun çözüme kavuşturabileceğini söyleyebilmek de imkansızdı. Bu insanlık üzerinde unutulmayacak bir ders olacak. Bu ders kaçınılmaz olarak diğerlerinin barışçıl çözümleri için aciz kalınabilecek en heybetli uluslararası sıkıntılarda etkileyici ve amaca hizmet eden bir enstrüman olması umudunu teşvik edecektir. Balkan İttifakı kendilerinin kazanmış oldukları ünü, şaşırtıcı ahlaki ve moral avantajları [bir kenara bırakıp] aniden birbirlerine kılıç çekerek riske atıp kendilerinin yıkacağı aptalca ve büyük bir suç işleme fiilini gerçekleştirene kadar Biz [buna] inanmak istemiyorduk. Osmanlı boyunduruğu altında kalan Hristiyan kardeşlerinin özgürleştirilmesinde ortak amaçla geleneksel nefret ve geleneksel kıskançlıkları bir kenara atarak bütün dünyanın hayranlığını uyandırdılar. Madem her şeyi başardılar ve daha da fazlasını, bunları düzene koymalılar, eski düşmanlıkları yaşatıp zaferlerinin üzerine kara leke çalmaları inanılır gibi değil. Tarihte sona erdirdikleri bölüm çok önemli. [Yeni döneme] Dostlukla

veya nefretle, kardeşçe bir uyumla veya kanlı olarak başlayabilirler.... Kaderleri bundan önce hiç olmadığı kadar kendi ellerinde”.³⁰⁷

Görüldüğü üzere yazının sonunda “Bizler yakın gelecekte küresel barışın geleceğine inanmıyoruz ve iyi biliyoruz ki anlık diplomasi savaşı önlemiştir çünkü bu diplomasinin ardında silahlı güçler dengesi bulunmaktaydı.” diyerek hem savaşın büyümesini “anlık diplomasinin” önlediğine dair bir itiraf hem de gelecek dönemde çok doğru bir şekilde genel bir savaşı beklediklerini belirten bir görüş açıklanmıştır. Öte yandan, Doğu Sorunu’nun Avrupa’daki ayağının Büyük Güçler arasında genel bir savaş olmaksızın şimdilik çözülmüş olmasından da memnuniyet duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Balkan devletlerinin kanlı bir çatışmaya girebileceği ve buna Büyük Güçlerin sessiz kalabileceği “kaderlerinin kendi ellerinde” olduğu belirtilerek ima edilmektedir. Zaten Londra Barış Anlaşması’nın mürekkebi kurumadan Sırbistan-Yunanistan arasında Bulgaristan’a karşı Selanik Anlaşması 1 Haziran 1913’te imzalanacak ve resmi şekilde Makedonya’nın bu sefer Balkan devletleri arasındaki bölüşümü için sıcak savaş 29 Haziran 1913’te başlayacaktır.

Londra Barış Konferansı’ndan çatışmaların resmi olarak başlamış olduğu 29 Haziran’a dek geçen yaklaşık bir aylık sürede Balkan İttifakı arasındaki küçük çaplı çatışmalara ilişkin dış politika sayfasında çok az sayıda muhabir haberi dışında ne editoryal bir yazı ne de bu duruma ilişkin bir başyazı gazetede yayınlanmıştır³⁰⁸. Bununla birlikte Balkan devletleri arasında bir çatışma olasılığı ve böyle bir durumda Türklerin neler yapabileceği ve buna karşı Büyük Güçlerin tutumlarının ne olması gerektiğine ilişkin haberler Londra Barış Konferansı’nın imzalandığı gün dahi gazetede yer almıştır. İstanbul mahreçli 29 Mayıs 1913 tarihli “*Balkan Ayrılıklarına Türk Bakışı*”

---

³⁰⁷ The Times, 30.05.1913, Başyazı “Savaşın Sonu”

³⁰⁸ İkinci Savaşa Türklerin katıldığı ilk savaş gibi ilgi gösterilmediği rahatlıkla söylenilebilir. Bu durum hem editoryal yazı sayısında açıkça görülmekte hem de bu savaşa muhabir göndermeme açısından da görülmektedir. 3 Temmuz 1913 tarihli “Galipler ve Ganimetler” başlıklı başyazıda da “Gerçeklerin sınırlı bir şekilde ortaya çıktığı Balkanlar tamamen bitmiş durumda ve çok az gazete bu genişleyen kötü savaş alanına muhabirlerini göndermeye önem vermekte” diye de durum açıkça belirtilmektedir. Bakınız: 03.07.1913, Başyazı “Galipler ve Ganimetler”

adlı telgrafta son üç gündür Türk basınında Balkan İttifakı'nın kardeşler arası çatışmasının Türkiye'ye yeniden savaşa dahil olma şansı ve etkinliği tanındığının yazılmaktata olduğu; genelde ılımlı bir dil kullanan diye tanımlanan Sabah'ın bile böyle bir durumdan faydalanılmamanın hata olacağını ve Büyük Güçler'in böyle bir durumda Türkiye'yi yükümlülüklerinden arındırmayı düşünebileceğini ummakta olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde Tanin'in de İngiltere'nin tarafsızlık karşısında Kuveyt'i aldığını söyleyip “*Eğer savaş çıkarsa bizim faydalanmak için buna girmeyeceğimiz tamamen ihtimal dışı*” ve “*devlet adamlarımızın görevi hızlı ve güçlü kararlar almaya hazır olmak olmalıdır*” diye yazmakta olduğu; Türkiye'nin yeniden savaşması durumunda İngiltere'nin Türkiye'ye karşı çıkmayacağına güvenmek gerektiğini yazıyor olduğundan bahsedilmektedir.³⁰⁹

Balkan devletleri arasında küçük çaplı çatışmaların daha çok duyulmaya başladığı Haziran ayı sonlarında Büyük Güçler, Avrupa sınırlarını çizdikleri ve yeni bir paylaşım savaşından faydalanmamasını istedikleri Osmanlı İmparatorluğu'na askerlerini derhal terhis etmeleri için ortak bir nota verirler. Bu nota da tıpkı Babıali Baskını'nın öncesi verilen ortak notada Alman elçinin talimatnamesinin gelmemesi gibi, bu sefer de Avusturya-Macaristan Elçisi Pallavicini³¹⁰'nin talimatnamesi gelmediği için gecikir ve bu durum İstanbul'dan gazetenin muhabirince merkeze kinayeli bir şekilde geçilir. Telgrafta geçen haftanın başından beri büyükelçilerin ortak bir nota ile Babıali'den gecikmeksizin askerlerini terhis etmelerini istemelerinin beklenmekte olduğu; fakat Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin Büyük Güçler'in ortak notasını bir süreliğine ertelemiş olduğu belirtilmektedir. Telgrafın devamında bir notanın verilmediğini ve daha da fazlası hiç verilmeyeceği; nedeninin de sözümona Avusturya

³⁰⁹ The Times, 29.05.1913, İstanbul, KM, 28 Mayıs

³¹⁰ Johan von Pallavicini (1848-1941), Macar kökenli 1906-1918 arası Babıali'de Avusturya-Macaristan Büyükelçiliği görevini yürütmüş, dönemin İstanbul'daki en kıdemli büyükelçisidir.

Macaristan elçisi talimat almamış olması görüldüğü ve açıkça talimat almasının da pek muhtemel olmadığı belirtilmektedir.³¹¹

Görüldüğü üzere dönemin iktidarının görece daha yakın durmakta olduğu İttifak Devletleri'nin yaklaşan İkinci Savaş'ta Türklerin terk ettiği topraklara kısmen geri gelmesini sağlamaya dolaylı yoldan yardım etmeye gayret ettiği görünmektedir. Bununla birlikte *The Times*'ın İstanbul muhabiri aşağıda alıntılanan 7 Temmuz 1913 tarihli telgrafında da görüldüğü üzere Türkiye'nin İkinci Savaş'ta yer alıp tekrar Edirne'yi ele geçirmeye istekli olduğunu İkinci Savaş resmen başladıktan sonra dahi öngörememiştir: *“Benim anladığım kadarıyla Babiali mevcut Balkan çatışmasında tarafsız kalma niyetinde. Bununla birlikte resmi çevreler halk arasındaki ve ordudaki heyecanı önlemek istiyorlar....Bir yabancıнын ilk elden ordu içindeki hissiyatı öğrenme yolu yok olsa da hiç şüphesiz ordunun belli bir kısmı mevcut çatışmada yer almak istemektedir. Mr. Weller³¹²'in anlı şanlı öngörüsü olmasa da, ben herhangi bir heyecan belirtisi hissedemiyorum fakat genel bir hoşnutluk , Schaden freude³¹³ söylemese de, Balkan “İttifakı” sorunları doğal olarak yoğun [ilgi görüyor]”³¹⁴*

Türk tarafına ilişkin savaşın hemen öncesi ve sonrasında İstanbul muhabirince merkeze bu yönde telgraflar gönderilirken, Londra Barış Konferansı'ndan bir ay sonra Bulgarlar Serez yakınlarında Yunanlılara ve Gevgeli'de Sırp birliklerine savaş ilanı etmeksizin saldırmasıyla savaş resmen başlar. Konuya ilişkin olarak *The Times*'da yayınlanan ilk başyazı sıcak savaşın başlamasından dört gün sonra 3 Temmuz 1913'te *“Galipier ve Ganimetleri”* başlıklı bir yazı yayınlanır. Savaşan Balkan devletleri *“Hristiyanlık ve uygarlığı küçük düşürmekle”* suçlanır.

“Balkan İttifakı Makedonya'ya özgürlük kisvesi ile girdi ve bugün tüm bölgeyi Osmanlı'nın fethinden beri bilinen en kötü çatışma içine soktu. Bunların saygı

³¹¹ *The Times*, 20.06.1913, İstanbul, KM, 19 Haziran, “Büyük Güçlerin Eyleminin Aksaması”

³¹² Sam Weller. Charles Dickens'in *“The Pickwick Papers”* romanındaki keskin öngörülü kurgu karakter.

³¹³ Bir başkasının zarar görmesine sevinme anlamında. Almanca

³¹⁴ *The Times*, 07.07.1913, İstanbul, KM, 5 Temmuz, “Türk Tarafsızlığının Bedeli”

doğurmuş olan özgün zaferleri başlangıçtaki Avrupa'nın [bunlara karşı] hayranlığını artık acınacak ve itici bir akıbete dönüştürdü....Bize Büyük Güçler'in çatışmaları durdurması gerektiği söyleniyor fakat kimse tam olarak nasıl durdurulacağını söylemiyor. Eğer Çarın [savaşanların] kulaklarını çekmesi beklenen etkiyi yapmamış ise, aktif müdahalenin dışında hiç bir şeyin kalmamış olması muhtemel demektir. Bununla birlikte planlanmış aktif müdahale herkesin olmasını önlemek isteyeceği çok büyük tehlike trenine binmeyi kesinlikle gerektirecektir.... Eğer son gelen haberlere göre sadece teknik olarak savaşın ilan edilmediği boyutlara ulaşan bu kanlı kardeş kavgasında Büyük Güçler için yapılması gereken en güvenli tavır, tıpkı Balkan İttifakı ve Türkiye arasında yapmış oldukları gibi yeni savaşın yerel kalmasını sağlamaya devam etmek olacaktır. Hristiyanlık ve uygarlık şimdi gözler önünde sergilenen bu sahnelerce küçük düşürülmektedir. Balkan ülkeleri Türklerin şimdiye değin yaptıklarından daha derin ve utandırıcı bir barbarlık içine yuvarlanıyorlar. Kendi Gelecekleri için büyük umutları yıkıyorlar ve kendilerini tehlikeli biçimde uçurumun kenarına getiriyorlar. Tüm Avrupa'nın yapabileceği en önemli şey ise bunların tutuşkan eğilimlerinin yayılmasına izin vermeksizin izlemek³¹⁵”

Görüldüğü üzere çatışmalara herhangi bir müdahale yapılmayacağı, yapılmasının genel savaşı doğurabileceği, o yüzden bekleyip savaşın sonunu görmenin Büyük Güçler için tutulması gereken yol olduğu açıkça yazıda ifade edilmektedir. Bununla birlikte şu da belirtilmelidir ki İngiltere, henüz savaş başlamadan Bulgar yenilgisini tahmin etmekte hatta mutlak olarak görmektedir. 6 Mayıs 1913 İngiltere'nin Sofya Büyükelçisi Sir H.Box-Ironside Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e yazdığı telgrafta “*Bulgar bakanı ile görüştim. Bulgarlar Yunanlılar ve Sırlardan*

---

³¹⁵ The Times, 03.07.1913, Başyazı “Galipler ve Ganimetler”

*korkmuyorlar. Bütün bunlara karşın Bulgar ordusu ağır kayıplara uğramış, dövüşecek durumu yok.”*³¹⁶ demektedir.

Özellikle Edirne düştükten sonra Büyük Güçlerin sözlerini dinlemeyerek İstanbul’a yürümek üzere Çatalca hattına yüklenmiş olan Bulgarların dayak yemesinin istendiği de gazetede yazı ve yorumlardan belli olmaktadır. Romanya’nın da Bulgaristan’a karşı savaşa girmesiyle gazetede sempatinin Sırp-Yunan-Romen üçlüsüne olduğu hem editoryal yazılardan hem de seçilmiş okur mektuplarından anlaşılmaktadır. 8 Temmuz 1913 tarihinde yayınlanan bir okur mektubunda da Bulgarların taleplerinde haksız olduğu şöyle belirtilmektedir: *“Bulgaristan fethedilen toprakların %64’ünü talep ediyor ki bunların bir kısmı kış savaşında hiçbir askerinin adım atmadığı yerler”*³¹⁷

10 Temmuz 1913 tarihli *“Balkanlar’daki Durum”* başlıklı başyazıda ortalığın kan gölüne döndüğünden ve Bulgarların yeterince dayak yediğinden bahsedip bu sefer bir hafta söylenenin tam tersi olarak Büyük Güçlerin toplu olarak müdahale etmesi gerektiğinden şöyle bahsedilmektedir: *“Bu aşamadan sonra kuvvet kullanmaksızın müdahale çözüm getirmez. Zaman vakit geçirmeden ne yapmak zorunda olduğunu konuşma zamanı fakat muhtemel ki nihai çözüm sadece bir Büyük Güç’ün işi olmayacak artık”*³¹⁸.

İkinci Balkan Savaşı’nda Hristiyan Balkan devletleri arasındaki savaşa ilişkin ikinci ve son başyazıda bir hafta içinde tamamen fikir değiştirilmesinin sebebi Bulgaristan’ın savaşta perişan olması sonrası Türklerin savaşa tekrar dahil olma, Edirne ve Batı Trakya’yı geri alma ihtimalinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durum Türklerin tekrar savaşa girmesi sonrası çıkan altı adet başyazılarda da açıkça belli olmaktadır. Türklerin tekrar savaşa girmesi sonrası hem bolca başyazı, hükümet açıklamaları, leyhte ve aleyhte okur mektubu ve muhabir telgrafi bolluğundan dolayı bu tarihten savaşın

³¹⁶ Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Cumhuriyet Kitapları, 2.Baskı, İstanbul, 2006, s.130

³¹⁷ *The Times*, 08.07.1913, Okur Mektubu. “İttifak’ın Savaşı-Elisabet Christitch”

³¹⁸ *The Times*, 10.07.1913, Başyazı “Balkanlar’daki Durum”

sonuna kadar olan kısmı düğümün kilitlendiği “*Edirne*” alt başlığında şimdi aktarılacaktır.

3.3.2. *Edirne*

The Times editoryası ve İngiliz hükümetinin İkinci Balkan Savaşı’na ilgisinin Türklerin Trakya’da tekrar harekete geçmesi sonrası arttığını rahatlıkla söylemek mümkündür. Bu hem editoryal yazılardan, hem hükümet açıklamalarının artışından görülmektedir. Aynı şekilde ilk savaşta olmayan bir şekilde İkinci Savaş’ta Türkler lehine okur mektuplarının yayınlanması, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Edirne’nin Türklerde kalması için Londra’da kulis yapan heyetlerin gazeteye haber olması da dikkat çekmektedir.

13 Temmuz 1913’e kadar Osmanlı ordusunun Trakya’da ilerleyeceğine dair gazeteye İstanbul muhabirinden hiç telgraf gitmemiştir. Bununla birlikte, 7 Temmuz 1913 tarihli telgrafında muhabir “*İstanbul’un askeri idarecisi ordunun tüm subayları, cerrahları ve erlerinin başkenti terk ederek Çatalca’ya gitmelerini istedi.*”³¹⁹ diye bildirmektedir; fakat bu durumun sebebinin Bulgarların Birinci Balkan Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu’ndan istemekte olduğu savaş tazminatından Bulgaristan’ı vazgeçirmek üzere Çatalca’da gösteri yapmak olduğunu söylemektedir. Osmanlı Ordusu’nun harekete geçtiğine dair ilk haber 14 Temmuz 1913 tarihlidir. Telgrafta Osmanlı ordusunun Osmanlı topraklarını tekrar işgal etmek üzere harekete geçmesi için iradenin dün yayınlandığı ve ordunun bir engelle karşılaşmaksızın Çatalca ve Bolayır civarında ilerledikleri söylentilerinin yaygın olduğu belirtilmektedir. Telgrafta basın tahrikleri sonrası halkta heyecanın artmakta olduğu; Tasvir-i Efkar’ın bugünkü sayısında Türk ordusunun 23 Temmuz’da Anayasa Günü’nde Edirne’ye, iki hafta sonra da Serez’e ulaşması yönünde tahrik edici yazıların yayınlandığı belirtilmektedir.³²⁰

³¹⁹ *The Times*, 07.07.1913, İstanbul, KM, 6 Temmuz

³²⁰ *The Times*, 14.07.1913, İstanbul, KM, 13 Temmuz,” Bulgarları Türkiye’den Dışarı Atma-Osmanlı’nın Yeniden İşgal Etmesi”

15 Temmuz 1913'e kadar Türk ordusunun ileri hareketine ilişkin bir bilgi de *The Times*'da yayınlanmamıştır. *Reuters* mahreçli telgrafta yarı resmi olarak Türk ordusunun Silivri-Belgrad Ormanı hattına ulaştığı, Enver Bey'in komutasında Tekirdağ'ın dün işgal edildiği³²¹ ve ordunun bugün Çorlu ve Ereğli'yi işgal ettiği belirtilip, Bolayır'da Fethi Bey komutasındaki askerlerin de Keşan'a ulaştığı söyleniyor³²² diye yazılmaktadır. İstanbul'daki muhabirin 10 Temmuz 1913'te gönderdiği telgrafi 15 Temmuz'da "*İstanbul muhabirimiz geçen perşembe (10 Temmuz'da) şöyle yazmıştı*" diyerek o tarihte yayınlamadığı telgrafi gazete beş gün sonra yayınlamaktadır. Telgrafta, Babıali'nin şimdilik ihtiyatlı olmaya yatkın fakat Tanin ve diğer İT organlarında Bulgaristan'la savaş lehine heyecanlı kampanyalar yürütülmeye devam ettiği ifade edilmekte; maceraya atılmaya gönüllü önde gelen Komite üyelerinin bu savaşın başarılı olması durumunda Doğu'daki cahil Müslüman yığınları arasında Türk prestijini yeniden kazandırılabilceğini ve Pan-İslamizm'in yeniden canlandırılmasına yardım edeceğine inanmakta oldukları belirtilmektedir. Telgrafın sonunda da "*birçok önde gelen İT subayı Hükümetin azıcık da olsa daha ileri bir politikanın açık edilmesinden ziyade, askerlerin ilerleyişinin sınırlandırmaksızın ki bunların arasında ordunun "kazara" ilerlemesine eğilimliler*"³²³ diye belirtilmektedir.

Tam da telgrafta yazıldığı gibi ordunun söz dinlemeyerek ilerlediği savı mevcut Hükümetçe de işlenmiş ve Edirne'ye Türk askeri girene kadar da dış dünyaya bu şekilde davranılmıştır. Telgrafın geç yayınlanması İngiltere'nin zımmen Türklerin tekrar Edirne'ye girmesini kabul ettiğini doğrular yöndedir. Nitekim ordunun harekete geçmesi sonrası yayınlanan ilk editoryal yazıda da Türklere Büyük Güçlerin müdahale etmeyeceği açıkça belirtilmektedir. Yazıda dün öğleden sonra Bulgar Dışişleri

---

³²¹ "Osmanlı ordusunun Osmanlı topraklarını tekrar işgal etmesi" ve benzeri kelimelerin seçilmesi dikkat çekicidir. Balkan Savaşları'nın başından itibaren Hristiyan Balkan Devletleri'nin ele geçirdikleri şehir ve topraklar için gazetede genellikle "fetih" kelimesi, çok nadir de "alındı" fiili kullanılmıştır. Taramada Balkan devletlerinin ele geçirdikleri yerlere ilişkin "işgal" kelimesinin hiç kullanılmadığı bilinmelidir.

³²² *The Times*, 15.07.1913, 14 Temmuz-*Reuters*, İstanbul

³²³ *The Times*, 15.07.1913, İstanbul, KM, 10 Temmuz

Bakanlığı İngiliz Hükümetine Türklerin Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize'yi işgal edip Kırklareli'ne doğru yürüdüğünü söyleyen bir nota verdiği;. Bulgar Hükümeti'nin Barış Anlaşması'nın yürütücü ve garantörü olan Büyük Güçleri gerekli güvenlik önlemlerini almaya davet ettiği belirtilmektedir. Yazıda Büyük Güçler'in toplu olarak müdahalesinin hem Sofya hem de İstanbul'da iç durumu daha sıkıntılı hale sokacağı ifade edilip, Büyük Güçlerce verilmiş garantinin Bulgarlara Türk misillemesine karşı harekete geçileceği garantisi vermediği; hiçbir Büyük Gücün Türkiye'nin iç sıkıntılarını azaltsa da, kendi derin çıkarlarına hizmet etmeyecek bir askeri müdahaleye de onay vermesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.³²⁴

Yazıda hiçbir Büyük Gücün ve bu arada İngiltere'nin Edirne'ye karışmayacağı açıkça belli edilmiş. Aynı gün yayınlanan başyazıda da “*Türk işgaline*” karşı Büyük Güçleri müdahale etmeye çağıran Bulgarları “*Sormazlar mı adama, Bulgarların savaş ateşini yeniden yaktıktan sonra Büyük Güçlere yükümlülüklerini hatırlatmaya hakkı var mı?*” diyerek “*kendi aptallığının sonuçlarına katlanması*” gerektiğini ve Bulgar taleplerinin yerine getirilmeyeceği açıkça belirtilmekte ve yazıda Türkler üstü kapalı olarak tekrar İstanbul'un elden çıkması olasılığı ile de uyarılmaktadır. Yazıda dün Bulgar elçinin İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gelip Türk ordusunun nereleri geçtiğini ve işgal ettiğini söylediği ve Bulgarların Türklere karşı önlem almaları için Bulgar elçisi Mr. Mincoff'un Sir Edward Grey'e müracaat ettiğinden bahsedip ardından yazıya sanki Bulgar tarafına mesaj verir gibi şöyle devam edilmektedir:

“Şüphenin ötesinde Türkler ihlal ediyor antlaşmayı fakat sormazlar mı adama Bulgarlar savaş ateşini yeniden yaktıktan sonra Bulgarların Büyük Güçler'in yükümlülüklerini tam olarak yerine getirip getirmediğine ilişkin soru sormaya ahlaki olarak herhangi bir hakkı, bunun bir meşruiyeti var mı? ....Bulgaristan kasti olarak Avrupa'nın tavsiyelerini duymayı reddetti. Şimdi kendi aptallığı ve yaptığı yanlış işlerin

³²⁴ The Times, 17.07.1913, Editoryal Yazı “Türklerin Trakya'yı İstilasası-Yeni Bulgar Müracaatı”

tüm sonuçlarından Avrupa'nın kendisini kurtarmasını bekleyemez. Balkan İttifakı arası savaş belli şekilde Türklerin iştahını kabartarak provoke etti. Buna dayanabilmek akıl ve aynı zamanda güç gerektirir; İstanbul'daki mevcut hükümet kesinlikle güçlü değil ve çokça sağduyu işareti de şimdiye kadar göstermedi. Bizler Türkler tarafınca atılan bu adıma sürpriz diyemeyiz. Bunlar [Türk Hükümeti-İT] acilen yığınların desteğine ihtiyaç duymakta ve birkaç ay önceki aşağılanma ve kayıplardan sonra hiçbir şey askeri bir başarı kadar [bunu elde etmede] popüler olmayacaktır. Fakat bunların eylemleri beklenmedik olduğu zaman, son kertede bu eylemler yıkıcı ve tehlikelidir de. Bu adımı atarak Antlaşmayla garanti altına alınan yasal pozisyonu da kurban etmektedirler. Hükümettekiler birçok taraftan otoriteleri derin bir şekilde sarsıldığı bir anda İmparatorluktan Avrupa'da ne kalmışsa onu da tahmin edilemez bir riske maruz bırakıyorlar [İstanbul kasıt]. Hızlı bir barış bütün Yakın Doğu devletleri için bir ihtiyaç. Bu ihtiyaç en fazla Türkiye için elzem. Muzafferiyet ona az bir şey kazandırabilir ; ve Türkiye'nin düşünmeden uluorta açmış olduğu kapı[dan girecek] “yeni zorluklar” kolayca onun sonunu getirebilir. ... Büyük Güçler mevcut durumda müdahale hayali kuramaz ; fakat birçok yönden tavsiyelerini tutmaları için baskıya müracaat edebilirler”³²⁵

Görüldüğü üzere güç kullanılamayacağı açıkça ifade edilmektedir;öte yandan güç kullanılmayacağının dönemin Osmanlı Hükümeti de farkındadır. Bunun bir sebebi Büyük Güçler arası bu konuda uzlaşma olmaması ise, diğer bir önemli sebebi de o dönem Arap Yarımadası'nda ve Basra Körfezi'nde İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Londra'da Şubat ayından beri İbrahim Hakkı Paşa(1863-1918) tarafınca yürütülen müzakerelerde nihai anlaşma tam da Edirne'nin Türk ordusunca ele geçirildiği dönemde imzalanmış olmasıdır. “Basra Körfezi ve Arazi-i Müteceviranesine Dair Mukavelename” 29 Temmuz 1913'te İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey

---

³²⁵ The Times, 17.07.1913, Başyazı “Türkiye ve Balkan Düğümü”

ile Hakkı Paşa tarafından imzalanmıştır.³²⁶ İhtimal ki bu anlaşmanın kağıt üstünde olmayan bir maddesi de Edirne konusunda Osmanlı İmparatorluğu'na anlayış gösterilmesidir. Fakat böyle olmuş olsa bile *The Times*'da editoryal yazılarda Edirne'den Türk ordusunun çıkması için tehditvari yazıların Edirne tekrar ele geçirildikten bir ay sonra bile devam ediyor olması dikkat çekicidir.

22 Temmuz 1913'te Türk ordusu Edirne'ye girer. İstanbul muhabiri başkentteki havayı arka arkaya göndermiş olduğu iki telgrafta kamuoyunun Büyük Güçler'in bu oldu bittiye kabul edecekleri konusunda iyimser olduğu, Hacı Adil Bey³²⁷'in Edirne valisi olarak atanmasının her ne pahasına olursa olsun Hükümetin Kuzey Trakya'yı elde tutmaya kararlı olduğunun kanıtı olduğu ve genel kanının Büyük Güçler'in bu şehri yeniden işgal eden Türk Hükümetine herhangi zorlayıcı tedbir uygulamayacağı yönünde³²⁸ olduğu ifade edilmektedir. Halkın çok sevinçli olduğu veyerel Avrupa basınının³²⁹ da Türk gazetelerinin övgü korosuna katılmış olduğu belirtilip; bugün Babıali önünde 2.000 kişinin vatansever söylemler atarak kanının son damlasına kadar Edirne'yi koruyacaklarını sloganları attıkları ve kalabalıkların 23 Temmuz Anayasa Günü dolayısıyla değişik yerlerde aynı sloganları attıkları telgrafta belirtilmektedir. Öte yandan, resmi çevrelerde Balkan İttifakı'nın dağılmasıyla Londra Antlaşması'nın da geçersiz ve hükümsüz kaldığını ve bundan dolayı Türkiye'nin yeni şartlara hakkı olduğu görüşünün hakim olduğu; fakat Hükümetin İngiliz Başbakanı'nın açıklamalarından rahatsız oldukları; Başbakanın açıklamalarının gerçek amacının ne

---

³²⁶Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1914)*, İkinci Cilt: Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013, ss.101-119.

³²⁷ Hacı Adil Arda (1869-1935), İT'nin eski umumi genel sekreteri ve eski içişleri bakanı. Edirne'ye vali olarak bir eski bakanın ve etkili birinin atanmış olması üzerine muhabirin yapmış olduğu tesbit doğrudur.

³²⁸ *The Times*, 23.07.1913, İstanbul, KM, 22 Temmuz," Türkler Edirne'de"

³²⁹ O dönem İstanbul'da İngilizce, Fransızca ve Almanca gazeteler de yayınlanmaktadır. Bunların en önemlileri: Yarı İngilizce yarı Fransızca yayınlanan *Levant Herald* (1856-1914) ve Fransızca yayınlanan *Stamboul* (1874-1964) Bakınız: Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.37 1908-18 Arası Fransızca yayınlanan *Jeune Turc* ve Almanca yayınlanan *Osmanischer Lloyd* (1908-1918) da İstanbul'da yayınlanmaktaydı.

olduğu Babıali’de anlaşılmadığı ve her halükarda bu açıklamaların Türk emelleri ile uyuşmadığının da bir şekilde anlaşılmakta olduğu ifade edilmektedir.³³⁰

The Times’ın İstanbul muhabiri Edirne tekrar ele geçirildikten sonra geçtiği bir telgrafta “İttihat ve Terakki liderlerinin kumarbaz ruhunun” Edirne operasyonunu Hükümete zorlattırdığını³³¹ şöyle belirtmektedir: “Kahin olmaya gerek yok, mevcut macerada ısrarcı olanlar, bir oldu bittiyi önlemek için Avrupa’nın ortak hareketinin yavaş olacağı ve ciddi zorlayıcı tedbirler alamayacağı düşüncesinde olan İT’li çoğunluktur. Burada Hükümetin Edirne’ye yürümeye zorlanması sorunu çok tartışılan bir sorun. Bazı çevrelerde ordunun kuzeye doğru gitmede ısrarcı olduğu iddia ediliyor. Diğerleri Talat Bey ve İT’nin politbürosunun (inner ring) kabineyi zorladığını söylüyorlar. Şu biliniyor ki temmuz ayının ilk haftası Talat Bey Batı Anadolu’daki tüm valilere bir genelge göndererek ve görevden alma tehdidiyle bulunabilen tüm hayvanların gönderilmesini, İzzet Paşa Hükümete ordunun yetecek kadar yiyeceği bulunduğu garantisi verene ve [gönderilenleri] reddedene kadar gönderilmesini talep etmiş. Askeri sabırsızlığın, İT liderlerinin geçmişte görülen kumarbaz³³² ruhu ile birleşmesi belki bu macerayı mümkün kıldı.”³³³

³³⁰ *The Times*, 24.07.1913, İstanbul, KM, 23 Temmuz, “Türkler Trakya’da- Sultan ve Baş Vezirin Mesajları”

³³¹ *The Times* muhabirinin “zorlattırdığı” tabiri yerindedir. O dönem kabinede olan bazı bakanlar Edirne’ye kati surette girilmemesi gerektiği yönünde ısrar etmekteydiler. Hükümette Nafia Nazırı olarak görev yapan Osman Nizami Paşa (1856-1939)’nın tam Edirne hareketi öncesi Said Halim Paşa’nın Yeniköy’deki yalısında yanında bulunan Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa’ya (1865-1931) Cemal Bey de yanlarında iken “Eğer bu defa şu zevatı, bu Edirne’nin geri alınması fikrinden vazgeçirmeye muvaffak olursam kendimi vatanıma en büyük hizmeti ifa etmiş addedeceğim” dediğini Cemal Paşa hatıratında aktarmaktadır. Aynı anda o dönem sadrazam olan Said Halim Paşa’nın da Talat Bey’le beraberken kendisine dönerek üzgün bir şekilde “Bir türlü ekseriyeti müdahale cihetine çeviremiyoruz. Ne yapacağımızı şaşırdık?” dediğini aktarmaktadır. Bakınız: Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2017, ss.57-58 Edirne’nin geri alınması sonrası kabineden buna muhalefet eden nazırların çıkmasını ordu Edirne’ye girdiği gün Talat Bey açıkça isteyecektir: “Edirne’nin boşaltılmasını isteyen partizanlar olabilir. Ancak bu görüşü benimseyenlerin kabinede kalmaları düşünülemez” Bakınız: Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çeviren: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2004, s.164

³³² İT muhalifi Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey 27 Temmuz 1913’te Edirne’nin alınmasından sonra “... memnunum ki mevki-i iktidarda İttihatçılar var. Çünkü bu zaman onların zamanı, yani biraz delice hareket etmek zamanıdır” demektedir. Bakınız: Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in *Günlüğü* “Daima Muhalefet”, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 1991, s.134.

³³³ *The Times*, 29.07.1913, İstanbul, KM, 25 Temmuz, “Türk Şehzadesi Edirne’de”

Türk Hükümetini de endişelendirmiş olduğu yukarıdaki İstanbul mahreçli telgrafta da belirtilen İngiliz Başbakanı Asquith açıklamaları Edirne'ye Türk ordusu girdiği gün yapılmış ve *The Times*'da da yer almıştır. 21 Temmuz'da Birmingham Ticaret Odası yemeğinde konuşan Asquith açıklamalarında Türkiye'yi tehdit etmiş ve İngiltere'nin genel duruşuna ilişkin biraz da iç kamuoyunu “*kazanılmış Hristiyan toprakların tekrar Müslüman bir ulusça ele geçirilmesine karşı*” teskin edici niteliktedir. Konuşmanın tamamının yayınladığı gazetede alıntılanan bazı ilgili yerler aşağıda verilmektedir.

“Şu an hepimizin gözleri Avrupa'nın doğusuna çevrilmiş durumda ve karşılaştığımız manzara kalpleri yaralayıcı ve hatta tiksindirici. Bir tarafta Balkan Devletlerini izliyoruz: Yan yana dövüşüp Türk yönetiminden kurtardıkları toprakları bir savaş sonrası birbirlerinin kanlarıyla ıslatıyorlar. Diğer tarafta Türkiye'ye bakıyoruz. Daha Londra Antlaşması'na birkaç hafta önce attığı imza kurumadan söz verdiği sınırların ilerisine ilerleyen ve eski düşmanlarına kaybettiği toprak parçalarından onların arasındaki sorunlardan yararlanarak kurtarabildiğini kurtarmaya çalışan bir Türkiye görüyoruz. ... Avrupa kamuoyu Avrupa tarihindeki bu berbat sayfayı kapatma yeteneği ve hazırlığında olmayı göstermelidir... Türkiye'ye gelince, biz, Büyük Britanya ve inanıyorum ki bütün Büyük Güçler, yakın zaman önce akdedilen antlaşma uyarınca Avrupa sınırları belirlenmiş olan Türkiye'nin Asyatik İmparatorluğu'nun korumaya bağlı bütünlüğü ve iyi yönetiminin hala önünde bulunan ağır görevleri yerine getirmesinde [Osmanlı İmparatorluğu'na] yardımcı olma konusunda endişeli ve hazırдық. Eğer ve bu noktayı açıkça ifade etmek istiyorum ki, eğer Türkiye bu şekilde devam eder ve bu anlaşmanın hükümlerini hiçe sayarsa, bunu bir daha tekrar etmeyeceğim hiçbir şekilde kendi çıkarına olmayan tartışmaların önüne sorunlar olarak açılmasına [da] hazır olmak zorundadır (alkışlar) Çok fazla konuştum ve böyle bir anda daha yalın konuşabilmenin benim için mümkün olmadığını sizler de anlıyorsunuz;

*sadece burada değil, Avrupa’da da Majestelerinin Hükümeti’nin ve Birleşik Krallığı’n pozisyonunun ne olduğunu anladıklarına inanıyorum (alkışlar)*³³⁴”

Başbakanın açıklamalarının yayınlandığı gün gazetede daha önce de tarihsiz ve Asya Türkiye’sinin idari yönetiminin parçalanmasını isteyen, “Vekil” mahlasıyla kendisini “*Türk dostu*” olarak tanıtan kişiden bir mektup yayınlanmıştır. “Vekil” bu sefer Edirne’nin Türkler tarafından boşaltılması için gerekli sebepleri sıralamıştır. Dışişleri Bakanlığı’nca yayınlandığı düşünülen “*Türk Politikası ve Edirne-Bir Anlaşma Önerisi*” başlıklı bu okur mektubu sonunda üstü kapalı olarak Osmanlı Hükümeti yine tehdit edilmektedir. Yazının başında Türkiye’nin dostu olarak bir kez daha gazetede ki okur mektubu köşesini işgal etme cüretinde bulunduğu belirtilerek, samimi inancının Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti’nin akıllı davranarak Edirne ve çevresini dahil etme çabasından vazgeçeceği yönünde olduğu belirtilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun politikasının Büyük Güçler’in beraberce kendisine yardımcı olabilmesini sağlayacak yönde olması gerektiğini aksi halde İmparatorluğun Büyük Güç gruplaşmalarının, diplomatlarının oyun alanı haline geleceğini, tahmin edemeyeceği yeni iç sorunların sırtına yükleneceğini bilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca Türklerin Edirne’nin işgalinde ısrarcı olursa Asya eyaletlerinde bulundurma gerekeninden daha fazla askeri Balkanlıların emelleri olan Trakya’da bulundurma gerekeceği ve bunun mali yükünü de kaldıramayacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Yazının sonunda kendisini savaşçı ve prestijini yeniden kazanmak isteyen Türk halkına sempati duyan biri olarak sıfatlandırıp, Osmanlı Hükümetinin geçmişin kutsal mabetlerini kurtarmak uğruna halkının geleceğini tehlikeye atmaması gerektiğini düşündüğü belirtilerek mektup nihayetlendirilmektedir.³³⁵

Yazı Edirne için belki tutarsa diye İngiltere’nin son uyarısı gibidir. Şimdi altta görülecek olan başyazıda da Türklerin Edirne’den çıkması gerekliliği vurgulanacak ve

³³⁴ *The Times*, 22.07.1913, “Mr. Asquith Açıklamaları-Büyük Güçlerin Kazanımları”

³³⁵ *The Times*, 23.07.1913, Okur Mektubu, “Türk Politikası ve Edirne-Bir Anlaşma Önerisi”

ardından Ağustos ayında savaşı Hristiyan Balkan Devletleri'nin Bükreş'teki antlaşmayı imzalamasına kadar da bir daha Edirne ne editoryal yazılarda ne de başyazıda tartışma konusu olmayacaktır. Yazı önce İstanbul'dan resmi olarak gelen duyuruya göre dün sabah Enver Bey komutasındaki Türk askerinin Edirne'ye girdiği ve Edirne'ye bir de vali atandığını duydukları belirtilerek başlıyor ve ardından şöyle devam ediyor: *“Burada kayda değer husus [şu ki] Büyük Güçler'in serzenişlerine ve karşı çıkmalarına ve daha son açıklamaları dışlerinin arasında olmasına rağmen Türkler tekrar buraya sahip çıktılar. Pazartesi Başbakanın Birmingham'daki açıklamaları ve muhalefetteki Mr. Austen Chamberlain'in onayı ve rızasını ifade etmiş olması Türkiye'nin atmış olduğu bu sert adıma karşı bu ülkenin görüşlerini yeterince ortaya koymaktadır. Bugün yayınladığımız VEKİL'in mektubu Türkiye'nin en sıkı dostlarının dahi buna karşı çıktığını göstermektedir. Mr. Asquith kendi pozisyonundan kaynaklı ihtiyatlı konuşmasında yalın bir şekilde Türkiye'nin kendilerini kandırmasından hayal kırıklığı ve şoka uğradığını ima etti. Türkiye'ye kendi eliyle imzaladığı antlaşmanın Büyük Güçler'in himayesinde olduğunu hatırlattı. ... Mr. Asquith “daha mürekkebi kurumayan antlaşmanın” ihlal edilmesinin muhtemel sonuçları konusunda Türkiye'yi uyardı....Mr. Asquith bütün Büyük Güçlerin Türkiye'nin Avrupa'da muhafaza ettiği alanın Antlaşmayla belirlendiği şekilde ve Asyatik İmparatorluğun bütünlüğünün kabul edilmiş olma eğiliminde “olmuş olduğuna”³³⁶ inancını açıkladı. Büyük Güçler Osmanlı İmparatorluğu'nun önündeki zorlu görevinde ona yardım etmeye “hazır ve endişeliydiler.” Bu politikada bizim söyleyebileceğimiz yeni hiçbir şey yok. Sir Edward Grey daha önce bu noktalara ilişkin konuşmuştu. Yeni olan Başbakanın açıkça Türkiye'ye seslenerek onu uyarması ve Türkiye'nin Antlaşmayı pervasızca ihlal etmesi. Mr. Asquith yalın bir şekilde eğer Türkiye bu şekilde davranmaya devam ederse “hiçbir şekilde Türkiye'nin çıkarları dikkate alınmaksızın” ortaya çıkacak sorunlara hazır*

---

³³⁶ Metinde İngilizce “are” kullanmayıp “were” kullanarak bu eğilimin geçmişte kaldığı ima edilmekte!

olmak zorunda olduğunu duyurdu. .. Eğer Türkiye kuralları ihlal etmeye devam ederse, kendi tarihinde hiç kimsenin sonunu tahmin edemeyeceği yeni ve çok riskli bir bölümü açacaktır.” denilip devamında Enver Bey’in kolay askeri operasyonu sonrası İstanbul’da önceden ayarlanmış sevinç gösterilerinin kısa ömürlü olmak zorunda olduğu ve Türk devlet adamlarından talep edilen görevlerini daha da zorlaştırmamaları olduğu belirtilmektedir. Yazının sonunda Türkiye’nin Sofya’yla anlaşmada yeni kozlar elde ettiği de vurgulanmaktadır.³³⁷

Hem Başbakanın açıklaması, hem konunun aynı gün Vekil ve Başbakanın yazılarının başyazıda tartışılıyor olması; bu ve benzer okur mektuplarının İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve İstihbaratı ile koordineli olarak beraber hazırlatılıp yayınlatıldığı hissini doğurmaktadır. Bu başyazıdan sonra Edward Grey’in Türkiye’yi açıkça uyardığı ve ardından tatile çıktığı 13 Ağustos 1913 tarihine kadar Hükümet kanadından ve editoryal olarak Edirne’ye ilişkin kayda değer bir haber yayınlanmamış; fakat ikisi Türklere destek veren üç adet okur mektubu yayınlanmıştır. İlk mektup Edirne’nin bir Türk şehri ve Türklerde kalması gerektiğini Hindistan’daki Müslüman İngiliz tebaayı dikkate alarak savunan, İngiliz çıkarlarının da bu yönde olduğunu vurgulayan Hindistan’da daha önce görev yapmış ve Muhafazakar Parti’den eski Avam Kamerası milletvekilliği de yapmış olan Sir Roper Lethbridge (1840-1919)’in yazısıdır. “*Edirne’nin Geleceği*” adını taşıyan yazının başında Bulgar ve Sırp haçlı saldırıları Türklere karşı başladığı zaman Avrupa’nın topluca savaşın sonucu ne olursa olsun Makedonya’da reform yapılacağını politik ve topraksal statükonun değişmeyeceğini kesinlikle muhafaza edileceğini duyurduğu; fakat ne zaman Bulgarlar Trakya’da, Sırp Makedonya’da ve Yunanlılar Epir’de kendi vahşi tahminlerinin de ötesinde başarılar elde edince Büyük Güçler’in bu oldu bittiyi kabul ederek geri çark ettikleri belirtilmektedir. Büyük Güçler’in Türkiye’ye açıkça savunulamaz bir sınırı kabul edip

---

³³⁷ *The Times*, 23.07.1913, Başyazı “Ahenk ve Balkanlar”

tarihi Türk başkentini Bulgarlara bırakmasını emrettikleri vurgulanıp, kendisinin de 1877-78 Rus-Türk savaşında Lord Lytton tarafınca Hindistan basın temsilcisi olarak gönderilip bulunmuş olduğu Edirne'nin Bulgardan daha fazla Yunan ve hepsinden daha fazla bir Türk şehri olduğu belirtilmektedir. Mektubun devamında Edirne'nin Bulgarların elinde her zaman bir Alsace-Lorraine olacağı; Türklerin elinde ise Trakya'nın barışı ve İstanbul'un güvenliğinin anahtarı olacağı belirtilmektedir. Yazının sonunda ise Hindistan'da 60 milyondan fazla sadık Müslüman tebalarının üzgün kalplerle Türkiye'deki din kardeşlerinin talihsizliğini endişeyle izlemekte olduklarını; bunların İngiltere'nin en azından tarihi müttefik ve dostuna tamamen anlayışsız olmadığının işaretini görmeyi ummakta olduğu belirtilip Türklerin Edirne'de kalmasının Büyük Britanya'nın çıkarına olduğu belirtilerek yazı noktalananmaktadır³³⁸.

Hindistan ve Mısır'daki İngiliz Müslüman tebanın huzuru için Türklerin Edirne'de kalması gerektiğine dair bir mektup da W. Guinneess, M.P.; Aubrey Herbert, M.P. ve Lamington; Newton adlı üç imzacının yazdığı ve ikisinin milletvekili olduğu bir mektuptur. Aubrey Herbert (1880-1923) aynı zamanda savaş öncesi İstanbul elçiliğinde “fahri” olarak görev almış³³⁹, İngiliz diplomat, istihbaratçı ve seyyahdır. Mektupta evvela Balkan Yarımadası'ndaki ganimet paylaşımında Büyük Güçler'in kaba bir şekilde güçlünün yanında olan ilkeyi uyguladığı; savaş içerisinde sıkça söylenen milletler prensibinin Edirne ve Trakya örneğinde tamamen ortadan kalkmışa benzediği; Edirne ve Trakya'nın nüfusunun çoğunluğunun Türk ve Yunan olduğundan bahsedilip bu bölgenin Bulgarlara bırakılmasını isteyen Avrupa ve İngiliz politikası eleştirilip şöyle devam edilmektedir: “*Hal bu iken, yaşayanların istekleri hilafına niçin Trakya Bulgarlara geri verilmeli? Öte yandan, Avrupa eğer bu karara varmışsa bile, İngiltere hiçbir aktif tedbir içinde yer almamalı. Doğal olarak Hindistan ve Mısır'da çok kızgınlık var; çok makul olmasa da şu an yaptığı gibi eğer İngiltere, Türkiye dayak*

³³⁸ The Times, 28.07.1913, Okur Mektubu “Edirne'nin Geleceği”

³³⁹ Philip Perceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.107

yerken tarafsız kalıp Türkiye yendiği zaman tarafsızlığı bırakıp zorlayıcı tedbir alırsa buralardaki rahatsızlıklar çok büyüyecektir. Onaylanmamış antlaşmanın bozulup bozulmayacağı uluslararası hukukun hoş bir noktası. Eğer bu imkansızsa, Midye-Enez hattında Osmanlı topraklarını işgal etmeye devam ederek Bulgaristan onaylanmamış bir anlaşmayı bozdu ve Türkler de bu örneği devam ettirdi. Müslümanlar “niçin Balkan devletleri için hak olan aynı davranış şekli Türkler için yanlış oluyor” diye sormaktalar? Hindistan Müslümanları haricen İngiltere’nin savaş boyunca izlemesi gereken insancılığı göstermediğini düşünmekte. Katliamlar ve vahşetler gündeme gelmemektedir. [Fakat] Böyle olaylar örneğin Putuyamo³⁴⁰’da olduğu zaman Avrupa’da protesto dalgaları yükselirken Müslüman kurbanlara olduğunda ses çıkmamaktadır. Bundan dolayı, bizler eminiz ki Majestelerinin Hükümeti Türkiye’ye aynı temel adaletle davranılması için her çabayı gösterecektir. Bizler W. Guinness³⁴¹, M.P.; Aubrey Herbert³⁴², M.P.; Lamington; Newton³⁴³”.

Yazının yayınlanmış olduğu dönemde Osmanlı Hükümeti’nce Türkler lehine kulis yaptırmak üzere Berlin, Paris ve Londra’ya gönderilmiş olan Ahmed Cevad Emre daha İstanbul’dayken görüşmesi için salık verilen Aubrey Herbert ile Londra’da buluştuğunu, buluşmada gelecekte ünlü Ortadoğu’nun sınırlarının çizildiği Herbert’in yakın arkadaşı da olan Sykes-Picot Anlaşması’nın Mark Sykes’inin da bulunduğunu söylemektedir. Ahmed Cevad Emre Balkan Savaşı’nda Türklerin uğradığı katliamların görülmediğini Herbert’e aktardığını, Herbert’in de Hükümete katliamlara ilişkin soru

³⁴⁰Güney Amerika’da dönemin Peru topraklarında yerli halka uygulanan ve yaklaşık 100.000 kişinin öldüğü tahmin edilen katliam.

³⁴¹Bury St. Edmunds Bölgesi Muhafazakar Parti Milletvekili.

³⁴²Aubrey Herbert (1880-1923). Muhafazakar Parti’den milletvekilliği yapmış diplomat, seyyah ve istihbaratçı. Osmanlı ülkesindeki seyahatlerini ilk baskısı 1911 yılında yapılan “Ben Kendim, A Record of Eastern Travels“, Edited by Desmond Maccarthy, 2. Baskı, London, 1924 künyeli kitapta anlatmaktadır. Bu kitabın 292-307. sayfaları arasını da Balkan Savaşları’na ayırmıştır. Herbert’in bu kitabı daha sonra Türkçe’ye de çevrilmiştir. Aubrey Herbert, *Ben Kendim: Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, Çeviren Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999 Herbert ile ilgili ayrıntılı için bakınız: Mehmet Hasan Bulut, *İngiliz Derviş - Yeni Türkiye’nin Doğuşu ve Aubrey Herbert*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016.

³⁴³*The Times*, 13.08.1913, Okur Mektubu, “Edirne ve Trakya”

önergesi vereceğini söylediğini aktarmaktadır³⁴⁴. Bu meyanda İngiliz muhafazakar parti milletvekili, diplomat, “İngiltere’nin İstanbul’daki fahri ataşesi³⁴⁵”, istihbaratçı³⁴⁶, sık sık Osmanlı topraklarına seyahat gerçekleştiren ve İstanbul’da bulunan Herbert’ten de kısaca bahis açmak gerekmektedir. 1908-13 arası İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi olarak görev yapan pek aktif olmayan ve hatta kendisini İstanbul’a atayanlar tarafınca dahi danışmanlık yapamayacağı düşünülen Gerard Lowther³⁴⁷, 1888’de Van Konsolsosluğu’nda başladığı Türkiye görevinde 1907’den beri İstanbul’da baş dragoman (tercüman) olarak görev yapan Cemiyet ve üyelerinden nefret eden Gerald H. Fitzmaurice (1865-1939)’in etkisi altında İT karşıtı politika izlemiştir.³⁴⁸ Herbert, Babıali Baskını sonrası hemen İstanbul’a gönderilerek İT’nin ileri gelenleriyle bağlantı kurmuş ve Fitzmaurice’in en yakın arkadaşı konumundaki *The Times* Gazetesi’nin İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves ile de İT liderleri ile görüşmesinden dolayı tartıştıklarını günlüğünde yazmaktadır. Graves’in kendisine İT’yi ziyarete gitmemesi gerektiğini söylemesi üzerine Herbert, Graves ve Fitzmaurice’in İT’den kurtulmak istediklerini *Times*’ın İstanbul muhabirine söylediğini yazmaktadır.³⁴⁹ Anlaşılan İstanbul’daki diplomatik temsilciliğinin Hükümeti ele geçiren İT karşıtı tutumunun

³⁴⁴ Ahmed Cevad Emre, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960, ss.170-175

³⁴⁵ Philip Parceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.107

³⁴⁶ Birçok kaynakta Herbert’in istihbaratçı olduğuna dair atıf onun öldüğü zaman *The Times*’da yayınlanan *The Times*, 27.10.1923, “Death of Colonel Aubrey Herbert” adlı makaleye dayanarak yapılmaktadır. Bu tarihli gazete nüshası tarafımızca edinilip incelenmemiştir.

³⁴⁷ S Zara, S Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914*, Cambridge University Press, 1969, s. 176

³⁴⁸ İstanbul’daki diplomatik misyonun da bağlı olduğu Hindistan Genel Valisi Charles Hardinge (1858-1944) elçilik personelinin 1913’te Türklerin Edirne’den çıkartılması ile ilgili Dışişleri Bakanlığı’na yazı yazması üzerine “Tüm personelin değiştirilmesi gerekiyor. Artık Türk karşıtı kampta yer aldıkları biliniyor ve bunu gizleme gereği bile duymuyorlar” demektedir. Bakınız: G.R. Beridge, *İngiliz Gizli Belgelerinde “Yahudi Dönmesi İttihatçılar” Gerald H. Fitzmaurice, Türkiye’deki İngiliz Büyükelçiliği Baştercümanı Anıları*, Çeviren Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, s.187. Kitabın özgün adı Türkiye’deki İngiliz Elçiliği Baş Dragomanı Tilki Efendi’nin Anıları’dır. Türkçe baskısında daha fazla dikkat çekmesi için özgün adı değiştirilmiş görünmektedir.

³⁴⁹ The diaries of Aubrey Herbert, 24.02.1913’dan aktaran G.R. Beridge, *İngiliz Gizli Belgelerinde “Yahudi Dönmesi İttihatçılar” Gerald H. Fitzmaurice, Türkiye’deki İngiliz Büyükelçiliği Baştercümanı Anıları*, Çeviren Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, ss. 186-187. Graves’in de Aubrey Herbert’ten hoşlanmadığı İngilizler ve Türkler adlı kitabında Herbert’e ilişkin yazdığı satırlardan bellidir: “Yeovil bölgesinden Muhafazakar milletvekili seçilen bir Türksever ve Urquhart ekolünden bir Rus karşıtı olan çok meraklı Aubrey Herbert” Bakınız: Philip Parceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.107

farkında olan İngiltere, bunu dengelemek amacıyla hem milletvekili hem de istihbaratçı olan Aubrey Herbert'i İstanbul'a göndererek denge kurmaya çalışmıştır.

Tekrar gazeteden alıntılara dönersek, İkinci Balkan Savaşı'na katılan Türkiye haricindeki diğer devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu davet etmedikleri Bükreş'teki görüşmelerde kendi aralarında imzaladıkları 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile İkinci Balkan Savaşı'nı sonlandırmışlardır. Antlaşma akdedildikten sonra yaklaşık bir yıldır hem gazetenin hem de Avrupa diplomasisinin en başta gelen uğraşlardan olan olaya ilişkin *The Times*'da bir başyazı yayınlanmamıştır. Sadece antlaşmadan üç gün önce savaştan Hristiyan devletlerin hangi koşullarda barış yapacaklarının ele alındığı başyazıda "Beş Balkan devletince dün akdedilen barış tüm Avrupa'yı rahatlatacak." dedikten sonra Türkler Edirne'yi terk etmeleri konusunda tekraren tehdit edilmektedir: *"Geçenlerde Başbakanın söylediği gibi Türkler resmi olarak vazgeçtiği toprakları tekrar işgal ederek büyük ve açık bir risk alıyor. Bizim, Büyük Güçler'in Babiali'ye Trakya'yı terk etmesi için ağır baskı yapacağından kuşkumuz bulunmamaktadır. Eğer Türkler akıllı iseler, gecikmesizin ve aşırı pazarlık yapmaksızın buna razı olacaklardır. Türkler belki bunu yapmayı ötelerlerse kesinlikle kazanmayacakları "nazik bir ödül" kazanabilir" [ödülün ne olduğuna ilişkin yazıda hiç bilgi verilmemiştir. Belli ki bu ifadeyle Türk yetkililerine mesaj verilmektedir.]...Türklerin Edirne'den kovulması Avrupa için en hızlı çözülmesi gereken sorun. Fakat bu sadece başka ne vaatler olacağına ilişkin uzun ve yorucu bir seri. Yakın Doğu sorununu genel olarak tasfiye etmekten çok uzak bir konumdayız hala."*³⁵⁰

Yazının sonundaki ifadeden Yakın Doğu Sorunu'nun Türklerin sadece Avrupa'dan çıkarılması değil, başkaca bir tasfiye ve/veya paylaşımı içerdiği anlaşılmaktadır. Bu meyanda tekraren Trakya'da ilerleyip Edirne'nin geri alınması sıkıntı yaratmış görünmektedir. Türklerin Edirne'den çıkması gerektiğine dair İngiliz

---

³⁵⁰ *The Times*, 07.08.1913, Başyazı "Balkanlar'da Barış"

Hükümetince en son tarihli açıklama 13 Ağustos 1913 tarihli Edward Grey'in açıklamalarıdır. 12 Ağustos 1913'de Dışişleri Bakanı Edward Grey'in Avam Kamerası'nda yaptığı konuşmanın Yakın Doğu ve Büyük Güçlerin ortak hareketi konusundaki kısmı gazete tarafından alıntılanılarak okuyucularına aktarılmıştır. Bu konuşmada Edward Grey Edirne konusunda Büyük Güçlerin tam olarak aynı kanıda olmadıklarını belirterek Edirne'nin Türklerin elinde kalma ihtimali olduğunu da üstü kapalı ima etmektedir. Bununla birlikte Türkiye'yi Trakya'yı boşaltması için açıkça tehdit de etmektedir. Konuşmanın “Edirne” başlıklı kısmında Türklerin Edirne'yi yeniden işgali üzerine Büyük Güçlerin İstanbul'da Enez-Midye hattına saygı gösterilmesi için Türk Hükümetine ortak nota verdikleri; Edward Grey'in Türkiye'nin refahını isteyen İngiliz politikasının, Türkiye'nin Büyük Güçler'e rıza göstermesine ve Türkiye'nin iyi niyetine bağlı olduğunu ve eğer Büyük Güçler'in Edirne ve Trakya'ya ilişkin görüşlerine saygı gösterilmezse bu iyi niyetin korunmasının garanti olmayacağını söylemektedir. Edward Grey ilgili kısmın sonunda eğer İngiliz görüşlerinin Türkiye tarafınca göz ardı edilmesi durumunda bunun Türkiye için sonuçları çok yoğun biçimde er ya da geç felaket olacağını söylemektedir.

Parlamento sayfasındaki yazının devamında Balkan Savaşları boyunca Dışişleri Bakanı Edward Grey'in izlemiş olduğu politikanın aynı zamanda muhalefetteki Muhafazakar Parti tarafınca da benimsendiğinin bu partinin lideri Bonar Law (1858-1923) tarafınca da ifade edildiği “*Mr. Bonar Law'ın Tebriği*” alt başlığında belirtilmektedir. Law, Büyük Güçlerin barışı garanti etmemesine rağmen barışı hazırlayanın Edward Grey olduğunu; Sir Edward Grey'in bir parti adına değil İngiliz ulusu adına büyük işler yaptığını belirterek savaş sırasında izlenen politikanın İngilizlerin tamamının görüşlerini yansıttığını ifade etmektedir. Açıklamanın devamında Sir Edward Grey'in “*belki de şimdiye değin bir Dışişleri Bakanı'na verilmiş olan en büyük desteği almış olduğunu*” belirtip Türkiye'ye de şu mesajı verdiği belirtilmektedir:

“Türkiye için [yapılması gereken] en iyi şeyin, muhafaza etmekte olduğu geniş toprakları bir arada tutması ve bunları bir arada tutabilmesinin de en etkili yolunun *Büyük Güçler’in iyi niyetini sağlayabilmesi olduğu hususunda Sir Edward Grey ile aynı fikirde olduklarını belirtti.*”³⁵¹ Görüldüğü üzere İngiliz Parlamentosu’nda temsil edilen her iki partinin Balkan Savaşları ve Türklerce tekraren ele geçirilen Edirne’ye ilişkin tutumlarında farklılık bulunmamaktadır. Bu durum İngiliz kamuoyunun da ittifaken benzer tutumu paylaştığına da delalet etmektedir.

Aynı gün çıkan başyazıda da Edward Grey’in Türkler için ne demek istediği açıklanıp, Edirne’den Türklerin çıkmaması durumunda hem mali baskıların uygulanacağını hem de Rusya kast edilerek bir büyük gücün Türkleri oradan zorla çıkartabileceği konusunda Osmanlı Hükümeti “*askeri müdahale*” ile tehdit edilmektedir. Başyazıda Edward Grey *Büyük Güçler’in önünde iki önemli problem olduğunu birinin Bükreş Antlaşması diğerinin Türklerin Trakya’yı yeniden işgal etmesi olduğunu söylediği*; Edward Grey Türkiye’yi *Büyük Güçlerin isteklerine inatla meydan okumanın sonuçları olduğu konusunda açıkça uyardığı belirtilmektedir. Türklerin inatla laf dinlememesinin ise kesinlikle Türkiye için kalıcı mali sıkıntıya yol açıp belki de Sir Edward Grey’in söylediği gibi Türkiye için “bir gücün ya da daha fazla Büyük Gücün silahlı müdahalesiyle” sonlanabileceği belirtilmektedir.*³⁵²”

Edward Grey’in açıklamalarının gazetede yayınlandığı gün İstanbul muhabiri bu açıklamaların Türkler üzerinde etki yapmadığını merkeze geçmiştir: “*Sir Edward Grey’in açıklamalarının Babiali’nin üzerinde pek etkisi olmadı. Osmanlı’nın görüşü Edirne’nin kesinlikle muhafaza edilmesi yönünde gittikçe sertleşmeye başlıyor. Avrupa’nın herhangi bir tehdidinin bu görüşü değiştirmesi pek muhtemel değil... Bükreş Antlaşması’nın değişmesinin pek muhtemel olmaması da Yunanlıların Kavala’yı*

³⁵¹ *The Times*, 13.08.1913, “Yakın Doğu’da İngiliz Politikası-Sir Edward Grey’in Açıklamaları”

³⁵² *The Times*, 13.08.1913, Başyazı “Sir Edward Grey’in Açıklamaları”

ele geçirme oldu bittisinden sonra Edirne oldu-bittisi (fait accompli)nin Büyük Güçlerce eninde sonunda kabul edileceği görüşünü arttırmakta.”³⁵³

Görüldüğü üzere 13 Ağustos’ta gazetede çıkan ve başyazıda yayınlanan Edward Grey’in açıklamaları anında cevaplanmaktadır. Aynı günkü nüshada Paris, Berlin ve Viyana’dan Edward Grey’in açıklamalarının nasıl yorumlandığı da gazetede verilmekte ve zikredilen tüm başkentlerde de Edward Grey’in açıklamalarına katıldıklarına dair telgraflar yayınlanmıştır. Bu, hem o dönemin teknolojik olanaklarıyla siyasi gelişmelerin anlık izlenip yorumlanabildiğini hem de Büyük Güçlerin ittifaken Türklerin Trakya ve Avrupa’dan çıkması isteğini göstermektedir.

The Times’da hemen ertesi gün yayınlanan, 13 Ağustos 1913 imzalı okuyucu mektubunda da İngiliz Parlamentosu Avam Kamarası’nda kurulmuş olan Balkan Komitesi Başkanı Noel Buxton Türklerin Edirne’den çıkması gerektiğini Türklere karşı hakaretamiz bir dil de kullanarak, Edward Grey’in dünkü açıklamalarını överek, Edirne’nin Türklerde kalmasını söyleyen milletvekili Aubrey Herbert’in okuyucu mektubuna da cevap vererek şöyle belirtmektedir: “*Mr. Guinness, Mr. Aubrey Herbert ve diğerlerinin yeniden işgal edilen Edirne’nin ve Londra Antlaşması ile belirlenmiş olan Trakya’nın bir kısmının Türklere verilmesi talebi tarihi inkar etmektir. Türklerin Avrupa’daki sicilleri sadece bir ahlak bozukluğu, gerileme ve vahşet değil aynı zamanda Avrupa barışına tehdit ve Türkiye’nin [bunu] mahvetmesi demektir. Sultan’ın egemenliğinin devamı sadece geçmiş tecrübelerin yeniden yaşanmasını getirebilir. Türkiye’ye genişletilmiş bir sınırla risklerini ve finansal yükünü devam ettirip kalıcılaştırmasını öğütleyenler geçmişte onun reform yapmamasını tavsiye ederek harabe haline gelmesine sebep olanlardan daha iyi Türkiye’nin dostu değildir. Sorunu Müslümanlara karşı ön yargıya dönüştürme çabaları saçmalaktır. Akli başında kimse Müslümanları katliam yapmaya özel tutkuları olmakla suçlamaz. Öte yandan, ne zaman*

---

³⁵³*The Times*, 14.08.1913, İstanbul, KÖM, 13 Ağustos, “Babiali’nin İnadı”

Müslümanlar diğer dinlerden insanları yönetmeye çalışsa bildikleri sadece bunu yapmak. Yani ilk kazanmış oldukları zaferlerden beri vahşi hayvan gibi güç kullanmak ve iktidarlarını bunun üzerinde şimdiye dek beceriksizce bir zeminde sürdürmek ola gelmiştir. Uzun süredir yanlış şekilde kullanılan Hindistan Müslümanlarının hisleri dün Sir Edward Grey tarafınca yapılan konuşmayla artık manasız olmuştur. Saygılarımızla,

Bu açıklamaların sahibi, çokça adı geçen Balkan Komitesi³⁵⁴ Başkanı Noel Buxton'ın (1869-1948) okuyucuya biraz daha tanıtılması gerekmektedir. Sir Edward Grey'in "kullanışlı göt" (an intelligent ass) ve dönemin İngiltere Başbakanı Asquith'in "samimi bir kuş beyinli" (an amiable nincompoop)³⁵⁵ olarak tanımladığı, dönemin İngiliz Hükümetini oluşturan Liberal Parti milletvekili, *The Times*'ın İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves'ın mektuplaştığı arkadaşı³⁵⁶, 1914 yılında Teşkilat-ı Mahsusa tarafınca görevlendirilen Hasan Tahsin tarafından Bükreş'te kendisine silahlı saldırı gerçekleştirilen kişidir³⁵⁷. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 devrimi olduğunda kendisi gibi milletvekili ve Balkan Komitesi üyesi olacak kardeşi Charles Roden Buxton'la İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin davetlisi olarak İstanbul'a gelmiştir. Kızkardeşleri De Bunsen de Türkler lehine sayılabilecek Osmanlı ülkesindeki seyahatlerini 1910'da "Soul of a Turk" Türkün Ruhu adıyla kitaplaştırmıştır³⁵⁸ 1909 yılı Şubat ayında Balkan Komitesi'ne giren ve ardından bu komitenin başına geçen Noel Buxton Komite'nin en

³⁵⁴ İngiliz Parlamentosu'nda Makedonya'yı izlemek üzere 1903'te kurulmuş, Türk karşıtı Bulgar yanlısı ve kurulduğu dönemde İngiltere Dışişleri Bakanı olan Henry Petty-Fitzmaurice Lansdowne (1845-1927) tarafınca sempatik bulunan komite. Bakınız: Zara, S. Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914*, Cambridge University Press, 1969, s. 194

³⁵⁵ James Andrew Perkins, *British Liberalism and the Balkans*, University of London, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra, 2014 s. 151. Perkins Buxton için söylenen bu ifadeleri 8 Aralık 1912'de Başbakan Asquith'in İngiltere'nin Sofya'daki elçisi ve Sir Edward Grey'in özel kalem müdürü ve yakın dostu William Tyrell'a (1866-1947) yazdığı FO 800/43 numaralı yazışmadan aktarmaktadır.

³⁵⁶ Philip Perceval Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.104

³⁵⁷ Teşkilat-ı Mahsusa tarafınca Buxton kardeşleri vurmakla görevlendirilen Hasan Tahsin 2 Ekim 1914 tarihinde Bükreş'te Buxton kardeşlere silahlı saldırı düzenlemiş, Noel Buxton yaralanmazken kardeşi yine Balkan Komitesi üyesi Roden Buxton yaralanmıştır. Hasan Tahsin 1914'ten 1916'ya kadar Türk-Alman ordularının 1. Dünya Savaşı'nda Bükreş'e girip kendisini hapishaneden çıkarmasına kadar Bükreş Cezaevi'nde hapis yatmıştır. Bakınız: Zeynel Kozanoğlu, *Anıt Adam Osman Nevres "Hasan Tahsin"*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, 1972, ss.22-26.

³⁵⁸ Harold Bowen, *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri*, Türk Tarih Kurumu, Tercüme Orhan Burian, TTK Basımevi, Ankara, 2011, s.46 De Bunsen'in Türkiye seyahati için bakınız: Victoria De Bunsen, *The Soul of a Turk*, Jane Lane The Bodley Head, London, 1910

dindar ve dengesiz üyelerinden olarak Balkan Savaşları³⁵⁹ ve özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi eski tutumunu değiştirerek Türk karşıtlarından biri olmuştur. Balkanlar özelinde İngiliz Liberalizmini inceleyen, yukarıda Edward Grey ve Asquith'in kendisine taktığı mahallelerini da doktora tezinden aktardığımız Perkins, Buxton'ın İngiliz liberalizminin en radikal kesimini temsil ettiğini, 1918 genel seçimlerinde milletvekili seçilemeyince bu sefer İşçi Partisi'ne geçtiğini; Birinci Dünya savaşı öncesi Balkanlarla ilgili söylemlerinin aynısını 1930'lardan itibaren üyesi olduğu Kölelik Karşısı Komitesi adıyla özellikle Etiyopya için söylediğini belirterek 1932 yılında Buxton'ın Times'a yazdığı bir yazıdan alıntı yaparak, yaklaşık 20 yıl önce aynı şeyleri Balkanlar için söylediğini gösterip³⁶⁰ zıtlıklar arasında gidip-gelen bir aktivist olduğunu ima etmektedir.

Tekrar *The Times* Gazetesi'ne dönersek, tarama boyunca Balkan Savaşları'na ilişkin en son başyazı hem iktidardaki İttihat ve Terakki'nin hem de Türkiye'nin açıkça tehdit edildiği ve artık Türklerin Edirne'den zor kullanmanın dışında hiçbir şekilde çıkarılamayacağını açıkça belli olduğu 21 Ağustos 1913'te yayınlanan "*Türkiye ve Bulgaristan*" başlıklı yazıdır: "*Türk askerleri ve devlet adamlarının eğer aklı varsa ve ahlaki yürekliliğe sahiplerse iyi bir şans yakaladılar. Büyük Güçlerin onların talepleriyle oluşturduğu Londra Antlaşması'nın çerçevesinin ana gövdesini kabul etmiş olsalar[dı], bunlar şüphesiz ki nadiren elde edebildikleri Avrupa'nın desteği ve iyi niyetini temin edeceklerdi. Türkler her notalarında Büyük Güçlere karşı en yüksek hürmeti ve Avrupa'nın daimi huzurunu geliştirmeyi arzuladıklarını ilan etmekte.*

---

³⁵⁹ Buxton Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgarların yanında cepheye de gitmiş ve 1913 Ocak ayına kadar yaklaşık 40 gün Bulgar tarafından cepheyi de gizlemiş ve buna ilişkin çok taraflı, Türklerin "zulm ettiği" birçok kadın, çocuk kilise ve sair resimleri de içeren bir de kitap yayınlamıştır: *With the Bulgarian Staff*, Mac Millan Company, New York, 1913. 165 sayfalık kitap İkinci Balkan Savaşı öncesinde yayınlandığı için kitapta çokça geçen Hristiyan dayanışması ve sair yorumların çoğu boşa çıkmıştır.

³⁶⁰ James Andrew Perkins, *British Liberalism and the Balkans*, University of London, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra, 2014 s. 216, 231-239, 109. Yıllar sonra Buxton'la aynı sofrada yemek yiyen Ahmet Emin Yalman da Buxton'ın artık ne Türklere düşman ne de Bulgarlara dost olduğunu söylemektedir. Buxton'ın kendisine "*Sofrada lakırdıyı Bulgaristan üzerine getirdim durdum. Eski Bulgar dostunun Bulgarları müdafaaya bir türlü dili varmıyordu. Fakat aleyhlerinde de bir söz söyleyemiyordu*" demektedir. Bakınız: Zeynel Kozanoğlu, *Anıt Adam Osman Nevres "Hasan Tahsin"*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, 1972, ss.58-60.

Cavid Bey geçenlerde yapmacıklı nezaketiyle bu mealde sözlerini tekrar etti. ... Türkler şu anda para sıkıntısı içinde ve bu acil ihtiyaçları zamanla azalmayacak. Hatta [Hükümet] Türk ordusunu teyakkuz halinde hiçbir şekilde tutamamakta ve memur maaş ödemeleri ağırca arkadan gelmektedir. .. Kendi Asya İmparatorluğu'nu mamur etme gibi zor bir görevi önünde dururken gereksiz yere kaynaklarını Avrupa'da bir bölge elinde tutabilmek için harcaması her daim tehlike yaratmaktadır... Enver Bey ve askerleri "imparatorluğun" "ikinci şehrini" tekrar işgal ettiler ve belki de Berlin'deki diplomatlar güç kullanmaksızın yerinden çıkarılamaz görüşü tahmininde çok da hatalı değiller. Hatta belirtiler bunun doğru olabileceğini göstermekte. Bize söylendiğine göre Türkler mevcut durumda hiçbir Büyük Gücün güç kullanacak kadar Edirne sorunuyla ilgilenmediklerini düşünmekteler. Hatta Türkiye'nin çok arzu ettiği şehre ilişkin yeni bir "formül" söylentileri dolaşmakta ve Paris'te Bulgaristan ile Türklerin kendi aralarında çözüme ulaşacakları inancı mevcut. Bunlar her ne kadar doğru olsa da, Büyük Güçlerin ENVER BEY [büyük yazılmış] ve ordusunu silahlı müdahale ile çıkartması düşüncesi açıkça zorlaşmakta."

Ardından Almanya'nın Türkiye'ye karşı eylemde yer almayacağını açıklaması, Rusya'nın finansal boykot yapacağını ve Türklerin Meriç'in soluna geçmeyeceğini tatmin edici bulması, İtalya'nın İstanbul'dan gelen habere göre ortak harekete katılmayacağını açıklamasından bahsedilmektedir. Yani zımni olarak Edirne'nin Türklerde kalacağı kabul edilmektedir. Yazının sonunda Paris'te süren müzakerelerde Türklerle anlaşma durumu olan Bulgarlara da sempati mesajı verilmektedir. Talihin Bulgaristan'a yaşattığı kötü durumda Bulgaristan'a sempatisinin olduğu; bağımsızlığını ilk kazandığı zamandan bu yana inatla bir ulusun sonuna kadar çaba göstermesi İngiliz halkının dostluğunu, entelektüel sempatisini ve saygısını Bulgaristan'a kazandırdığı ifade edilmektedir. Bu hislerin Balkan Savaşı sırasında devlet adamlarının kabiliyeti, halkının yeteneği ve Türkiye ile savaşında askerinin

kahramanlığı ve azmiyle daha da artmış olduğu; fakat Bulgaristan'ın eski Hristiyan müttefikleriyle savaş öncesi ve boyunca tutumunun bu hisleri azalttığı söylenip; bununla birlikte İngiltere'nin ağır şekilde cezalandırılmış olan Bulgaristan'ın talihsizliğinin farkında olduğu belirtilerek yazı sonlanmaktadır.³⁶¹

Görüldüğü üzere Türk ordusunun tekrar Edirne'ye girmesinden bir ay sonra ve Bulgarlarla anlaşma yapılmasının eşiğinde dahi Türkler Edirne'den çıkmaları konusunda tehdit edilmektedirler. Nüfusunun büyük kısmı Türk ve Müslüman olan Edirne'nin Türklerce geri alınması Avrupa'daki bir yaygın inanışın kırılmasını yol açabileceği için Türklere Edirne'yi boşaltmaları için baskı yapılmaktadır: “*Salibin girdiği yere hilal giremez*”. Edirne'ye giren birliğin başındaki Enver Bey de On Sekizinci yüzyıl sonundan beri Avrupalıların bu söylemini (*motto*) bildiği için Edirne'ye girdiği gün kısa ve kesin beyanatında “*Buradayız ve burada kalacağız*”³⁶² demiştir. Bu bakımdan Edirne bu söylemin yanlışlandığı ilk örnek olacaktır³⁶³.

Başyazıda dikkat edilirse Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri'nden uzaklaşmaması için İngiltere'nin kendilerine sempatilerini açıklaması; ayrıca Türklerle Bulgarların bir başka Büyük Gücün aracılığıyla müzakere yürüttüklerinin ima edilmesi dikkat çekicidir. Aşağıda verilecek olan ve aynı gün yayınlanan İstanbul'dan gelmiş telgrafta da bu gücün Almanya olduğu ima edilmektedir. İstanbul mahreçli telgrafta da “*Görünüşe göre Edirne konusunda Osmanlı Hükümeti'nin tavrı değişmez görünmekte*” denilerek bunun arkasında Enver Bey, İT'nin militanları ve Almanya olduğu yazıda şöyle iddia edilmektedir: “*Militan Osmanlı etkisiyle hipnotize edilen [kesime], uluslararası ajanslara ve Enver Bey'in başında olduğu ordunun şahin kanadına karşı makul düşüncelilerin [çabaları] beyhude görünmekte. Pratik olarak Enver Bey Edirne ile eşanlamalı. Nazım Paşa'nın öldürülmesiyle sonuçlanan inişli çıkışlı bir sicilden sonra,*

³⁶¹ *The Times*, 21.08.1913, Başyazı “Türkiye ve Bulgaristan”

³⁶² Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, İkinci Cilt (1908-1914), 4. Baskı, İstanbul, 1986, s.402

³⁶³ Günümüze kadar gerçekleşmiş sadece iki örnek daha vardır: Hatay ve Kıbrıs.

Enver Bey Napolyon başarısıyla şöhretini yeniden arttırmak için yanıp tutuşmakta. Enver Bey’le etkili bakanlar arasında sürtüşmeler olduğuna dair söylentiler son birkaç gün boyunca çok arttı. Artık yaklaşık dört ay arkadan gelen subay maaşları da dahil olmak üzere acil sivil ihtiyaçları karşılamak için Tütün Rejisi’nden gelen 500.000 pounda [Enver Bey’in] ordu adına el koyduğu söylenmekte.”

“Enver Bey askerlerin başında Sofya’ya girmeyi hayal ediyor. Şimdilik İT’nin ve Hükümetin daha sağduyulu üyeleri Enver’in emellerine gem vuruyorlar; fakat Tanin’de Edirne ve Trakya’nın Türk egemenliğinin Bulgarlarca tanınmasının, çözümün temelinde acil bir gereklilik olduğunu söyleyen İsmail Hakkı Babanzade bunu sadece kendi adına söylememekte. Babanzade yazısında ilaveten ...Bulgarların çıkarlarının son yenilgilerinin öcünü almak üzere Manastır ve Kavala istikametinde olduğunu [da] söylüyor.... Şüphesiz ki benzer nutuklarda olduğu gibi bunların içinde büyük ölçüde blöf mevcut fakat Babiali’nin son tavrı sağduyunun sonunda galip çıkacağı konusunda şüphe yaratmakta....İT’yi idare eden güçlerin temsilcileri Türk işgalinin eninde sonunda Gümülcine, Kırcaali ve ötesine uzanacağı inancını saklamıyorlar. Şu da mümkün ki Küçük Asya sorununun zamanından önce gündeme getirilmiş olmasından çıkarı olmadığını anlayan bir Büyük Güç İT’nin militan eğilimlerini kontrol altında tutuyor olabilir [Almanya kasıt]. Fakat İngiltere, Fransa ve Rusya gibi Küçük Asya sorununu süre tayin etmeksizin (sine die) erteleme isteğindeki büyük güçler, Napolyon tarzı Bulgaristan üzerine dalmaksızın fakat Avrupa’nın kabul edebileceği bir temelde Türkiye’nin daimi çıkarlarına da uyacak şekilde Edirne sorununu çözmede İT’nin içindeki ihtiyathılar veya etrafındaki ılımlı öğelerin ellerini güçlendirmek için hızlıca bunlar üzerindeki etkilerini yoğunlaştırabilirlerdi³⁶⁴”

Edirne konusuna ilişkin son haberlerden biri *The Times*’ın Paris muhabirinin gönderdiği, *Temps Gazetesi*’ne Cavid Bey’in verdiği mülakatın İngilizce tercümesidir.

---

³⁶⁴ *The Times*, 21.08.1913, İstanbul, KÖM, 19 Ağustos, “Türkiye’de Endişe-İT ve Edirne-Tarafsız Bölge Önerisi”

Türklerin Edirne'den çıkmasının mümkün olmadığını belirten Cavid Bey mülakatında Türkiye'nin çiğnemekle suçlandığı Londra Antlaşması'nın henüz çok az Avrupa hükümetince kabul edilmiş ya da onaylanmış olduğunu, bu Antlaşmadan zaten memnun olmayan Bulgaristan'ın Antlaşma çiğneniyor diye şikayet etmeye hakkı olmadığı, barış akdedildikten sonra Trakya'da terk etmesi gereken yerleri işgale devam ettiğini; şüphesiz ki askerlerini Makedonya'ya İttifak ordularına karşı saldırtmaya göndermemiş olsa bu işgalin halen sürüyor olacağını söylemektedir. Ayrıca Bulgaristan'ın yirmi yıldır Berlin Antlaşması'nı çiğneyerek merkezi hükümete katkı yapmayı reddettiğini, Osmanlı Borçlar İdaresi'ne katılmayı reddettiğini kalelerin tahkimatını yapmaması gerekirken yaptığını, savaş borçlarını ödemediğini ve sonunda bağımsızlık ilan ettiğini; yakın zaman önce Rus Çarı'nı küçümseyerek, Balkan İttifakı'na saldıranın kendi olduğunu ve artık yeni bir durumun ortaya çıktığını belirttiği İngiliz okuyucuya aktarılmaktadır. Cavid Bey'in mülakatından *The Times*'a yansıyan ifadeler şöyle devam etmektedir: *“Türkiye'nin talebi, artık boğazların sınır güvenliğini sağlayacak, aynı şekilde tarihi ve dini bağları çok olan, vazgeçilmesinin bütün Müslümanların kalbinde kapanmayacak bir yara açacak olan Edirne'yi muhafaza etmektir. Cavid Bey Türkiye'nin kendisine tarih ve milliyetler prensibi uyarınca doğan haklarını ve dünyadaki bütün Müslümanların haklarını resmi bir şekilde savunma söyleminde bulunduğunu söyledi*³⁶⁵”

Görüldüğü üzere Cavid Bey Edirne'nin terkedilmesinin sadece Osmanlı ülkesi Müslümanları değil *“Bütün Müslümanların”* kalbinde yara açacağını söylemektedir. Bu söylemle dönemin İngiltere'sinin en büyük sömürgesi olan Hindistan'ın Müslümanlarını kast ettiği açıktır. Şu ana kadar Türkler lehine parlamento konuşmaları ve okur mektuplarında da görüldüğü üzere Türkler lehine konuşan İngilizlerin neredeyse tamamının Hindistan ile geçmişte veya halen organik bağı olan kişiler

---

³⁶⁵*The Times*, 21.08.1913, Paris, KM 20 Ağustos, “Bulgar Görüşüne Karşı Türk Görüşü-Cavid Bey'in Açıklamaları”

olduğunu görmekteyiz. İT Hükümeti de bunun farkındadır ve hemen Balkan Savaşları sonrası, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde özellikle İngiliz Müslüman sömürgelerinde harekete geçecek elemanları da yollayacağı Teşkilat-ı Mahsusa'yı kuracaktır.

The Times'da taranan süre içerisinde Edirne'ye ilişkin son çıkan telgraf Edirne'den artık Türklerin çıkmasının mümkün olmayacağını İstanbul muhabirince de merkeze bildirilmesi şeklindedir. Aynı gün editoryal bir yazıda da kendi inisiyatifleriyle Edirne'nin Türklerde kalması için propaganda çalışması yapmaya İngiltere'ye gelmiş olan Türk, Yunan, Ermeni ve Yahudi heyetiyle *The Times* ofisinde yapılan görüşme yayınlanmıştır³⁶⁶. Daha önce tesadüf edilmemiş şekilde bu yayın artık Edirne'nin Türklerde kalacağını editoryaca da kabul edildiğine delalettir. Ayrıca İngiliz Hükümeti kamuoyu önünde açıkça Türklerin Edirne'den çıkmasını istese de İngiltere Dışişleri Bakanlığı daimi Müsteşarı A. Nicolson İngiltere'nin St. Petersburg Konsolosu H.J. O'Beirne (1866-1916)'e Türklerin Edirne'yi tekrar aldığı gün yazdığı mektupta Babıali'nin Edirne'yi geri almasından “çok memnun” olduğunu³⁶⁷ söylemektedir.

İngiltere'nin ve İngiliz çıkarları ekseninde *The Times*'ın nüfusunun büyük bölümü Türk ve Müslüman olan Edirne için Türkiye'yi gazetede alenen tehdit ve bazen de tahkir etmesinde farklı saikler bulunmaktadır. İlki Edirne, belki yüz elli yıl sonra ilk defa Türklerin terk etmiş ve bu terki antlaşmayla da resmileştirmiş olduğu topraklara geri döndüğü ilk toprak kazanımıdır. Öyle ki, Türk zaferiyle sonuçlanan 1897 Türk-Yunan Savaşı sonundaki anlaşmada dahi Teselya'daki Osmanlı topraklarından bir kısmı mağlup tarafa terk edilmiş; halkın kafasına yüzyıllardır “*Salibin girdiği yere bir daha*

³⁶⁶ “Türk, Yunan, Ermeni ve Yahudi temsilcilerden oluşan Edirne'nin Türk yönetimi altında kalmasını sağlamak üzere İngiliz kamuoyunu etkilemeye çalışan, birkaç gün önce İngiltere'ye gelmiş olan Edirne Heyeti dün *The Times* ofisini ziyaret etti. Yeni Edirne'nin editörü Dr. M. Şerif, *La Bos de la Verdad*'ın yardımcı editörü M. Barishac, Ahmed Efendi Zade ve M. Costaki Alexiades'den oluşan heyet amaçlarını ve bu işi yürütmek için gerekli fonu 31 Temmuz'da Edirne halk toplantısından edindiklerini açıkladılar. Dr. Şerif Bulgar yönetiminin yakın zaman önce meydana gelmiş olan katliamların devamı anlamına geldiğine dair Bulgar yönetimine karşı halkta kuvvetli bir karışıklık olduğunu ekledi. Dışişleri Bakanlığı Delegelerin Türk elçisinin müracaat etmesi durumunda Müsteşar Yardımcısı ile görüşme yapabilecekleri konusunda bilgi verdi” Bakınız: *The Times*, 21.08.1913, Editoryal Yazı” Edirne Heyeti”

³⁶⁷ Joseph Heller, *British Policy Towards the Ottoman Empire 1908-1914*, London, 1983, s.82

hılal giremez” algısı yerleşmiştir. Edirne’nin istirdatının bu algıyı yıkan ilk olay olması Büyük Güçlerin Türkleri Edirne’den çıkmasını zorlayan bir etken olmuştur. Fransız ve özellikle İngilizlerin Edirne’nin Bulgarlar’da kalmasını istemelerinin diğer bir sebebi de boğazlardaki Rus payını küçültmek içindir³⁶⁸. Birinci Dünya Savaşı içerisinde yaklaşık iki sene sonra yapılacak İngiliz-Fransız-Rus antlaşmasıyla İstanbul’u Çarlık Rusyası’na vermeyi kabul eden İtilaf Devletleri Boğazların hinterlandının küçük olmasıyla Rusya’yı da kontrol altına almak istemektedirler.

Babıali Baskını’ndan İkinci Balkan Savaşı’nın sonuna kadar *The Times* Gazetesi’nde anlatılan ve tarafımızca aktarılan kısım burada nihayete ermektedir. Şu ana kadar *The Times*’dan aktarılanlar konu bütünlüğü ve kronolojiye de sadık kalarak başından sonuna kadar Balkan Savaşları olmuştur. Bununla birlikte gazetede Osmanlı İmparatorluğu bağlamında sadece Balkan Savaşları’na ilişkin yazılar çıkmamıştır. Savaşa ilişkin çıkan yazılar kadar yoğun olmasa da özellikle İttihat ve Terakki’nin ve bunun önde gelen şahsiyetlerinin hem İstanbul hem de Avrupa’nın değişik başkentlerindeki muhabirleri aracılığıyla takip edildiği gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Balkan Savaşı’nın sonucunun Kasım 1912’de neredeyse kesinleşmesi sonrası Ermeniler başta olmak üzere Asya Türkiyesi’ne ilişkin yazıların çıkmaya başladığını söylemek mümkündür. Öte yandan II. Abdülhamit’ten Bulgar Komitacı Sandanski’ye, Hasan Tahsin’den Doktor Nazım’a kadar birçok kişi hakkında yazılar; Adakale’den Arap Yarımadası’ndaki aşiretlere kadar birçok bölgeye; İzmir-Aydın Demiryolu imtiyazından Bağdat Demiryolu’na kadar birçok ekonomik ve siyasi haberler çıkmıştır. Bu çalışmanın dördüncü ve “*The Times* Gazetesi’nde Osmanlı İmparatorluğu” adlı son bölümünde çeşitli alt başlıklarda gazeteden alıntılar, bu sefer yerel kaynaklarla daha fazla bakışımli olarak sunulacaktır.

---

³⁶⁸ Bayur C2K2, s.193

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

THE TIMES'DA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Bu çalışmanın ana konusu *The Times*'ın Balkan Savaşları'na bakışıdır. Buna ilişkin gazete kaynaklı alıntılar özellikle ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılı şekilde aktarılmıştır. Bununla birlikte, gazete taraması sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin çok fazla sayıda değerlendirme de dikkat çekmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere bir yıl içinde çıkan yaklaşık 300 başyazının 130 tanesi Türkiye ile ilgilidir. Bunun dönemin koşulları ile bağlantılı olduğu muhakkaktır. Ünlü İngiliz Avrupa tarihçisi Norman Stone (1941-) gazete taramasının yapıldığı tarihten bir yıl sonra patlayacak Birinci Dünya Savaşı için “*asıl hedef Türkiye'nin ortadan kaldırılmasıydı*”³⁶⁹ saptamasında bulunmaktadır. Dönemin en büyük emperyalist gücünün en önemli gazetesinin Türkiye ve çevresindeki gelişmelere bu kadar yer ayırması Stone'un saptamasını doğrular niteliktedir.

Savaş dışında Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin *The Times*'da yer alan yazı, yorum ve haberlerin genel bir çerçeveye içine yerleştirilerek okuyucuya verilebilmesinin, çalışmanın önceki bölümlerinin de daha iyi anlaşılmasına sebep olacağı kuşkusuzdur. Bunu yapmadan önce dönemin Avrupa basını ve bunların savaşa ilişkin genel tutumu, çerçevesi *The Times*'da yayınlanan gönderilerle çizilecek olan sınırlar içerisinde kısaca aktarılacaktır. Bütünsel bakışı görebilmek açısından gerekli olduğu düşünülen *The Times*'dan yapılacak bu alıntılar doğal olarak farklı kaynaklarla da zenginleştirilecektir. Ardından *The Times*'ın da Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin ana kaynağı sayılabilecek İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves okuyucuya tüm bağlantılarıyla tanıtılacaktır. Basın ve ana haber kaynağının kısaca tanıtımından sonra bu bölümde alt başlıklara geçilecektir: İttihat ve Terakki; Küçük Asya ve Selanik. Bu alt başlıkların seçilmesi,

---

³⁶⁹Norman Stone, *İmparatorluk Oyunları-Avrupa ve Ortadoğu'yu Şekillendiren Yıllar*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s.17

çalışmanın bütününde verilemeyen fakat gazetede sıklıkla bahsi geçen bir takım kişiler, olaylar ve konuların bu başlıklar altında okuyucuya aktarılmasının daha uygun olmasından kaynaklanmaktadır.

Evvela belirtmek lazım ki Balkan Savaşları o zamana kadar en çok gazetecinin savaş alanına giderek izlediği savaş olmuştur. 1912 Aralık ayı başına kadar 1.222 gazeteci Balkanlar'a gelmiştir³⁷⁰. Dönemin Avrupa basını da savaşın biraz da Hristiyan-Müslüman savaşına dönmüş olmasından dolayı hem savaşa çok ilgi göstermiş hem de tamamen Balkan İttifakı üyelerine yakın durup onların antipati kazanmasını sağlayabilecek haberlere savaş başından itibaren yer vermemiş oldukları söylenebilir. Savaş başladıktan yaklaşık iki hafta sonra özellikle katliam tehlikesine şehirlerde oturanlara göre daha fazla açık olan ve katliama uğrayan kırsal³⁷¹ kesimlerde oturan Makedonya ve Trakya Müslümanlarının Selanik ve İstanbul'a göçü başlamıştır. Müslümanları göçe zorlayan baskı, katliam gibi etkenler, göç sırasında yaşanan olaylara ilişkin hem savaş alanında hem tüm savaşan devletlerin başkentlerinde muhabirleri bulunan *The Times* Gazetesi'nde ilk kez neredeyse savaş başladıktan iki ay sonra³⁷² yer bulabilmiştir. Gazetede her gün birden fazla sayıda gönderisi yayınlanan İstanbul muhabirinin İstanbul'a akan binleri ve bunların beraberinde getirdikleri katliam öykülerinden haberdar olmaması mümkün değildir. Bu olaylara ilişkin haberlerin ya *The Times* editoryası yayınlamak istememiş ya da muhabir tarafından olaylara ilişkin haber gönderilmemiş olması mümkündür. Kanımızca ilk seçenek daha doğrudur³⁷³.

---

³⁷⁰Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, Hazırlayan Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001, s.34. Kerimi Orenburg'da yayın yapan Vakit Gazetesi adına Ekim 1912'de İstanbul'a gelmiş ve belli tarihlerde gazeteye hem savaş hem de günlük hayata ilişkin yazılar göndermiştir. Yukarıdaki rakamsal bilgiyi de 17(30) Kasım 1912 tarihli, Jülyen takvimi, gönderisinde bildirmektedir.

³⁷¹ Selanik'teki İngiliz Konsolosu Lamb'ın 9 Mart 1913'te İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazı şöyledir: “*Genel bir söyleyişle tüm Makedonya yüzeyinde her nerede bir Müslüman nüfus kalmışsa orada az çok şiddetli bir yoksulluk vardır; ama ülkenin çoğu bölümünde, büyük kentler dışında herhangi bir Müslüman nüfusun kalmış olabileceğinden kuşkuluyum*”. Bakınız: Lamb'dan Edward Grey'e - FO 371-1762 'den aktaran Justin Mc Carthy , *Ölüm Ve Sürgün*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1998,s.148

³⁷² *The Times*, 02.12.1912, Selanik, KM, 30 Kasım, “Çetecilerin Katliamları”

³⁷³ Savaş sırasında İstanbul'da bulunan ve *The Times*'in İstanbul muhabiriyle de görüşen William M. Pickthall “*Harpte Türklerle Birlikte*” adlı hatıratında Müslümanlara ilişkin toplu katliamları reddeden ve

The Times'da savaşta gelişen gerçek olaylara yer verilmediği, yardım ve ilginin sadece bir tarafa yönelik olduğuna dair ilk eleştiri, gazetenin savaş bölgelerindeki muhabirleri ve editoryası değil İngiliz Kızılhaç Yönetim Kurulu Başkanı E. A. Ridsdole ve Tıbbi Yardım Komitesi Başkanı Frederick Treves imzalı Times editoryasına gönderilen ve 30 Ekim 1912 tarihli nüshada yayınlanan bir okur mektubu olmuştur. Mektupta İngiliz yardımlarının sadece Hristiyanlara yapılmasından doğan sakıncalardan bahsedilip, basının savaş alanındaki gerçekleri sansürden geçirip sunmasından dolayı duyulan rahatsızlık şöyle belirtilmektedir: “Neredeyse tüm Türk yaralıları savaş alanında kalmakta ve bunların tedavisi Bulgar sağlık görevlilerinin üstüne ağır bir yük bindirmektedir. Bu durum, bundan sonra Kızılhaç aracılığıyla gönderilecek yardımların iki tarafa da yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. ...Acınacak durumdaki ölmekte olan binlerce kurbanın tüyler ürpertici ayrıntılarına ilgi gösterilmeksizin olayları sansürden geçirip süzerek kamuoyunun sempatisine sunulması üzüntü verici”³⁷⁴

Bununla birlikte savaş ilerleyip bir kısım gerçekler artık üstü örtülemez duruma gelince, savaş alanından dönenlerin anlatıları-yazdıkları yayımlandıkça durum biraz daha dengeli bir hal almakla birlikte konuya ilişkin toplam çıkan haber sayısı iki elin parmaklarından daha az sayıdadır. Bulgarların savaşı basını satın alma yoluyla kendi propagandasına dönüştürdüğü ithamı savaş başladıktan yaklaşık bir ay sonra cepheden dönen ve gazetede “yakın zaman önce Bulgar ordusu ile beraber olan muhabirimizden”

---

belli yörelerde ölen Müslüman sayısına ilişkin rakamlarının doğru olmadığını *The Times* da yayınlayan habere sert şekilde cevap vermek istediğini “*The Times* ve başka gazeteler bu isteğimi onlara göre kendi yorumlarına ters düştüğü için yayınlamazlardı” demektedir. William M. Pickthall, *Harpte Türklerle Beraber*, Çeviren: Kemalettin Yiğiter, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.56. Pickthall’ın işaret ettiği haber *The Times*’ın İstanbul muhabirince *The Times*’a gönderdiği Kavala, Serez, Drama ve Pravušta’da öldürülen Müslümanlara ilişkin ilki 28 Ocak 1913 tarihli ve 25 Mart 1913 tarihli *The Times*’da yayınlanan telgraflarıdır. Muhabir ilk gönderdiği telgrafda katliama uğrayan Müslüman sayısını iki kat söylemiş olduğunu söyleyerek rakamları belli yerlerde ¼’üne bazı yerlerde ½’ye düşürür, Serez’de esas katliamı yapanın Türk muvazzaf askerleri olduğunu, öldürülen Müslümanların ise İT’nin eski ortağı Sandanski çetesince öldürüldüğünü 25 Mart 1913’te *The Times*’da yayınlatır. Pickthall bu duruma itiraz eder. O dönem *The Times*’da rakam verilerek yayınlanan katliama Pravušta’da tanıklık eden İhsan Pınar’ın anlatımı da Pickthall’i doğrulamaktadır. Bakınız: İhsan Pınar, Tuğrul Pınar, *Baba Oğul Anıları, Bir Cumhuriyet Ailesinin Yüz Yıllık Öyküsü, Pravušta 1894-Ankara 1967*, Neta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir, 2012, ss.21-26 Bakınız: *The Times*, 25.03.1913, İstanbul, KM, 18 Mart, “Savaşın Savaşmayan Kurbanları-Gerçeklere Bir Bakış”

³⁷⁴ *The Times*, 30.10.1912, Okur Mektubu, “Kızılhaç Balkan Fonu”

açıklaması ile “Sansür Çalışması-Savaşın Yanıltıcı Tarafı” başlıklı bir yazı The Times’da yayınlanır: “Balkan ulusları bu kayda değer savaşta şaşılacak derecede birçok şeyi başarıyla yaparken, şaşırtıcı bir şekilde sansür işini berbat ettiler.....Savaş alanı ve hastanelerindeki trajediden döndükten kısa bir süre sonra önceki gün Londra’daki bir müzik holde bıkkın bir kitlenin önünde caz müziği eşliğinde fakir şeytan savaş esirlerinden oluşan bir takımın güldürecek kadar acayip adımlarla yürüdüğü sinematografik resimleri izledim. Sinirden köpürdüm ve gülerek esir bir Türk’ün, kendi yoldaşlarını, kendini ve sefaletlerini aşağılasın “iyi bir film” çeksin diye bir fotoğrafçının önünde neşeyle fesini attığı [kareyi³⁷⁵] anımsayarak güldüm.... Bulgar sansür bürosu yaptığı işi mükemmel yaparken, Bulgar orduları ile başkentler arasında da iş birliği devam etmekteydi. Muhabirler ve Sofya’daki askeri ateşeler, ki bunlar pahalı otellerde konaklayan ve bu oteller bir kampın özel eşyaları ile donatılmış ve yarın ve yarın “cepheye gidileceğine” dair temin edilerek az ya da çok sessiz kalmaları sağlanmış [kişilerdir]. Sonunda muhabirler ve ateşeler özel bir trene konmuş ve bir pazar günü okul pikniğine gidenler gibi bir araya gelerek Sofya’dan ayrılmışlardır. Ciddi olanlara doğal olarak kamp tayını ve her türlü gereksinimleri temin edilmiş; fakat akıllı Bulgarlar trenin arkasına öğlen ve akşam yemekleri yenen Sofya’daki otellerden daha iyi şarap içilebilen bir vagonu da eklemişlerdir. Eski Zağra’daki ana karargaha geldiğinde kendilerini Sofya’dakinden biraz daha savaştan uzak bir arada bulmuşlar; ve bir diğer yorucu bir hafta da orada tutulmuşlardır. Yetkililer ataşe ve muhabirlerin elinden gelenin en iyisi yapılacak evlerde iskanını büyük dikkatle temin etmişlerdir ve onlar eğer bir savaş yerine bir pikniğe gitmiş olsalardı organizasyonun mükemmel olduğunu ilan ederlerdi.”³⁷⁶

³⁷⁵ Yaklaşık yüzyıl sonra Balkan Savaşları’nın unutulmayan kareleri arasında daimi yerini almış olan “Fesli bir Türk yaralıya su veren Bulgar askeri” fotoğrafının bu şekilde imal edilmiş olma olasılığı çok yüksektir.

³⁷⁶ The Times, 21.11.1912, Yakın zaman önce Bulgar ordusu ile beraber olan özel muhabirimizden, “Sansür Çalışması-Savaşın Yanıltıcı Tarafı”

Yine aynı tarihlerde *The Times*'ın Viyana muhabirince Bulgar Kralı Ferdinand'ın Türk-İtalyan savaşından ders aldığını, Türkiye'ye karşı savaşın sadece Osmanlı Ordusu'na karşı değil, aynı zamanda uluslararası bankerlere ve finansçılara ve bunların etkilerine karşı savaş vermek olduğunu, “uyanık” Ferdinand'ın da Avusturya'da Yahudi denetiminde olmayan askeri-dinci çevrelerinin gazetesi olan *Reichpost*'u bu meydana satın aldığını *The Times*'a gönderdiği 17 Kasım 1912 tarihli uzun telgrafın “*Reichpost Gönderileri*” alt başlığında şöyle dile getirmektedir: “Son zamanlarda *Reichpost* muhabiri tarafından geçilen haberler sadece Bulgaristan haberleri ve Bulgar görüşlerini ifade etmekte. Başlangıçta *Reichpost*'un sahip olduğu üstünlük resmi [çevrelerden] ya da yaltaklanmaktan olmuş olabilirdi;ve bu gibi durumlarda *Reichpost* Bulgar davasının aleyhinde olmayacaktı. Zamanla nasıl olduğuna hüküm vermek mümkün oldu, daha da ötesi açıkça Bulgar askeri yetkilileri neye hükmettiyse dünya kamuoyu savaşı onların bakış açısından görerek bilgilenmekte; yani kati Bulgar zaferlerine ilişkin şüpheler ortaya çıkıncaya³⁷⁷ [kadar]. ...açıkgözlülüğü ile haklı bir üne sahip Bulgar kralı Ferdinand veya onun genelkurmayı gözleri önünde cereyan eden Türk-İtalyan savaşından ders alarak nihai Bulgar karşıtlığına karşı ihtiyatlı olmuştur. Yalın gerçek şu ki Türkiye'ye karşı savaş sadece Osmanlı Ordusu'na karşı değil, aynı zamanda uluslararası bankerlere ve finansçılara ve uluslararası basın ajanslarına ve bunların etkilerine karşı da savaş vermek demektir. Muhtemel ki Kral Ferdinand İtalyan tecrübesinden ders çıkarmış ve Avusturya'nın Yahudi olmayan önde gelen tek yayın organını kendi özel haber ve görüşlerini dış dünyaya imtiyazlı bir şekilde yayınlamasını sağlamıştır. [Ferdinand da] Uluslararası

---

³⁷⁷O dönem Bulgarların Lüleburgaz ve Tekirdağ'ı yaklaşık 1 hafta erken kazanıp İstanbul'a doğru ilerlediği haberleri yapılmış ve özellikle İngiltere'de İstanbul'un artık savunulamaz olduğu kanısı güçlenmiş ve bunun üzerine İkinci Bölüm'de aktarıldığı üzere önce alelacele İngiltere'de Bakanlar Kurulu toplanmış ve ardından İngiliz Başbakanı Asquith'in meşhur 8 Kasım 1912'de yaptığı ve Balkan İttifakı'nın nihai zaferini ilan ettiği konuşma yapılmıştır.

basının şevkle her koşul altında Reichpost'un gönderilerini almış olmasına şahitlik etmekte ve şüphesiz içinden sırıtmaktadır.”³⁷⁸

Bahsi geçen Avusturya gazetesi Reichpost'un haberlerinin dönemin tüm İngiliz basının da ana kaynağı olması The Times'ın Trakya'dan yeni dönen savaş muhabirinin de canını sıkmış ve The Times'a gönderdiği “Trakya'da Savaş Alanı-Bulgar İstihbarat Makinası” adlı yazıda durumu şöyle vurgulanmıştır: “[Haber vermek üzere kendini] feda ederek uğraştan sonra tüm İngiliz basınının Bulgar tarafınca kaşıyla beslenen Reichpost muhabirinden gelen aldatıcı bilgilerle dolu olması çok can sıkıcı”.³⁷⁹

Osmanlı Hükümeti'nin savaşta yaşananlara dair Avrupa kamuoyunu etkilemek için çabaları ise Babıali Baskını sonrası başlamıştır. İstanbul'da kurulan “Balkan Mezalimi Neşri Vesaik Cemiyeti” ismiyle bir yayın komitesi teşkil edilmiş, başına birçok batı dilini rahatlıkla konuşabilen Ahmed Cevad Emre³⁸⁰(1878-1961) yardımcılığına İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) getirilmiştir. O dönemki çalışmalarını hatıratında anlatan Emre yaşananları birkaç dilde olağanüstü bir faaliyette neşrettiklerini fakat Avrupa basın ve parlamentolarında hiçbir akis görmediklerini yazmaktadır.³⁸¹ Dönemin İT hükümeti 1913 Mart ayı başında Avrupa basınında Türkiye lehine yazıların çıkartılmasını sağlamak amacıyla eski Mabeyn başkatibi Halid Ziya Bey (Uşaklıgil, 1866-1945) ve Reşid Safvet Bey'i (Atabinen,1884-1965) Paris'e yollar. Halid Ziya hatıratında Paris'teki gazetelerin birçoğu ile görüştiklerini fakat olumlu netice alamadıklarını, The Times'ın Paris muhabirinin sık sık alıntı yaptığı Journal Des

³⁷⁸ The Times, 18.11.1912, Viyana, KM, 17 Kasım, “Arnavutluk Sorunu-Sırbistan'a Bosna Desteği”

³⁷⁹ The Times, 16.11.1912, İstanbul, KÖM, 12 Kasım, “Trakya'da Savaş Alanı- Bulgar İstihbarat Makinası”

³⁸⁰Ahmed Cevad Emre 1878'de Girit Resmo'da doğmuştur. Rumca dillenmiş, Türkçe'yi Girit'teki Türk subaylarından öğrenmiş, onların yardımıyla İstanbul'a devlet namına okumaya gönderilmiştir. İlk Osmanlıca öğrenme kılavuzunu da hazırlamış olan Emre, Rumca, Türkçe'nin yanı sıra Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve Rusça'yı da bilmektedir. Bolşevik İhtilali sonrası Nazım Hikmet, Vala Nureddin ve Şevket Süreyya Aydemir'le beraber Moskova'ya gider. Moskova'da Doğu Halkları Üniversitesi'nde 1926'ya kadar profesörlük yapar ve ardından Türkiye gelir. Ahmed Cevad Emre “Kırmızı Siyah Kitap” adıyla 1913'te Balkan mezalimini anlatan bir kitap yayınlamıştır. Bu kitap yeni Türkçe baskıyla tekrar yayınlanmıştır: Ahmed Cevad, *Balkan Faciaları 1912-1913*, Yayına Hazırlayanlar: Fatma Ürekli-Ebru Faruk Ünal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013

³⁸¹ Ahmed Cevad Emre, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960, ss.167-168

Debats başyazarının husumetini saklamaksızın “*örfe ait nazikane bir lisana bile lüzum görmeden*”³⁸² kendilerini geri gönderdiğini söylemektedir.

Dönemin Hükümetinin Avrupa basınıni etkilemek için gayretleri devam eder. Ahmed Cevad, Londra’dan parlamentoda Türkiye’yi desteklemek isteyen bir grubun varlığına ilişkin milletvekili Lord Lamington’un sekreterinden bir mektup aldığını yazmaktadır. Talat Bey’e durumu söyleyince, Talat Bey’in Berlin üzerinden Paris ve Londra’ya gitmesini kendisine söylediğini aktarır. Berlin’de bir faaliyette bulunamayıp sadece Alman Dışişleri Bakanı ile görüşüp Paris’e geçer. Paris’teki bir matbaada “*Un Appel Turc*” (Bir Türk Müracaatı) başlıklı broşürleri bastırıp bunları bütün vekillere, basına posta yoluyla gönderir. Fakat ne gazetelerde ne de Meclis’te göndermiş olduğu broşürlere ilişkin tek satır çıkmadığını yazmaktadır. Bunun üzerine Türk dostu olarak tanınan Stephane Lauzanne (1874-1958)’ı aracı olarak koyar ve *Le Matin*’in başyazarı ile buluşur, başyazar “*Polemik bir yazıya zamanın hiç elverişli olmadığı*” söyler. Bunun üzerine Fransız meclisine giden Ahmed Cevad Sosyalist Parti’nin lideri ve *L’Humanite*’nin başyazarı olan Jean Jaures’yi (1859-1914) ziyaret eder. Devamını hatıratından aktarırsak: “*Benden herhangi bir önsöz dinlemeden ciddi bir eda ile “size ıstırap ile söylüyorum vatanınıza karşı kombinezonlar vardır. Buralarda dolaşmakla vakit geçiren arkadaşlarınızla, Cavid ve Cahid beylerle konuşunuz. Canailles [köpekten beter] gazetecilerden birkaç tane satın almağa bakın, bir propaganda yaratmağa çalışın. L’Humanite sırası gelince sizi destekleyecektir.” Büyük adama teşekkür ettim ve parlamentodan ayrılarak Cavit ve Cahid beyleri görmek üzere Türk sefareatine gittim.*”³⁸³

³⁸² Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi-Son Hatıralar*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1965, ss.357-360

³⁸³ Ahmed Cevad Emre, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960, ss.169-170

Ahmed Cevad, Jaures³⁸⁴,nin söylediklerini Talat Bey'e bildiren bir mektup yazdığını belirtmektedir. Muhtemel ki Talat Bey durumu dönemin Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya söylemiş ve o da Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'dan tahsisat istemiştir. Mahmud Şevket Paşa 11 Mayıs 1913 tarihli günlüğünde “*Hariciye Nazırı, Paris matbuatına, lehimizde bir hava yaratmak gayesiyle rüşvet dağıtmak için yeniden tahsisat istedi. Bu tahsisat kabul edildi*³⁸⁵” diye yazmaktadır. Hakikaten Jaures'nin bu uyarısından sonra Cavid Bey'in araya girerek Paris matbuatına, özellikle Rumeli'deki Osmanlı borç ve imtiyazlarının görüşüldüğü mali komisyonun çalışmaları bitene kadar *Temps, Journal, Figaro* ve *Matin* gazetelerine rüşvet dağıtılmak üzere aylık 3 milyon frank tahsisat talep ettiklerini ve aynı gün Jean Jaures ile de buluştuğunu 18 Nisan 1913 tarihli günlüğüne³⁸⁶ yazmaktadır. Ayrıca bu rüşvetin işe yaradığı da Edirne'nin geri alınması sonrası 24 Temmuz 1913 tarihli *The Times*'da Paris mahreçli gelen bir

---

³⁸⁴Jean Jaures, Doktor Nazım, Cavid, Cahid beyler, Halil Menteşe ve diğer İT yetkilileriyle sürekli temas halinde olan dönemin Avrupa sosyalistlerinin en önde gelen lideri konumundadır. Jean Jaures'nin sosyalistlerinin bu savaşa nasıl baktıklarını göstermesi açısından Balkan Savaşı öncesi devletlerin seferberlik ilan ettiği sırada 2 Ekim 1912'de *L'Humanite*'de çıkan, keskin bir öngörüyle savaşın gerçek sonucunu da gören Orhan Koloğlu tarafınca Fransızca'dan çevrilen başyazısından bazı kısımları alıntılarsak: “Biz seferber oluyoruz, siz seferber oluyorsunuz ve onlar seferber oluyorlar. Balkanlar'da bundan başka bir şey işitilmiyor. Savaşmak mı istiyorlar, yoksa savaş heyecanını yaratmak mı, ya da Türkiye'yi korkutmak mı yoksa Avrupa'yi mi korkutmak?...Yunanistan'ın Karadağ'ın, Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın diplomatları bize dönüyor ve diyorlar ki: “Takdire değer değil mi? Biz anlaştık ve bir ittifak kurduk. Birbirimizle çatıştığımız zaman bize Balkan Konfederasyonu'nu kurmamızı söylüyordunuz. İşte gerçekleşti, hep birlikte silahlanıyoruz, aynı anda seferberlik ilan ediyoruz ve birliğimiz öylesine mükemmel, dostane ve Hristiyanca ki , aynı saatte hep birlikte aynı avın üzerine çullanacağız.” Hey efendiler, bizi ne sanıyorsunuz, budala mı? Ama böyle konuşmaya da hakkınız var. Zira Avusturya-Macaristan'ın Hersek'e el koymak, İtalya'nın Trablus'u yutmak, Fransa'nın Fas'ı “korumak”, İngiltere ile Rusya'nın İran'ı sükunete kavuşturmak için kullandıkları iki yüzlü formülleri kullanıyorsunuz. Haydi haydi, beyler sizin ahlakınız da bizimkinden farklı değil.... Haydi haydi Türk'ün üzerine saldırın..Onu kalbinden vurun ve hala çırpınmakta olan hayvanı paylaşmaya hazırlanın. Eğer başarırırsanız güçlükler de o zaman belirecektir. Ey Karadağ'ın, Bulgaristan'ın Yunanistan'ın, Sırbistan'ın halkları ve kralları İstanbul tahtına hep birlikte mi çıkacaksınız....Parçalanmış hayvanın üzerinde av köpeği sürüsü birbirini parçalayacaktır. Ve sonra Avusturya ve Rusya devleri savaş alanının üzerine eğilecek, av köpekleri sürüsünü hayvanla, avcıyla da birlikte ktır ktır yiyeceklerdir.” Bakınız: Orhan Koloğlu, *Osmanlı-İtalyan Libya Savaşında İttihatçılar, Masonlar ve Sosyalist Enternasyonal*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, ss.178-180

³⁸⁵ Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, *Rumeli Yağmalanan İmparatorluk*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s.150

³⁸⁶ *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2014, ss. 667-668. Jaures'nin Paris'e uğrayan İttihatçılarla sürekli irtibat halinde olduğu doğrudur. Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Menteşe Rahmi Bey (Arslan;1874-1947) ve Doktor Nazım ile Jean Jaures'yi Paris'in banliyösündeki evinde ziyaret ettiklerini ve yardımını istediklerini hatıratında yazmaktadır. Ayrıca Fransız Radikal Sosyalist Lideri Edouard Herriot (1872-1957) gibi insaniyetperver şahısları bulup ziyaret ederek yardımlarını istediklerini yazmaktadır. Bakınız: Halil Menteşe, *Halil Menteşe'nin Anıları*, Yayına Hazırlayan: İsmail Arar, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.61

telgraftan da anlaşılmaktadır: “*Fransız kamuoyu, Fransız basınının da etkisiyle hiçbir şekilde Türk işgalini veya Türklerin tekrar Trakya’da yönetim tesis etmesini onaylamamakla birlikte Türk tarafına doğru döndü*”³⁸⁷

Balkan Savaşları süresince bazı sosyalist gazetelerden başka hiçbir Avrupa ve Amerikan gazetesinin Türklerin uğradığı haksızlık ve katliamlara karşı bir kelime yazmadığını Cemal Paşa da hatıratında³⁸⁸ söylemektedir. Aşağıdaki dipnotta alıntıladığımız dönemin Avrupa sosyalistlerinin lideri konumundaki Jean Jaures yazısı ve bu satırların yazarı tarafınca incelenmiş olan dönemin Bolşeviklerinin *Pravda* Gazetesi’nin Balkan Savaşları’na bakışı Cemal Paşa’nın dile getirdiği gerçekliği doğrular niteliktedir. Kısaca dönemin Avrupa basınının savaşanlarla ilgili genel tavrından bahsettikten sonra *The Times*’ın İstanbul muhabirine ilişkin tanıtıma geçebiliriz.

O dönem emperyalist güçler arasında en büyük paylaşım savaşına konu olan Türkiye bu kadar özel olunca dönemin en büyük gücü İngiltere’nin en önemli gazetesinin de İstanbul’a gönderdiği muhabirin de özel olmasını beklemek gerekir. Daha önce de *The Times* tanıtımı sırasında belirtildiği üzere bir rastlantı sonucu adını öğrenebildiğimiz *The Times*’ın İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves (1876-1953)’tir. İrlanda kökenli bir İngiliz olan, eserlerinin bir kısmı Türkçe’ye de çevrilmiş olan meşhur İngiliz şair ve yazar Robert Graves (1895-1985)’in üvey ağabeyidir. Philip Graves, 1906-1908 arasında önce *The Times*’ın Kahire muhabiri³⁸⁹, ardından *The Times*’ın 1908-14 arası İstanbul muhabirliğini yapmıştır. Philip Graves’i okuyucuya tanıtmadan evvel, onun İstanbul’da önde gelen kişilerle bağlantılarını kurmuş olduğu

³⁸⁷ *The Times*, 24.07.1913, Paris,KM, 22 Temmuz, “Edirne’nin Kaderi”

³⁸⁸ Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2017, s.89

³⁸⁹ G.R. Berridge, *İngiliz Gizli Belgelerinde “Yahudi Dönmesi İttihatçılar” Gerald H. Fitzmaurice, Türkiye’deki İngiliz Büyükelçiliği Baştercümanı Anıları*, Çeviren Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, s.377

düşünülen, 1879'dan beri Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkileri olan amcası Robert Windham Graves (1858-1934)'den kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Robert Windham Graves 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'nun mali danışmanı olarak İstanbul'da bulunan, 1879'dan beri Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri olan, 1903-1908 arası İngiltere'nin Selanik Başkonsolosu³⁹⁰ olarak görev yapmış olan İstanbul'da tanınan bir şahıstır. 1908 Devrimi sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumeli Maliye Komisyonu üyeliği ile İmparatorluk'ta devlet hizmetine girmiş 14 Eylül 1912'den itibaren de Osmanlı Maliye Islahat Komisyonu'na atanarak³⁹¹ Osmanlı İmparatorluğu'ndan maaşlı yabancı uzman olarak çalışmıştır. Muhabirin amcası Robert Graves dönemin hükümet yetkilileri ile de yakın ilişkidir. Arnavut ayaklanmasının baş gösterdiği 1912 yaz başında İT Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Hacı Adil Bey ile bölgeye gidecek kadar da Osmanlı tepe yönetimine yakındır.³⁹²

Tekrar hakkında çok fazla doğrudan bilgi bulamadığımız *The Times* muhabiri Philip Perceval Graves'e döner isek, 1906-1908 arası önce *The Times*'ın Kahire muhabirliği ardından 1908-14 arası *The Times*'ın İstanbul muhabirliğini yaptıktan sonra Birinci Dünya Savaşı patlak vermeden İstanbul'dan ayrılan Philip Graves Kahire'de İngiliz Ordu İstihbaratı'nda meşhur İngiliz Ajan Thomas Edward Lawrence (1888-1935) ile 1919'a kadar beraber çalışmıştır.³⁹³ Lawrence'ın hayatını anlatan "*The Golden Warrior, The Life and Legend of Lawrence of Arabia*- Altın Savaşçı- Arabistanlı Lawrence Efsanesi ve Hayatı" kaynakta Graves şöyle tanıtılmaktadır: "*Lawrence'in*

³⁹⁰ <http://flamboroughmanor.co.uk/straits/biographies.htm> Edinim Tarihi: 17.05.2018 Burada dönemin önemli kişilerinin biyografileri bulunmakta ve tüm bu bilgiler Geoffrey Miller, *Straits: British policy towards the Ottoman Empire and the origins of the Dardanelles campaign*, University of Hull Press, 1997'den alınmıştır.

³⁹¹ Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1912)*, Birinci Cilt: İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2011, s.108

³⁹² Bu geziden döndükten sonra Mehmed Cavid Bey ile görüşen Robert Graves, gezideki memnuniyetini Cavid Bey'e belirtmiş ve Cavid Bey de geziye ilişkin *The Times*'da çıkan olumlu yazıların sebebinin Robert Graves olduğunu 30 Mayıs 1912 tarihinde günlüğüne yazmıştır. Bakınız: Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, TTK Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 2014, s.374

³⁹³ Richard Perceval Graves, *Robert Graves "The Assault Heroic (1895-1926)"* [Destansı Saldırı], Elisabeth Sifton Books Viking, New York, 1987, s.149. Bu kitapta Philip'in üvey kardeşi Robert ve ailesi tanıtılmaktadır. Robert Graves de ağabeyi Philip vasıtasıyla tanışacağı İngiliz casus Lawrence'ın ölene kadar en güvendiği ve sıkça görüştüğü dostu olacaktır.

gelecekteki mesai arkadaşı özel ajanlık için Suriye'deki istasyona gönderilmiş olan bir diğer İngiliz Philip Graves [olacaktır]. Graves [daha önce] 1905'te, gelecekteki Türk askeri planlarına karşı gözüünü ve kulağını açmak üzere yeni açılan Şam-Maan³⁹⁴ tren hattına yerleştirilmişti.³⁹⁵

Kitapta İngiliz Savaş Bakanlığı İstihbarat Günlük ve Raporları'ndan yapılan alıntıda Graves için şöyle bahsedilmektedir: “Kasım 1914'ten itibaren Türk ordusuna ilişkin düzenli raporların bütün sorumluluğu bir kelebek koleksiyoncusu, Orta Doğu'da sık seyahatler gerçekleştiren The Times'ın İstanbul muhabiri de olan Philip Graves'e dayanmaktaydı. [Hemen] ilk raporundaki çok büyük farklılıklar meslektaşlarının dikkatini çekti, çünkü Graves raporu okuyanlara “[Türk subaylarının] kimin askeri okullarda eğitim aldığı kimin üniversiteden gönüllü birliklerden olduğunu” bile söylemekteydi. Graves Türk ordusunu 1912-13 Balkan Savaşları süresince izlemişti ve bu alanda gerçekten bir uzman olmuştu³⁹⁶”

İstanbul'da kazandığı tecrübe ve gösterdiği yararlılıkların Philip Graves'e İngiltere'de sağladığı prestij de çok yüksektir. Üvey Kardeşi Robert Graves İngiltere'nin batısındaki sahil kasabası Erinfa'daki evine 1913 yılı yaz sonunda Philip'in karısı Millicent ile geldiğinde yeni bağlantıları ile çok meşgul olan ağabeyinin önemli biri olup çıktığını şöyle anlatmaktadır: “Philip artık önemli biridir. Balkan Savaşı'nda The Times'daki makaleleri onu Yakın Doğu ve Türkiye politikaları konusunda yetkili bir bilgi kaynağı yapmıştı. Philip Erinfa'da kalırken o ve babası Liberal hükümetin önde gelen üyelerinden biri olan ve gelecekte başbakan olacak David Lloyd George ile Criccieth³⁹⁷'te öğle yemeğine davet edilmekteydiler.³⁹⁸”

³⁹⁴Ürdün'de Amman'ın 218 km güneybatısında bulunan bir şehir.

³⁹⁵ James Lawrence, *The Golden Warrior, The Life and Legend of Lawrence of Arabia*, Paragan House, New York, First Edition, 1993, s.39

³⁹⁶ War Office Intelligence Diaries and Report 157-689'dan aktarım James Lawrence, *The Golden Warrior, The Life and Legend of Lawrence of Arabia*, Paragan House, New York, First Edition, 1993, s.79

³⁹⁷ İngiltere'nin batısında sahil kasabası.

Kardeşi, Philip Graves'in Birinci Dünya Savaşı süresince İstihbarat Subayı olarak göstermiş olduğu faydalı çalışmalarından dolayı Fransız *Legion d'Honneur* ödülü sözünün kendisine verildiğini ve 1919-21 arası İstanbul'a döndüğünü söylemektedir³⁹⁹.

Yukarıda İngiliz Ordu İstihbarat Raporları'ndan da yapılan alıntılardan görüldüğü üzere *The Times*'ın İstanbul muhabiri 1905'ten itibaren Osmanlı topraklarına gönderilmiş olan başarılı bir İngiliz ajanıdır.⁴⁰⁰ 1905 yılında Suriye'de yeni açılan tren hattına yerleştirilen İngiliz ajanı, anlaşılan daha fazla tecrübe kazanması için önce Kahire'de *The Times*'ın temsilciliğine yerleştirilmiş, ardından *The Times*'ın İstanbul ofisine muhabir olarak yerleştirilmiştir. 1905-14 arası çalışmalarının esas filiz verdiği dönem ise görüldüğü üzere Birinci Dünya Savaşı sırasındaki faaliyetleri olmuştur. *The Times*'ın İstanbul muhabiri Balkan Savaşları'ndan yaklaşık 30 yıl sonra yazmış olduğu okuyanda İmparatorluk içinde seyahat ederek yaşayan, önemli kişilerle de teması olan birinin anlattığı bir siyasi tarih ve hatırat niteliğinde olan *Briton and Turks* (İngilizler ve Türkler) adlı kitabında geçmişteki "görevine" ilişkin hiçbir şey yazmamıştır.

Fakat burada 31 Mart ayaklanmasından Babıali Baskını'na, Talat Bey'den Hüseyin Cahid'e kadar hem şahit olduğu olayları hem de kişileri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Talat Paşa ile yakın görüşebilen hatta rakı sofralarında beraber olabilen Graves'in İT'nin tepe yönetimi ile yakın ilişki içinde olduğunu da düşündürten tanımlamaları ve diyaloglarını İngilizler ve Türkler adlı kitabından kısaca aktarmak gerekmektedir: "*Talat Bey iri kıyım, güler yüzlü, kızdığı zaman insafsız, dar görüşlü ama samimi bir vatansever, kesinlikle yolsuzluklardan uzak kalan ve Abdülhamid döneminin zulüm ve şüphe atmosferi içinde yetişmemiş ve daha iyi bir eğitim almış olsaydı çok daha ileride olacak bir kişiydi. İyi yer ve içerdi. Rakıya olağanüstü bir*

---

³⁹⁸ Richard Perceval Graves, *Robert Graves "The Assault Heroic (1895-1926)"*, Elisabeth Sifton Books Viking, New York, 1987, s.92. Kitaptaki anlatım da Robert Graves'in *The Meaning of Dreams*, Cecil Palmer, 1924 adlı kitabının ss.159-165'den alınmıştır.

³⁹⁹ Richard Perceval Graves, *Robert Graves "The Assault Heroic (1895-1926)"*, Elisabeth Sifton Books Viking, New York, 1987, ss.209-210

⁴⁰⁰ Aynı durumun *The Times*'ın o dönem Sofya'daki muhabiri James David Bouchier için de geçerli olduğu İkinci Bölüm'ün başında belirtilmişti.

dayanıklılığı vardı, içince vekarını kaybetmeden gevşer ve kendi aleyhinde söylenen hikayeleri anlatırdı...Onu her zaman kolay yaklaşılabilen biri olarak gördüm....Türk halkının veya en azından Avrupa Türkiyesi'ndeki kitlelerin ön yargılarını ve düşüncelerini, oldukça Levantenleşmiş⁴⁰¹ şehirlerdeki efendilerden (yönetici sınıf) daha iyi anlar ve yansıtırırdı.⁴⁰².... Cavit Bey farklı bir sınıf insanıydı. Ufak tefek, devamlı tetikte, iyi eğitim görmüş ve Allah vergisi güzel konuşma yeteneğine sahip olan bir kişiydi...Yakubi mezhebine mensup Dönme bir aileden geliyordu. Bir agnostikti ve bunu belli ederdi...Amerika'nın ve Avrupa'nın büyük Yahudi mali çevreleri ve Fransız Radikal Sosyalist grupları kendisine itibar ederlerdi⁴⁰³....Hoşgörüsüz ve fanatik Doktor Nazım'dan hiç hoşlanmadım...Onun Makedonya politikası hala hatırlanmaktadır. Robespierre gibi cesurdu ve kişisel meziyetlerin hepsine sahipti. ... Tatsız ve meymenetsiz bir kişi olan Karasu Efendi her mali işte parmağı olan ihtilalin yağmacı takımından biriydi. İTF içinde bile sevilemeyecek kadar sırnaşıktı.”⁴⁰⁴

Onlarca telgrafını aktarılan ve bu satırların yazarınca da yüzlerce telgrafi okunan Graves'e ilişkin son olarak şunları söyleyebiliriz: Hem taranan dönemdeki yazılarından hem de sonraki yıllardaki faaliyetlerinden Graves'in belki isteyerek belki de dönemin İngiliz politikasının Hindistan Müslümanlarını İttihat ve Terakki ve Türkiye'den farklılaştırmak amacıyla görevlendirilmiş olmasından kaynaklı olarak Masonlar, Dönmeler ve Yahudilere karşı en az Türklere olduğu kadar önyargılı hatta düşman olduğunu gönderdiği telgraflardan söylemek mümkündür. *The Times*'da yayınlanan, dünya basın ve ekonomisinde Yahudileri hakim kılmak üzere hazırlandığı iddia edilen ve ileride Nazilerin de Yahudi karşıtı uluslararası propagandada kullanacağı *The*

---

⁴⁰¹ Graves bu kavramı *The Times*'da 08.11.1912 tarihinde yayınlanan 1 Kasım 1912 tarihli “Türk Başarısızlığının İzahları- Politika ve Ordu” adlı gönderisinde açıklamış ve tarafımızca bu alıntı İkinci Bölüm'de Askeri Çöküş alt başlığında daha önce okuyucuya aktarılmıştı.

⁴⁰² Graves, s.108

⁴⁰³ Graves, ss.108-109

⁴⁰⁴ Graves, s.109

Protocols of the Elders of Zion (Siyonist Protokolleri'ni) 1921'de *The Times*'da seri yazı halinde yayınlayan kişi de Philip Graves olmuştur.

Bir kısmı Philips Graves'in göndermiş olduğu telgraf ve değerlendirmelerden oluşacak “*The Times*'da Osmanlı İmparatorluğu” adlı bu bölümde ilk olarak telgraflarından hoşlanmadığı ve sempati duymadığı belli olan İttihat ve Terakki'ye yer verilecektir. Babıali Baskını sonrası üçüncü bölümdeki aktarımlardan da görüldüğü üzere dönemin İngilteresi ve *The Times*'ının çok ilgi gösterip özellikle her adımını takip ettiği İttihat ve Terakki'sine ilişkin *The Times*'da çokça yer alan haberlere bu alt başlıkta yer verilecektir. Makedonya ve Trakya'nın büyük ölçüde Osmanlı egemenliğinden çıkması sonrası *The Times*'da Ermeniler, Küçük Asya, Araplar ve benzeri “*daha sonra açılması istenen sorunlara*” ilişkin de bolca yazı-yorum ve telgraf yayınlanmıştır. Bu tür yazılar özellikle Babıali Baskını sonrası gazetede çokca görülmüştür. Dönemin İngiliz bakışını okuyucuya göstermek açısından yoğun olmasa da kısmen bu yazılardan alıntılar ikinci alt başlık “*Küçük Asya*”da okuyucuya aktarılacaktır. Son alt başlık ise hem İttihat ve Terakki'nin merkezi hem Yahudilerin yoğun olduğu İmparatorluğun ikinci en büyük kenti, kültür başkenti ve Avrupa'ya açılan kapısı konumundaki Selanik başlığı olacaktır.

4.1. İttihat ve Terakki

The Times Gazetesi'nin 1912-13 yıllarında Balkan Savaşları'na nasıl baktığına dair tez çalışması yapmak üzere gazete taramasında tarafımızın dikkatini en çok çeken, hatta şaşırtan olgu *The Times*'ın İT'yi ve Komite içindeki önemli kişileri çok sıkı takip etmesi olmuştur. Bu takip ki sadece İstanbul veya Selanik muhabirleri ile yapılmamakta, özellikle Viyana, Paris, Berlin, Kahire gibi büyük merkezlerdeki *The Times* muhabirleri aracılığıyla da yapılmakta olması dikkate değerdir. Ayrıca özellikle Babıali Baskını sonrası başyazılarda sık sık İT ve üyelerine rastlanması hatta bir

kısımında “*Cavid Bey’in Palavraları*”, “*Edirne milletvekili Talat Bey şüphesiz ki bu adam hayatı ve ruhu entrikalarla dolu biri... güvenilmez, gizli örgütün en sinsi ve aktif üyesi*”, “*yeni hükümet Talat Bey tarafından ileri sürülen programı uygulayacak kadar manyak ise*”, “*lakaytça gasp ettikleri görevlerden itibarsızlaşmış ve rezil edilmiş şekilde ayrılacaklar*” ve sair birçok bir çok İT üyesi için hakarete varan tanımlamaların⁴⁰⁵ olması, bazı editoryal yazılarda Londra’daki editoryanın tanıyıp takip etmesinin mümkün olmadığı Yakup Cemil gibi Cemiyet içinde ikincil derecede önemde kişilerden bahsedilmesi⁴⁰⁶ tezin ana konusunun dışında olmasına rağmen *The Times*’da İT ve üyelerine ilişkin bir kısmı okuyucuya aktarma zorunluluğunu doğurmuştur.

Özellikle Babıali Baskını sonrası dönemde iktidarı tekrar ele geçiren İT’ye ilişkin *The Times*’da yer alan bir kısım başyazı, telgraf, editoryal ve sair yazılara bu çalışmanın üçüncü bölümünde “*Babıali Baskını’ndan Balkan Savaşları’nın Sonuna Kadarki Dönem*” başlığında büyük ölçüde yer verilmiştir. Bu alt başlıkta tekrar olmaması açısından İT’nin iktidarda olmadığı Eylül 1912- 23 Ocak 1913 arası dönemde *The Times*’da İT’ye ilişkin yer alan yazı, haber ve yorumlara yer verilecektir.

Eylül ayında özellikle İT Kongresi sonrası İT’ye ilişkin gazetede bolca haber çıkmış ardından savaşın başlamasıyla gazetede ikinci planda kalan ve azalan İT’ye ilişkin haberler kesin mağlubiyetin İstanbul’u sarsmasından sonra Kasım-Aralık 1912’de tekrar artmaya başlamıştır. Dönemin Kamil Paşa hükümetinin İT’ye karşı baskı ve yıldırı politikasının arttığı, bir kısmının tutuklanıp, diğerlerinin Avrupa’ya kaçtığı bu

---

⁴⁰⁵ Özellikle Babıali Baskını sonrası başyazılardaki bu tanımlamaları Üçüncü Bölüm’de okuyucuya aktarmıştık.

⁴⁰⁶ 26 Nisan 1913 tarihli “Küçük Asya’da Huzursuzluk-Ermenilere Karşı Kışkırtmalar” başlıklı editoryal yazıda Adana ve civarında ortamın 1909 Adana Ermeni Olayları’na benzediği belirtilerek şöyle devam edilmekte: “*Şehirle aynı adı taşıyan İT organı Tarsus gazetesi Hristiyan karşıtı kışkırtıcı yayınlar yaparak yerel otoritelere saldırıyor. Aynı yöntem 1909 Adana olayları öncesi İT organı İtital tarafından da yapılmıştı. ...Ermeni Patrikliği kılık değiştirmiş subaylar olduklarına inandıkları kişilerin Türk-İtalyan Savaşı öncesi 1911’de İtalyan bir kızın kaçırılmasına karşı İtalyan protestosunu provoke etmiş olan Yakup Cemil taktığıyla bir Ermeni ve Ermeni çıkarları karşıtı ajitasyon olduğu hususunda bilgi vermekte*” Bakınız: *The Times*, 26.04.1913, Editoryal Yazı, “Küçük Asya’da Huzursuzluk-Ermenilere Karşı Kışkırtmalar”. Dikkat edilirse editoryal yazıda Küçük Asya’nın küçük bir şehrindeki İT yayın organında çıkan haberdan; İT’nin en cesur tetikçi subayı olarak bilinen Yakup Cemil’in (1883-1916) Türkçe biyografilerinde bile bilinmeyen ve/veya bahsedilmeyen “İtalyan bir genç kıza kaçırma” olayının Londra’daki *The Times* editoryasınca bilinip, bunun gazetede bahsedilmesi kayda değerdir.

Avrupa politikası hakkında kendisinden öncekilerden çok daha bilgili olduğuna inanılıyor fakat İmparatorluğun iç problemlerini ilk elden çalışmakla çözme şansı yok.. Hidiv akrabalığı ile gelecekteki ilişkileri [de] spekülatif, ilginç bir konu... İT'nin merkez komite bürosunun geri kalan üyeleri çok bilinenler. Ömer Naci ve Rahmi beyler dışındaki tüm üyeler komite hiyerarşisinde önemli pozisyonlardaki yerlerine yeniden seçildiler ve Talat Bey'in kişiliğiyle Merkez Komite'yi domine etme ihtimali mümkün. Sadece iki Hristiyan, Ermeni Halaçyan ve Homer'i Arapça'ya çevirdiği öğrenilen Suriyeli Süleyman Bostani merkez komiteye seçildi. Bir de Donmeh [Türkçe] seçildi, fakat bunlar Yahudi değil bununla birlikte sözüm ona Masonik localarda iyi temsil edilmekteler. Komite'nin önümüzdeki dönem politikasına gelince, bugünkü liderlerin seçimi partinin aşırı öğelerinin egemen olduğuna işaret etmekte, merkez komitenin yarısından fazlası solcu, her ne kadar genel sekreterin politik eğilimleri az ya da hiç bilinmese de makul ölçüde çalışmak isteyeceklerine yatırım yaptığı düşünülmekte.”⁴⁰⁹

Görüldüğü üzere telgrafta “Talat Bey'in merkez komiteyi domine etme ihtimali”, “merkez komitenin yarısından fazlasının solcu” olduğu ve benzeri yorumlarla haber bezenmiştir. Yine aynı günlerde Sadrazam Ahmed Muhtar Paşa (1832-1919) hükümetinin Arnavutluk politikasını eleştiren Tanin yöneticilerine verilen ceza da *The Times*'da yer almıştır: “*Senin, eski Tanin, editörü hükümetin Arnavutluk politikasına karşı çeşitli uyarılara rağmen saldırmaya devam ediyor. Bugün Hüseyin Cahid Bey askeri mahkemece bir ay hapis cezasına çarptırıldı. Gazetenin idarecisi Orhan Bey ve eski Maliye Bakanı Cavid Bey Tanin'in eski nüshalarındaki eleştirilerinde kamu huzurunu bozmak suçundan askeri mahkemece üç hafta hapse çarptırıldı*”⁴¹⁰

Hapse giren Cavid ve Cahid Beylerin durumuna ilişkin haber de dört gün sonra gazetede yer bulmuştur. Haberde dikkat çeken ayrıntı *The Times*'ın İstanbul muhabirinin Cavid ve Cahid beyleri hapishanede ziyaret ederek bu haberi merkeze

⁴⁰⁹ *The Times*, 13.09.1912, İstanbul, KM, 11.09.1912, “İT Komitesi -Yeni Genel Sekreter”

⁴¹⁰ *The Times*, 12.09.1912, İstanbul, KM, 11.09.1912, “Komite Liderlerinin Cezalandırılması”

göndermiş olmasıdır. Telgrafta Hipodrum'daki eski cezaevinde “misafir” edilmekte olan Cavid ve Cahit beyleri hapishanede ziyaret ettiğini, bunların kendilerine yapılan muameleden şikayetçi olmadıklarını; daha önce çok fazla görüşmeye zaman bulamadıkları arkadaşları ve kendilerine sempati duyan yüzlerce kişinin her gün ziyaret etmesinden dolayı memnun olduklarını belirtmekte. Telgrafın sonunda da eski İT milletvekili Ubeydullah Efendi Hoca'nın Ayasofya Camii'nde politik vaaz verdiği gerekçesiyle Bursa'da tutuklandığı da İngiliz okuyucuya sunulmaktadır.⁴¹¹

The Times'ın İstanbul muhabirinin Makedonya'dan İstanbul'a yeni gelmiş güvenilir bilgi sahibi bir kaynaktan aldığını söylediği İT'nin Selanik ve çevresinde çok güç kaybettiğine ve Yahudi desteğini de yitirmiş olduğuna dair duyuları 21 Eylül 1912 tarihli nüshada uzunca bir telgrafta yayınlanmıştır. Konuya ilişkin bazı alıntılar yapılacak olunursa: “*Selanik Eyaleti'nde Müslüman olmayan nüfus, Selanik'in nüfusunu büyük ölçekli oluşturan, Genç ve Yaşlı Türklerce kontrol edilen Yahudi nüfusu da dahil olmak üzere, son seçimleri intikam hırsıyla sertleştirip manipüle eden İT dahil merkezi hükümete güvenini tamamen kaybetmiştir....Yukarıda bahsedilen bilgileri verenlere göre, ki bu bilgiler başka kanıtlarca da doğrulanmış, İT politik güç olarak Selanik'te ve eyaletin tüm batı tarafında, Vodina'da hala biraz destekçisi olmasına rağmen, bitmiş durumdadır. Vardar'ın doğusunda Serez kasabasında ki burası daima İT'nin en aşırı kanatı olmuş ve hala Müslüman toprak sahiplerince desteklenmeye devam ettiği Drama Sancağı'nda seçimleri alarak iyi bir şans elde etmiştir. Fakat eyaletin diğer bütün taraflarında etkisini ve prestijini kaybetmiştir*”.⁴¹²

Görüldüğü üzere iktidarda olmayan bir siyasi örgütlenmeye ilişkin telgraflar merkeze çekilmekte ve bunlar da *The Times*'da yer bulmaktadır. Aynı şekilde Balkan Savaşları başlayana kadar İT'nin önde gelen kadrosundan kişilere dair değişik haberler *The Times*'da yer almıştır: Enver Bey'in İtalyanlarla barış görüşmelerini etkilemek için

⁴¹¹ *The Times*, 17.09.1912, İstanbul, KM, 16 Eylül

⁴¹² *The Times*, 21.09.1912, İstanbul, KM, 14 Eylül, “Aşağı Makedonya'da Kanunsuzluk-Komite Kanununun Etkisi”

geçen hafta Derne’de başlattığı çaresiz saldırıda ağır yenilgi aldığı⁴¹³; Almanya’nın mevcut Londra ve eski İstanbul elçisi Adolf Marschall von Bieberstein (1821-1912)’in ölümü sonrası çıkan yazıda Alman Hükümetinin 1911 başında elçiyi İstanbul’dan çekmek istediği fakat “*İT’deki klikin*” diplomatik satrançtaki adımları için kalmasına ihtiyaç duyulduğu⁴¹⁴; Ohri’nin dağlık kısmına fidye için kaçırılan Mısır’ın eski evkaf bakanlarından 70 yaşındaki Halim Paşa’nın Resne’de 1908 Devrimi Kahramanı Niyazi Bey’e teslim edildiği⁴¹⁵; “*Öğleden sonra savaş lehine bir toplantı da İT tarafından 7.000 kişinin katılımı ile Talat ve Ömer Naci Beyler, Ubeydullah ve Halaçyan efendiler öncülüğünde yapıldı.*”⁴¹⁶; “*Babıali’deki dükkü gösteri şüphesiz İT’nin bir çalışması idi ve göstericiler arasında İT’nin önde gelen liderlerinden Dr. Nazım da bulunmaktaydı.*”⁴¹⁷; “*Eski içişleri bakanı ve önde gelen Jön Türklerden Talat Bey askerlikten muafiyet vergisini ödemiş olmasına rağmen gönüllü yedek asker olarak cepheye gitmek için müracaat etti. Cavid Bey’in de onu izleyeceği belirtildi*”⁴¹⁸ ve benzeri İT liderlerine ait bir çok haber İstanbul, Viyana, Selanik, Kahire ve sair yerler mahreçli olarak yer almıştır.

8 Ekim 1912’de evvela Karadağ’la ardından 16 Ekim 1912’de Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile başlayan Balkan Savaşı sonrası İT’ye ilişkin haberler azalmıştır. Batı Ordusu’nun savaştan bir hafta sonra dağılması ve Doğu Ordusu’nun da Lüleburgaz yenilgisi sonrası Osmanlı için tek hedefin başkentin savunulması haline giren savaş Osmanlı Hükümeti’nde değişikliğe sebep olmuştur. Sadarete 29 Ekim 1912’de “*İttihatçı düşmanı*” olarak bilinen Kamil Paşa’nın gelmesi ile hem İstanbul’da İT’ye karşı baskılar artmış hem de *The Times*’da tekrar İT ve liderlerine ilişkin haberler yayınlanmaya başlamıştır.

---

⁴¹³ *The Times*, 24.09.1912, Viyana, KM, 23 Eylül, “Kont Berchtold’un Açıklamaları”

⁴¹⁴ *The Times*, 25.09.1912, İstanbul, KM, 24 Eylül, “İstanbul’da Pişmanlık”

⁴¹⁵ *The Times*, 28.09.1912, Selanik, KM, 22 Eylül, “Halim Paşa’nın Kaçırılması”

⁴¹⁶ *The Times*, 05.10.1912, İstanbul, KM, 4 Ekim, “Güçlü Türk Savaş Hissiyatı-İstanbul’da Yoğun Gösteriler”

⁴¹⁷ *The Times*, 09.10.1912, İstanbul, KM, 8 Ekim, “Türkiye’de Savaş Hissi”

⁴¹⁸ *The Times*, 07.10.1912, İstanbul, KM, 5 Ekim, “Türk Savaş Durumu”

Kamil Paşa'nın beşinci kez sadarete geldiği gün İstanbul'dan gazeteye gönderilen “*Kamil Paşa'nın Beşinci Gelişi*” başlıklı telgrafta Kabine üyeleri sıralanmış, bütün basının yeni kabineyi memnuniyetle karşıladığını, yalnızca İT'nin yayın organı Hakk⁴¹⁹,ın memnuniyetsiz olduğu belirtilerek şöyle devam edilmiştir: “*İT'nin aşırılarının politik karşıtlarını ortadan kaldırmak üzere [etrafa] tohum saçması ve halihazırda göreve gelen yaşlı devlet adamının politikalarına karşı toplumu kışkırtması, Türkiye'nin mevcut sıkıntılarının devamına yol açmakta ve Hükümet tarafının bunları baskılamak üzere sert tedbirler almasına [da] yol açabilir*”⁴²⁰ Tam da muhabirin yazdığı şekilde hemen Kamil Paşa'nın sadarete gelmesi ile beraber İT tevkifatı başlamıştır. Hüseyin Cahid Bey, İsmail Hakkı Babanzade, Mehmed Cavid Bey, Hakkı Bey ve benzeri İT'nin önde gelenleri Avrupa'ya kaçmış, bir kısmı ise tutuklanmışlardır.

Bu kaçış sırası ve sonrasında da İT önderleri *The Times*'ın Paris, Viyana ve Berlin muhabirlerince de çok sıkı takip edilmiştir. Cavid Bey günlüğünde 15 Kasım 1912'de İstanbul'dan ayrıldıklarını, beş gün süren vapur yolculuğunda hiç kimsenin kendilerini tanımadığını 15-19 Kasım 1912 tarihlerini kapsayan dönem için günlüğüne not etmiştir. 20 Kasım 1912'de Marsilya'ya indiklerini, otelde kendilerini bildirmediğini fakat iki gün sonraki *Matin* ve *Temps* gazetelerinde Marsilya'ya geldiklerine dair haberleri okuduklarını⁴²¹ ve şaşırdığını günlüğüne not eder. 20 Kasım 1912 tarih ve Paris mahreçli ve *The Times*'da 21 Kasım 1912'de yayınlanan telgraf, *The Times*'ın Fransız gazetelerinden daha hızlı takibat yapmakta olduğunu göstermektedir: “*Cavid ve Hakkı beyler bugün öğleden sonra İstanbul'dan Marsilya'ya ulaştı*”⁴²² denilmektedir. Görüldüğü üzere Cavid beylerin gelişi Paris muhabirince tam da

⁴¹⁹ İT'nin yayın organı *Tanin* Eylül ayında kapatılmış; ardından *Cenin*, *Senin* ve sonrasında o da kapatılınca *Renin* adıyla çıkmaya devam etmiş; son olarak *Hak* adıyla çıkmıştır. Baskılar daha da artınca Tanin'i çıkaran Hüseyin Cahid Bey (1875-1957) Kasım 1912'de İstanbul'dan Viyana'ya kaçmak durumunda kalmıştır.

⁴²⁰ *The Times*, 31.10.1912, İstanbul, KM, 30 Ekim, “Kamil Paşa'nın Beşinci Gelişi”

⁴²¹ *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2014, s.526

⁴²² *The Times*, 21.11.1912, Paris, KM, 20 Kasım, “İT Liderlerinin Kaçışı”

Marsilya'ya indikleri gün verilmekte ve *The Times*'da Fransız gazetelerinden önce yayınlanmaktadır.

Bu sırada gönüllü olarak cepheye giden Talat Bey İstanbul'a geri döner ve Talat Bey'in geri gelişi ve İstanbul'daki faaliyetleri *The Times*'a haber olur: “*Eski içişleri bakanı ve İT'nin Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Talat Bey, gönüllüler birliğini terk ederek görünürde parti yararına çalışmalar yapmak ve Mahmud Şevket Paşa'nın savaş bakanı olarak atanmasını sağlamak üzere başkente gelmiş görünüyor. Geçenlerde yanında Hacı Adil Bey ile Kamil Paşa'yı ziyaret etti ve sadrazam kendisine özlü bir şekilde birliğine dönmesini tavsiye etti. Bu uyarıyı göz ardı eden Talat bugün öğleden sonra Pera tarafında bir arabada görüldü, sonuçta bu akşam 1. Ordu komutanı polise eski içişleri bakanının evinde tutuklanması emrini verdi. Talat Bey'i bulamayan polis evin kapısına 24 saat içinde teslim olmazsa asker kaçağı olarak yargılanacağını bildiren bir yazı astı.*”⁴²³

Talat Bey'e ilişkin verilen bu ayrıntılar doğrudur. Kasım ayı başında İstanbul'a gelen Talat Bey'in Mahmut Şevket Paşa ile önce 6 Kasım 1912'de buluşur, kendisini Babıali ile görüşmesi konusunda ikna eder; fakat Mahmud Şevket Paşa'nın Babıali ile görüşmesi sonuçsuz kalır. Yukarıdaki telgrafta belirtildiği üzere Talat Bey ilki Sait Halim Paşa ile beraber, ikincisi 9 Kasım 1912'de Hacı Adil Bey ile beraber olmak üzere iki kez Kamil Paşa'yı ziyaret eder. Bu görüşmenin bir “*sağırlar diyalogu*” içinde geçtiği, Kamil Paşa'nın İT'ye karşı tevkifatın başladığı o günlerde “*Selanik gitti, kökleri kurudu*” dediği söylenmektedir. Ayrıca yine telgrafta belirtildiği gibi 12 Kasım 1912'den itibaren Talat Bey polisçe aranmaya başlanır⁴²⁴.

Hükümet Talat Bey'in aranmaya başlamasından itibaren İT'ye karşı daha da sertleşecek, tutuklamalar başlayacak ve bütün bunlar *The Times*'da yer alacaktır.

⁴²³ *The Times*, 14.11.1912, İstanbul, KM, 12 Kasım, “Çatışma Haberleri İnkâr Edildi”

⁴²⁴ Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2014, ss. 496-500; s.505 ve s.517. 6,9 ve 12 Kasım 1912 tarihli günlükler. Ayrıca Bakınız: Tefik Çavdar, Talat Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984, s.236, 237 ve 239.

Kronolojik sıraya da dikkat ederek İT'lilerin tutuklanmasına ilişkin sadece 10 gün içinde *The Times*'da çıkan bazı haberler şöyledir: “*Tanin'in tüm kopyaları dün polis tarafından toplatıldı ve yarın İttihatçı kulüpler kendi rızalarıyla kapanmazsa kapatılacağı duyuruldu.*”⁴²⁵ “*İT liderlerinden, son parlamentonun yüksek memurlarından, Kadıköy'de polisten kaçarken ağır yaralanan İsmail Canbulat karışıklık çıkarmak suçundan tutuklandı. Aynı suçtan Talat Bey de, diğer bazı daha az önemli liderlerle beraber, ki bunların arasında Süleyman Nazif eski Basra valisi ve Tanin editörü Muhiddin bey de bulunmakta, tutuklandı. Tanin'in çalışanlarından Aka Gündüz 7 yıla, ve meslektaşı Celil beş yıla çarptırıldı. Eski Aydın milletvekili Ubeydullah Efendi... 5 yıl kalebendlik cezasına çarptırıldı. Üçü de Karadağ savaş ilan etmeden önce Babıali önünde düzenlenen gösteride Hükümeti devirmeye çalışmak suçundan tutuklandı.*”⁴²⁶ “*Resmi yetkililer tarafından bilgilendirildim ki 7 Ekim Babıali protesto gösterisinden dolayı 40 kişi tutuklandı... Bazı çevrelerdeki güçlü kanı, Hükümet'e karşı İT'nin fedais (Türkçe) nümayişi arttıracacağı ve İT'nin bir takım liderlerinin kararlı şekilde tutuklanmasıyla bunun önlenebileceğine inanılmakta.*”⁴²⁷ “*Karasu Efendi tutuklandı. Aynı kaderin kayıp Ahmed Agayef, ki yeni Türk vatandaşı olan, Jön Türklere temel katkılarda bulunanlardan biri ve Bakü katliamının organizatörlerinden biri olan Agayef için de geçerli olduğu bildiriliyor.*”⁴²⁸ “*Talat Bey'in kayıplara karıştığı söyleniyor. Eski adalet bakanı Necmeddin Molla, eski Nafia Nazırı Hallacyan Efendi bugün tutuklandı. Eski içişleri bakanı Hacı Adil Bey eski meclis başkanı Müştak Bey, İT hükümeti döneminin eski Basın İşleri Bürosu Başkanı Dönme Fazlı Necib'in savaş mahkemesine çıkarılması emri verildi. Birçok çevrelerden [insanların] araya girmesine rağmen Karasu Efendi bir tutuklu. Görünüşe göre İT'nin*

⁴²⁵ *The Times*, 11.11.1912, Reuters, “İstanbul’un Durumu”

⁴²⁶ *The Times*, 18.11.1912, İstanbul, KM, 17 Kasım

⁴²⁷ *The Times*, 20.11.1912, İstanbul, KM, 19 Kasım, “Hükümet Açıklaması”

⁴²⁸ *The Times*, 22.11.1912, İstanbul, KM, 21 Kasım, “İT Liderlerinin Tutuklanması”

bütün önemli üyeleri yakın zamanda kilit altına ve hapishaneye alınacak.”⁴²⁹ “İT’nin Yahudi ve Müslüman liderlerinin tutuklanması teskin edici bir etki yarattı.”⁴³⁰ “Daha fazla sayıda İT üyesinin tutuklandığı belirtilmekte. Ahmed Agayef’in tutuklandığının doğru olmadığı [ortaya çıktı], Necmeddin Molla ise yanlışlıkla tutuklanmasından dolayı serbest kaldı. Karasu Efendi’nin serbest kalması için Dışişleri Bakanlığı büyük çaba sarf etmektedir...Halacyan Efendi ve Müştak Bey kefaletle serbest bırakıldı. Öte yandan dün ve bu sabah yeni tutuklamaların olduğundan bahsediliyor⁴³¹”.

Sadece kısa alıntılar yaptığımız İstanbul mahreçli üstteki bütün bu telgraflardan görüldüğü üzere İT adım adım takip edilmektedir. Ahmed Ağaoğlu’nun “*yeni Türk vatandaşı, Bakü katliamının organizatörü*” olduğu, İsmail Canbulat’ın “*Kadıköy’de polisten kaçtığı*”, Fazlı Necib’in “*Dönme*” olduğu, Emanuel Karasu’nun tahliye edilmesi için “*Dışişleri Bakanlığı’nın büyük çaba sarf ettiği*” ve benzeri birçok ayrıntı ile İT liderleri hakkındaki gelişmeler günü gününe İngiliz okuyucuyla paylaşılmaktadır.

İstanbul’da eş zamanlı olarak henüz Yunan ordusunca işgal edilmiş olan Selanik’ten de “*İT’nin iplerini elinde tutan adam*” olarak adlandırılan Selanik’teki Kızılay Hastanesi’nde savaşa katılan Doktor Nazım’ın Selanik’in yöneticisi Yunanlılara karşı bir dolap çevirmek üzere örgütlenmiş bir entrikacı birliğin başında olduğu ve tutuklandığına dair “*Selanik’te Türk Dolabı*” başlıklı bir telgraf da *The Times*’a şöyle yansır: “*Yunan yetkililer dün 500 Türk subay-görevliyi ve sivil bir kısmını evinde bir kısmını sokakta habersiz bir şekilde tutuklayarak Pire’ye gidecek Temistokles gemisine bindirdi. Siviller arasında en önde gelen İT’nin iplerini ellerinde tutan ve son 6 haftadır Kızılay’ın hastanesini idare eden Dr. Nazım da var... Nazım’ın başında olduğu ....bu hareketin kanıtları bulundu ve çemberin liderleri tutuklandı. [Hareketin yöneticisinin] Nazım, ki uzun yıllardan bu yana Yunanlılara karşı komplo faaliyetleri konusunda*

⁴²⁹ *The Times*, 23.11.1912, İstanbul, KM, 22 Kasım, “Generaller Arası Toplantı”

⁴³⁰ *The Times*, 19.11.1912, İstanbul İstanbul, KM, 18 Kasım, “Büyükelçilikler Deniz Kuvvetleri Tarafından Korumaya Alındı”

⁴³¹ *The Times*, 27.11.1912, İstanbul, KM, 25 ve 26 Kasım, “İT Liderlerinin Tutuklanması-Sultana Karşı Komplo İddiası”

[uzman] biri olması ve bunun tarafınca yönlendirilmiş olması Yakın Doğu politikası öğrencileri için sürpriz olmayacaktır.”⁴³²

İT üyelerine karşı girişilen tevkifatın İstanbul’daki Avrupalılarca nasıl görüldüğünü de *The Times*’ın İstanbul muhabiri merkeze geçer. İT’nin Avrupalı karşıtlarının İT liderlerinin “aşağı doğru giden bir ülkeyi kurtarmak üzere en inanmış idealistler olduğunu inkar etmeksizin” bunların çöküşünden memnun olduklarının belirtildiği telgrafta şunlar belirtilmektedir: Evvela İstanbul’da yaşayan Avrupalı çevrelerde İT’ye karşı Hükümetin eylemlerinin adil veya akıllıca olduğuna dair düşüncelerin büyük farklılık göstermekte olduğu belirtilip; çoğunlukla finansçı veya finansla ilgilenen kişilerin İT sempatzanları olduğu ve bunların da tutuklamalara Kamil Paşa hükümetinin tepkisel ve öç almaya yönelik eylemleri olarak baktıkları belirtilmektedir. Bu çevrelere göre İT’nin bazı radikal karakterleri insanlığın en iyileri arasında olarak düşünölmekte olduğu söyleniyor. Ardından İT’yi eleştirenlerin, ki birçoğu İT liderlerinin düşmanı denilip fakat bunların dahi İT’lilerin dağınık bir gücü ve aşağı doğru giden bir ülkeyi kurtarmak üzere en inanmış idealistler olduğunu inkar etmeksizin hak ettikleri çöküşten memnun olduklarını ifade etmekte oldukları telgrafta belirtilmektedir. Telgrafın sonunda Türk kamuoyunun tutuklamalara ilişkin görüşü de aktarılmakta. Hükümetin kamuoyundan eleştiri kabul etmediği; İT üyelerinin düşüncelerini açıklamaktan imtina ettiği ve yığınların da duyarsız kaldığı belirtilmektedir.⁴³³

Kasım ayının sonunda Bulgarların Çatalca Hattı’nı yararak İstanbul’a giremeyecekleri belli olup, ordu Çatalca’da tutunduktan sonra İstanbul Hükümeti’nde de Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın ve askeri erkanın etkisi artacaktır. İttihatçı olmayan Nazım Paşa, Kamil Paşa gibi İttihatçı düşmanı da değildir. Nazım Paşa yapılan tevkifatın ordu üzerinde olumsuz etki yapacağını düşünerek Bulgarlarla ateşkes

⁴³² *The Times*, 28.11.1912, Selanik, KM, 25 Kasım, “Selanik’te Türk Dolabı-Tutuklulara Muamele”

⁴³³ *The Times*, 27.11.1912, İstanbul, KM, 25 ve 26 Kasım, “İT Liderlerinin Tutuklanması-Sultana Karşı Komplo İddiası”

anlaşması sonrası Aralık ayı ortalarında İttihatçıların salıverilmesinde etkili olmuştur. Bu durum 17 Aralık 1912 tarihli *The Times*'da "İT Üyeleri Serbest Bırakıldılar" başlıklı telgrafla şöyle yansıtılmıştır: "*Geçtiğimiz günlerde askeri mahkeme tarafından tutulan İT üyelerinin büyük çoğunluğu şartsız olarak bırakıldılar. ... Öyle görünüyor ki, sıkıyönetim mahkemesinin kararı adil veya uygun olup olmadığına bakmaksızın tutuklamalara ilişkin hükümetten yana tavır koymuş olmasına rağmen Nazım Paşa'nın, Balkan İttifakı ile ateşkes yapılana kadar [bu salıverilmeler yapılmamış olsa] ordu üzerine kendi görüşlerini yansıtması zor görünmekteydi... Bir polis memurunu öldüren ve tutuklanan İsmail Canbulat'ın durumu diğer İT üyelerinden farklı ve ceza mahkemesinde yargılanacak.*"⁴³⁴

Nazım Paşa'nın İT tevkifatını durdurduğu doğrudur. Talat, Mithat, Şükrü ve Azmi beyleri o dönem yakınının evinde saklamış olan, eski Drama Kaymakamı İT'li, Babiali Baskını sonrası Beyoğlu Kaymakamlığı ve polis müdürlüğüne atanacak olan Tahsin Uzer (1878-1939) de Dahiliye Nazırı Reşit Bey'in 400 kişilik bir tutuklama listesini Kamil Paşa'ya kabul ettirdiğini; fakat bunun tatbikine Nazım Paşa'nın engel olduğunu, daha önce tutuklanan 150 kişiyi de Nazım Paşa'nın serbest bıraktırdığını söylemektedir.⁴³⁵

Aralık ayı içinde Londra Konferansı başlayıp Edirne, adalar dahil bütün Rumeli'den çekilinmesinin resmi olarak Büyük Güçlerce de Osmanlı diplomatlarına açıkça söylenmesi sonrası ve bunların Osmanlı basınında da yer almasıyla Kamil Paşa hükümetinin durumu daha nazik bir hal almaya başlar. 21 Aralık 1912 tarihli İstanbul mahreçli "*Türkiye'nin İç Sorunları*" başlıklı telgrafta: Kamil Paşa'nın oğlu Said Paşa'nın Avrupa'ya gitmek üzere ayrılmasının İstanbul'da dedikodulara yol açması ve pek seilmeyen kabinde değişiklikler olacağına dair hoş olmayan söylentiler mevcut olduğu; Kamil Paşa'nın önce yargılama yapmaksızın tüm İT'cileri Konya'ya gönderme

⁴³⁴ *The Times*, 17.12.1912, İstanbul, KM, "İT Üyeleri Serbest Bırakıldılar"

⁴³⁵ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1999, s.320

kararı ardından geçenlerde hepsinin serbest bırakılması ve Said Paşa'nın kabinesini deviren anti-komiteci Halaskar-ı Zabitan başı Ferid Bey'in İstanbul'dan Suriye'deki Trablus'a sürülmesi emrini verdiğinden bahsedilir⁴³⁶. Telgrafta İstanbul'daki havanın değişmeye başladığı merkeze geçilir.

İstanbul'daki hava değiştikçe dışarıdaki İttihatçı liderlerin faaliyetlerine ilişkin *The Times*'da takip⁴³⁷ de artacaktır. *The Times*'ın Kahire muhabiri o dönem Binbaşı olan Enver Bey'e ilişkin İngiliz kamuoyunu hiç ilgilendirmeyecek kısacık bir telgrafi gazeteye gönderir: "*Trablus'ta Türk kuvvetlerini kumanda eden Enver Bey tedbil-i kıyafet olarak dün gece İskenderiye'ye geldi.*"⁴³⁸ Aynı şekilde *The Times*'ın Berlin muhabiri de Brüksel'de bulunan Cavid ve Hakkı beyleri takip etmektedir⁴³⁹. Telgraftan

⁴³⁶ *The Times*, 26.12.1912, İstanbul, KM, 21 Aralık, "Türkiye'nin İç Sorunları"

⁴³⁷ İttihatçıların sadece en tepedeki kadroları takip edilmemiştir. İkincil önemde sayılabilecek birçok İT ileri geleni, İT ile ilişkili olduğu sürekli vurgulanan Mısırlı milliyetçi Abdülaziz Şaviş (1876-1929) ve hatta geçmişte İT ile işbirliği yapmış olan Bulgar sosyalist Yane Ivanov Sandanski (1872-1915)'ye ilişkin *The Times*'ın İstanbul ve Selanik muhabirlerince sürekli "İT'nin eski ortağı-destekçisi" sıfatı kullanılarak haber yapıp izlenmiş olduğu da belirtilmelidir. Örnek olması açısından, tarama sırasında en azından 7-8 tane sadece İsmail Hakkı Canbolat (1880-1926) hakkında İngiliz okuyucuyu hiçbir şekilde ilgilendirmeyecek telgraf yayımlandığı belirtilmelidir. Bunların birkaç tanesini okurun nelerin yayınlanmış olduğunu görebilmesi açısından kısaltarak burada da vermek gerekir: "*İT lideri Canbulat Bey'in kaçışına ilişkin soruşturma da tutuklunun karısının cezaevi görevlilerine rüşvet teklif ettiği ortaya çıktı. 2.000 poundluk ödemenin Canbolat ailesi için fazla olduğu ve bu tutarın İT tarafından temin edildiğini polis ve sıkıyönetim mahkemeleri tarafından düşünülmekte.*" Bakınız: *The Times*, 01.01.1913, İstanbul, KM, 31 Aralık, "Bir Komite Liderinin Kaçışı". "*Askeri mahkeme bugün İsmail Canbulat'ı gıyabında ömür boyu kalebendliğe ve kayınbiraderine kendisine cinayette yardım etmekten 10 yıl hapis kararı verdi.*" Bakınız: *The Times*, 07.01.1913, İstanbul, KM, 5 Ocak, "Bir İT Liderine Ceza". "*İsmail Canbulat'a askeri mahkemece verilen idam hükmü ve 20 yıl hapis cezası yeni açıklandı. Canbulat henüz ele geçirilemedi.*" Bakınız: *The Times*, 15.01.1913, İstanbul, KM, 13- 14 Ocak, "Türk Büyük Konseyi"

⁴³⁸ *The Times*, 03.12.1912, Kahire, KM, 2 Aralık, "Enver Bey"

⁴³⁹ Takipler sadece Büyük Güçlerin başkentinde değil Bükreş, Arnavutluk ve sair yerlerde de devam etmektedir. Cavid Bey ve eski Mabeyn Başkatibi ve yazar Halit Ziya Uşaklıgil'in bir Avrupa seyahatinin rotalarını Bükreş'te *The Times*'ın kendi özel muhabiri telgrafla merkeze geçmekte ve bu *The Times*'da yayınlanmaktadır: "*Eski Maliye Bakanı Cavid Bey ve Sultan'ın eski sekreteri Halit Ziya Bey'in dün buradan ayrılıp Cavid Bey'in Berlin'e Halit Ziya Bey'in Londra'ya geçtiği rapor edildi*" *The Times*, 04.03.1913, Bükreş, KÖM, 3 Mart, "Cavid Bey'in Görevi". Bükreş'ten İkinci Balkan Savaşı hariç tutulursa haftada ortalama iki tane telgraf gelmediği de bilinmelidir. Takibin boyutlarının daha iyi anlaşılabilmesi için bir başka örnek daha vermek gerekirse, İT'nin ikincil ekibi içinde yer alabilecek Cafer Tayyar Eğilmez (1877-1958)'in Çernoleva Geçidi'nde olabileceğini muhabir haberleştirmekte ve bu *The Times*'da yer bulmaktadır: "*Arnavut kaynaklardan edindiğim bilgiye göre.. bir Arnavut çetesinin Çernoleva [Yanya'da bir kasaba] Geçidi'nde bir Sırp konvoyunun yolu bir Arnavut çetesi tarafından kesilmiş. Bu çete Babialı Baskını'ndan önce Kosova'daki hareketi kontrol etmesi için oraya gönderilmiş olan İT subayı Cafer Tayyar Bey'in kumandasında olabilir. Öte yandan, Arnavut kaynaklarca onunla kan davası olan Arnavutlar tarafından vurulduğu söyleniyor.*" Bakınız: *The Times*, 24.02.1913, İstanbul, KM, 23 Şubat, "Edirne'nin Bombalanması". Gerçekten de Cafer Tayyar Bey Babialı Baskını sonrası 28 Ocak 1913'te görevli olarak dağılmış olan Batı Ordusu'na gönderilmiş ve Sırplarla Lüşne'de çarpışmış ve Mayıs 1913'te İstanbul'a geri gelebilmiştir. Bakınız: Zülal Keleş, "Cafer Tayyar Paşa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: XV / Temmuz 1999 / Sayı: 44, ss.529-545 Online Erişim: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-44/cafer-tayyar-pasa> Edinme Tarihi: 28.10.2017

Cavid Bey'i iyi tanıyıp takip ettiği anlaşılan Berlin muhabirinin Cavid beylerin Brüksel'deki faaliyetlerine ilişkin gönderdiği telgraf *The Times*'da "İT Liderleri Brüksel'de" başlığıyla şu şekilde yayınlanır: *"İT liderlerinden bazıları, Cavid Bey ve Hakkı Bey görünüşe göre İstanbul'daki hükümet düşene kadar Brüksel'de kalmaya niyetli görünmekteler. Frankfurter Zeitung'un Brüksel muhabiri Hükümeti sert şekilde eleştiren Cavid Bey'le yapılmış uzun bir mülakat yayınladı. .. Cavid Bey Kamil'in turşusu çıkmış, yaşlı, öç almak isteyen, tüm felaketlerin [sorumlusu] olduğunu söyleyip hükümetin savaşın başındaki kovuşturmalarını eleştiriyor .. Hatta Türkiye'nin mükemmel şekilde savaşa hazır olduğunu ve tüm olanların hükümet organizasyonu olmamasından kaynaklandığını iddia ediyor.... Şunu güvenle söyleyebiliriz ki Alman yetkili çevreleri İT'nin belagatinin artık tadına bakmak istemiyorlar. Cavid Bey'in eski hayranları ve meslektaşları artık bunların en şiddetli eleştiricileri ve yakın zamanda başa gelen felaketlerin baş sorumlularının orduyu bombalayan bu politikayı izleyenler olduğu düşünülmekte."*⁴⁴⁰

Aralık ayının sonunda İT'nin İstanbul'da askeri bir harekatla iktidara el koyabileceği şeklinde İstanbul mahreçli bir telgraf *The Times*'da yayınlanır: *"Askeri erkan burada diğer doğu ve batı devletlerinden daha güçlü ve hatta mevcut hükümet eğer "kaybedilenleri kes at" kararı vererek Avrupa Türkiyesi'nin büyük kısmını Balkan İttifakına bırakıp vazgeçme kararı verirse son zamanlarda tekrar güçlenmeye başlayan İT tarafından desteklenecek bir askeri harekatla çökmesi neredeyse kaçınılmaz olacaktır."*⁴⁴¹ Aşağı yukarı aynı zamanlarda bu sefer *The Times*'ın başyazısında İT *"Türk ordusunun acınacak halinden sorumlu"* tutulup bunların Edirne ısrarlarına Kamil Paşa Hükümeti'nin karşı durması gerektiği konusunda bir başyazı yayınlanır: *"Türkiye'de, Balkan devletlerinde ve Avusturya-Macaristan'da imkansız talepleri yüksek sesle savunan aşırı gruplar, klikler bazılarında az bazılarında daha çok*

⁴⁴⁰ *The Times*, 19.12.1912, Berlin, KM, 18 Aralık, "İT liderleri Brüksel'de"

⁴⁴¹ *The Times*, 28.12.1912, İstanbul, KM, 27 Aralık, "Türk Karşı Görüşü"

etkilidirler. Bazıları her nasılsa İT'nin liderleri ki bunlar Türk ordusunun acınacak haldeki organizasyonsuzluğu ve kapasitesizliğinden [de] sorumlular, şimdi Babıali'yi umutsuz bir politikaya zorlama çabasındalar. Sürgündeki mekanlarından ya da İstanbul'daki organları aracılığıyla Edirne'de Bulgarları yeninceye kadar barış yapılmaması gereğinde ısrar ediyorlar. Bununla birlikte, Biz şüphesiz Türk hükümetinin bu dile getirilen ki uygun ortamda başkentin cahil kalabalıklarını kötü niyetli etkileyebilecek bu aptalca ve çocukça şeylere karşı uyanık olduğunun farkındayız.”⁴⁴²

Dönemin İT'sinin askeri kanadının başı sayılan ve bu durum *The Times*'ın İstanbul muhabirince de aşağıdaki telgrafta vurgulanan Enver Bey'in Trablusgarp'ten dönüşü sonrası İT'nin İstanbul'daki faaliyetleri artmıştır. Enver Bey, Savunma Bakanı ve ordunun diğer üst düzey yetkilileri ile görüşmelerini mektuplarında da belirtmektedir. Enver Bey'in dönüşü sonrası İT içindeki bağlaşıklarıyla ilişkisinin nasıl olabileceğini *The Times*'ın İstanbul muhabiri de “örgütteki pısırik karşıtlarıyla bağlarının nasıl olduğu bilinmemekte” diyerek merkeze telgraf çekmektedir: Telgrafta Enver ve Fethi beyler orduda İT'nin temsilcileri olarak bilinmekte fakat bunlar Trablus ve Bingazi'de gerilla savaşı yürütmeye gittiklerinden beri örgütteki pısırik karşıtlarıyla nasıl ayrıştıkları ve bağlarının nasıl olduğu bilinmemekte denilmektedir.⁴⁴³

Ocak ayı başında savunulmaya devam eden Edirne'nin Bulgarlara bırakılabileceğine ilişkin Hükümetten sinyaller artmaya başladıkça ordu içinde de İT'li subayların etkisi ve sesi artmaya başlayacaktır. Çatalca ordusunda Enver Bey ile Fethi Paşa arasındaki gerginliğin Kabine'de görüşüldüğü de *The Times*'a yansımıştır. Telgrafta Kamil Paşa'nın evinde bugün toplanan bakanlar konseyinde Çatalca ordusunda Enver Bey ile Fethi Paşa'ya ilişkin üst kumanda heyeti sorununun müzakere edildiği belirtilip; Kamil Paşa ile Edirne'yi bırakmaktansa çatışmayı tekrar başlatmak isteyen Genç Türk askeri partisi arasındaki gerginliğin her gün daha fazla gün yüzüne

⁴⁴² *The Times*, 26.12.1912, Başyazı “Barış Umutları”

⁴⁴³ *The Times*, 09.01.1913, İstanbul, KM,8 Ocak, “Babıali'den Yeni Öneri-Edirne'nin Kaderi”

çıkmaaya başladığı belirtilmektedir.⁴⁴⁴ Büyük Güçlerin Edirne'nin Bulgarlara verilmesini içeren Ortak Notası sonrası daha önce açıktan hiç İT'ye yakın olarak vurgulanmayan Harbiye Nazırı Nazım Paşa da "İT'nin talimatlarını yerine getiren" kişi olarak *The Times*'da adlandırılır: "*Nazım Paşa son zamanlarda bir grup İT'li subayın önemli talimatlarını kabul etmesiyle bilinmekte... İT doğal olarak ordunun içinde barış müzakerelerinin baltalamak için elinden geleni yapmakta*".⁴⁴⁵

Nazım Paşa'nın İT'li subaylar, özellikle Enver Bey ile sık sık görüştüğü Çatalca Hattı'na beraber gittikleri ve savaşa ilişkin görüş alışverişinde bulunduğu doğrudur. Enver Bey Nazım Paşa ile 26 Aralık, 28 Aralık ve 31 Aralık 1912 ve 10 Ocak 1913'te bir araya geldiğini Alman bayan arkadaşına yazdığı mektuplarda belirtmektedir. 10 Ocak 1913 tarihli mektubunda "*Bugün ilk defa onunla [Nazım Paşa] siyasetten konuşurken, kendini savaştan yana Heyet-i Vükelaya karşı ilan etmesini teklif ettim, böylece ordunun ve halkın sempatisini kazanacaktır*" dediğini yazmaktadır. İT'nin askeri kanadının başı sayılan Enver Bey o dönem hükümet içinde en enerjik ve makul kişi olarak Nazım Paşa'yı gördüğünü bu mektuplarda belirtmektedir.⁴⁴⁶

Babıali Baskını'na kadar İT ve liderlerine ilişkin "*İT destekçisi Ebu Ziya Tevfik'in Kadıköy vapurunda beyin kanamasından öldüğünden*"⁴⁴⁷ Cavid Bey'in Viyana'dan arkadaşlarına "*merkezileştirme politikasından sert ve hızlı şekilde vazgeçilip... Arap desteğinin sağlanmasına*"⁴⁴⁸ ilişkin mektubuna, Trabzon'daki İT kulübünde bulunan iç karışıklık çıkartma belgelerinden⁴⁴⁹ İT'li subayların İstanbul'daki gösterilerinin engellendiğine⁴⁵⁰ kadar çeşitli haberler İstanbul mahreçli olarak *The Times*'da yer bulmuştur. Babıali Baskını sonrası iktidarı ele geçiren İT'ye ilişkin

⁴⁴⁴ *The Times*, 08.01.1913, İstanbul, 7 Ocak, Reuters, "Doğrudan Müzakereler"

⁴⁴⁵ *The Times*, 17.01.1913, İstanbul, KM, 14 Ocak, "Türk Bakanlar ve İT"

⁴⁴⁶ *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 215-216, 217 ve 220

⁴⁴⁷ *The Times*, 28.01.1913, İstanbul, KM, 27 Ocak

⁴⁴⁸ *The Times*, 14.01.1913, İstanbul, KM, 7 Ocak, "Suriye'nin Adem-i Merkeziyeti"

⁴⁴⁹ *The Times*, 20.01.1913, İstanbul, KM, 19 Ocak, "Babıali ve Büyük Güçlerin Notası"

⁴⁵⁰ *The Times*, 17.01.1913, İstanbul, KM, 14 Ocak, "Türk Bakanlar ve İT"

haberlerin artık ana mahreci ise Londra ve telgraflar yerine başyazılar olmuştur. Buna ilişkin ayrıntılar ise “*Babıali Baskını’ndan Balkan Savaşları Sonuna Kadarki Dönem*” başlıklı üçüncü bölümde ayrıntılı aktarıldığı için tekrar etmeksizin İT’ye ilişkin *The Times*’da yer alan yazılara burada nokta konulmaktadır.

Sonuç bölümünde yapılacak olsa da, burada da *The Times*’da İT’ye ilişkin bu kadar ayrıntı olmasına dair bir genel değerlendirme yapmak gereklidir. Kısa aralıklarla da olsa hükümet dışında olduğu dönemleri saymazsak 1908-18 arası dönemde ilk beş yılı dolaylı, 1913 Babıali Baskını sonrası da dolaysız denilebilecek şekilde İT yaklaşık 10 yıl iktidarda kalmıştır. Tarık Zafer Tunaya (1916-1991) bu 10 yıllık dönemi “siyaset laboratuvarı” olarak tanımlarken, Hüseyin Cahid (1875-1957) ise İT’nin “*on yıllık iktidarından yüz yıllık tarih ve siyaset*”⁴⁵¹ çıktığını söylemektedir.

İlk bölümde de belirtildiği üzere 1905’te İngiltere’de Dışişleri Bakanı olan Sir Edward Grey sonrası daha belirginleşen İngiliz politikası Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması; fakat bu parçalanmanın Büyük Güçler arasında savaşa sebep olmaksızın olabileceğinin denenmesi şeklindeydi. En zayıf halka olan Makedonya’dan başlayacak bu bölünmeye ilişkin 1908’de bugünkü Estonya’nın başkenti olan Talinn, o dönemki Çarlık Rusyası’ndaki adıyla Reval’de İngiltere ile Rusya’nın kral ile çarının anlaşığına dair söylenti sonrası İT’nin harekete geçerek II. Meşrutiyetin ilan edilmesi bir dönüm noktasıdır. Bu tecrübesiz, genç, vatansever⁴⁵² takımın İmparatorluğun birliğini korumayı amaçlayarak yürütmeye çalıştığı politikalar, İmparatorluğu parçalamak üzere

⁴⁵¹ Hüseyin Cahid Yalçın, *Talat Paşa*, Yayına Hazırlayan: Göktürk Ömer Çakır, Ötüken Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2018, s.14

⁴⁵² Bu tanımlı İT’yi hedef alan telgrafları sürekli *The Times*’da yer alan gazetenin İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves yapmış ve yukarıda belirtilmiştir. Ayrıca 1899-1914 arası Osmanlı İmparatorluğu’nda görev yapan tercüman ve 1913’ten sonra da baş dragoman olan İngiliz Sir Andrew Ryan (1876-1949) da İT liderlerini parayla işi olmayan vatanseverler olarak vurgulamaktadır. Ryan hatıratında “*Nazır olanların çoğunu can sıkıcı bulsak da bu insanların hepsi vatanseverdi.*” Der ve Enver’i hariç tutarak hiçbirisinin para kazanmak derdinde olmadığını, dönemin İstanbul elçisi olan Lowther’a da bir keresinde “*Jön Türk liderlerinin para peşinde olmadığını, daha büyük şeyler aradıklarını*” söylediğini Lowther’ın da kendisine oldukça samimi bir şekilde “*paradan daha büyük ne olabileceğini sorduğunu*” yazmaktadır. Bakınız: Sir Andrew Ryan, *Sonuncu Dragoman*, Çeviren: Dilek Berilgen Cenkçiler, TTK Yayınevi, Ankara, 2015, s.57 ve s.71.

hareket eden dönemin Büyük Güçleri politikalarına karşı yine Hüseyin Cahid'den ödünç alırsak “*pişmiş aşı soğuk su katmaktaydı*”.

İngiliz politikası Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında 1908 sonrası İngiltere'nin Almanya'yı çemberleme politikasına uygun olarak Rusya ve İngiltere'nin ağır baskılarla gerçekleştirmiş oldukları baskıyla kurulan Balkan İttifakı⁴⁵³ ile sonuç almaya çalışmaktaydı. Bu şekilde Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu, Basra Körfezi ve Bağdad Demiryolu ile temasını kesmiş olmakta ve oyundan Almanya'yı çıkarmayı hesaplamaktaydı. İmparatorluğun Asya topraklarında ise İttihatçilerin Yahudi, Mason, Siyonizm taraftarı, Dönme olduğu ve benzeri anti-İttihatçı propaganda ile özellikle Arap-Türk ortaklığını bozmayı hesaplamaktaydı. İttihatçıların tam Balkan Savaşları öncesi Enver, Fethi ve arkadaşlarının Trablus-Bingazi cephelerindeki çabalarını yoğun şekilde reklam etmeleri, bu propaganda çabalarında Almanya'nın da kendilerine destek olması İngilizleri rahatsız etmiş ve İngilizlerin bitmesini arzuladıkları ve bitti diye propagandasını yaptıkları Türk-Arap dayanışmasının Libya örneğinde başarılı olması Fas ve Cezayir'den Hindistan'a kadar İngilizlerin anti-İttihatçı propagandalarını etkisizleştirmiştir. Buna bir de Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bir Haçlı seferine uğradığı kanısının da Müslüman ileri gelenlerindeki algısının da eklenmesiyle özellikle İngiliz sömürgesi Hindistan ve Mısır'da genel sempatiyi İttihatçılara yöneltmiştir.⁴⁵⁴ İnceleme sırasında karşılaşılan “Türk taraflı” denilebilecek çok az sayıda okur mektubunun⁴⁵⁵ neredeyse tamamı ya İngiltere'nin Hindistan Genel Valiliği'nde bulunmuş eski-yeni İngiliz idareciler ya da Ağa Han (1877-1957) ve bir takım Hindistan Müslüman derneklerinin önde gelenlerince yazılmış olması ve hepsindeki ana vurgunun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izlenmekte olan İngiliz politikalarının Hindistan'daki

⁴⁵³ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.124

⁴⁵⁴ Orhan Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012, s.287. Koloğlu, Enver Paşa'yı 1914'te cihad ilan etmeye yönelten etkenin bu desteğin gerçek ve tüm İslam toplumlarına şamil olduğu inancı olduğunu söylemektedir.

⁴⁵⁵ Bunların bir kısmından alıntılar üçüncü bölümde “Edirne” alt başlığında daha önce aktarılmıştı.

durumlarını nazikleştirdiği yönünde olması yukarıdaki çıkarsamayı doğrular niteliktedir.

Yukarıdakilerin ışığında İngilizlerin uzun dönemli emperyalist politikalarının sonucu ve gereği olarak İT ve liderlerini yakından takip etmelerini, İttihatçıların da her taraftan sarılmış, yıkılmadan önceki son çırpınışlarını yapmakta olan İmparatorluğun dümenindeki bir grup olarak her türlü riski göze alıp hareket etmelerini doğal saymak gerekmektedir.

4.2. Küçük Asya

Balkan Savaşları'nın sonucu Makedonya'nın tamamen, Trakya'nın da büyük ölçüde Osmanlı egemenliğinden çıkması belli olduktan sonra *The Times*'da savaşa ilişkin yazılar azalmış; fakat Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin yazılar azalmamıştır. Gazetede çıkan haberlere bakıldığında 1878 sonrası Avrupa diplomasisinin gündemini oluşturan Makedonya Sorunu bitmiş, yerini gazetede birçok makale ve editoryal yazıda kullanıldığı şekilde “Küçük Asya” sorununa bırakmış olduğu görülmektedir. Bu alt bölüm başlığı altında da önce Osmanlı Ermenilerine ilişkin *The Times*'da dikkatimizi çeken bazı alıntılara yer verilecek olup; ardından Büyük Güçler'in Osmanlı İmparatorluğu içerisinde çeşitli imtiyazlardan, Bağdad Demiryolu projesinden, İnebolu ve Hayfa limanlarının işletilmesine kadar çeşitli konulardaki çıkarlarına ilişkin “açıksözlü” bazı alıntılara yer verilecektir. Son olarak da İT'nin tam olarak iktidar koltuğuna oturmasıyla sonuçlanacak olan, dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Paşa ve Doğan Avcıoğlu'nun içinde “İngiliz parmağı” olduğunu iddia ettikleri Mahmud Şevket Paşa suikastine ilişkin *The Times*'da çıkan telgraf ve yorumlara yer verilecektir.

4.2.1. Osmanlı Ermenileri

Aralık 1912'den başlamak üzere bir kısmı İstanbul mahreçli telgraf, çoğunluğu editoryal yazı, parlamento konuşması ve okur mektuplarından oluşan bolca Osmanlı Ermenilerine ilişkin yazıya rastlandığı belirtilmelidir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki yenilgisi ile hem Türk olmayan Müslüman tebaası hem de Hristiyan tebası üzerinde prestiji derin şekilde sarsılmıştır. Bu durum hem Araplar'da hem de Ermeniler'de İmparatorluktan kopmak için uygun zamanın yaklaşmakta olduğu kanısını doğurmuş; bu yönde bu halkları destekleyen emperyalist güçlerin de İmparatorluk içerisindeki faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur.

Bu meyanda, Ermeni sorununa ilişkin ilk yazılar Aralık 1912'de toplanan Londra Konferansı ile gazetede gündeme girmiş görünmektedir. İkdam ve Alemdar gazetelerinde Ermenilere karşı çıkmış olduğu söylenen bir tehdit 20 Aralık 1912 tarihli *The Times*'da şöyle yer almıştır: “*Ermeni Patriği bugün, geçenlerde İkdam, Alemdar ve bazı Türk dergilerinde yayınlanan Ermeni karşıtı küçük düşürücü hicivleri protesto etmek için içişleri bakanını ziyaret etti. Bu gazetelerden birinde yayınlanan ifadede “Ermeniler kanınız başınızdan daha yukarı sıçramasın diye sessiz kalmalısınız” yazısı bu tür saldırıların ilginç bir örneği.*”⁴⁵⁶

Balkan İttifakı'nın şartlarını kabul etmesi için Kamil Paşa hükümetine verilen Ortak Nota'nın cevabının beklenmesi ve Babıali Baskını ile gazetede Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin gündem değişmiştir. Buna mukabil Ermenilere ilişkin çıkan yazılar genellikle Patrikhane'nin belli konulardaki şikayetlerinin gazetenin İstanbul muhabiri aracılığıyla *The Times*'a duyurulması şeklinde olmuştur. Aynı şekilde

---

⁴⁵⁶ *The Times*, 20.12.1912, İstanbul, KM, 19 Aralık, “Kürt Vahşetleri-Ermeni Patriğin Müracaatı”

özellikle Ermenilerin Kürt nüfusun yoğun yaşadığı illerde Kürtlerle aralarında çıkan çeşitli sorunlar da bu dönemde İstanbul mahreçli olarak gazeteye yansımıştır.

Edirne'nin 23 Mart 1913'te düşmesi ve Bulgarlar'ın kati suretle İstanbul'a giremeyeceklerinin anlaşıldığı Nisan 1913'ten itibaren Osmanlı Ermenilerine ilişkin haberler gazetede daha fazla yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte Mart ayı ortasında dört yıl önceki 1909 Adana Olayları'na ilişkin dış politika sayfasının ¼'ünü kaplayacak şekilde ve İT'nin açıkça suçlandığı “*Adana Katliamı Üzerine Gizli Rapor-Sorumluluk Sorunu*” başlıklı “bir muhabirden” gelen uzun bir yazı yayınlanır. 1909 Adana Olayları yaklaşık 20.000 Hristiyan Ermeni ve doğu Hristiyanının öldüğü Kilikya ve Kuzey Suriye'deki olaylar olarak tarif edilip, hem o dönemin hükümeti hem Mart 1913'te hükümet olan İT “*Şiddetli Acımasızlık*” la yazıda suçlanmaktadır. Yazıda “İT'nin Suçları” alt başlığında da “*Adana'nın 120 mil ötesinde Konya'ya sürülen İhsan Fikri dışında hiçbir İT yerel yöneticisi cezalandırılmadı*⁴⁵⁷” denilmektedir.

Bu yazıdan yaklaşık bir ay sonra Adana ve havalisinde 1909 Olayları'nı anımsatan gelişmelerin olabileceğine dair bir yazı, editoryal olarak yayınlanır. Editoryal yazı uzun ve istihbari bilgiler de içermektedir. Yazının başında Adana'dan gelen haberlere göre ortamın 1909 Adana Olayları öncesine benzediği; şehirle aynı adı taşıyan İT'nin organı Tarsus Gazetesi'nin Hristiyan karşıtı kışkırtıcı yayınlar yaparak yerel otoritelere saldırdığından bahsedilmektedir. Benzer yöntemin 1909 Adana olayları öncesi İT organı İtidal tarafından da yapıldığı belirtilip; bölgede çeşitli merkezlerde cami toplantıları yapıldığı ve bazı Türkler tarafınca Ermenilerin uyarılmakta olduğu belirtilmektedir. Ermeni Patrikliği'nin kılık değiştirmiş subaylar olduklarına inandıkları kişilerin Türk-İtalyan Savaşı öncesi 1911'de İtalyan bir kızın kaçırılmasına karşı İtalyan protestosunu provoke eden Yakup Cemil taktiğiyle bir Ermeni ve Ermeni çıkarları

---

⁴⁵⁷ The Times, 14.03.1913, Bir Muhabirden, “Adana Katliamı Üzerine Gizli Rapor-Sorumluluk Sorunu”. The Times'ın o dönem İstanbul muhabiri Philip Perceval Graves 1941 yılında yazdığı İngilizler ve Türkler adlı kitabında 1909 Adana Olayları'na ilişkin “*Sorumlulukların tespiti için bölgeye gönderilen Meclis Komisyonu'nun hazırladığı rapor tamamıyla tarafsızdı.*” demektedir. Bakınız: P. Philip Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.90

karşıtı ajitasyon olduğu hususunda bilgi aktardığı belirtilmektedir. Ardından Tanin’de yayınlanan bazı makalelerin ajitasyona neden olduğu, ayrıca Balkan Savaşı’nda çetelerin aşırılıklarının Tanin’de “*Tecavüzcü Ferdinand ve General İvanoff’un Edirne’deki Müslüman kadınlara tecavüz etme hakkını askerlere verdiği*” gibi yanıltıcı haberlerden kaynaklı bir ajitasyon olabileceği; diğer bir söylentiye göre ise Adana ve civarında 1909 öncesinde olduğu gibi geniş arazi alan bazı Alman ve Macar ajanlarının kışkırtması sonrası da olaylar olabilir denilip, her durumda Büyük Güçler’in Adana’ya dikkat etmesi gerektiği belirtilerek yazı nihayetlenmektedir.⁴⁵⁸

Cumartesi günü yayınlanan bu editoryal yazıya Osmanlı İmparatorluğu’nun Londra elçiliği ertesi gün cevap yollar. Kısa cevapta: “*Makalenizdeki durum Osmanlı Hükümeti’nin kontrolünde ve yetkililere Hristiyan nüfusun korunması için kati talimatlar verilmiş ve ajitasyon yapanların tutuklanması ve Hristiyan karşıtı makalelere izin verilmemesi talimatı gönderilmiştir*”⁴⁵⁹ denilmektedir. Bu cevaptan yaklaşık bir hafta sonra yine editoryal olarak bir Alman askeri gemisinin Ermenileri korumak üzere Mersin Limanı’na çıkabileceği ve geminin subayının Patrik’le görüştüğüne dair bir yazı daha yayınlanmıştır. Yazıya Londra’da alınan bir telgrafta Sis Katolikos’unun Patrik’e, Mersin’i ziyaret eden Alman gemisi Strasburg’un komutanının bir olay olması durumunda Ermeni topluluğu korumak üzere Alman denizcilerinin karaya çıkacağı konusunda bilgi verildiğine dair haberlerin gelmekte olduğu belirtilmektedir. Alman gemisinin kumandanının, Katolikos’u ziyaret etmeden önce görüştüğü Türk yetkilileri Müslüman nüfusu sakın tutmak üzere ellerinden geleni yapmaya çağırdığı; Türk yetkililerin subayı Katolikosla görüşmekten vazgeçirmeye çalıştılsa da subayın Türk yetkililere kendi işini kendisinin bileceğini söylediği aktarılmaktadır.⁴⁶⁰

Bu editoryal haberlerden hemen birkaç gün sonra “*Vekil*” mahlasıyla isimsiz-tarihsiz kendisini Türk dostu olarak tanıtan Osmanlı’nın kalan eyaletlerini Lübnan,

⁴⁵⁸ *The Times*, 26.04.1913, Editoryal Yazı, “Küçük Asya’da Huzursuzluk-Ermenilere Karşı Kışkırtmalar”

⁴⁵⁹ *The Times*, 28.04.1913

⁴⁶⁰ *The Times*, 09.05.1913, Editoryal, “Kilikya’da Ermenilerin Korunması”

Hicaz, Yemen eyaletleri hariç altı parçaya bölmeye ve bunların bir tanesinin Kilikya Küçük Ermenistanı, diğerinin Büyük Ermenistanı olmasını öneren çok uzun bir okur mektubu yayınlanır. “*Arap bölgelerinin bağları kopmaya meyyal, Kürt-Ermeni bölgeleri anarşi içine düşmüş, Anadolu’nun Türklerle dolu kısmını tüketen vergi ve sürekli askerlik hizmeti dolayısıyla düpedüz tükenerek çökmüş durumda*” diye başlayıp ayrıntılarını “Küçük Asya ve Büyük Güçler” başlıklı diğer alt bölümde paylaşacağımız mektubun Küçük Asya’da özerk iki Ermeni eyaleti kurulmasını öneren kısmı şöyledir: “*Yönetim: İmparatorluk Lübnan, Hicaz ve Yemen hariç tutularak altı idari paçaya bölünmelidir. İlk kısım Anadolu’yu içerecek, ikincisi Adana, Zeytun ve Sivas’ı içeren küçük Ermenistan, üçüncüsü Ermenistan ve Kuzey Kürdistan, dördüncü kısım Maraş’tan Gazze’ye kadar olan Suriye ve Filistin, beşincisi Musul, Bağdad ve Basra eyaletlerini de içeren Irak, altıncı kısım ise mevcut Diyarbakır, Deyr ez Zor, Bitlis ve Van Eyaleti’nin Van Gölü’nün güneyinde kalan kısmını içeren bölüm...İlk beş idari bölümün her birine yürütmeye tam yetkili bir Avrupalı Müfettiş-General ve bunların yanlarına yeniden örgütlenme ve jandarma teşkilatından sorumlu subay ve Avrupalı finansal uzman ve idari alt yapıda bunların altında mevcut şu ankine benzer personel olmalı...*”⁴⁶¹

Anadolu içerisinde Sivas’tan Mersin’e uzanan Kilikya Ermeni Eyaleti ve Doğu Anadolu’daki diğer Ermeni eyaleti önerisinin akabinde bu sefer de 1912’den itibaren Ermeni Ulusal Konseyi’nin Başkanlığı’nı yürütmekte olan Bogos Nubar Paşa (1851-1930) tarafından “*Ermeni Talepleri*” başlıklı Paris’ten gönderilmiş olan mektup Fransızca olarak *The Times*’da yayınlanır.⁴⁶² Yine aynı tarihlerde *The Times*’ın İstanbul muhabiri “*Ermenilerin Sıkıntıları*” başlıklı uzun bir telgraf gönderir. İlginç çıkarımları da olan telgrafta Balkan Savaşı’na katılan Ermeni askerlerin karılarının Ermeni bölgelerinde İslam’a döndürüldüğü, yerel mahkeme ve makamların bunlara

⁴⁶¹ *The Times*, 14.05.1913, Okur Mektubu, “Büyük Güçleri Bekleyen Sorunlar-Bir Çözüm Önerisi”

⁴⁶² *The Times*, 23.05.1913, Okur Mektubu, “Ermeni Talepleri”

sessiz kaldığı ve sair birçok sıkıntıların yaşandığından bahsedilmektedir. Ardından Türklerin Ermenilerin rahatsızlıklarını ““edjnebi parmaghy” na bağladıklarını, bu terimi Türkçe yazıp açıklamasını yaparak okuyucuya şöyle anlatmaktadır: “*Türkler bunu [Ermenilerin sıkıntılarını] anlıyor gözükmemektedir. Ermenilerin rahatsızlıkları birçok durumda Türklerce “edjnebi parmaghy” olarak adlandırılmakta, bu da İmparatorluğu sıkıntıya sokan her sorunun yabancıların kışkırtmasıyla [oluştugu] anlamına gelmekte...Bu satırların yazarı bir değerlendirmede bulunacak olursa, Türkiye Ermenileri eğer Türkler ülkeyi biraz yükselterek ne devrimci (komitacı kasıt) ne de para satıcısı olmayan, istikrarlı giden tutucu Ermeni köylüsünün durumunu iyileştirirse [Ermeniler] sonsuza kadar doğrudan Osmanlı yönetiminde kalmayı tercih edecektir*”⁴⁶³.

İstanbul muhabirinden yapılan alıntının sonunda da belirtildiği gibi 1913’te Ermeni köylüsü için Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmak fikri henüz erkendir. Aynı şekilde birçok sıkıntıyı yaşayan Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermeni ayrılıkçılığı siyasetini açıktan sürdürmenin İngiliz İmparatorluğu’nun Basra Körfezi, Müslüman sömürgeleri ve Hindistan için de zararlı olduğunu İngiltere de anlamış görünmektedir. 1920’de çıkacak Sevr haritasının peşrevi sayılabilecek bu girişimi İngiliz politikası gazetenin taranan sürecinde birkaç parlamento konuşması ve okur mektubu hariç⁴⁶⁴ devam ettirmemiş; fakat konuyu sıcak tutacak yerel haberleri yayınlamayı da hiç kesmemiş görünmektedir. İngiltere ve Büyük Güçler Rumeli’nin kaybından sonra Osmanlı’nın kalan eyaletlerinde artan bir rekabetle devam etmişler; *The Times*’da yer aldığı kadarıyla bu rekabet de şimdi aktarılacak Küçük Asya ve Büyük Güçler başlığı altında okuyucuya verilecektir.

⁴⁶³ *The Times*, 14.05.1913, İstanbul, KM, 9 Mayıs, “Ermenilerin Sıkıntıları-Patriğin Açıklaması”

⁴⁶⁴ *The Times*, 15.08.1913, Parlamento Sayfaları, “Ermenistan’da Reform” başlığıyla Parlamento’da kurulu Ermeni komitesi ve toplumun önde gelenleri imzalı Dışişleri Bakanı Edward Grey’e yazılan açık bildiri yayınlanmıştır; *The Times*, 12.07.1913, Okur Mektubu, “Türk Reformları ve Avrupa Kontrolü” başlıklı yazıda da yine milletvekilleri Osmanlı İmparatorluğu’na Ermenilere ilişkin reforma yapana kadar hiçbir şekilde finansal yatırım, kredi ve sair işlemlerinin durdurulmasını isteyen yazı.

4.2.2. Küçük Asya ve Büyük Güçler

Balkan Savaşları'nda fiili çatışmanın devam ettiği süre boyunca Büyük Güçler'in Osmanlı Asya'sındaki çıkarlarına ilişkin çıkan yazılar sınırlı sayıdadır. Durum böyle de olsa daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere dönemin hükümetlerinin tehdit edildiği başyazılar ve editoryal yazılarda öne sürülen şartların kabul edilmemesi durumunda elde kalan Asya eyaletlerinde sorunların baş göstereceği açıkça ve sürekli olarak vurgulanmıştır. Birkaç tane istisna sayılmazsa Küçük Asya'daki ticari çıkarlara ilişkin editoryal yazılar ve muhabir telgrafları ise Mayıs 1913'ten itibaren gazetede bolca yayınlanmaya başlamıştır. Bu tarih Büyük Güçlerin bir anda çökebileceği ve bu çöküş sonrası genel savaşın hazırlıksız başlayabileceği korkusuyla Osmanlı İmparatorluğu'nu savaş dışı bırakmak için hem Balkan İttifakını hem de Osmanlı İmparatorluğu'nu zorla masaya oturttuğu tarihtir. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş dışı kalmasıyla Büyük Güçler İmparatorluğun Asya eyaletleri için yarışa devam etmeye başlamış ve bunlara ilişkin de *The Times*'da özellikle Mayıs 1913 içinde bolca haber yayınlanmıştır. İkinci Balkan Savaşı'nın başlaması ve bu savaşa Osmanlı İmparatorluğu'nun katılması bu yazıları azaltmıştır. Bu çalışmanın ana konusu olmadığı için çok ayrıntı verilmeyecek olan *The Times*'dan yapılacak alıntılarda daha önceki bölümlerde olduğu gibi kronolojik sıraya da dikkat edilecektir.

Babıali Baskını ile iktidarı İttihat ve Terakki'nin almasının hemen ardından Asya Türkiye'si'ni bekleyen sorunlar ve bunları İT'nin izlediği politikaların yaratmış olduğuna dair "*İT'nin Sorumluluğu-Asya'daki Tehlike*"⁴⁶⁵ başlıklı çok uzun bir okur mektubu yayınlanır. Mektubu yazan tanıdık bir isimdir: Sonradan İngiliz Ajanı olduğu anlaşılan üçüncü bölümde de hakkında dipnotta ayrıntılı bilgi vermiş olduğumuz

---

⁴⁶⁵ *The Times*, 27.01.1913, Okur Mektubu, "İT'nin Sorumluluğu-Asya'daki Tehlike"

kendini Türkiye'nin "gerçek ve iyi dostu" olarak tanıtan Gertrude Lowthian Bell'dir. Bell'in mektubu aynı gün "İhtilal ve Savaş" başlıklı hükümeti yeni ele geçiren İT'nin neleri yapıp neleri yapmaması konusunda tehdit edildiği başyazıda da alıntılanır ve mektuba dikkat etmemiş olan veya anlamamış olanlar için Bell'in mektubu şöyle açıklanır: "*Bugün Türkiye'nin gerçek ve çok iyi dostu olan Miss Lowthian Bell'in gazetemizde yayınlanan Asya'daki İT uygulamasının bazı şeytani ve tehlikeli uygulamaları konusunda uyarıcı, çok ilginç bir mektup yayınladık. [Bell] İT'lilerin politik hareketlerinin temeli olarak benimsedikleri eylemlerin Türk çıkarlarına adanmadığı sürece tamamen boş olduğunu; savaş sonunda ellerinde kalan ülkenin muhafazası için sadece Avrupa'nın ortaklaşa tavsiyesini kabul etmek zorunda kalacakları gerçeğine bunların [İT'lilerin] mantığını sürüklemek zorunda olduklarını söylüyor.*"⁴⁶⁶

Şubat ayında Ortadoğu'nun haritasını çizen, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan adam olarak da tanımlanan Mark Sykes (1879-1919) bu sefer *The Times*'a bir mektup yazar ve yayınlatır. Cavid Bey'in de Londra'ya gittiğinde buluştuğu⁴⁶⁷ o dönem aynı zamanda milletvekili olan Sykes, Makedonya'da Müslümanlara karşı işlenen katliamlara sessiz kalan Büyük Güçleri eleştirir ve bu sessiz kalmanın Asya Türkiyesi, Irak, Suriye, Ermenistan'da sonuçları olacağı konusunda Avrupa'yı uyarır. Makedonya Müslümanlarının, Anadolu ve Asya'ya gönderilmeyip yurtlarında güvenceli olarak yerleştirilmesini ister. İlginç mektupta Müslüman mültecilerin Büyük Güçlerin tam gözlerinin önünde Hristiyanlar tarafınca kendilerine yapılan hatalı ve adaletsiz hikayeleri ile Asya Türkiye'sine akınca, Ermenistan'da, Irak'ta,

---

⁴⁶⁶ *The Times*, 27.01.1913, Başyazı "İhtilal ve Savaş"

⁴⁶⁷ Cavid Bey Londra'da bulunduğu 26 Mart 1913 tarihli günlüğünde Aubrey herbert'in kendisini Sykes ile tanıştırdığını ve Parlamento'da buluştuğunu söylemekte. 28 Mart 1913 tarihli günlüğünde de Sykes'ın kendisini telefonla aradığını ve Asya Türkiyesi'ne ilişkin *Times*'a yazdığı makaleyi kendisine gösterdiğini belirtmektedir. Syke tarafınca o dönem *The Times*'da yayınlanan başkaca bir makaleye rastlamadığımız için büyük olasılıkla gösterilen makale yukarıda alıntı yapılan makale olmalıdır. Bakınız: *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2014, s.637, 640

Mezopotamya’da ve Suriye’de Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki geleceğe dönük birlik ve dostluğun ortadan kalkacağı belirtilmektedir. Bu talihsiz insanların Asya eyaletlerine yayılıp “*Hristiyanlığın yeminli politikasının Müslümanlığın kökünü kazımak olduğu düşüncesini*” yayıp destekleyeceklerini; gerçek ve inkar edilemeyen şahitliklerin eşliğinde “*düine inanmayan Müslümanlar yarına inanacak, şüphe edenler artık şüphe etmeyecek, fanatikler haklı çıkacak*” denilip Avrupa’nın henüz karşılaşmadığı Osmanlı Asyası’nda yeni problemlerle karşılaşacağı belirtilmektedir. Mektubun sonunda eğer Avrupa’nın yakın gelecekte mevcut şartlarda kendi içinde çözebileceğinden daha zor stratejik ve ticari sorunlarla karşılaşmak istemiyorsa en iyi çözümün Makedonya Müslümanlarının hem mevcut durumunu hem de gelecekteki statüsünü de koruma altına alarak bunları Makedonya’da yerleştirmek olduğu ifade edilmektedir.⁴⁶⁸

Mektubun son paragrafında “*Avrupa... daha zor stratejik ve ticari sorunları içeren taze bir krizle karşılaşmak istemiyorsa*” denilerek mektubunda zikrettiği Asya Türkiye’si topraklarında hem nüfus dengesinin bozulması hem de bu bozulma kaynaklı ortaya çıkabilecek “*stratejik ve ticari*” sorunlara erken dikkat çekilmektedir. Mart ayında Edirne’nin düşmesi, Nisan ayının ortasına kadar Bulgarların ateşkes imzalamayıp İstanbul’a girmeyi düşünmesi Asya Türkiye’si’ne ilişkin çıkan yazılara *The Times*’da ara verdirtir. Mayıs ayında tıpkı Ocak ayında Gertrude Bell’in mektubu benzeri, bu sefer “Vekil” mahlası kullanan ve Asya Türkiye’si’ni Lübnan, Yemen ve Hicaz hariç altı parçaya bölen, bu bölümlemeyi de gelecekte imza edilecek 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması’nın belirlediği haritaya uygun yapan isimsiz-tarihsiz⁴⁶⁹ bir okur mektubu ve harita yayınlanır. Bell örneğinde gördüğümüzü üzere bu okur mektubu

---

⁴⁶⁸ *The Times*, 25.02.1913, Okur Mektubu “Makedonya Vahşetleri”

⁴⁶⁹ Belirtmek gerekir ki tam “Vekil” mahlaslı isimsiz-tarihsiz okur mektubunun yanında Edirne’den yazan İngiliz Korgeneral R.G. Broadwood (1862-1917)’un “Edirne Türk Savaş Esirleri” başlıklı okur mektubu yayınlanmıştır. İngiliz Korgeneral mektubunun sonunda yer bulunup mektubunun yayınlanmasını istihdam ettiğini belirtip, yayınlanması ricasıyla saygılarını sunmakta. Hemen yanında ise “Vekil”in tarihsiz-imzasız mektubu yayınlanıp, dış politika sayfasının tam ortasında Vekil’in bölümleme çağrısı yaptığı Asya Türkiye’si’nin genişçe bir haritası yayınlanmaktadır. Ayrıca belirtmeli ki, tarama sırasında ilk defa imzasız editöre mektup da bu şekilde görülmüştür.

da aynı gün “Türkiye’nin gerçek dostunun yazdığı” mektup olarak *The Times*’ın başyazısında tartışılır. “Büyük Güçleri Bekleyen Sorunlar-Bir Çözüm Önerisi” başlıklı 14 Mayıs 1913 tarihli *The Times*’da yayınlanan uzun mektuptan bazı alıntılar yapar isek:

Yazının girişinde “*Balkanların eski sorunu, Avrupa’da uyuşmazlık [yaratmış] ve Makedonya’da süre giden kardeş katli çatışmalarına [sebepe olmuş] ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Asya eyaletlerinin asker ve kaynağını yiyen bir sorun olarak iki nesil devlet adamlarının kafalarını berbat etmişti*” denilmektedir. Devamında Asya ve Avrupa arasında yeni benzer sorunlar yaratmamak için önlemler almak gerekir denilerek önce Avrupa için tehditleri, ardından bunlara karşı önlemler sıralanmaktadır. “*Büyük Güçler için iki tehdit bulunmaktadır: 1-Genişleyen ve bu süre zarfında fakirleşen Balkan Devletleri Büyük Güçlerin müşterisi olabilir 2- Prestij, insan ve toprak kaybeden Osmanlı İmparatorluğu Asya’da çökebilir....Ben ilk tehlike ile ilgili pek fazla bir şey söylemeyeceğim*” denilerek ikinci sorun için önce bir tanımlama yapıp, çözüm önerileri sıralanmaktadır:

“*[Osmanlı İmparatorluğu içinde] Arap bölgelerinin bağları kopmaya meyyal, Kürt-Ermeni bölgeleri anarşi içine düşmüş, Anadolu’nun Türklerle dolu kısmını tüketen vergi ve sürekli askerlik hizmeti dolayısıyla buralar düpedüz tükenerek çökmüş durumda. Halife Sultan birleştirici gücünü artık büyük ölçüde kaybetmiş, eğitilmiş ve resmi sınıflar acı ve bağışlanmaz bir sürtüşmede bölünmüş, ordu itibarsız ve dağınık, Hükümetin bir bütün olarak itibarı çok az, hükümetteki parti ve görevden uzaklaştırılan karşıtları hemen hemen hiç ortada yok. Savaş Türkiye’yi temellerinden sarstı, barış bu hastalıklı yapıya serbest kalan tutuklu sürüleri ve yenilmiş askerleri ve Makedonya’dan sel gibi akan toprak ve yerleşim için bakınan yardımsızları da ilave edecek.*” Çökebileceği söylenen Osmanlı Asya’sındaki durum bu şekilde tanımlandıktan sonra, bu çöküşü durdurmak için önce finansal öneriler sıralanmaktadır. İmparatorluğun tüm

gelirlerinin Büyük Güçler tarafınca tıpkı Borçlar İdaresi'nde (Duyun-u Umumiye) olduğu gibi kontrol edilmesi için bir komisyon kurulması önerilmekte, ardından Osmanlı egemenliğinde kalan yerlerin altı parçaya bölünmesini öneren yönetsel “çözümler” önerilmektedir: *“Yönetim: İmparatorluk Lübnan, Hicaz ve Yemen hariç tutularak altı idari paçaya bölünmelidir. İlk kısım Anadolu'yu içerecek, ikincisi Adana, Zeytun ve Sivas'ı içeren küçük Ermenistan, üçüncüsü Ermenistan ve Kuzey Kürdistan, dördüncü kısım Maraş'tan Gazze'ye kadar olan Suriye ve Filistin, beşincisi Musul, Bağdad ve Basra eyaletlerini de içeren Irak, altıncı kısım ise mevcut Diyarbakır, Deyr ez Zor, Bitlis ve Van Eyaleti'nin Van Gölü'nün güneyinde kalan kısmını içeren bölüm...İlk beş idari bölümün her birine yürütmede tam yetkili bir Avrupalı Müfettiş-General ve bunların yanlarına yeniden örgütlenme ve jandarma teşkilatından sorumlu subay ve Avrupalı finansal uzman ve idari alt yapıda bunların altında mevcut şu anki benzer personel olmalı. Altıncı merkezi idare dini ve eğitici kısmı hariç tamamen her bölümün başında Avrupalıların bulunduğu bir idari yapıyla model olmalı ve aynı zamanda kaymakamın üstündeki bütün yürütücü sivil görevliler de Avrupalı olmalı.”*

Yazının devamında İstanbul kast edilerek, Osmanlı'nın en yoğun nüfusunun olduğu merkezi alanda idari reformlar için yeni okullar açılması, yeni metotlarla idarecilerin yetiştirilmesi ve benzeri birtakım öneriler sıralanmaktadır. Yazının sonunda bu sefer Büyük Güçlere bu merkezi alandan uzak durmaları yönünde bir öneriyle yazı şöyle sonlanmaktadır: *“Bu merkezi bölgeye ilişkin bütün Büyük Güçler'in muhtemel amaçlarına [dair] şüphelerinden arındırılmış olması gerektiği ve İmparatorluk'un bütün ırk ve dinlerinden üyeleri barındıran bir nüfusunun olması gerektiği de not edilmelidir. Saygılarımla, Vekil⁴⁷⁰”*

Alenen İmparatorluğun parçalara ayrılmasını öngören önerinin idari bölümlemesinin 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Anlaşması'nın haritasına çok yakın

---

⁴⁷⁰ The Times, 14.05.1913, Okur Mektubu “Büyük Güçleri Bekleyen Sorunlar-Bir Çözüm Önerisi”

olduğu belirtilmelidir. Sevr Antlaşması'nda da Sivas'ın biraz kuzeyinden başlayan ve Mersin'e kadar inen bir hat Suriye'den ayrı Fransız denetiminde; Van Gölü'nün güneyinden şimdiki Suriye'nin kuzey kısmına kadar inen bir alan muhtemel Kürt devleti; Van Gölü ve kuzeyinden Karadeniz'e kadar çıkan Van, Bitlis, Trabzon ve Erzurum'u kapsayan bölge Ermenistan'a bırakılmakta; Maraş'ın güneyinden başlayarak Antep, Urfa, Mardin ve daha güneye kadar inen bir hat Fransız kontrolünde Suriye'ye dahil edilmekte; haritada en kuzey sınırı Musul olan hattan daha güneye Basra Körfezi'ne kadar olan hatta Sevr Antlaşması'na göre Birleşik Krallık Mezopotamya Mandası'na bırakılacaktı. Vekil'in önerdiği idari bölümlemede sınırları açıkça belirtilmeyen tek yer Batı Anadolu'dur, ki Sevr Antlaşması'nda da bölgenin sadece bir kısmı Türk yönetimine bırakılmıştır, diğer bölümlemelerin üç aşağı beş yukarı yukarıda alıntılanan öneriyle tam uyuştüğünü söylemek mümkündür. Bölümlemeyi gösteren haritanın dışında ülkenin mali denetimine ilişkin öneriler de Sevr Antlaşması'na benzerlik gösterdiğinin burada belirtilmesi gerekir.

Bu okur mektubu yayımlandıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yankıları da yaklaşık bir hafta sonra *The Times*'ın İstanbul muhabirince merkeze şöyle bildirilir: *"Times'da 14 Mayıs'ta yayınlanan "Vekil" mektubu Türk çevrelerde çok ilgi uyandırdı ve tartışıldı. Genel ton "Vekil"in şemasının aleyhinde.... Şu da vurgulanmakta ki Vekil'in Türk İmparatorluğu'nu altı idari yapıya böldüğü ve Asya eyaletlerinde her ırktan örnekler içerdiği fakat en az Türklere yer verildiği de vurgulanıyor.. Vekil'in önerilerini Jeune Turc'de değerlendiren önde gelen İT'li gazeteci yazarın Genç Türkiye'nin kendi kendini yönetmesine ilişkin kötümserliğe itiraz etmekte ve yabancıların bütün ülkenin idari kontrolünü almak zorunda olması önerisine kızgınlığını belirtmekte. Yazar, Vekil'in önerilerinin Balkan Savaşı öncesinde Kont Bertold'un meşhur önerilerine benzediğini ve her zaman olduğu gibi Avrupa tarafından*

empose edilen reformların [ülkeyi] daha da kötüleştirdiği temelinde Türkiye'nin "uluslararasılaştırılması" şemasına karşı vatandaşları uyarıyor⁴⁷¹

"Vekil"ın mektubundan üç gün sonra bu sefer Şubat ayından beri Londra'da İbrahim Hakkı Paşa (1863-1918) ile İngiliz tarafının müzakere yürütmekte olduğu Basra Körfezi ve Bağdat Demiryolu Projesi'ne ilişkin editoryal, yine büyükçe harita içeren "Körfez'de İngiliz Çıkarları-Bağdat Demiryolu-Hakkı Paşa'nın Görevleri-Müzakerelerin Mevcut Durumu" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazının yayınlandığı tarih Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında 29 Temmuz 1913'te imzalanacak olan "Basra Körfezi ve Arazi-i Müteceviranesine Dair Mukavelename" anlaşmasının taslak metinler üzerinde anlaşıldığı⁴⁷² ve hükümetlere sunulmasına karar verildiği zamana denk gelmektedir.

Yazıda, Hakkı Paşa'nın Şubat sonlarında Londra'ya geldiğinden beri Dışişleri Bakanlığı, Hindistan Ofisi-Bakanlığı ve Ticaret Odası ile müzakereler halinde olduğu henüz kati hiçbir anlaşmanın yapılmamış olduğu; İstanbul-Paris-Berlin ve diğer yerlerden gelen görüşmelere ilişkin haberlerin gerçeği çarpıttığı söylenilerek tüm konular hakkında tek tek ayrıntı verilip açıklamalar yapılmıştır⁴⁷³. Yazı okunduğu zaman bu yazının İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın kaleminden çıktığını okuyana düşündürmektedir.

The Times'da tam da Londra Barış Antlaşması'nın imzalanması sırasında Küçük Asya'nın paylaşımına yönelik yazıların artışı Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin Büyük Güçler arası emperyalist ilişkilerin Balkan Savaşı sonrası keskinleştiği görülmektedir. Aşağıda özellikle Paris'ten gelen telgraflar aynı şekilde "maktulün" mirasının paylaşımının da yakın olduğunu düşündürmektedir. O dönem İngiltere Dışişleri

⁴⁷¹ *The Times*, 23.05.1913, İstanbul, KM, 22 Mayıs, "Asya Türkiye'sinin Geleceği-Vekil'in Önerilerine Cevaplar"

⁴⁷² Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1914)*, İkinci Cilt: Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013, ss.101-119.

⁴⁷³ *The Times*, 17.05.1913, Editoryal Yazı, "Körfez'de İngiliz Çıkarları-Bağdat Demiryolu-Hakkı Paşa'nın Görevleri-Müzakerelerin Mevcut Durumu"

Bakanlığı Daimi Müsteşarı ve bakanlığın beyni konumundaki A. Nicolson da benzer düşüncedir. Nicolson Viyana'daki elçi Sir Fairfax I. Cartwright'a (1857-1928) 8 Temmuz 1913 tarihinde yazdığı mektupta, İmparatorluğun dağılabileceğini düşünmekte ve bundan kaynaklı savaş çıkabileceğinden korktuğunu ima etmektedir: “*Türk egemenliğinin bir süre daha devam edemeyeceğine dair, ahlaki sorunlardan hariç olmak üzere, içimde ağır bir sıkıntı var. Türklerin savaş makinası ve İslam'ın askeri olarak meşhur prestijleri tamamen ortadan kalktı. Bu ruhun Türklerden de gittiğine dair birçok emareler bulunmakta ve şimdiye kadar sahip oldukları pozisyonu sürdürme kapasitesine de [artık] sahip değiller. Tahmin ederim ki çok uzak olmayan bir zamanda bu gerçekliğin, Asyatik eyaletlerin tamamen dağılmasına yol açacağından şüphe etmemekteyim*”⁴⁷⁴.

The Times'da yayınlanan editoryal imzalı “*Körfez'de İngiliz Çıkarları-Bağdat Demiryolu-Hakkı Paşa'nın Görevleri-Müzakerelerin Mevcut Durumu*” yazısından sonra bu yazının diğer başkentlerdeki yankılarına ilişkin olarak da *The Times*'da “*Dış Basında Yorumlar “Büyük Britanya ve İran Körfezi”*” başlığı altında Berlin, St. Petersburg ve İstanbul'dan gelen telgraflar yayınlanmaktadır. Berlin'den ilk gelen telgrafta *North German Gazette*'den tam kolon alıntı yapılmakta ve bu gazetede çıkan “*Bağdat Demiryolu'ndaki hakkımızı kaptırmayız*” mealindeki bir yazı İngilizce'ye çevrilip yayınlanmaktadır.⁴⁷⁵ Berlin'den geçilen diğer bir telgrafta Bağdat Demiryolu ve İran Körfezi ile ilgili haberlerin Berlin'de çok dikkatle takip edildiği, fakat bu haberlerin daha çok “*politika yazmaya isteksiz*” finans gazetelerinde yer aldığı belirtilmektedir⁴⁷⁶. Rus basınında ise Fransa'nın talepleri ve İran Körfezi ile ilgili Alman-İngiliz ilişkilerinin genellikle gazetelere pek yansımadığını; Rusya'da basının Karadeniz ve Kafkasya Ermenistan'ı yakınlarında yabancı bir etkiye hoşgörülü olamayacağına ısrarlı

⁴⁷⁴Joseph Heller, *British Policy Towards the Ottoman Empire 1908-1914*, Frank Cass And Company Limited, London, 1983, s.87

⁴⁷⁵ *The Times*, 17.05.1913, Berlin, KM, 16 Mayıs, “İran Körfezi Sorunu-Alman Çıkarlarının Korunması”

⁴⁷⁶ *The Times*, 19.05.1913, Berlin, KM 18 Mayıs

olduğu, *Russkoe Slovo*'da Körfez'de İngiliz etkisinin Almanlara tercih edileceğinin düşünülmekte⁴⁷⁷ olduğu yazılmaktadır. İstanbul'dan gelen telgrafta ise konuya ilişkin haberlerin Türk basınında çok yer aldığı söylenip *Tanin*'den alıntı yapılmaktadır. Türk basınında yer alan inanç ve haberlere inanabilmenin, “*Almanların kışkırttığı İT'nin*” de İngiliz-Türk anlaşmasını olumlu bulmasına inanabilmenin pek mümkün görünmediği⁴⁷⁸ söylenmektedir. Telgrafta Tanin'in Kıbrıs Anlaşması'nın (*Convention*)⁴⁷⁹, in kısa zaman içinde yaşatılacağı kanısında olduğu diğer basın organlarının ise Yakın Doğu'da İngiliz politikasının anti-Slav karaktere yönelerek bir değişim içinde olduğunu düşünmekte denilip; Basının bir kısmının ise müzakereleri süregiden anlaşmanın doğru olmayan versiyonlarını yayınladıkları aktarılmakta. Telgrafın sonunda İstanbul basınında “*Büyük Britanya'nın [Osmanlı İmparatorluğu'nda] Üçlü İttifak'ın etkisini uzaklaştırmaya meyilli olduğu; bazı uzun soluklu sorunlara ilişkin sadece inançsal değerlendirmelerle Alman taraftarı organlarca inatla kışkırtılan İT'nin, İngiliz-Türk Anlaşmasının sonuçlarını olumlu bulmaya eğilimli olduğuna ilişkin izlenim; gerçekten bunların [olabileceğine] inanabilmek güç*”⁴⁸⁰ denilmektedir.

The Times'da yayınlanan editoryal imzalı “*Körfez'de İngiliz Çıkarları-Bağdat Demiryolu-Hakkı Paşa'nın Görevleri-Müzakerelerin Mevcut Durumu*” başlıklı yazıyla aynı gün yayınlanan “*Türkiye ile İngiliz Müzakereleri*” başlıklı başyazıda Türkiye'den istenilenler editoryal yazıdan daha açık, bazen emir cümlesi tarzında anlatılmaktadır.

⁴⁷⁷ *The Times*, 19.05.1913, St. Petersburg, KM 18 Mayıs

⁴⁷⁸ Aynı görüşü o dönem Londra'da yapılan 5. Geleneksel Bütün Hindistan Müslümanları Toplantısı'nda başkanlık eden Ağa Han da dile getirir ve oradaki konuşması *The Times*'da yayınlanır ve editoryal olarak da bu konuşmaya gazetede başyazıda cevap verilir. Ağa Han'ın konuşmasından “*Asya'da Türk Egemenliği*” alt başlıklı ilgili kısımları alırsak: “*Son Türk savaşı gösterdi ki dünyada kendini Müslüman olarak adleden kişiler sağlam dayanışma içindeler. .. Şu açıktır ki Osmanlı egemenliğinin Asya'da dağılması diğer Avrupalı Güçler'in Hindistan'a batı yolundan saldırısına yol açacaktır. İngiltere ve Türkiye arasındaki karşılıklı iyi niyet ve anlayış Türkiye'nin Asya'daki egemenliğinin parçalanmasına karşı da en muhtemel koruma olacaktır Geçmiş yıllarda yaşananlardan sonra şuna inanmak için haklı bir çok sebebim bulunmakta ki Türkiye tam olarak İngiliz eksenine girmek için hem istekli değil aynı zamanda hem endişeli de*”. Bakınız: *The Times*, 15.07.1913, Editoryal Yazı, “Ağa Han'ın Müslüman Politikası Üzerine Görüşleri-İngiliz ve Osmanlı Çıkarları”

⁴⁷⁹ Kıbrıs'ın 1878'de İngiltere yönetimine bırakılması karşılığı İngiltere'nin İmparatorluğun Asya topraklarının Rusya'ya karşı muhafazası garantisi verilmesi kastedilmektedir. Ayrıntı için: <https://www.britannica.com/topic/Cyprus-Convention-of-1878> Edinim Tarihi: 23.06.2017

⁴⁸⁰ *The Times*, 19.05.1913, İstanbul, KM, 17 Mayıs

Yazının başında “son birkaç gündür İngiltere-Türkiye arasında varılan anlaşmaya ilişkin çok söylenti yayınlanmakta. Bu söylentilerin hepsi doğru değil.... Henüz hiçbir şey imzalanmadı fakat birçok konuda temelde anlaşılmış görünmekte” diye başlanmakta, ardından Türk-İran sınırı, Şattül Arap, Fırat su taşımacılığından bahsedilip Hakkı Paşa’yla İngiliz yetkililer arasında devam eden görüşmelere ilişkin şöyle devam edilmektedir: “Savaşın sonucu Türkiye’yi daha önce ihtiyaç duymadığı kadar finansal pozisyonunu güçlendirmeye zorlamakta. Şu açık ki, İngiltere’nin istediği şekilde, Küçük Asya’daki pozisyonunu geliştirerek ve güçlendirerek talihini onarmış olsaydı, Türkiye finansal yardım almış olacaktı.... [Görüşmelerdeki] Sürtüşme konularının Türkiye’nin iyiliği ve esenliği ile ilgisi yoktur. Kuveyt Şeyhinin topraklarına küçük bir askeri birlik konuşlandırarak, Türk-İran sınırında yara açarak, İngiltere’nin Mezopotamya nehirlerindeki seyrüsefer haklarını engelleyerek veya Midhat Paşa’nın Doğu Arabistan’da hayali Türk çıkarlarını büyütme iddiasını izlemeye devam ederek Türkiye’nin hiçbir şey kazanamayacağı [bellidir]. Bu politika onun gücünden ziyade güçsüzlüğüne delalettir ve yani Türk İmparatorluğu’nda artan sorunların çözümünde İngiliz yardımının sunulmasını da engellemektedir.”

Türkiye’nin bu konuların hepsinde tavizler vereceği, İngiltere’nin bunları beklemekte olduğu emir kipleri kullanılarak başyazıda belirtilmektedir. Sonrasında konu Bağdad Demiryolu Projesi’ne gelip “muhtemelen iki İngiliz idarecinin hattı kontrol etmek üzere atanmasının sağlanması” gerektiği, bu öneri kabul edilirse ve bazı garantiler verilirse Büyük Britanya’nın bu projeye soğuk bakmayacağı belirtilerek şöyle devam edilmektedir: “Bizim çıkarlarımız her zaman söylediğimiz gibi Basra Körfezi’nin ağzında İngiliz çıkarlarına bir tehdit oluşmamasıdır ve [bunun dışında] Alman destekçiler bu büyük projeyi tamamlamada Büyük Britanya’nın cömert rızasıyla tamamen serbest olacaklardır. Hattın yapımında resmi İngiliz katılımı olmayacaktır fakat bu projeye katılmak isteyen İngiliz sermayesini de hiçbir şey de

yıldırılamayacaktır... Almanya emin olmalı ki, özel çıkarları korunduğu sürece Büyük Britanya Bağdat Demiryolu şeması temel öğelerine karşı değildir”⁴⁸¹

Tam Londra Barış Antlaşması’nın imzası arifesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Büyük Güçlerin çıkar paylaşımlarına konu olduğuna ilişkin yazılar da görüldüğü üzere artmaktadır. Aynı tarihlerde bu sefer Fransa’dan “*Türkiye’deki Fransız Çıkarları*” başlıklı uzun bir telgraf gönderilir. Paris’ten gönderilen yazıda, İstanbul’dan gelen telgrafa dayandırılarak İngiliz-Türk ilişkilerine ilişkin müzakereleri Hakkı Paşa tam yetkili ve yürütülüyorken Fransız-Türk ilişkilerindeki sorunlara ilişkin de, ki bunların içinde demiryolu imtiyazları da bulunmakta, Paris’te Cavid Bey ile görüşüleceği belirtilmektedir. Rusya ile İran-Türk sınırı ve Doğu Anadolu demiryolları konusunda görüşmelerin ise neredeyse tamamlanmış olduğu Paris’ten gelen telgrafta belirtilmektedir. Fransız basınında *Echo de Paris*’in yeni okullar açılması, Fransız okullarının diplomalarının tanınması, vergilerden ve harçlardan muaf tutulması gibi istekleri olduğu belirtilmektedir. Fransa’nın diğer istekleri ise şöyle sıralanmaktadır: Ermenistan’da Samsun, Sivas, Harput ve Diyarbakır demiryolu imtiyazı talebi, ayrıca bunun tamamlayıcısı Diyarbakır, Trabzon-Erzurum hattının talebi. Suriye’deki imtiyazların ise Rayak’tan Kudüs-Şam-Hama hattı, Şam-Hama hattı ve Suriye’de Beyrut ve Hayfa’yı Hicaz’a bağlayan hatların imtiyazı talep edilmektedir. Telgrafta, Ermenistan ve Suriye’deki bu iki imtiyaz listesinin, bunlara Fransız sermayesinin yatırım yapmış olmasından dolayı çok acil olduğu da belirtilmektedir. Fransa’nın diğer talepleri ise limanlardır denilerek: Karadeniz’de İnebolu ve Ereğli, Suriye’de Trablus, Hayfa ve Yafa liman imtiyazlarının talep edildiği ve bütün bahsedilen konulara ilişkin taleplerin 24 Şubat’ta Babıali’ye sunulduğunu söylenmektedir. Aynı konuya ilişkin *Temps*’den de uzun uzun alıntılar yapılmış, bahsi geçen telgrafta yayınlanmıştır.⁴⁸².

⁴⁸¹ *The Times*, 17.05.1913, Başyazı “Türkiye ile İngiliz Müzakereleri”

⁴⁸² *The Times*, 16.05.1913, Paris, KM, 15 Mayıs, “Türkiye’deki Fransız Çıkarları-Okullar ve Demiryolları”

Fransa'nın taleplerine ilişkin bir diğer telgrafta da Fransa'nın Osmanlı üzerindeki çıkarlarına halel gelmekte olduğuna dair tartışmalara Fransız Dışişleri Bakanı Stephen Jean M. Pichon'un (1857-1933) *"Küçük Asya'da sorunlar Fransız çözölmüş ise demek ki çözölen konularda Fransız çıkarı bulunmamaktadır. Fransa'nın çıkarlarına ilişkin sorunlar Fransız çözölemez"* diyerek güvence verdiğine dair Meclis'teki bir konuşması Paris'ten gelen telgrafta şöyle özetlenmiştir: *"Küçük Asya'nın geleceğinin Fransa dışlanarak Almanya, Rusya ve Büyük Britanya tarafınca belirlendiğı iddia edildi. Konuya ilişkin açıklama yapan dışişleri bakanı M. Pichon "eğer Küçük Asya'da sorunlar Fransız çözölmüş ise demek ki çözölen konularda Fransız çıkarı bulunmamaktadır. Fransa'nın çıkarlarına ilişkin sorunlar Fransız çözölmeyecektir. Asya Türkiye'sinde hala çok fazla sayıda çözölmeyi bekleyen problem varken böyle yanlış anlamalar yeni sorunlar ortaya çıkaracaktır... İran Körfezi'nde İngiliz çıkarları ve Bağdad Demiryolunda Alman çıkarları bir tarafta iken, komşu bölgelerde Fransız çıkarları ise başka yerdedir. M. Pichon "bu komşu bölgelerde" bizim haklarımızı korumayı sağlayacağımız hakkını savunacağımız makul çıkarlarımız mevcut" diye devam etti. Çünkü eğer bu tatmin ve garanti bize verilmemişse bunun karşılığında bizim bağışlamayabileceğimiz bir takım işbirliği çeşitleri bulunmaktadır."*⁴⁸³

Vekil yazısı yayınlandıktan hemen sonra diğer başkentlerden Osmanlı Asya'sını paylaşmaya yönelik kendi emperyalist çıkarlarını tatmin edecek taleplere ilişkin yazıların gelmeye başlaması dikkat çekmektedir. Yukarıda alıntılanan Paris'ten gelen telgrafta hiç yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek şekilde, Osmanlı Asya'sının paylaşımına ilişkin Büyük Güçler arası kapitalist-emperyalist ilişkiler gayet *"açıksözlölükle"* aktarılmıştır. 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Barış Antlaşması'ndan hemen sonra Balkanlar ısınarak tekrar savaş alanına dönünce Küçük Asya'daki Büyük

---

⁴⁸³ The Times, 28.05.1913, Paris, KM, 27 Mayıs, "M. Pichon'un Fransız Politikası Üzerine Açıklamaları-Küçük Asya'daki Çıkarlar"

Güçlerin paylaşım savaşına ilişkin yazılar da tıpkı daha önce Birinci Balkan Savaşı sırasında olduğu gibi bir süreliğine azalmıştır.

Bu bölümü, tekrar Edirne’yi ele geçiren dönemin Osmanlı hükümetinin İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey tarafınca İngiliz Parlamentosu kapanırken yaptığı, Türkiye ile beraber diğer Büyük Güçleri de uyardığı açık sözlü konuşmadan küçük bir alıntı ile kapatalım. Grey daha önce ilk bölümde Doğu Sorunu altında aktarılmış olan İranlı devlet adamlarından Mirza Muhammed Farahani’nin Osmanlı Devleti için “*Bir sürü köpeğin önüne atılmış ölü bir hayvanın cesedi durumundadır. Bu köpekler birbirlerinden korktuklarından saldırıp bir parçasını alıp kaçamıyorlar, yoksa cesedi bir günde yok ederler*” sözünü doğrulayacak şekilde şöyle demektedir: “*Türkiye için gerçek tehdit bir dış saldırı değil kendi içindeki düzensizlik ve iç güçsüzlüğüdür.. Asya Türkiye’sinde bütün Büyük Güçlerin çok fazla çıkarı var ve bu çıkarlar öyle önemli ki hepsinin ortak rızası olmaksızın hiçbir şey yapılamaz.*”⁴⁸⁴

4.2.3. Mahmud Şevket Paşa Suikasti

Falih Rıfkı Atay (1894-1971) Batış Yılları’nda Balkan Savaşı ve sonrası Osmanlı İmparatorluğu’ndaki havayı şöyle anlatmaktadır: “*İnsanda akıl fikir komayan ana baba günleri idi...Topraklarımızı pay etmek için aylarca tartışma ve çekişmeler, [Balkanlıların] büyük devletleri kendi yanlarına almak için haftalarca gidip gelmeler, Rusya ile Almanya, Fransa ve İngiltere arasında durmadan konuşmalar, hep şuradan buradan hepsi gazetelerimize sızmıştır. Ama biz kendi boğuşmamızda ve boğazlaşmamızda idik. Kendi bağrıışlarımızla sağır olmuştuk. Yanımızda pazarlık etseler duymayacaktık.... İnsan Osmanlı İmparatorluğu’nun 1911 yılını ve biraz*

⁴⁸⁴ The Times, 13.08.1913, Parlamento Sayfası

*sonrasını bir kuş bakışı altına alabilse, ürker. İki eli ile gözlerini kapamak ister. Kargaşa denen şeyin daha öğretici bir örneği bulunamaz.”*⁴⁸⁵

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu çöküş karmaşası içindedir. Sadece Balkan Savaşları süresince Osmanlı hükümetlerine bakacak olursak, İmparatorluk’un sürekli bir kargaşa ortamı içinde olduğunu görmek mümkündür. Savaşın hemen öncesinde 17 Temmuz 1912’de Küçük Mehmed Said Paşa sadrazamlıktan uzaklaştırılmış, yaklaşık 90 gün iktidarda kalacak Gazi Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmuş, Osmanlı yenilgisi iyice belirginleştikten sonra 29 Ekim 1913’te Kıbrıslı Kamil Paşa başkanlığında yeni bir hükümet tesis edilmiştir. Babıali Baskını olarak bilinen hükümet darbesi ile 23 Ocak 1913’ten itibaren İttihat ve Terakki tekrar iktidara gelmiş ve Mahmut Şevket Paşa başkanlığında bir kabine oluşmuştur. 11 Haziran 1913’te görevi başında öldürülen Mahmut Şevket Paşa’dan sonra Said Halim Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Yani, Balkan Savaşları’nın hemen öncesi dönemden başlamak üzere geçen on bir aylık süre içerisinde beş kez sadrazam değişmiş ve ülke sürekli bir iktidar bunalımı içerisinde kalmıştır. Aynı durum ordu içinde de söz konusudur. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa donanmanın savaş içerisinde Yunanlılara karşı başarı kazanamamasından şikayet ederek bunun sebebini ordudaki İngiliz danışmanı Lipus Paşa’ya sorunca şu cevabı alır: Türk donanmasının etkisiz olmasının nedeni 9 ay içinde 4 bahriye nazırı ve 4 donanma kumandanı değiştirilmesidir.⁴⁸⁶

1908 II. Meşrutiyet Devrimi sonrası süren hükümet çalkantısı 11 Haziran 1913’te dönemin Sadrazamı Mahmud Şevket Paşa’nın bir suikast sonucu öldürülmesi ile son bulmuştur denilebilir. Bundan önceki süreçte Talat Paşa’nın deyişiyle iktidarı doğrudan doğruya ele almaya “*cesaret edememiş*”⁴⁸⁷ olan İttihat ve Terakki Balkan Savaşları sırasında gerçekleştirilen bu suikast sonrası 1918 sonuna kadar sürecek mutlak

⁴⁸⁵ Falih Rıfkı Atay, *Batış Yılları*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1963, s.52, s.43,

⁴⁸⁶ Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, Rumeli Yağmalanan İmparatorluk, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s.108

⁴⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, Türkiye’nin Düzeni, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.126

iktidarı ele alacak ve buyurganlaşacaktır. *The Times* Gazetesi'nde Osmanlı İmparatorluğu içindeki birçok gelişme şimdiye kadar öyle ya da böyle çeşitli başlıklar altında yukarıda okuyucuya sunulmuştur. Bu alt başlık altında hem Osmanlı İmparatorluğu hem de iktidardaki örgütlü güç İttihat ve Terakki için kırılma noktası olan Mahmud Şevket Paşa suikasti ve sonrasına ilişkin İmparatorluğa ait *The Times*'da yer alan bazı alıntılara yer verilecektir.

Mahmud Şevket Paşa 11 Haziran 1913'te Babıali'den çıktıktan hemen sonra araç içerisinde yaveriyle beraber öldürülmüştür. Olayın hemen ertesi günü, olay çok taze iken *The Times*'da editoryal olarak cinayetin ya Nazım Paşa'nın intikamını almak isteyenlerin ya da *"İT'nin aşırı kanadının işi"* olabileceğine dair bir yazı yayınlanır: *"Mahmud Şevket Paşa başvezir ve savaş bakanı dün Babıali'ye giderken öldürüldü. Şüphesiz ki bu suç sayıları çok olan politik düşmanlarının işi. Bu Mahmut Şevket'i vezir koltuğuna oturtup Kamil Paşa'yı alaşağı eden savaş bakanı rahmetli Nazım Paşa'nın intikamını almak isteyen arkadaşlarının işi olabilir. Aynı derecede ihtimal ki İstanbul'da çok aktif olan rahmetli baş vezirce gösterilen ılımlılıktan rahatsız İT'nin aşırı kanadının işi de olabilir."*⁴⁸⁸

Yine aynı gün yayınlanan *"Rahmetli Başvezir- Asker ve Devlet Adamı"* adlı diğer bir editoryal yazıda uzun uzun Mahmud Şevket Paşa'nın annesinin Arap olduğu, Basra Valisi'nin oğlu olarak doğduğu, kariyeri, Goltz Paşa, Girit, Kosova'ya tayini, Selanik'e geçişi, Yıldırım Orduları ve sair çok ayrıntılı bir hayat hikayesi okuyucuya aktarılır. Editoryal yazının sonu İT'ye Talat ve Cavid Bey'e bağlanır: Mahmut Şevket Paşa'nın Talat Bey, Cavid Bey ve Halaçyan Efendi'nin kabineye dahil olmalarını reddettiği ve onların üzerinde bir ölçüde uzlaştırıcı etki oynamakta olduğu belirtilmektedir.⁴⁸⁹ Aynı gün yayınlanan *"Kritik Bir Saat"* başlıklı başyazının ilk bölümünde de Mahmut Şevket Paşa'dan bahsedilmektedir. Paşa'ya çok sıcak

⁴⁸⁸ *The Times*, 12.06.1913, Editoryal Yazı, "Başvezirin Katili-Motorlu Arabada Vuruldu-Politik Düşmanlarının İşisi"

⁴⁸⁹ *The Times*, 12.06.1913, Editoryal Yazı, "Rahmetli Başvezir- Asker ve Devlet Adamı"

bakılmadığı açıkça belli olan yazıda “*Mahmud’un kendisi İT üyesi değildi fakat Abdülhamid’in devrilmesinde Selanik Ordu birliklerinin başındayken karşı devrimin bastırılmasında yetenek ve cesaretle İT’ye destek verdi*” denilmektedir. Baskın sonrası Sadrazamlık makamını Balkan İttifakı’na karşı halen başarı kazanılabileceğine dair İT’nin illüzyonuyla kabul ettiği belirtilerek, paşa hitabı atılarak Mahmud Şevket ismi kullanılıp, Mahmud Şevket’in hızlıca gerçeği gördüğü ve hükümetini İT aşırımcılarının isteklerini göz ardı etmeye ve Büyük Güçler’in aracılığını kabul etmeye çağırdığı⁴⁹⁰ söylenilmektedir.

Ertesi gün İstanbul mahreçli gönderilen telgrafta son zamanlarda baş vezire komplo kurulduğuna dair söylentilerin olduğu, bunu hükümetin bilmemesinin olanaksız olduğunu belirtilerek olayın kısmen sorumluluğunun hükümete olduğu ima edilip; olay sonrası ve cenazede aldığı tedbirlerden dolayı İstanbul Muhafızı Cemal Bey ise övülmektedir: “*Cemal Bey olayın duyulmasından sonra çok dakik ve enerjik davrandı, şehrin hiçbir yerinde ne panik ne de rahatsızlık görünüyor ki böyle bir cinayet havadisi çok abartılı şayialara yol açmış ve rüzgar ateşi gibi hızlıca yayılmış olmasına rağmen*”

491

Cemal Bey de hatıratında 150.000 kişinin katıldığı cenazeyi tertip ederken çok sıkı önlemler aldığını ve kontrolün kendilerinde olduğunu özellikle yabancılara gösterebilmek için bütün ecnebi sefir ve askerleri çağırdıklarını, cenazeye katılan yabancılardan suikastin hemen ertesi günü böyle bir cenaze merasimi yapılmasından dolayı hayrete düştüklerini söyler.⁴⁹² Cinayet sonrası İstanbul’dan *The Times*’a cinayete ilişkin telgraflar gelmeye devam eder. İstanbul mahreçli bu telgraflar dış politika sayfasının yaklaşık %10’unu kaplamaktadır. Katil kovalamacasında eski polis yargı işlerinden sorumlu Samuel Efendi, Hilmi ve Mehmet Ali beylerin *Rue du Piree*

⁴⁹⁰ *The Times*, 12.06.1913, Başyazı “Kritik Bir Saat”

⁴⁹¹ *The Times*, 13.06.1913, İstanbul, KM, 12 Haziran, “Mahmud Şevket’in Katilleri-Halefi Atandı”

⁴⁹² Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2017, ss.49-50

Caddesi'nde (Beyoğlu'nda Pire Mehmet Sokak) bir İngiliz tebaasının evine girdiklerinden, polislerin kapitülasyonları ihlal ederek çatışmaya girmelerine, durumu İngiliz elçiliğinin protesto ettiğinden katillerden bir diğerrinin İtalyan gemisi ile kaçtığına; Türklerin İtalya'ya Çanakkale'de gemiye katili teslim almak için girmek istediğini ilettiklerinde İtalyanlar'ın kararlı bir şekilde buna izin vermediklerine kadar ayrıntılar aktarılır.⁴⁹³

Mahmud Şevket Paşa suikastine ilişkin ayrıntılar ilerleyen günlerde de gazetede yer almaya devam eder. Suikastla ilgili 150 kişinin Karadeniz liman kentine sürgüne gönderildiğinden bahsedilip; gönderilenlerin bir kısmı 19 Haziran 1913 tarihli nüshada okuyucuya da tanıtılır.⁴⁹⁴ Cinayetten sorumlu kişilerin idamına ilişkin sahneler de İstanbul mahreçli olarak ayrıntılı olarak gazetede yer alır. 24 Haziran 1913 İstanbul mahreçli iki telgraf yayınlanır, burada idam sahneleri anlatılırken, idam edilenlerin idam edilmeden önce neler söylediklerinden, Çerkez Kazım'ın *"kahrolsun serbest masonlar"* diye bağışının birçok anneyi bile duygulandırdığından, idam edilenlerin cesaretinin 18. Yüzyıl İngiliz halk kahramanı Dick Turpin'i (1705-1739) andırdığından şöyle bahsedilmektedir: *"Mahmud Şevket Paşa'yı öldürmekten ve Talat, Cemal, Azmi ve Hacı Adil Bey'i öldürme girişiminden ölüm cezasına çarptırılan 12 kişinin infazı bugün Savaş Bakanlığı'nın yanında Beyazıt Meydanı'nda saat 15.00'te yapıldı. İlk asılan Çerkez Kazım, hükümeti küçümseyen bir konuşma yaptı ve diğerleri de benzer şekilde konuşmalar yaptılar. Damad Salih eski devirlerin bir Türk beyefendisi soğukkanlılığını gösterdi. İdam sehpasına yardım almadan çıktı ve tek kelime etmeden öldü. Muhib Bey iki kez "vatanım" diye bağırdı. Osmanische Lloyd⁴⁹⁵'da belirtildiği gibi tümü metanet ve cesaretle ölen bu insanlar bu şekilde cesurane şekilde hayatlarını kara bir eylem için*

⁴⁹³ *The Times*, 16.06.1913, İstanbul, KM, 14 Haziran, "Baş Vezirin Katilleri"

⁴⁹⁴ *The Times*, 19.06.1913, İstanbul, KM, 18 Haziran, "Başvezirin Katilleri-Şüphelilerin Sürgün Edilmesi"

⁴⁹⁵ *Osmanische Lloyd*: 1908-1918 arası İstanbul'da Almanca yayınlanan devrim sonrası çıkan bir gazete.

vermeleri herkesi pişman etti.⁴⁹⁶” İnfazlara ilişkin yayınlanan 28 Haziran 1913 tarihli diğer bir telgrafta da: “Yerel Basın 12 kişinin infazı ve bunların son sözleri ile ilgili ilginç bilgiler yayınlıyor fakat sansür tarafınca yurtdışı yayın için uygun olmayan haberler. İlk ölen darağacında kendine konuşma izni verilen ve kahramanca ölen eski İT ajanı Çerkes Kazım oldu. Diğerlerinin onu takip etmesi birçok annenin evlatları için ağlamasıyla sonuçlanacak şu sözlerle noktalandı “Yaşasın adalet, kahrolsun serbest masonlar, kahrolsun zulüm!”.”⁴⁹⁷

The Times’ın İstanbul muhabirinin merkeze aktardığı idam sahnelerini, olaya şahit olanlar doğrulamamaktadır. Evvela idamların sabah namazından sonra yapıldığını⁴⁹⁸, olayın duyurulmayıp çok az sayıda, çoğunluğu görevli kişilerin izlediği vakıadır. Olayı izleyenlerden biri de son Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Hüsamettin Ertürk idam sahnelerini şöyle anlatmaktadır: “Ortalığın henüz aydınlanmadığı o sabahın erken saatlerinde Beyazıd semti derin bir sessizlik içinde idi. Minarelerden sabah ezanı okunurken, jandarma ve polisin kordonu altındaki kabile, elleri arkalarına bağlı ve gömlekleri giydirilmiş olarak dar ağaçlarına doğru yürümüşlerdi. Celladın yağlı ipleri boyunlarına geçerken hepsi sonbahar fırtınasına tutulmuş, benizleri solmuş yapraklar gibi titriyorlardı. ..Hiç kimse şehrin bu semtinde cereyan eden faciayı bilmiyordu. Ancak güneş doğduktan sonra öğreneceklerdi⁴⁹⁹”

The Times muhabirinin olayı dramatize ederek çarpıtmak istemesi ilginçtir. Hüsamettin Ertürk olay sırasında sadece Fransız elçiliği tercümanı olduğunu söylemektedir; Cemal Bey de idamları durdurmak için görüşmelerde bulunan Fransız yetkiliye idamdan yaklaşık altı saat önce sabaha karşı idamları gerçekleştireceğini söylemiş olmasından dolayı Fransız tercümanın bulunuyor olması muhtemeldir.

⁴⁹⁶ The Times, 25.06.1913, İstanbul, KM, 24 Haziran, “Baş Vezirin Katilleri-İstanbul’da İnfaz”

⁴⁹⁷ The Times, 28.06.1913, İstanbul, KM, 24 Haziran, “Baş Vezirin Katilleri-İlginç İdam Sahneleri”

⁴⁹⁸ Dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Paşa sabah gün ağarmadan idamların gerçekleştirildiğini, bu idamların özellikle Damad Salih Paşa’nının gerçekleştirmemesi için Fransız elçiliği ve doğrudan Dışişleri Bakanı Pichon’un müdahil olduğunu anlatır. Bakınız: Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2017, ss.52-56

⁴⁹⁹ Hüsameddin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, s.108

Muhabirin, bulunmadığı bir olayı, olmayan konuşmalar ve halkın sevgisini kazanacak şekilde davranışlar olduğuna ilişkin bilgi vermesinin, olayın içinde muhabirin de İstanbul'daki en yakın dostlarından olan İngiltere baş dragomanı ve askeri ataşesinin yer aldığına dair bu kısmın sonundaki tartışmada değerlendirmek üzere not edilmesi gereklidir.

Mahmud Şevket Paşa suikasti sonrası kurulan kabineyi “*tamamıyla İttihatçı*⁵⁰⁰” olarak tanımlayan *The Times*'ın İstanbul muhabiri, suikast sonrası durumu ve İstanbul'daki havayı “*Türkiye’de Genel Görünüm-Çözümü Zor Problemler*” adlı telgrafta çok ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır. Üç alt bölüme ayrılan uzun telgrafta evvela “*Genel Durum ve İT*” ele alınmakta, ardından rakamsal verilerin de belirtildiği “*Finansal Sıkıntılar*” alt başlığı ve son olarak da “*Küçük Asya’da Durum*” alt başlığı bulunmaktadır. İlk kısımda Mahmud Şevket Paşa’yı vuran grubun Hükümet karşıtı muhalefetin kiraladığı katiller olduğu ve bunların da büyük kısmının Çerkez ve Nazım Paşa’nın öcünü almak isteyen ırkdaşları olduğu iddia edilmektedir. Uzun ve iç gelişmelerin yorumlu bir şekilde ayrıntılı aktarıldığı yazıdan bazı kısımlar aşağıda geniş ölçekte aktarılacaktır. Yazının hemen başında Mahmut Şevket Paşa suikastinde İmparatorluk ailesi ile evlilik yolu ile bağlı her sınıftan subayların, aktif ya da emekli politikacıların, borsa oyuncularının, şantajcılarının ve suça karışan gizli ajanların mevcut olduğu belirtilmekte. Bunların İT’nin aşırılarını iktidardan uzaklaştırmak istemiş oldukları fakat ılımlı uygulamaları ile güvenilen tek asker ve devlet adamı Mahmud Şevket Paşa’yı öldürerek ülkeyi katıksız İT yönetimine sokmayı başardıkları ve bu politik cinayetin anlamsızlığının bariz bir biçimde artık görünmekte olduğu vurgulanmaktadır.

Devamında şimdilik iktidardaki İT hükümetinin durumu götürmekte olduğu bununla birlikte İT’yi eleştiren gazete ofislerinin kapatılması, gazetecilerin sürgüne

---

⁵⁰⁰ *The Times*, 19.06.1913, İstanbul, KM, 18 Haziran, “Başvezirin Katilleri-Şüphelilerin Sürgün Edilmesi”

gönderilmesi, düşmanca propaganda yaptığı düşünülen subayların Asya'nın uzak köşelerine yollanması, Nazım Paşa'nın katlinden sorumlu kişilerin cezalandırılmaması ve bundan korkulmasının İT'ye karşı halkta çok nefret yaratmış olduğu söylenip şöyle devam edilmektedir: *“12 suikastçının, önde gelen İT subaylarından biri olan Remzi Bey'in başkanlığındaki sıkıyönetim mahkemesinde yargılanıp idam edilmesi, 350 muhalifin Sinop'a sürülmesi, ve Talat Bey'in sürekli olarak kabine üyelerini tehdit etmesi ve hükümeti eleştirenleri hızlı bir şekilde cezalandırması tüm muhalifleri terör yöntemiyle ezmektedir. İT'ye karşı Hamidizmi suçlamak makul değil, [mevcut durum] Hamidizmi mumla aratır fakat şunu da unutmamak lazım ki İT iktidara bir avuç aşırıca tarafınca gerçekleştirilen darbeyle geldi ve trajik durumla orada kaldı; parti hükümetinden bunalmış yığınlar sadece bu oldu bittiye ses çıkarmadılar çünkü Edirne'nin muhafaza edilmesi yeni Hükümetin birinci önceliğini oluşturuyordu; Edirne artık geri alınamaz şekilde kaybedildi ve iktidardaki parti bunu becerebilen her parti gibi sadece güç desteğine ve sınırlı sayıda kendilerine vaatler yapılmış olan destekçisine dayanmaya çalışmakta. Talat Bey ve 23 Ocak darbesinin planları evinde yapılmış olan kudretli polis şefi Azmi Bey ve Adana ve Bağdad'ın eski valisi önde gelen “İT subayı” ve çok dikkatli-basiretli, enerjik ve sert elli İstanbul'un askeri idarecisi Cemal Bey politik hayatının bu kritik döneminde İT'yi üçlü olarak (Triumvirate) şüphesiz olarak bir arada tutuyorlar.”*

Yazıda ardından finansal sorunlara geçilmektedir. Finansal sorunlara ilişkin başlıkta hem ayrıntı hem de sayısal verilerle Türklerin para bulmak zorunda olduğu gösterilmek istenmektedir. Bu meyanda savaşın başından savaşın Türkiye'ye günlük maliyetinin 70.000 pound olduğu söylenip, Avrupa'dan Asya eyaletlerine göç eden mülteciler için en azından 2.500.000 pound lazım olduğu; Avrupa Türkiye'sinin kaybı sonucu biraz fazla ya da az yaklaşık 20.000 memurun işsiz kaldığı; asker olmayanların maaşlarının kural olarak iki ay sonrasından ödenmekte olduğu belirtilmektedir.

Ardından öyle ya da böyle Türk finans yönetiminde yabancı kontrolünün eli kulağında olduğunun anlaşılmakta olduğu; kısa vadede para edinmek isteniyorsa İT veya başka parti kim olursa olsun finans yönetimi için yabancı ortaklarla uzlaşmak; sonuç olarak Türkiye'nin para bulmak zorunda olduğu belirtilmektedir.

Muhabir Türk ordusuna ilişkin görüşlerini ise yazıda şöyle ifade etmektedir: *“Orduya gelince, geleceğe yönelik politikasına ilişkin bir görüş söylemek güç. Mevcut Hükümetin karşıtları Halaskaran’(Türkçe) in İstanbul’a yürüyeceği ve İT’yi bir hamlede alt edeceğine inanmaktalar. Bu satırların yazarına göre Halaskaran’ın gücü abartılmakta; [bence] Hükümet Mahmud Şevket Paşa suikastinde subaylara yönelik sergilenen ciddiyetin 23 Ocak’ta Nazım Paşa’nın öldürülmesi olayında da sergilenmesini isteyen “tarafsız” subaylardan daha çok korkuyor”.*

Ardından Suriye, Irak, Ermeniler, Araplar, Basra’daki mutasarrıf ve garnizon komutanın öldürülmesine varıncaya kadar çok fazla ayrıntı verilmekte yazıda. Türklerin Araplarla Avusturya-Macaristan örneği bir düalizm için hazırlık yapabileceğinden bahsedilmekte. Sonrasında yazıda söz II. Abdülhamid’e geliyor ve Abdülhamid’in tıpkı Balkan Savaşı’nda olduğu gibi yenilgiyle sonuçlanan Rus-Türk savaşı sonrası düşen Türk prestijini Arap yanlısı ve Pan-İslamik politika ile aştığını ve bunda hiçbir halifenin başarılı olamadığı kadar başarılı olduğu belirtilerek yazının sonu şöyle bitmektedir: *“Onun yerine geçen politikacılar onun bu avantajından yoksunlar. Bunlar zorunlu olarak halifeliğin prestijini salladılar ve kendi enerji ve güçlerine dayanarak çözmek zorunda kalacakları Arap sorunuyla karşılaştılar. 20. yüzyılda bile teokrasinin bazı avantajları varmış⁵⁰¹”*

Mahmud Şevket Paşa suikastinin ayrıntılı ele alınmasının bir sebebi gazete incelemesinin yapıldığı dönemde bir kırılma noktası olması, diğer bir sebebi de dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Bey’in bu olayın arkasında İngiltere’nin

---

⁵⁰¹ The Times, 08.07.1913, İstanbul, KM, 24 Haziran, Türkiye’de Genel Görünüm-Çözümü Zor Problemler

İstanbul'daki baş dragomanı Fitzmaurice ve askeri ataşesi Ernest Tyrell'in bulunduğunu söylemesidir. Doğan Avcıoğlu da suikastle “İngiliz ajanlarının desteği ile Almancı İT liderlerinin” hedef alındığını söyleyerek olay sonrasında hükümetin talebi ile Fitzmaurice ve Tyrell'in Türkiye'den çekildiğini⁵⁰² belirtmektedir.

Dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Paşa Mahmud Şevket Paşa suikastini hatıratında şöyle anlatmaktadır: Nisan ayı başından itibaren Sadrazama ve önde gelen İT liderlerine suikast düzenleneceğine dair istihbarat geldiği, bu meyanda daha sonra suikaste karışıkları ortaya çıkacak olan Salih Paşa, Gümülcineli İsmail Bey ve sair kişilerin takip edildikleri; suikastten bir hafta önce Köstence'den gelen ve vapurdan İngiliz baş tercümanı Fitzmaurice ve askeri ataşesi Binbaşı Tyrell'in himayesinde çıkan Çerkez Kazım gibilere de takibatın yapıldığını söylemektedir. Kamil Paşa'nın İstanbul'a geldiğini haber alır almaz bir tertibin yakın olduğunu anladığını ve derhal Kamil Paşa'nın İstanbul'u terk etmesi için evini askerlerle sardırıldığını, kimseyle görüştürmediğini, Kamil Paşa'yı aynı gün ziyarete gelen İngiliz baş tercümanı Fitzmaurice ile de görüştürmediğini belirtir. Bu olayın akabinde hemen Fitzmaurice'in Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'ya giderek kendisini şikayet ettiğini ve paşanın da kendisini çağırarak derhal Kamil Paşa'nın ikametine izin vermesini kaba bir şekilde emrettiğini söyler. Bunun üzerine İstanbul Muhafızlığı'ndan istifa edeceğini çevresine söyleyince Mahmud Şevket Paşa'nın aynı gün kendisini tekrar yanına çağırarak bu konuda hareket serbestisi verdiğini söyler. Cemal Bey yanına çağırttığı Kamil Paşa'nın oğlu Abdullah Bey'e ne İngiliz sefaretinin ne de başka bir ecnebi makam müdahalesinden hiçbir fayda beklememelerini, babasının İstanbul'u derhal terk etmemesi durumunda Paşa'yı tevkif edeceğini söylediğini ve ertesi gün Kamil Paşa'nın

---

⁵⁰² Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.125

İngiliz Sefiri Sir Lowther'ın arabasında ve sefirle beraber rıhtıma gelip vapurla İstanbul'u terk ettiğini söylemektedir.⁵⁰³

Maktul Mahmud Şevket Paşa da 29 Mayıs 1913 tarihli günlüğüne yazdıklarıyla Cemal Bey'i doğrular. O gün Kamil Paşa'nın oğlu Abdullah Bey'in yanına geldiğini babasının Kıbrıs'a yerleşmeyi düşündüğünü söylediğini; birkaç saat sonra Abdullah Bey'in tekrar bu sefer ağlayarak yanına geldiğini Cemal Bey'in kendisini tevkif ettirdiğini ve ağır sözlerle tahkir edip babasını cebren İstanbul dışına çıkartacağını söylediğini anlatır. Mahmud Şevket Paşa Abdullah Bey'i teselli edip, babasının iki gün içinde İstanbul'dan ayrılması konusunda Abdullah Bey'le anlaştıklarını; Cemal Bey'i de arayıp “iki gün Kamil Paşa'nın yakasını bırakmasını⁵⁰⁴” emrettiğini yazar.

Öte yandan, Babıali Baskını ile iktidardan indirilen Kamil Paşa'nın İstanbul'dan ayrılması yeni iktidarı ele alan hükümetçe istenmiş ve Kamil Paşa Mısır'a gitmiştir. Kamil Paşa'nın Mısır'a gidişi ve oradaki faaliyetleri de zaman zaman *The Times*'a haber olmuştur⁵⁰⁵. Cemal Paşa'yı doğrular şekilde *The Times*'da da 30- 31 Mayıs ve 2 Haziran 1913 tarihlerinde iki tanesi editoryal başlık altında arka arkaya haberler yayınlanmıştır. 2 Haziran 1913 tarihli *The Times*'da yer alan “Kamil Paşa'nın Kovulması” başlıklı haber şöyledir: “Görünüşe göre Kamil Paşa'nın barış anlaşması imzalanana kadar tatsızlık çıkması ihtimaline karşın Türkiye'yi terk etmesi polis tarafınca istendi. Paşa da oğullarından birini M. Şevket Paşa'ya göndererek şikayet etti; polis de geçici olarak Paşa'nın oğullarından birini göz altına aldı.... Halkta görüşe göre tek yanlışı Türkiye'yi uğramış olduğu felaketten kurtarmak için elinden gelen her şeyi yapmış olan

⁵⁰³ Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2017, ss.33-45

⁵⁰⁴ Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, *Rumeli Yağmalanan İmparatorluk*, 2009, Örgün Yayınevi, ss.128-129

⁵⁰⁵ “Kamil Paşa dün İskenderiye'ye ulaştı.” ; “Kamil Paşa bugün bir mülakatında kendisi görevdeyken Büyük Devletler tarafından önerilen barış şartlarından daha avantajlı bir barışı Türkiye'nin elde edemeyeceğini düşündüğünü söyledi. [Bu barışta] En kötü ihtimalle Türkiye İstanbul'u kaybetmeyecekti. Kamil Paşa üç hafta içinde İstanbul'a dönmeyi düşünüyor” Bakınız: *The Times*, 10.02.1913, KM, Kahire, “Kamil Paşa”; *The Times*, 25.02.1913, KM, Kahire, “Kamil Paşa'yla Barış Şartları”

*bir devlet adamına bu tür tedbirlerin alınıyor olmasından dolayı duyulan dipten gelen bir güçlü rahatsızlık mevcut.*⁵⁰⁶”

Mahmud Şevket Paşa suikastinin arkasındaki isim olarak Cemal Bey tarafınca nitelenen İngiltere’nin İstanbul’daki baş tercümanı ve 1888’den beri Türkiye’de görev yapan Fitzmaurice, üçüncü bölümde de bahsedildiği üzere *The Times*’ın İstanbul muhabirinin çok yakın ilişki ve sürekli temas halinde olduğu arkadaşıdır. Suikastten sonra, önce İngiltere’nin askeri ataşesi Tyrell, ardından 25 senedir Türkiye’de görev yapmakta olan, 1906’dan beri elçiliğin baş tercümanı, tıpkı yakın dostu *The Times*’ın İstanbul muhabiri gibi İttihatçılardan hiç hoşlanmayan, her gelişmenin altında Selanik Yahudileri ve Masonları arayan Fitzmaurice Türk tarafının girişimiyle İstanbul’daki görevinden alınarak merkeze çekilmiştir⁵⁰⁷.

Yukarıda İstanbul’dan gönderilmiş olan alıntıladığımız telgrafları gönderen *The Times*’ın İstanbul muhabiri Graves, Mahmud Şevket Paşa suikastinden yaklaşık 30 sene sonra yazdığı kitabında olaya ilişkin şöyle demektedir: “*Bu cinayetin, İngiliz-Türk ilişkileri üzerinde talihsiz bir etkisi oldu. Askeri ataşemiz, Mısır’dan mahkeme kararıyla çıkartılan Yüzbaşı Jorge Nelcken Waldberg isimli bir maceraperest ile arkadaşlık kurmuş. Ben şantajcılık ile geçimini sağlayan bu şahsı Mısır’dayken tanımuştum. 1912-13 Kasım’ında bir gün onu askeri ataşe ile samimi bir şekilde görüşürken görmüştüm....1913 Mayıs ayında ataşemiz Damat Salih Hayrettin Paşa’ya gitmek ve onun Mahmut Şevket Paşa’ya karşı olan askeri muhalefet hakkındaki görüşlerini öğrenmek üzere bu arkadaşı tarafından ikna edilmiş. Ataşe, bir komplonun kurulduğundan ve Waldberg’in Türk gizli polisinin ve muhtemelen kendisinin daha*

⁵⁰⁶ *The Times*, 02.06.1913, KM, İstanbul, 29 Mayıs, “Kamil Paşa’nın Kovulması”

⁵⁰⁷ Merkeze çekilmesine ilişkin gelişmeler Berridge’in bu çalışmada da faydalandığımız “*İngiliz Gizli Belgelerinde -Yahudi Dönmesi İttihatçılar*” adlı kitabının 189-190’uncü sayfalarında aktarılmaktadır. Bununla birlikte Berridge bu geri çekilişin İttihatçıların isteğiyle olmadığını, Fitzmaurice’in suikastle hiçbir ilişkisinin olmadığını iddia etmektedir. Fitzmaurice’in 1916-22 arası İngiltere’nin Başbakanı olacak, Yunanlıların Anadolu’ya çıkmalarını sağlayan ve destekleyen, Yunan başarısızlığı sonrası görevinden ayrılmak zorunda kalan George Llyod’la yazışmalarını derleyen ve ayrıntılı bir Fitzmaurice biyografisi yazan Berridge’in bu olaya taraflı baktığı tarafımızca düşünülmektedir.

*sonra çok güzel hizmet edeceği Almanlar tarafından bir ajan provakatör olarak kullanıldığından habersiz birkaç kere Salih Hayrettin Paşa'ya gitmiş. Bu temaslar ve komploculardan bazılarının bir İngiliz'in sahip olduğu evde yakalanması üzerine İngiliz karşıtı Türkler ve Almanlar, büyük zararı görülen bir fısıltı kampanyası başlattılar*⁵⁰⁸

Graves'in anlatımında bahsi geçen Jorge Nelcken Waldberg'in Alman istihbaratına yakın olduğu⁵⁰⁹ doğrudur. Tecrübeli ve başarılı bir istihbaratçı olan Graves'in dönemin en büyük gücü İngiltere'nin, çıkarlarının en üst seviyede olduğu Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki askeri ataşesinin yeni tanıştığı birince “*Saray'ın damadının Sadrazama karşı neler düşündüğünü öğrenmek üzere kandırıldığını ve bu kandırmanın Alman ajanı olduğunu anlayamadığını*” iddia etmesi gülünçtür. Graves'in akıllı bir istihbaratçı olarak burada da istihbaratçı taktiği kullanıp bir yanlış ile bir doğruyu yan yana kullanıp kafa karıştırmak istemiş olduğu tarafımızca düşünülmektedir. *The Times*'da Mahmud Şevket Paşa suikasti bahsini burada kapatıp, *The Times*'da Osmanlı İmparatorluğu bölümünün son başlığı Selanik'e geçebiliriz.

4.3. Selanik

Selanik Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük ikinci kenti, dönemin düşünsel egemeni İT'nin merkezi, İmparatorluğun Batı'ya ve Avrupa'ya açılan kapısı, en büyük ticaret limanı ve İmparatorluğun kültürel başkentidir. Şehir ayrıca barındırdığı yoğun Yahudi nüfus dolayısıyla aynı zamanda bir Türk-Yahudi kenti konumundadır aynı zamanda. Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve İstanbul Osmanlı güçlerince ele geçirilmeden önce 1430'da Türk yönetiminin kurulmuş olduğu ve kesintisiz 482 yıl Osmanlı yönetiminde kalan Selanik, Balkan Savaşları sırasında savunma yapılmaksızın

⁵⁰⁸ P. Philip Graves, *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, ss.121-122

⁵⁰⁹ Jorge Nelcken Waldberg hakkında bilgi için bakınız: Ahmet Asker, “Erken Cumhuriyet Döneminde Siyaset-Ticaret-Medya Üçgeninde Bir Gazeteci: Mehmed Zeki Bey”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: XXXII / Güz: 2016 / Sayı: 94, ss.49-89. Online Erişim: <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/003-Ahmet-Asker.pdf> Edinim Tarihi: 29.05.2018

şehrin askeri başı 8. Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa (1845-1918) tarafınca yapılan bir protokolle Yunan kuvvetlerine teslim edilmiştir.

Balkan Savaşları sırasında *The Times* editoryasının tabiri ile “*İstanbul’dan sonraki en büyük ganimet*⁵¹⁰”olan Selanik’e *The Times*’da savaş sırasında kayda değer yer ayrılmıştır. Gazetenin o dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda sadece İstanbul ve Selanik’te muhabir bulundurduğunu ve Selanik’in bütün Doğu Avrupa’nın en büyük ticaret limanı olduğu da dikkate alındığında *The Times*’ın ilgisi doğal karşılanmalıdır. Selanik’e ilişkin bu bölümde evvela Selanik Balkan İttifakı kuvvetlerinin eline geçmeden önce *The Times*’da çıkan bazı alıntılar yer alacak; ardından şehrin teslim edilme sürecine ilişkin gazetede çıkan haberler ve teslim alındıktan sonraki aidiyet sorununa ilişkin çıkan bazı telgraf ve değerlendirmelere yer verilecektir.

Osmanlı yönetici çevrelerinin savaş başında Selanik’in geleceğine ilişkin kaygıları olduğu bellidir. Çünkü daha savaşın hemen başında gazeteye 10 Ekim 1912 tarihli İstanbul mahreçli yansıyan telgrafa göre yaklaşık üç yıldır Selanik’teki Alatinî Köşkü’nde ikamet etmekte olan II. Abdülhamid’in nakledileceği haberi gazetede yer almıştır. Telgrafta yönetici çevrelerindeki bir söylentiye göre eski Sultan Abdülhamid Selanik’ten Bursa’ya sevk edileceği yazılmaktadır.⁵¹¹ II. Abdülhamid’in 1 Kasım 1912’de Alman Loreley gemisi ile İstanbul’a sevk edildiği dikkate alınırsa: Savaşın en başında yönetici çevrelerin Selanik’i kaybedecekleri düşüncesinin kafalarında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte Selanik’i savunmak üzere dönemin en modern savaş makinasını da Selanik’e göndermeleri burayı savaşmaksızın teslim etmek istemediklerine de delalettir. Buna dair haber hemen savaş başında 17 Ekim 1912 tarihinde gazetenin Selanik muhabirince bildirilmiştir: “*İki uçak Türk ordusunda kullanılmak üzere buraya ulaştı. Marconi kablosuz iletişim aparatı sahadaki ordularla*

⁵¹⁰ *The Times*, 09.11.1912, Başyazı “İstanbul Sorunu”

⁵¹¹ *The Times*, 12.10.1912, İstanbul, KM, İstanbul, 10 Ekim, “Eski Sultan Abdülhamid”

*iletişim için kullanılmak üzere yerleştirildi.”*⁵¹² Dünya savaş tarihinde ilk uçakların yer aldığı savaşın 1911’de Trablusgarp’ta başlayan Türk-İtalyan Savaşı olduğunu ve İtalyanlarca kullanıldığı düşünölünce, hemen bu savaşın bir yıl sonrası bu sefer Türk ordusunun Balkan Savaşları sırasında Selanik’in savunmasında kullanılmak üzere şehre uçak göndermesinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere, Yunan, Bulgar ve Sırlara karşı 16 Ekim 1912’de başlayan Balkan Savaşı’ndan 24 gün sonra 9 Kasım 1912 sabahı Selanik’i savunmakla görevli 8. Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa (1845-1918) tarafınca şehir Yunan kuvvetlerine teslim edilmiştir. Teslim sürecinin işleyişi ise şöyledir: Dönemin Selanik Valisi Mehmed Nazım Bey (1840-1926) ve on yedi üst düzey idarecinin imzasıyla “*şehrin yakınında savunma hattı oluşturulmasının şehrin tahribine sebep olacağından bazı şartlarda teslime onay verilmesini*” isteyen bir tutanağı 5 Kasım 1912’de 8. Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa’ya vermiştir. Paşa da 8 Kasım tarihinde Yunan Prensi ile imzaladığı bir protokolle şehri 9 Kasım 1912 sabahı Yunan Ordusu’na teslim etmiřtir⁵¹³.

Fakat teslim tarihinden yaklaşık iki hafta önce şehrin Yunan ordusuna teslim edilmesi konusunda bir anlaşma yapılmış olabileceği konusunda bizleri düşündürten bir makale *The Times*’da yayınlanmıştır. *The Times*’da 22 Kasım 1912’de editoryal olarak gazetenin finans bölümünde yayınlanan makale şöyledir: “*Yabancı Bono Sahipleri Konseyi’nden 26 Ekim’de Selanik’teki Rus Konsolosluğu’ndan Yunan İşgal Ordusu Kumandanlarına aşağıdaki önemli haberi iletteğini duyduk.:* “*Selanik’teki Yunan çıkarlarını da korumakla görevli Rus İmparatorluğu Başkonsolosluğu Yunan ordusunun değerli komutanlarına Osmanlı Kamu Borçları [burada Duyun-u Umumiye kasıt] Büyük Devletler sorumluluğu ve koruması altında uluslararası bir kuruluş olduğunu memnuniyetle bildirir. Rusya’nın Selanik’teki ticari temsilcisi tarafından*

⁵¹² *The Times*, 21.10.1912, Selanik, KM, 17 Ekim, “Batı Orduları”

⁵¹³ Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik?*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, T. İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s.353

[gerçekleştirilen] bu hareket Büyük Güçlerin çok önemli bir sorun olan Türk Borçları konusunda anlaştıklarına dair tatmin edici bir kanıttır; çünkü Rusya'nın elinde Türk bonoları bulunmamakta ve Duyun-u Umumiye'nin yönetiminde Rus çıkarları temsil edilmemektedir. Öte yandan, Türk bonolarına yatırılan Fransız, Alman ve İngiliz sermayesi çok büyük miktardadır ve bu konuda hiçbir doğrudan çıkarı olmayan Rusya'nın konuya ilişkin bu tavrı iyi bir örnek oluşturmaktadır ki: Türkiye'nin kreditorlere ipotek edilmiş gelirleri ve hazine kağıtlarının korumasına ilişkin olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan İttifak güçleri tarafından işgal edilmiş bütün yerleşim [birimlerinde] Fransız, Alman ve İngiliz hükümetinin benzer eylemleri-önlemleri geciktirmeksizin alacağı beklenmektedir.”⁵¹⁴

Dikkat edilirse hemen yazının başında Yabancı Bono Sahipleri Konseyi'nin Selanik'teki Rus Konsolosu'ndan aldığı haberin tarihi 26 Ekim; yani Selanik'in Yunan kuvvetlerine teslim edilmesinden iki hafta önceki tarihtir. Gazetede maddi hata olabileceği düşünülebilir. Fakat 17 Aralık 1912 tarihli *The Times*'ın yine finans sayfalarında Büyük Güçler ve Osmanlı Borçları adlı bir makale yayınlanmış; burada yukarıdaki makaledeki tarih ve Rus konsolosluğunun yazısına atıf yapılmıştır⁵¹⁵. Hal böyle iken bir maddi hatanın yapılmamış olduğu ve Selanik'in şehrin askeri ve idari yöneticilerince hem şehirdeki yabancı konsoloshanelerle hem de Yunan kuvvetlerince anlaşmalarının şehrin tesliminden çok önce ve savaş başladıktan 10 gün sonra yapıлып bitmiş olduğu kanısını tarafımızda uyandırmaktadır⁵¹⁶.

⁵¹⁴ *The Times*, 22.11.1912, “Türk Borçları-Büyük Devletlerin Sorumlulukları” s.15

⁵¹⁵ *The Times*, 17.12.1912, “Büyük Güçler ve Osmanlı Borçları”

⁵¹⁶ Böyle bir anlaşmaya bölgedeki finansal çıkarları ve riskleri büyük olan Büyük Güçlerin ön ayak olmuş olabileceğini de düşünmek mümkündür. Küçük güçler üzerindeki finansal çıkarlar konusunda Büyük Güçlerin hemen bir araya gelerek karar alabildikleri vakıadır. Rumeli'de kaybedilen toprakların yıllık gelirinin 6 milyon lira, bu tutarın 1,6 milyon lirasının da doğrudan Duyun-u Umumiye tarafından tahsil edildiği 12 Aralık 1912 tarihli *Deutsche Bank* raporuna tasdik edilmiştir. Dönemin Osmanlı Bankası'nın en büyük hissedarları İngiliz, Fransız ve Alman sermayesidir. Dönemin siyasi olarak bir araya gelemeyen Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak devletleri Rumeli'nin tamamen Osmanlı egemenliğinden çıkması sonrası Duyun-u Umumiye'nin gelir kaybının kendileri açısından sıkıntı yaratacağını öngörürler. Ve henüz savaşın arasında bir anlaşma dahi olmadan, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenildiği Balkan İttifakı devletlerine savaş tazminatı ödemesi talebi henüz gündeme dahi gelmeden önce Osmanlı Bankası ve *Deutsche Bank* yetkilileri 19 Aralık 1912'de Osmanlı Bankası Paris Şubesi'nde Osmanlı Devleti'nden

Öte yandan, Selanik'e hem güneyden Yunan ordusu, kuzey batı cephesinden Sırp ordusu ve kuzey doğu cephesinden Bulgar ordusu teslim öncesi yakın konumda olup, Yunanlılar 9 Kasım, Bulgarlar 9 Kasım ve Sırp'lar da 10 Kasım 1912'de şehre girmişlerdir. Şehrin o dönemki demografik yapısına bakıldığında bu üç gücün hiçbirinin şehirde etnik olarak kendilerine yakın nüfus yoğunluğu da bulunmamaktadır. Bu durum haliyle şehrin hem işgal sırasındaki hem de gelecekteki aidiyetini sorunlu bırakmaktaydı. Bu gerçek göz önüne alındığında şehre ilk giren ordunun şehrin geleceğinde ön planda olma ihtimali de kuvvetliydi. Rusya'nın o dönem Bulgaristan'ın Selanik'i ele geçirmesine karşı olduğu⁵¹⁷; aynı şekilde Avusturya-Macaristan'ın da kendilerinin göz koyduğu şehri Sırp'ların ele geçirmesine karşı olduğu düşünülünce kendi aralarında çatışma çıkmasını istemeyen Büyük Güçlerin Selanik' i bağımsız bir liman ya da Yunan egemenliğinde bırakmak konusunda anlaşmış olma ihtimalleri yüksektir. Yukarıdaki makale de bunu teyit eder niteliktedir. Bu anlaşmada şüphesiz Türk askeri kuvvetlerinin başında olan Hasan Tahsin Paşa önemli rol oynamış olmalıdır.

The Times'da yayınlanan ve Hasan Tahsin Paşa ile Selanik'in teslimi sonrası görüşen muhabirin Bulgar-Yunan çekişmesini anlattığı “*Selanik Sorunu-Müttefik Askerleri Arasında Sorunlar*” başlıklı telgrafta özetle: Yunan Ordusu Selanik'e girmek

---

savaş tazminatı istenmemesi konusunda anlaşılır. Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı ödemeyeceğine dair resmi anlaşma ise 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'dır. Buna ilişkin bankanın toplantı tutanağı ve ayrıntı için bakınız: Andre Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane, Tanzimat'tan Günümüze Osmanlı Bankası*, Çeviri: Ali Berkay, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2002, İstanbul, ss.210-211. 75 Numaralı Dipnot. Duyun-u Umumiye'nin gelir kaybının Büyük Güçleri yakından ilgilendirdiğine, Balkan Devletleri'nin savaş tazminatı istemelerinin Osmanlı bonolarını ellerinde bırakıp sıkıntı yaratacağına dair 23 Ocak 1913'te editoryal bir yazı da *The Times*'da çıkmıştır. Kısa bir alıntı yapılırsa: “*Cevap ne olursa olsun hızlı bir barışın olması büyük ölçüde Balkan Devletlerinin, özellikle de savaş tazminatı konusundaki ilerideki taleplerine bağlı olacak. Bu durum Büyük Devletlerinin de çıkarını ilgilendirmekte. Büyük Devletlerin hepsi, eğer savaş tazminatı yükü omuzlarına binerse etkili idare için gerekli kaynaktan mahrum olacak küçülen Türk İmparatorluğunun kendini toparlayıp toparlayamayacağı konusunda endişeliler. Bazı Büyük Güçler, özellikle Fransa elinde Türk bonosu bulunan hisse senedi sahiplerinin çıkarlarını korumak ihtiyacını hissetmesi muhtemeldir*” Bakınız: *The Times*, 23.01.1913, Editoryal Yazı “Büyük Konsey Barış Yanlısı-Saraydaki Görüşmeler”

⁵¹⁷ Rusya'nın bu tutumunu doğrular bir haber *The Times*'da Selanik mahreçli olarak yayınlanmıştır: “*Buradaki Rus başkonsolosu İstanbul'daki elçilikten aldığı talimata göre [artık] Atina'daki sefaret nezdinde faaliyet gösterecek*” Bakınız: *The Times*, 18.11.1912, Selanik, Yunan Ordusu İle Beraber Özel Muhabirimiz, “Selanik'in İşgali”, 13 Kasım

üzere iken Türk askerinin Selanik yakınında Ayvalı'da bulun an Bulgar ordusuna topçu ateşi başlattığını, Selanik yakınlarında Bulgarlara karşı savaşıarak 8 Kasım akşamı Bulgarları şehirden uzak tutup, 9'u öğleden sonra şehre girmesi sağladığı anlaşıyor, demektedir. Muhabir Yunanlılara da silahları teslim edip ateşkes imzalanmasının 8 Kasım akşamı olduğunu belirtip, kendisinin doğrudan Hasan Tahsin Paşa ile görüşüp durumu sorduğunda, Hasan Tahsin'in kendisine biraz da kıvrarak 8'i akşamı Yunanlılarla silahların bırakılması taslağı hazırlandığını, 9'u sabahı anlaşmanın imzalandığını söylediğini *The Times*'a geçtiği telgrafta belirtmektedir.⁵¹⁸

Uçağı, cephanesi ve askeri ile Selanik'i teslim eden Hasan Tahsin Paşa'ya ilişkin de *The Times*'da çeşitli tarihlerde değişik haberler yayınlanmıştır⁵¹⁹. Fakat bunlardan en ilgi çekici olanı Osmanlı Hükümeti ile Balkan Devletleri'nin barış anlaşması imzaladığı 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması'nın bir gün öncesi Selanik'ten muhabirin yolladığı haberdur. Daha önce de dile getirildiği üzere bu Antlaşma sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş dışı kalmasını sağlamakta, Osmanlı'dan alınan toprakların paylaşımını öngörmemekteydi. Anlaşma öncesi dönemin Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos (1864-1936) hem Bulgar hem Yunan askerinin bulunduğu Selanik'e gidip Londra'daki imzacılara Selanik'in Yunanistan'a ait olması gerektiğine dair siyasi mesaj vermek ister. Şehrin sahipliğine ilişkin gerginlik had safhadayken *The Times*'ın Selanik muhabiri şu ilginç olayı merkeze yorumsuz olarak geçer: “*Burada bu sabah ilginç bir o kadar da kayda değer bir olay meydana geldi. Silahlı Bulgar Garnizonu bir bandonun öncülüğünde Selanik'i teslim eden ve halen Yunan savaş esiri olarak bulunan Türk generali Hasan Tahsin Paşa'nın konağının bulunduğu yere*

---

⁵¹⁸ *The Times*, 20.11.1912, Selanik, Bir Muhabirden, 16 Kasım, “Selanik Sorunu-Müttefik Askerleri Arasında Sorunlar”

⁵¹⁹ Savaştan bir ay önce evvela Yanya'ya vali olarak atanmış olan Hasan Tahsin Paşa'ya ilişkin: “Yanya'nın Rumları bir dilekçeyle Arnavut Hasan Tahsin Bey'in vali olarak atanmasını protesto ettiler” Bakınız: *The Times*, 10.09.1912, Selanik, KM, 06.09.1912, “Türk İç Sorunları”. “Yunan hükümeti hala Hasan Tahsin Paşa ordusunun subaylarının maaşlarını ödemekte. Hasan Tahsin Paşa'nın kendisi ayda 100 pound almakta.” Bakınız: *The Times*, 03.01.1913, Selanik, KM, 1 Ocak, “Selanik Bölgesinde Anlaşmazlık”

yürüdü. Konağın önünde bando Türk milli marşını çaldı ve bir subay askeri duyguları şevke getiren bir konuşma yaptı. Ardından askerler buradan ayrıldı⁵²⁰” Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Bulgarlar askerlerine yaklaşan ikinci savaş öncesi ibret olsun diye savaşmadan ülke toprağını başka güçlere veren paşayı göstermek istemişlerdir.

Balkan Savaşları’na Batı Ordusu’nda katılmış olan Fevzi Çakmak (1876-1950) “*Talihin ne garip cilvesidir ki hürriyetin beşiği olmayı paylaşamayan Selanik ve Manastır*⁵²¹ *düşmana teslim olmakta yarışıyorlardı*⁵²²” demektedir. Çakmak’ı doğrular şekilde Selanik’in teslimi sırası ve sonrası yapılan kutlamalar *The Times*’ın Selanik muhabirince merkeze aktarılmış ve bu kutlamaları “*hiçbir yabancının anlamlandırabilmesinin mümkün olmadığını*” söylemektedir. Kutlamaları anlatan ve böyle bir manzaranın sadece Türkiye’de olabileceğine vurgu yapılan uzun yazıdan dikkat çekici kısım son paragrafta şu şekildedir: “*Bu [kutlamalar] muzaffer bir ordunun tekrar evine dönmesi değil, düşmanın en büyük ikinci şehrine girmesine ilişkin idi. Kesin olarak hiçbir yabancı manzarayı anlamlandıramaz. Binlerce gürültücü gösterici fesli Osmanlı vatandaşı yurttaşı olduğu devletin çöküşünü kutluyor; [aynı şekilde] Sultan’ın her zaman en çok kayırlan tebaası yüzlerce Yahudi de bunlar arasında. Her şey öyle ilginç ve öğretici ki ve diğer başka benzer şeylerin yanında bu [durum] sadece Türkiye’de mümkün olabilir. Bu gösterilere ilişkin Türk düşüncesini [öğrenmek] çok ilginç olacaktı; fakat Müslümanlar evlerinde.... Sokaklarda idare halen gezici Türk jandarmaları tarafından karşılanmakta. Türk askeri amaçsız şekilde düşmanının sevincine aldırmaksızın yürümekteler...*⁵²³

Selanik’in teslimi sırasında Selanik’te gazeteci olan Zekeriya Sertel (1890-1980) de savaşın kötü gittiği ve düşmanın Selanik’in banliyösü Karaferiye’ye geldiğini

⁵²⁰ *The Times*, 29.05.1913, Selanik, KM, 28 Mayıs, “Yunan Başbakanı Selanik’te”

⁵²¹ Fevzi Çakmak’ı Manastır konusunda da doğrular nitelikte *The Times*’da 27.11.1912 tarihinde yayınlanan Belgrad mahreçli “Müttefikler Manastır’da” başlıklı telgraf şöyledir: “Yunan Prensi Konstantin ve Sırp Prensi Alexander dün Manastır sokaklarında halkın büyük sevgi gösterileri içinde dolaştılar”

⁵²² Çakmak, s.353

⁵²³ *The Times*, 15.11.1912, Selanik, KM, 9 Kasım, “Yunanlıların Girişi”

duyduğumuz bir zamanda dönemin Selanik Valisi Nazım Paşa'nın gazetecileri makamında toplayıp “*Düşman Karaferiye’de bozguna uğratıldı. Elli bin kişi esir edildi. Bu esirler yarın sabah trenlerle şehrimize getirilecektir. Halka müjdeleyin, istasyona gidip karşılasınlar*” dediğini söyler. Derhal matbaalarına koşup büyük puntolarla bu haberi bastıklarını, ertesi sabah tren istasyonuna gittiklerini ve tren görününce kalabalıktan bir alkış tufanı yükseldiğini anlatır. “*Vagonlar boşalıp da istasyon meydanı Yunan askeriyle dolunca hepimiz şaşkına döndük... Gözyaşları içinde geri döndük*” diye anlatır.⁵²⁴

Selanik’e ilişkin sadece muhabirlerden haber gelmemiş ayrıca bu şehir Yunanlıların eline geçtikten sonra *The Times*’da hem başyazı hem de editoryal yazılar çıkmıştır. Şehrin Yunan Ordusu’nca teslim alındığı gün çıkan, daha önce kısmen alıntı yaptığımız başyazıda ilgili kısımlar şöyledir: “*Bulgarlar Çatalca hattında iken Yunan Prensi ordusu ile beraber büyük deniz limanı Selanik’e girdi. Yunanlıların girişi önceden belli olmuş olabilir mi? Bu konu azizler hakkında araştırma yapan bir öğrencinin çalışma konusu olamaz mı? Çünkü dün Selanik azizi St. Demetrius’un yortusuydu ve [bu durum]un kazara olması neredeyse mümkün değil. Murad şehri Venediklilerden 1430’da aldığında, yeniçerilerine sayısız vahşeti gerçekleştirme izni vermiş, azizin cesedi türbesinden alınıp parçalara ayrılmıştı. Azizin naaşının olduğu kilise ardından camiye dönüştürülmüş ve bu zamana kadar Müslüman ibadethanesi olmuştu. Selanik yağması Batı dünyası önüne ilk defa Türk vahşetini yaşayarak çıkartmıştır ve 1430’ların vahşet hikayesi dramatik olaya rağmen dünyanın barışçılığıyla tezat oluşturmaktadır. Sayısı 15.000’i bulan Türk garnizonu birkaç gün evvel akıllı bir şekilde karşı koymama kararı almış. Sağlam, hasarsız bir şekilde şevkle kuzeye doğru yürüyüşünde Yunan ordusu Sırpların Üsküp’e yürüme hakkına benzer şekilde bir başarıya imza atmıştır. [Sadece] küçük bir azınlık dün akşam Atina’nın önüne açılan*

---

⁵²⁴ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 4. Basım, 2000, ss.41-42

aydınlıktan endişelenmektedir. Tarihi açıdan Selanik'in Türklerden kurtarılması son derece heyecanlıdır. ...Selanik'in kısa zamanda süregiden tartışmaların en ciddilerinden biri olması muhtemel. Türkler gitti, fakat Selanik'in sahipliği halihazırda miras [paylaşım] çekişmelerinin en değerli meyvesi. Bütün İttifakçılar daha fazla deniz limanı istiyor ve bir ticaret merkezi olarak Selanik Türk başkentinden sonra en büyük ganimet."⁵²⁵

Teslim olan silahlı Türk birliklerinin sayısı gibi bazı maddi hataları olan başyazının Yunan taraftarı olduğu açıktır. Yazıda ayrıca Selanik'in sahipliği sorununun çıkmasının muhtemel olduğu da vurgulanmaktadır. Buna ilişkin olarak Selanik'in düştüğü gün çıkan "Selanik: Irklar, Mezhepler ve Politikalar" adlı bir diğer uzun editoryal yazıda şehrin nüfusunun 150.000 olduğu 60-80.000 arasının Yahudi olduğu; bunların içinde Dönmelerin olduğu belirtilip, Türk politik hayatında Selanik dönmelerinin önemli bir rol oynadıklarından bahsedilmekte ve 12.05.1911 tarihli *The Times*'da daha önce yayınlanmış olan Dönmelere ilişkin yazıya atıf yapılmaktadır.

Şehre ilişkin Roma ve Bizans döneminin ağırlıklı anlatıldığı, her tarafın ağaç yapılarla dolu olduğu Selanik'te kayda değer yapıların neredeyse hepsinin Bizans ve Roma dönemine ait olduğunun belirtildiği⁵²⁶, Türklerin buradaki tarihi varlık ve aidiyetine hiç atıf yapılmamış uzun ve Yunan taraftarı yazı Selanik'in sahipliğine ilişkin Üsküp'teki Türk valinin Bulgar piskoposa söylediği rivayet edilen tarihi bir anekdotla şöyle bitmekte: "Yunanlılar, Bulgarlar ve Sırpların her biri Selanik'e sahip olmak için

⁵²⁵ *The Times*, 9.11.1912, Başyazı "İstanbul Sorunu"

⁵²⁶ Yunan şehir tarihçisi, halk bilimci ve yazar İlias Petropoulos (1928-2003) çocukluğunun da kısmen geçtiği Selanik'i daha farklı tanımlamaktadır: "En azından 1912'de Selanik Yunan olduğunda hala surların büyük bir bölümünü, bir sürü cami ve en az 40 kadar minare ve hamam ve sayısız çeşme, uçsuz bucaksız Müslüman mezarlıkları, çok ünlü Bektaşî tekkeleri ve türbeler barındırmaktadır.... Uzun lafın kısıtı 1912'de Selanik, özgün bir mimariye sahip ve şehircilik açısından Osmanlı'ya has labirent yapıda tartışmasız bir Osmanlı kentiydi...1912'yi takip eden beş yıl boyunca Yunanlılar önce kararsızdı; iki kez arka arkaya aynı Türk belediye başkanını görevlendirdiler. 1917'de Türk anıtlarından kurtulmak için nihayet iyi bir bahane buldular. Bu yıl yangın kentin yarısını yok etti... Yunanlılar da bir sürü cami ve minareyi yıkmak için fırsat buldular. Yangını takip eden on yıl boyunca mübadele sayesinde bu sefer de sıra tekke ve mezarlıklara geldi. Osmanlı mimarı şaheseri sayılabilecek ünlü Mevlevî tekkesi bu dönemde yıkıldı." Bakınız: İlias Petropoulos, "Atina'dan Gelen Vandallar (Osmaniki Parusia Stin Thessaloniki), Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları, Hazırlayanlar: Mesut Yaşar Tufan, İzzeddin Çalışlar, ss.79-85, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, ss.81-82

tarihi iddialar öne sürmekteler. Etnik olarak şehir tartışılır topraklar üzerinde.... kıyıda birçok diğer bölgede olduğu gibi, bu şehirde [de] Helenizm güçlü durmaktadır ....Fatihler olarak şehre giren Yunanlıların din kardeşleri tarafından hoş karşılanıp karşılanmayacağı veya Yunan ve Sırp'ların ittifak yaparak Üsküp'teki Türk valinin Bulgar piskoposuna söylemiş olduğu tarihi sözü [Bulgarlara] söyleyip söylemeyeceği doğal olarak sorulacaktır: "Hey Bulgar, yumurtalarının üzerine otur ve daha fazla yumurtlamak için göbeğini çatlatma"⁵²⁷

Gerçekten de şehirde bulunan üç ordunun hiçbirinin etnik, tarihi, dinsel ve nüfus⁵²⁸ bakımından baskın olamadığı Selanik'in sahipliği konusu işgal sonrası ve hatta Birinci Dünya Savaşı sonrası dahi gündemde kalmıştır. Öyle ki, 1923 tarihli Lozan Antlaşması gereğince Türkiye'deki Rumlarla Rumeli'deki Türklerin mübadelesine kadar Selanik'in Belediye Başkanı dahi Türkler arasından seçilecektir⁵²⁹. O dönem şehrin özerk bir liman haline getirilmesi hem Avrupa Yahudi çevrelerinde hem de İstanbul'da gündeme gelmiş bir konudur. Buna ilişkin de *The Times*'da 30 Mayıs

⁵²⁷ *The Times*, 09.11.1912, Editöryal Yazı, "Selanik: Irklar, Mezhepler ve Politikalar"

⁵²⁸ Selanik'in Yunanlılarca ele geçirilmesinden yaklaşık altı ay sonra ilk nüfus sayımı 28 Nisan 1913'te yapılmıştır. Toplam nüfusun 157.889 çıktığı kentte 61.439 Yahudi(%38,9), 45.867 Türk(%29), 39.956 Rum(%25,3), 6.263 Bulgar(%3,9) ve 4.364(%2,7) diğer milletlerden olduğu açıklanmıştır. Bakınız: Basil C. Gounaris, "Selanik", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, Editörler: Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quartet, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s.104. Sayfa 104-105'de şehrin on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl başına ilişkin çeşitli nüfus tahminleri de bulunmaktadır. Gounaris tarafınca aktarılan sayım rakamında en azından Rumlar'ın oranını Yunan kent tarihçisi İlias Petropoulos doğrulamamaktadır. Petropoulos Selanik'in nüfusunda Rumların yüzdesinin 1912 sonunda en fazla %20 olabileceğini söylemektedir. Bakınız: İlias Petropoulos, "Atina'dan Gelen Vandallar (*Osmaniki Parusia Stin Thessaloniki*), *Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları*, Hazırlayanlar: Mesut Yaşar Tufan, İzzeddin Çalışlar, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s.80 Gouris'in rakamlarını Bulgar ve Slav kaynaklarını da inceleyen, Balkan Savaşları sırasında Selanik ve çevresindeki Müslüman nüfusun durumunu İngiliz ve Avusturya arşiv kaynaklarından incelemiş olan Vera Goseva-Natasha Kotlar Traykova da doğrulamamaktadır. 1890 Nüfus sayımına göre Selanik'in nüfusunun 118.000 olduğunu bunun 55.000'inin Yahudi, 26.000'inin Türk, 16.000 Yunan, 10.000 Bulgar, 2.500'ünün Ulah, 8.500'ünün ise diğer etnik gruplardan olduğunu söylemektedirler. Yani toplam nüfusun %46,6'sı Yahudi, %22,03'ü Türk, %13,6'sı Yunan, %8,47'si Bulgar ve %7,2'sini diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Yani on dokuzuncu yüzyıl sonunda Rumların toplam nüfusa oranı Gouris'in yüzdesinin yaklaşık yarısı nisbetindedir. Bakınız: Vera Goseva-Natasha Kotlar Traykova, "British and Austrian Documents For the Position of the Muslim Population In Salonica and Its Surrounding Area During the Balkan Wars, *Koegzystencja narodów i kultur na Balkanach*, Editörler: Ilona Czamanska; Witolda Szulca, , ss.231-239, Poznań : Instytut Historii UAM, Poznań, 2012, s. 231. Polonya Poznań'da 2009'da sunulan ve 2012'de kitap halinde yayımlanan makaleye erişim için ayrıca bakınız: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/viewFile/1952/1916> Erişim Tarihi: 22.05.2018.

⁵²⁹ 1912-16 ve 1920-22 arası Selanik'in belediye başkanlığını Osman Sait Bey yapmıştır. Selanik'in tam bir Yunan kentine bürünmesi ise İkinci Dünya Savaşı içinde Nazilerin burayı işgal ederek şehirdeki Yahudileri tamamen çıkarması sonrası olacaktır.

1913'te Londra Antlaşması imzalanana kadar çeşitli tarihlerde yazılar çıkmıştır. İlk yazı *The Times*'ın İstanbul muhabirince Selanik düştükten iki hafta sonra gönderilmiştir: *“Burada [İstanbul], Selanik'in özerk bir şehir haline gelmesi için bir Yahudi propagandası yapıldığına dair birçok belirti gözlemlenmekte. Şehrin sakinlerinin büyük çoğunluğu hem Yahudi olsun hem de kripto Yahudi-Donmeh olsun etrafındaki Yunan ve Slav nüfusa yabancı bir öge; ve bu ikisine karşı her zaman Türkleri desteklemişler, ki Avusturya-Macaristan basınında birazcık desteklenmesi dışında destek bulamayan bu propagandanın açıklanması için de yeterli bir açıklama.... Eğer Balkan İttifakı Selanik'in yeni sahibinin kim olduğunu kararlaştıramaz ise [buranın] özerk bir hükümetin eline bırakılması daha iyi olmayacaktır (faute de mieux); fakat bir anlaşmaya varılır ve Slav ve Yunan ittifakı olursa son dört yıldır anti-Yunan boykotun baş destekleyicisi ve ısrarlı bir şekilde “yanlış ata oynayan” mevcut çatışmayı kaçınılmaz hale getirmiş olan İT'nin yanlışlarına göz yuman ve cesaretlendiren Selanik'in Yahudilerinin sunduğu önerinin bir önemi kalmayacak.”*⁵³⁰

Dönemin 10. Siyonist Kongresi Başkanı Avusturya-Macaristan vatandaşı Dr. Max Nordau (1849-1923) da 30 Aralık 1912 tarihli *The Times*'da yayınlanan “Yahudiler ve Balkan Çözümü- Dr. Nordau'nun Görüşleri” yazısıyla bu tartışmalara katılmaktadır. Ana konusu Selanik'in serbest liman olması olan çok uzun yazısında Max Nordau kader birliği yaptıkları Türkleri de överek kısmen “burası serbest liman olamaz mı”? sorusunu İngiliz kamuoyu önüne getirmektedir.⁵³¹ Bu yazının gazetede yayınlandığı gün İstanbul mahreçli bir telgrafta da serbest şehir olması istenen Selanik'e Cavid Bey'in başkan olmasına ilişkin çıkan söylentileri Kamil Paşa hükümetinin destekliyor olduğuna dair bir telgraf yayınlanmıştır: *“İlginç olan, Hükümet şu anda Viyana'da bulunan ve Selanik'in Yahudileri tarafından serbest şehrin başkanı olması teklif edilen Cavid Bey'e*

⁵³⁰ *The Times*, 28.11.1912, İstanbul, KM, 23 Kasım, “Şehrin Geleceği”

⁵³¹ *The Times*, 30.12.1912, “Yahudiler ve Balkan Çözümü- Dr. Nordau'nun Görüşleri”

*ilişkin Selanik’le ilgili şayiaları hükümet de kabul etmeye eğilimli”*⁵³² *The Times* Gazetesi’nde Cavid Bey’in Selanik’e başkan olmasına dair söylentiler yayınlandığı sırada Cavid Bey Viyana’dadır. Günlüğünde *Neu Freie Presse* muhabiri Doktor Müntz’ün Selanik’in serbest liman olma ihtimalinden söz ettiğini, Viyana’daki Alliance Israelite’in bir Musevi vali tayin ettirmek üzere Londra’ya heyet göndermiş olduğunu duyduğunu ve bunun uygun olmayacağını düşündüğünü⁵³³ yazmaktadır. Ayrıca *The Times*’ın İstanbul muhabirini destekler şekilde resmi Avusturya’nın doğrudan Selanik’in bağımsız liman olmasını gündeme getirmese de ahvalin bu yönde hareket edebileceğini belirtmektedir. Fakat kendisine Selanik’in başkanı olması gibi bir tekliften hiç bahsetmemektedir.

Serbest şehir söyleminin 1913 başından itibaren gazetede gündeme gelmediği gözlemlenmektedir. Edirne’nin Bulgarların eline geçmesinden sonra ise Selanik’in Bulgaristan ile birleşmesi için hem Yahudi çevrelerinin hem de Avusturya-Macaristan’ın çabaları olduğuna dair İstanbul ve Selanik mahreçli gelen telgraflar sırasıyla şöyledir: “Yahudi ve Judaik-Türk çevrelerin Selanik’in serbest bir şehir olması veyahut bu olmazsa Bulgaristan’a bağlanması kışkırtmaları devam etmekte ve [bu] çabalar bu şehrin Yahudi topluluğunun geleceğinde Orta Avrupa Güçlerinin [Av. Mac. kasıt] dostça ilgisini halen çekmektedir. En azından Üçlü İttifak’a ait bir Büyük Gücün yakınlarda bunun için Yunan Hükümetini Selanik iddiasından Bulgaristan lehine vazgeçmeye, bunun için muhtemelen adalar ve Epir’de tazminat almasını sağlamaya söz verdiği, ikna etmeye çabaladığına fakat başarılı olmadığına inanmak için gerekçeler mevcut. Haberler Üçlü İttifak’ın Selanik’te Bulgar taleplerini desteklemeye eğilimli olduğunu ve bu iddiaların tamamen asılsız olmadığına delalet etmekte.”⁵³⁴

Tam bir hafta sonra yine Selanik mahreçli gelen telgrafta “Yahudilerin derdi tabii ki

⁵³² *The Times*, 31.12.1912, İstanbul, KM, 30 Aralık, “Büyük Güçlere İlişkin Türk Umudu”

⁵³³ *Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi*, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2014, s.542

⁵³⁴ *The Times*, 16.04.1913, İstanbul, KM, 12 Nisan, “Selanik’in Geleceği”

temelde kendi ticaretlerinin geleceği ve çıkarları ile ilgili. Birincil düşüncesi şehrin serbest şehir olması, olmazsa Bulgaristan ile birleşmesini arzuluyorlar; sebebi ise Selanik'in Bulgar hinterlandının daha geniş olması ve Bulgarların tüccarları aşagılamaşı, yaftalamaşı daha düşük sınıf görmesi. Tüm değerlendirmeleri tamamen mali....Donmehlerin tutumuna gelince, yahut Yahudi Türkler ... bu tartışmalarda yer almada ne istekleri ne de güçleri bulunmakta⁵³⁵” denilmektedir.

Selanik'in geleceğine ilişkin gazetede son defa çıkan yazı tam Londra Barış Antlaşması imzası öncesi kendisinin Yunan taraftarı olduğunu yazının başında belirten İngiliz arkeolog-akademisyen Ronald M. Burrows (1867-1920)'un editoryaya yazdığı Balkan Devletleri'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kazandığı toprakları nasıl bölüşmeleri gerektiğine dair görüşlerini dokuz maddede sıralayarak göndermiş olduğu okur mektubudur. İstanbul'daki gazetelerin de o dönem İngiltere'sinde nasıl iyi takip edildiğini de göstermesi açısından örnek teşkil eden yazıda Emanuel Karasu'nun bir Türk gazetesine verdiği mülakata atıf yapılarak şehrin Yunanlılara verilmesi gerektiği savunulmaktadır: “*Selanik'in kendisi şimdiye kadar Yunan değil İsraildir-Yahudidir. Yahudi topluluğu heyecanlı Türk taraftarı ve Yunan karşıtı Karasu Efendi tarafından da sunulan şehrin uluslararası kontrol altında bağımsız liman olmasını savunmaktalar. Eğer seçim Yunan veya Bulgar yönetimi arasında yapılacaksa, Karasu Efendi'nin İstanbul'da bir gazeteye bu konuya ilişkin verdiği mülakatta da belirttiği üzere şüphesiz Yunan tarafı seçilecektir*⁵³⁶”

Selanik'e ilişkin genel bir değerlendirme yapacak olursak, hiç şüphe yok ki Selanik Yunan, Bulgar ve Sırp ordularınca işgal edildiği dönemde ne *The Times*'da açıkça desteklenen Yunanlıların, ne de bu şehri Yunanlılarla savaşarak ele geçirmeye çalışan Bulgarların üzerinde hak iddia edebilecekleri kültürel ve etnik ağırlıklarının olmadığı bir şehirdir. Dönemin Selanik'i kati olarak bir Türk-Judaik şehir idi. Bu durum

⁵³⁵ *The Times*, 23.04.1913, Selanik, KM, 22 Nisan, “Selanik Yahudileri”

⁵³⁶ *The Times*, 28.05.1913, “Balkan İttifakı'na Bir Müracaat”

1923'te Lozan Antlaşması sonrası gerçekleşen Anadolu'dan getirilen Rumların Selanik ve Yunanistanca yeni ele geçirilen topraklara yerleşmesine kadar da bu şekilde devam etmiştir. Bunun bir diğer göstergesi de Selanik'in mübadele gerçekleşene kadar belediye başkanının bir Türk olmasıdır. Şehrin Balkan Savaşları ve ardından mübadele ile Türk öğeden arındırılmasından yaklaşık 20 sene sonra, İkinci Dünya Savaşı'nda 1941-44 arası bölgeyi elinde tutan Nazilerin de desteğiyle Yahudi öğeden de arındırılıp bir Yunan şehri haline getirilmiş olduğu vakıdır.

Bununla beraber 1912 öncesinde şehrin Türk yönetiminde devam edip etmeyeceğine ilişkin soruların da bölge halkının kafasında olduğu da bir gerçektir. Konuya ilişkin olarak halen Selanikli en tanınmış kişi olan Mustafa Kemal'e ilişkin bir anıyla Selanik bahsini kapatarak sonuç ve değerlendirme kısmına geçelim. Mustafa Kemal Ekim 1911'de Trablusgarp Savaşı'na katılmadan önce Selanik'te ilk gençlik, aile ve askeri okuldan yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ile buluşur. Cebesoy kendisinin yurtdışı görevinde olmasından dolayı üç yıldır görüşemediği Mustafa Kemal'in Selanik'teki evinde iki gece misafiri olarak kalır. Ardından Mustafa Kemal Trablus'a gitmek üzere İstanbul'a giden vapura biner; Mustafa Kemal Selanik'ten bir daha geri dönmek üzere ayrıldığı son gece Ali Fuat Cebesoy ile beraberken üzüntülü halini gören Cebesoy aralarında geçen konuşmayı hatıratında şöyle anlatır:

“-Sen de bir şey var dedim, ne oldu?

-Bir şey yok, dedi. Fakat müteessirim. Doğup büyüdüğüm Selanik acaba Türklerin elinde kalacak mı? Ben eğer Trablus'tan dönersem yine buralara gelebilecek miyim?

-Ne demek istiyorsun? Gözleri nemlendi.

-Korkuyorum Fuat korkuyorum. O gece saatlerce konuştuk. ..Ay Olimpos Dağları'nın arkasında kaybolurken Mustafa Kemal içini çekerek:

-Ah Selanik, seni bir daha Türk olarak göreceğ miyim? Dedi. Baktım, ağlıyordu.
..Teselli etmeye çalıştım. Ben Mustafa Kemal'in bütün müşterek hayatımız boyunca bu
derece müteessir olduğunu görmedim”⁵³⁷.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Birinci Dünya Savaşı'nın dibacesi olarak da sayılan Balkan Savaşları'na *The Times* Gazetesi'ne göre bakılmış olan bu çalışmaya ait nihai değerlendirme iki farklı açıdan yapılacaktır: İlki her bir tez çalışmasında yapılması beklenen ve de gerekli olan, çalışmada çizildiği çerçevede bölümlerde aktarılanlar ışığında ne tür verilere ulaşıldığına dair bölümler bazında bir değerlendirmedir. İkincisi ise tezin ana kaynağı *The Times*'ı tamamen bir kenara koymaksızın biraz “çerçeve dışına çıkılarak” Balkan Savaşlarına ilişkin hem savaşanlar hem Büyük Güçler hem de Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlı toplumu açısından daha serbest açıdan genel bir değerlendirmedir.

Evvvela bu çalışmada incelenen ve ilk bölümde okuyucuya kapsamlıca tanıtılan *The Times* Gazetesi çerçevesinde bir değerlendirme yapılacak olunursa, hiçbir şüphe yok ki Balkan Savaşları sırasındaki yayını incelenen *The Times* Gazetesi yazı ve yorumlarıyla İngiliz İmparatorluğu'nun gerçek manada ve aleni olarak hem sözcüsü hem de sesidir. Başyazı, editoryal yazı ve yorumlar bu görüşü doğrulamaktadır. Ayrıca çalışmanın içinde görüldüğü üzere dönemin İngiltere kabinesinde değişiklik yapılmak istendiğinde *The Times*'ın imtiyaz sahibinden onay istenmesi; telgraflarını sıkça aktardığımız İstanbul muhabirinin 1905'ten itibaren Osmanlı topraklarında çalışan İngiliz istihbaratı görevlisi olup aynı zamanda meşhur İngiliz ajanı Lawrence'ı Kahire istasyonunda yetiştiren kişi olması; okur mektuplarının Gertrude Bell ve Vekil

---

⁵³⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk- Okul ve Genç Subaylık Hatıraları*, General Ali Fuat Cebesoy, İnkılap ve Aka Kitabevi, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, ss.155-156

örneğinde görüldüğü üzere genellikle istihbaratçılara yazdırılıp bunların başyazılarda aktarılıp diğer başkentlerden tepkilerin aktarılması; hem editoryal hem de başyazılarda özellikle dışişlerinin aleni “katkısı”; bazı konulara ilişkin 35 yıl önceki gazetenin İstanbul muhabirinin doğrudan telgraflarının çıkarılması; Osmanlı Makedonya’sında Gusine ve Plava gibi küçük kasabalardaki Müslüman nüfusun 1879-80’deki tutumlarına ilişkin başyazılarda verilen bilgiler; Selanik, Manastır ve Epir’deki mahalle mahalle toplam Ulah hanelerinin belirtildiği telgraflar ve sair buna benzer örnekler gazetenin doğrudan İngiliz devletinin sözcüsü olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu dahil diğer devletlerce de bu şekilde algılanmaktadır. Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa’nın belirttiği üzere “*Yıldız arşivinin en büyük koleksiyonlarından birinin The Times arşivi*” olması rastlantı değildir.

The Times’la sınırlı tutarak İngiltere açısından bir değerlendirme yapacak olursak, “*Basra Körfezi’ni Hindistan’ın deniz sınırının parçası*” olarak gören, Osmanlı İmparatorluğu’na ilişkin bütün siyasi kararları dönemin Hindistan Bakanlığı’na danışma zorunluluğu bulunduran İngiltere için, Türklerin bütün Rumeli’yi boşaltıp İstanbul’un surlarına kadar çekilmesi gerekmektedir. Dönemin İngilteresi’nin Balkanlar politikasında kırmızı çizgisi özellikle ikinci bölümde görüldüğü üzere İstanbul’dur. İstanbul’un herhangi bir şekilde bir yabancı güç tarafınca ele geçirilmesinin genel bir savaş nedeni olduğu defalarca gazetede vurgulanmıştır. Avam Kamerası’ndaki bildirilerini aktardığımız Balkan Komitesi’nin tutumu; kabine içinden bakanların Türk düşmanı açıklamaları; dönemin İngiliz muhalefet lideri Bonar Law’ın Türklere ilişkin hükümetle tamamen aynı görüşte olduğuna ilişkin aktardığımız açıklamaları İngiltere’nin iktidarı, muhalefeti ve halkıyla beraber savaşın başından itibaren Balkan İttifakı yanında olduğunu göstermektedir. Fakat başyazı ve editoryal yazılar Yunanlıların diğerlerinden daha fazla kayırdığına dair örneklerle doludur. Aynı şekilde dönemin donanma komutanı, geleceğin başbakanı Sir Winston Churchill’in savaş

öncesi Yunanlılara destroyer temininde aracılığı gibi örnekler de bu desteği fiili olarak da gözle görünür kılmaktadır.

Savaşın başından Babıali Baskını'na kadar ele alınan döneme bakarsak, Türk tarih yazımında hep söylenilegelen savaş öncesi Büyük Güçlerin “*Balkan Savaşları’nı Osmanlı İmparatorluğu’nun kazanacağına dair*” inancası olduğu doğru değildir. *The Times*’dan aktarılanlara bakıldığında savaşın fitili sayılan Koçana Olayları’ndan bir ay önce, yani 1912 Temmuz ayından beri savaşın 1912 Ekim başında patlayacağı bütün Büyük Güçlerce Viyana muhabirinin dediği şekilde “*herkesin bildiği bir sırdır*”. Londra’da Sir Edward Grey’i ziyaretinden Londra’daki Bulgar elçi tarafınca uğurlandığını aktardığımız dönemin Rus Dışişleri Bakanı Sergey Sazanov’un Londra’dan ayrılmasından bir gün sonra başlayan savaştan Türklerin yenilgiyle çıkacağı, galip gelmesinin mümkün olmadığı, ordusunun iç karışıklıklardan çökmüş olduğu savaştan bir ay önce dahi açıkça *The Times*’da yayınlanmıştır. Fakat İngiltere ve diğer Büyük Güçlerce bilinmeyen, ya da tahmin edilmeyen şey ise başyazılarda yazıldığı şekilde “*Türk ordusunun bu kadar hızlı mağlubiyeti*” ve aniden çökmesidir. Bu durum editoryayı da şaşırtmış, çöküşün Asya’ya sıçraması korkusuyla konuya ilişkin çokça yazı yazdırtmış, tarafımızca da bu incelemede bir alt bölüme “*askeri çöküş*” başlığı atılmasını zorunlu kıldırtmıştır.

Haliyle çöküş hızlı olunca, savaş başlar başlamaz Üsküp, Manastır, Kırkkilise, Selanik gibi Rumeli’nin büyük ve önemli şehirleri bir bir düşünce ikinci bölümde aktarıldığı üzere “*İyilerle kötülerin savaşı*”, “*Hristiyan mezheplerin yükselişi*”, “*Türklerin Avrupa’dan kovulması*” gibi hem İngiltere’nin hem de İngiliz toplumunun bilinçaltındaki dinsel ve ırksal önyargıların Balkan Savaşı’nın ilk aşamasında açıkça ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Editorya ve halktaki taşkınlığın İngiliz hükümetine de yansıdığı dönemin maliye bakanının *The Times*’da yayınlanan açıklamalarından

bellidir: “Size soruyorum ki özgürlük ve gelişme uğruna yıllardır katillere ve Türk yağmacılarına karşı çabalayanlara sempati ile yaklaşıyor musunuz?”

Osmanlı İmparatorluğu’nda hızlı çöküş sırasında adının önünde “İngiliz” sıfatı bulunan Kamil Paşa’nın iktidara gelmesinin İngiltere’nin savaş içerisindeki Balkanlar politikasını zerre kadar etkilemediğini söylemek mümkündür. Babıali Baskını’na kadar iktidarda kalacak olan, başyazılarda “paşa” ünvanı dahi kullanılmayıp sadece “Khamil” ve “yaşlı kurt politikacı” diye hitap edilen Kamil Paşa’ya ne yapıp ne yapmaması gerektiğinin açıkça *The Times* başyazılarında söylenmesi Kamil Paşa’nın isminin önündeki “İngiliz” sıfatını hak ettiği kanısını tarafımızda uyandırmıştır.

Balkan Savaşları sırasında kırılma noktası olarak ele alınan bu çalışmada üçüncü bölümde ortaya konan Babıali Baskını’ndan Balkan Savaşları Sonuna Kadarki Döneme bakıldığında, *The Times* marifetiyle görüldüğü üzere İngiltere, İttihat ve Terakki ileri gelenlerini çok sıkı takip etmektedir. Bu takip bir gazetede yapılmayacak ölçüde istihbari bilgiler içerecek şekilde hem telgraflarda hem editoryal yazılarda görülmektedir. İT’yi İngiliz çıkarları karşıtı olarak görüp, ona göre hakarete varan muameleler yapılmış olduğu da vakıadır. İT, Alman yanlısı olmakla ve Yahudi Avusturya sermayesinin desteğini elinde bulundurmakla bazan açık bazan kapalı sürekli imalarla suçlanmaktadır. Ayrıca İT ve kadrosunun Yahudilik, Masonluk ve Dönmelikle sürekli olarak ilişkilendirilmeye çalışıldığı da hem telgraflardan hem editoryal yazılardan görülmektedir.

Üçüncü bölümden bir diğer çıkarım da *The Times*’da aktarıldığı şekilde İngiltere özelinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Edirne dahil Çatalca’ya kadar her yerden vazgeçip bir an önce savaş dışı kalmasının sağlanılmaya çalışıldığıdır. Bunun sebebinin ise İmparatorluğun tam olarak çöküp Asya eyaletlerindeki Büyük Güçler arası çıkar çatışmalarının editoryal bir yazıda dile getirildiği şekliyle “zamanından önce” açılarak genel bir savaşa sebep olabileceği korkusudur. Özellikle Londra Antlaşması öncesi

mayıs ayı içinde çıkan ve çalışmada aktarılan yazılar bu çıkarımı doğrulamaktadır. Bu bölümde bir diğer bulgu da İkinci Balkan Savaşı'nda editoryanın da tabiriyle “nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu” Edirne'den elle tutulur bir gerekçe göstermeksizin, Hindistan'daki durumlarını da nazikleştirmek pahasına, inatla ve sürekli olarak Türklerin Edirne'yi bir an önce boşaltmasının tehvide varan şekilde istenmekte olmasıdır. Bu durumun sebebinin bir başyazıda belirtilen “*Uzaktan verilen bir nasihat Türklerin elinden çıkan yerlerin sonsuza kadar bir daha geri gelmeyeceği*”, yani Haçın girdiği yere salibin giremeyeceği algısının hem Müslüman hem Hristiyan toplumlarında yıkılmamasının sağlanması olduğu kanısını gazetede yazılanlar ışığında tarafımızda uyandırmıştır.

Genel olarak ikinci ve üçüncü bölüm bağlamında bir çıkarım olarak şunu açıklıkla ifade etmek mümkün ki, bir yabancı basın organının başka bir hükümeti bu kadar açık şekilde, sürekli başyazılarda eleştirip tehditler savurması alışlagelen bir şey değil ve olamaz da. Tarafımızca bunun arkasında yatan sebebin, tam Birinci Dünya Savaşı öncesi ayyuka çıkmış emperyalist paylaşım savaşlarında hem paylaşılana hem de diğer Büyük Güclere dönemin en büyük gücünün dış dünyada “*kendi sesi*” olarak tanınan bir organ aracılığıyla siyasal mesaj veriyor olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Savaş dışında *The Times*'da Osmanlı İmparatorluğu'na bakılmış olan dördüncü bölümde, en önde gelen tesbit “*Türklerin Avrupa'dan Kovulması*”ndan sonra sıranın Asya eyaletlerine gelmiş olduğudur. Başyazılarda tabir edildiği şekilde “*Küçük Asya*” için İngiltere'nin önerileri Edirne düştükten sonra bolca yayınlanmaya başlamıştır. Asya Türkiye'si'ni Lübnan, Yemen ve Hicaz hariç altı parçaya bölen, bu bölümlemeyi de gelecekte imza edilecek 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nın belirlediği haritaya, mali ve idari şartlara uygun yapan isimsiz-tarihsiz; fakat haritalı okur mektubunun gazetede yayınlanıp bu yazıya Babıali'nin nasıl tepki verdiğinin

aktarılması, Sevr'in tam tamına yedi yıl önce İngiltere'de planlanmış; fakat zamanı gelmediği için kenara konulmuş bir anlaşma olduğunu düşündürmektedir. Bu yargıya uygun şekilde Osmanlı Ermenileri de özellikle Nisan-Mayıs 1913 döneminde çok ön plana çıkarılmış; fakat şartların olgunlaşmamış olduğu görülüp bunlara ilişkin editoryal yazılara son verilmiş olduğu görülmüştür.

Dördüncü bölüm altında tarafımızca ulaşılan tesbitlerden bir tanesi de Mahmud Şevket Paşa suikastinde Cemal Paşa'nın tabiriyle “İngiliz parmağı” olabileceği yönündeki iddianın doğru olduğu yargısıdır. Tarafımızca aktarılan dönemin İstanbul muhabirinin olaya ve olay öncesine ilişkin telgrafları; Türklerce olayın baş sorumlusu görülen ve olay sonrası Türkiye'den ayrılmak durumunda kalan dönemin İngiliz Büyükelçiliği baş tercümanı Fitzmaurice ve askeri ataşesi Tyrell ile kendisi de istihbaratçı olan *The Times*'in İstanbul muhabiri Philip Graves arasındaki tarafımızca aktarılan yakın ilişkiler ve Graves'in 1941 tarihli siyasal hatıratında olaydan bahsediliş şekli de bu yargımızı doğrular niteliktedir.

Dördüncü bölümün bir diğer önemli çıkarımı da 9 Kasım 1912'de resmen Yunan kuvvetlerine teslim edilmiş olan Selanik'in bu tarihten en az iki hafta önce Selanik'in askeri komutanı Tahsin Paşa ile şehirde faaliyetine devam etmekte olan Büyük Güçler'in konsoloslukları aracılığıyla müzakerelerin yürütülüp şehrin Yunanlılara teslim edilmesi konusunda anlaşma olduğuna dairdir. Konuya ilişkin gazetenin finans bölümünde yayınlanan ve tarafımızca aktarılan, Fransız, Alman ve İngiliz sermayesinin bölgedeki çıkarlarını korumaya yönelik Rusya'nın Selanik Konsolosluğu'ndan 26 Ekim 1912'de alınan yazı bunu doğrular niteliktedir.

Bölümler bazında bu değerlendirmeden sonra daha serbest bir şekilde genel olarak Balkan Savaşları'na ilişkin genel bir değerlendirme yapacak olursak, evvela Balkan kelimesinin anlamıyla işe başlanması gerektiği tarafımızca düşünülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren Avrupa diplomasisinin yaklaşık 50 yıl ana

gündemini teşkil eden, Doğu Sorunu'nun Avrupa ayağını oluşturan ve Büyük Güçlerin kendi aralarındaki paylaşım savaşlarında her zaman araç olarak kullandıkları Balkanlar, Türkçe ormanlı dağlık alan anlamında olup İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerine sırasıyla *balkanise*, *balkaniser* ve *balkanisieren* fiilleriyle “bir bölgeyi birbirine düşman bölgelere bölmek” manasında geçmiştir. Batı dillerine Avrupa diplomasisinin o dönem kullandığı emperyalist politikasına uygun bir manada geçen Balkanlar'da vuku bulan 1912-13 Savaşları, Birinci Dünya Savaşı'nın da peşrevi olmuştur.

İngiltere başta olmak üzere dönemin Büyük Güçleri açısından Balkan Savaşları'na bakacak olursak, On dokuzuncu yüzyılda büyük ölçüde sürdürdüğü Osmanlı İmparatorluğu'nu muhafaza etme politikasından vazgeçmiş dönemin İngiliz hükümetinin başında da “*Türklerin egemen bir ırk olarak herhangi bir yerde bulunmaları mümkün değildir ve defolup gitmelidir*” diyen bir başbakan bulunmaktadır. İncelenen dönemde, iç politikada da hem muhalefet partisi hem de kamuoyu hiçbir fikri ve sınıfsal bir tartışmaya girmeksizin bütün olarak savaşan Hristiyan devletlerin yanında ve Türk karşıtı tutumdadır. Hülasa İngiltere, kamuoyu ve iç politikasını dış politikasıyla da uyumlu hale getirmiş durumdadır.

Bu uyumu sağlayan İngiliz dış politikası, 1905'te İngiltere'de Dışişleri Bakanı olan Sir Edward Grey sonrası daha da belirginleşmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması; fakat bu parçalanmanın Büyük Güçler arasında savaşa sebep olmaksızın olabileceğinin denenmesi şeklindeydi. Başarılı olamayacak bu politikanın izleri Balkan Savaşları süresince de sürekli olarak görülmektedir. İngiliz politikasının belirlenmesinde şüphesiz en önemli etken dönemin diğer bir büyük emperyalist gücü Almanya'ya karşı oluşturulan politikadır. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu politikası da Almanya için oluşturduğu politikaya uyumlu olarak şekillenmiştir. 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i yurtmasına izin vererek olası Rus-Germen ittifakının önünü bütünüyle kesen İngiltere, 1908 sonrası Rusya'nın da desteğiyle

Almanya'yı çemberleme politikasına uygun olarak Balkan İttifakını kurdurtup Osmanlı İmparatorluğu ile Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasındaki karasal bağı kesmek, Basra Körfezi ve Hindistan'daki çıkaralarını korumak istemiştir. İngiltere bu şekilde Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu, Basra Körfezi ve Bağdad Demiryolu ile temasını kesmiş olmakta ve oyundan Almanya'yı çıkarmayı hesaplamaktaydı. Balkan Savaşları'nın kazananlarından olan İngiltere bu amacında başarılı olmuştur.

Gerçekten de Balkan Savaşı'nın Büyük Güçler açısından başlıca sonuçlarından bir tanesi Osmanlı İmparatorluğu'nun artık *Germen* devletleri ile karasal bağının kesilmiş olması; denizlerin hakimi İngiltere karşısında Almanya'nın gerileyerek Bağdat Demiryolu işinde ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki diğer çıkarlarında İngiltere ile kısmen uzlaşmak zorunda kalmasıdır. Büyük Güçler arasında Osmanlı İmparatorluğu ile tek kara sınırı olan Çarlık Rusyasının İngiliz politikasında önemi artmış; Bu artan öneme binaen Balkan Savaşları'ndan yaklaşık iki sene sonra İngiliz ve Fransızlar sürekli olarak Doğu Sorunu'ndan uzaklaştırmak istedikleri Rus Çarlığı'na istemeyerek de olsa Boğazların verilmesini 1915 tarihli Boğazlar Antlaşması'yla kabul etmek zorunda kalmışlardır. Öyle ki, gelecekteki bu zorunluluğun Balkan Savaşları sırasında farkında olan İngiltere ve Fransa'nın, nüfusu büyük ölçüde Türk olan Edirne'nin Bulgarlar'da kalmasında tehdide varan şekilde ısrar etmelerinin esas sebebi de boğazlardaki Rus payını küçültmek içindir. Almanya gibi bir diğer kaybeden Büyük Güç de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olmuştur. Gözünü dikmiş olduğu Selanik yolu artık tamamen kapanmıştır. Ayrıca Balkan Savaşları'ndan zaferle, ilaveten büyüyerek de çıkan küçük ve geri kalmış Sırbistan, etnik-dilsel ve kültürel olarak yakın olduğu özellikle Avusturya-Macaristan'ın güneyinde kendisinden daha ileri yaşam ve kültür seviyesindeki Slav nüfusu harekete geçirerek hem bu İmparatorluğun

parçalanmasında hem de Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak ilk fişegin atilmasında öncü olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşanlar açısından sonuçlarına bakılırsa, dönemin İngiliz başbakanı tarafınca “*meyveleri çalanlar değil bunun hakkını canlarıyla ödeyenler*” olarak tanımlanan Balkan devletleri savaştan önce akıllarına bile getiremeyecekleri kazançlarla nüfus ve topraklarını yirminci yüzyılın başında fetih yoluyla genişletmişlerdir: Topraklarını %20 genişleten Bulgaristan nüfusunu %5 arttırmış; topraklarını %80 oranında büyüten Sırbistan ve Karadağ nüfusunu %43 arttırmış; İngiltere ve *The Times* tarafınca diğerlerine göre açıkça kayırılan, savaşta Bulgaristan'ın 1/3'ü ve Sırbistan-Karadağ'ın 2/3'ü kadar kayıp vererek az kayıpla çok yer kazanan Yunanistan ise topraklarını iki katına çıkarırken nüfusunu da %67 oranında artırmıştır⁵³⁸. Öte yandan, Bulgarlar ve Yunanlılar büyük ölçüde ulus devlet kurma işini gerçekleştirirken Sırp'lar için de gelecekteki Yugoslavya'nın temelleri atılmıştır.

İncelemenin ana konusu Türklere gelince, İmparatorluk'ta savaş ve sonrası yaklaşık 10 yıl daha sürecektir. Çöküşün kargaşası tüm hızıyla sürmüştür. İç kargaşanın şiddetle sürdüğü 1908-1918 arası dönemde kısa aralıklarla da olsa hükümet dışında olduğu dönemleri saymazsak ilk beş yılı dolaylı, 1913 Babıali Baskını sonrası da dolaysız denilebilecek şekilde İttihat ve Terakki yaklaşık 10 yıl çöküş döneminde İmparatorluğun dümeninde kalmıştır. Tarık Zafer Tunaya bu 10 yıllık dönemi “*siyaset laboratuvarı*” olarak tanımlarken, Hüseyin Cahid ise İttihat Terakki'nin “*on yıllık iktidarından yüz yıllık tarih ve siyaset*” çıktığını söyler. Geçen süre, o zamandan bu yana süre gelen bazı sonuçsuz tartışmalar belli konularda bu çıkarsamaları doğrular şeklindedir.

Öte yandan İmparatorluğun dümeninde oturan genç ekibin, dönemin en büyük gücünün bu çalışmada incelenmiş olan en etkili gazetesinde sadece istihbaratçılarca

---

⁵³⁸ Toprak ve nüfusa ilişkin veriler Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:2 Kısım: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss.463-464'ten alınmıştır.

takip edilebilecek derecede izlenmesi dikkate değerdir. Takibin gerçek sebebi, bu genç ekibin ileri bir adım olarak II. Meşrutiyeti ilan edip İmparatorluğun birliğini korumayı amaçlayarak yürütmeye çalıştığı, denenmeden belki de imkansız olduğu anlaşılamayacak olan politikalarıdır. Bu politikalar Büyük Güçlerin, özellikle de İngiltere'nin yüzyıldır Doğu Sorunu'nun Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımı özelinde geliştirip olgunlaştırdığı politikalara cepheden karşıdır. Öyle ki Büyük Güçlerce geliştirilen bu politikalar, gazeteden alıntılarda görüldüğü üzere 1920 tarihli Sevr Antlaşması'ndan tam yedi yıl önce *The Times*'da haritası, mali ve idari bölümlemesi neredeyse bire bir aynı olan yapının olduğu; aynı şekilde Balkan Savaşları sonunda İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey'in Türkiye için gerçek tehdidin artık dışarda olamayacağı “*Asya Türkiye'sinde bütün Büyük Güçlerin çok fazla çıkarı var ve bu çıkarlar öyle önemli ki hepsinin ortak rızası olmaksızın hiçbir şey yapılamaz.*” diyecek kadar açık şekilde konuştuğu politikalarıdır. Bu tecrübesiz, genç ve cesur ekip, yine Hüseyin Cahid'den ödünç alırsak “*pişmiş aşı soğuk su katmaktaydı*”.

Feroz Ahmed Balkan Savaşları felaketinin Osmanlı psikolojisi üzerinde yarattığı travmatik etki kavranmadan 1913 sonrası İttihatçı politika ve davranışı anlamak mümkün değildir der. Filhakika İttihat Terakki bu “*pişmiş aşı su katma*” işini kah Almanya ile işbirliği yaparak, kah İslamcı politika izleyerek kah Büyük Güçlerin Müslüman sömürgelerine ajanlarını göndererek değişik şekillerde denemekteydi. İngiliz politikalarını akim bırakmasa da en azından gecikmesine sebep olacak bu politikalara karşı, dönemin İngiliz hükümetleri ve *The Times*'ın İttihat Terakki karşıtı söylem ve propagandaları olağan görülmelidir. İncelemede sık sık karşılaşılan İttihatçıların Yahudi, Mason, Siyonizm taraftarı, Dönme olduğu ve benzeri anti-İttihatçı propaganda ile İngiltere özellikle Arap-Türk ortaklığının bozulmasını hesaplamıştır.

İttihatçıların tam Balkan Savaşları öncesi Enver, Fethi ve arkadaşlarının Trablus-Bingazi cephelerindeki çabalarını yoğun şekilde reklam etmeleri, bu propaganda

abalarında Almanya'nın da kendilerine destek olması İngilizleri rahatsız etmiş ve İngilizlerin bitmesini arzuladıkları ve bitti diye özellikle kendi Müslüman sömürgelerinde propagandasını yaptıkları Türk-Arap dayanışmasının Libya örneğinde başarılı olması, Fas ve Cezayir'den Hindistan'a kadar İngilizlerin anti-İttihatçı propagandalarını etkisizleştirmiştir. Buna bir de Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bir Haçlı seferine uğradığı kanısının da Müslüman ileri gelenlerindeki algısının da eklenmesiyle özellikle İngiliz sömürgesi Hindistan ve Mısır'da genel sempatiyi İttihatçılara yöneltmiştir.

The Times'da karşılaşılan “Türk taraflı” denilebilecek çok az sayıda yayınlanmış okur mektubunun neredeyse tamamı ya İngiltere'nin Hindistan Genel Valiliği'nde bulunmuş eski-yeni İngiliz idareciler ya da bir takım Hintli Müslüman derneklerinin önde gelenlerince yazılmış olması ve hepsindeki ana vurgunun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izlenmekte olan İngiliz politikalarının Hindistan'daki durumlarını nazikleştirdiği yönünde olması yukarıdaki çıkarsamayı doğrular niteliktedir. Bütün bunların ışığında, İngilizlerin uzun dönemli emperyalist politikalarının sonucu ve gereği olarak İttihat Terakki ve liderlerini yakından takip etmelerini, İttihatçıların da her taraftan sarılmış, yıkılmadan önceki son çırpınışlarını yapmakta olan İmparatorluğun dümenindeki bir grup olarak her türlü riski göze alıp hareket etmelerini doğal saymak gerekmektedir.

Balkan Savaşları'nın Osmanlı toplumu üzerinde yarattığı travmaya gelince, Anadolu'da birçok yer henüz Türklerin yerleşimi ve yönetimine geçmeden Türkleşmeye başlayan Rumeli'deki Türk ve Müslüman halk Balkan Savaşları sonrası yüzlerce yıllık yurtlarını çok kısa sürede terk ederek Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Topraklarını terk ederek göçmek zorunda kalan Türk ve Müslüman halk, İmparatorluk içinde ulus bilinci en gelişmiş topluluktur. Falih Rıfkı “*Eskiden millet deyince Rumeli Türklüğünü anlardık. Millet sınırı belki Bursa ve Eskişehir'e kadar uzardı. Ama*

Anadolu bize bir bütün duygusu vermezdi. Konyalı, Trabzonlu birbirleri ile Üsküplü Selanikli gibi yuğrulup kaynaşamazdı”, der. Gerçekten de, 1908 Devrimini gerçekleştiren, ülkeyi yöneten kadroların neredeyse tamamı Rumelili’dir. Hatta aynı şekilde Cumhuriyeti kuran kadro da Rumelili’dir. Bu bağlamda, dönemin Balkanlarının Osmanlı İmparatorluğu’nun hem beşeri olarak hem de ekonomik olarak en değerli parçası olduğunu söylemek yanlış değildir. Mustafa Kemal’in deyişiyle memleketin bu en değerli kısmı orduyu kullanmaya dahi muktedir olunmadan üç haftada düşmana terk edilmiştir.

Bu kaybın Osmanlı düşününde belki de tek olumlu yönü halkın kafasına yüz yıldan fazla bir süredir yerleşmiş olan “*Salibin girdiği yere bir daha hilal giremez*” algısının, anlaşmayla terk edildiği kabul edilmiş olan Edirne’nin istirdatı ile ilk kez yıkılması olmuştur. Balkan Savaşları felaketinin bir diğer olumlu yanı Osmanlı toplumunun zihnindeki bir bulanıklığın ortadan kalkmasına sebep olmasıdır. Yusuf Akçura’nın 1904’te yazdığı *Üç Tarz-ı Siyaset*’indeki Osmanlıcılığın kesinkes iflas ettiği Osmanlı aydını ve halkı tarafınca anlaşılmıştır. Diğer bir bulanıklığın ortadan kalkması, yani Akçura’daki İslam birliği fikrinin tamamen iflasını görmek için ise Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçlanması gerekecektir. Geriye kalan tek seçenek ise ulus devlet inşaa edilmesi olacaktır; Bu da Mustafa Kemal önderliğinde ve büyük bir kısmı doğup yetiştikleri yerlerin Balkan Savaşları’nda yitirildiğine tanıklık eden Rumelili bir grup tarafınca gerçekleştirilecektir.

KAYNAKÇA

I. Orijinal Kaynaklar

The Times Gazetesi 2 Eylül 1912 Tarih ve Sayı 39.993 – 30 Ağustos 1913 Tarih ve Sayı 40.304 Arası Tüm Sayılar.

II. Kitaplar & Makaleler

Ahmed, Feroz, İttihat ve Terakki 1908-1914, Çeviren: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2004

Ahmed, Feroz, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu”, Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve Büyük Güçler, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

Andonyan, Aram Balkan Savaşı, Aras Yayıncılık, Çeviren: Zaven Biberyan, İstanbul, 1999.

Armaoğlu, Fahir 19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), TTK, Ankara, 1999, 2. Baskı

Artuç, İbrahim, Balkan Savaşı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988

Asker, Ahmet, “Erken Cumhuriyet Döneminde Siyaset-Ticaret-Medya Üçgeninde Bir Gazeteci: Mehmed Zeki Bey”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: XXXII / Güz: 2016 / Sayı: 94, ss.49-89

Atay, Falih Rıfkı, Batış Yılları, Dünya Yayınları, İstanbul, 1963

Autheman, Andre, Bankı Osmanii Şahane, Tanzimat’tan Günümüze Osmanlı Bankası, Çeviri: Ali Berktaş, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2002, İstanbul

Avcıoğlu, Doğan, Türkiye’nin Düzeni, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968

- Aydemir, Şevket Süreyya Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, İkinci Cilt (1908-1914), 4. Baskı, İstanbul, 1986
- Aydın, Salim, Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013
- Balkan Harbi (1912-1913), III. Cilt Garp Ordusu 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979
- Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:2 Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
- Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:2 Kısım: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
- Bodger, Alan “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999
- Berkes, Niyazi, Türk Düşününde Batı Sorunu, Bilgi Yayınevi, 1. Basım, Ankara, 1975
- Berkes, Niyazi Türkiye İktisat Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013
- Beridge, G.R. İngiliz Gizli Belgelerinde “Yahudi Dönmesi İttihatçılar” Gerald H. Fitzmaurice, Türkiye'deki İngiliz Büyükelçiliği Baştercümanı Anıları, Çeviren Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011
- Bolsover, G.H. 1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış, Tercüme: Yuluğ Tekin Kurat, Belleten, Cilt XXX, Sayı 118 Nisan 1966'dan ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara, 1966
- Bowen, Harold, Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri, Türk Tarih Kurumu, Tercüme Orhan Burian, TTK Basımevi, Ankara, 2011
- British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. The Balkan Wars, Part I The Prelude, The Tripoli War, London, 1934

- British Documents on the Origins of the War 1898-1914, edited by G. P. Gooch and H. Temperley, Vol. IX. The Balkan Wars, Part II The League and Turkey, London, 1934
- Bulut, Mehmet Hasan İngiliz Derviş Yeni Türkiye'nin Doğuşu ve Aubrey Herbert, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016
- Buxton, Noel, With the Bulgarian Staff , Mac Millan Company, New York, 1913
- Catteral, Peter-Seymour, Colin, Smith Ure Adrian, Northcliffe's Legacy: Aspects of the British Popular Press, 1896–1996, Edited by Peter Catteral, Colin SeymourUre and Adrian Smith. London: Macmillan, 2000 and New York: St. Martin's Press, 2000
- Cavid Bey Meşrutiyet Ruznamesi, Hazırlayanlar: Hasan Babacan, Servet Avşar, TTK Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 2014
- Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık Hatıraları, General Ali Fuat Cebesoy, İnkılap ve Aka Kitabevi, Baha Matbaası, İstanbul, 1967
- Cemal Paşa, Hatıralar, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, T. İş Bankası Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2017
- Cevad, Ahmed, Balkan Faciaları 1912-1913, Yayına Hazırlayanlar: Fatma Ürekli-Ebru Faruk Ünal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013
- Çakmak, Fevzi , Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?, Yayına Hazırlayan: Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011
- Çavdar, Tevfik, Özgürlük Kavşağında Yaşayan Geçmiş 1860-1918, Yenigün Matbaası, 1982, Ankara
- Çavdar, Tevfik Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984
- David, Edward, Editör, Inside Asquith's Cabinet: From The Diaries of Charles Hobhouse, London, 1977

- De Bunsen, Victoria, *The Soul of a Turk*, Jane Lane The Bodley Head, London, 1910
- Demirci, Sevtap, *British Public Opinion Towards The Ottoman Empire During The Two Crises: BosniaHerzegovina (1908-1909), The Balkan Wars (1912-1913)*, ISIS Press, İstanbul, 2006
- Demirci, Sevtap, *İngiliz Basınında Osmanlı'nın İki Büyük Krizi Bosna Hersek 1908-1909 / Balkan Savaşları 1912-1913*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017,
- Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü "Daima Muhalefet", Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 1991
- Emre, Ahmed Cevad, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960
- Ertürk, Hüsameddin, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964
- Foley, Michael "From Bruff to the Balkans; James David Bourchier" in Maureen O'Connor (ed) *Back to the Future of Irish Studies*, Peter Lang AG, Berne, 2010
- Goseva, Vera-Traykova, Natasha Kotlar, "British and Austrian Documents For the Position of the Muslim Population In Salonica and Its Surrounding Area During the Balkan Wars" , *Koegzystencja narodów i kultur na Bałkanach*, Editörler: Ilona Czamanska; Witolda Szulca, "Vera Goseva-Natasha Kotlar Traykova", ss.231-239, Poznan : Instytut Historii UAM, Poznan, 2012
- Gounaris, Basil C. "Selanik", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, Editörler: Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quartet, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994
- Graves, Philip Perceval *İngilizler ve Türkler*, Tercüme: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999
- Graves, Richard Perceval, Robert Graves "*The Assault Heroic (1895-1926)* , Elisabeth Siften Books Viking, New York, 1987
- Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. baskı, Ankara, 1995

- Hall, Richard C. Balkan Savaşları 1912-1913 1. Dünya Savaşı'nın Provası, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003
- Heller, Joseph, British Policy Towards the Ottoman Empire 1908-1914, Frank Cass And Company Limited, London, 1983
- Herbert, Aubrey, Ben Kendim, A Record of Eastern Travels , Edited by Desmond Maccarthy, 2. Baskı, London, 1924
- Herbert, Aubrey, Ben Kendim: Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler, Çeviren Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999
- Jelavich, Barbara, Russia's Balkan Entanglements 1806-1914, Cambridge University Press, 2nd edition, 1993
- Jelavich, Charles & Barbara, *The Balkans*, PrenticeHall Inc., New Jersey, 1965
- İleri, İlay, *The Times Gazetesi'ne Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler-Rumlar-Yahudiler (1908-1918)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- Karal, Enver Ziya Osmanlı Tarihi IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999
- Keleş, Zülal, "Cafer Tayyar Paşa", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: XV / Temmuz 1999 / Sayı: 44, ss.529-545
- Kendi Mektuplarında Enver Paşa, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989
- Kent, Marian, "Büyük Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, Editör: Marian Kent, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999
- Kerimi, Fatih İstanbul Mektupları, Hazırlayan Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001
- Kiramettin, Abdurrahman Nafiz, İşkodra Savunması, I ve II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007

- Kocatürk, Önder, Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1912), Birinci Cilt: İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2011
- Kocatürk, Önder, Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1914), İkinci Cilt: Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013
- Koloğlu, Orhan Bilimselden “Medyatik”e Tarih, Söyleşi: Barış Doster, Destek Yayınları, İstanbul, 2009
- Koloğlu, Orhan, Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa'ya, Kırmızı Kedi Yayınları, Şubat 2013
- Koloğlu, Orhan, Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006
- Koloğlu, Orhan, İttihatçılar ve Masonlar, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012
- Koloğlu, Orhan Osmanlı-İtalyan Libya Savaşında İttihatçılar, Masonlar ve Sosyalist Enternasyonal, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999
- Kozanoğlu, Zeynel, Anıt Adam Osman Nevres “Hasan Tahsin”, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, 1972
- Kurat, Akdes Nimet, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, TTK Basımevi, 3rd. Edition, Ankara, 1993
- Kurat, Akdes Nimet , “Panslavizm”, Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi, C:2 Sayı 24 (Haziran-Eylül-Aralık), 1953
- Kurat, Yuluğ Tekin “XIX. Yüzyıl'da Rusya'nın Balkanlar'daki Panslavizm ve Panortodoksluk Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi”, Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç (Ankara 1517 Ekim 1997) Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999
- Kurat, Yuluğ Tekin Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986

- Lauzanne, Stephane, Balkan AcılarıHastanın Başucunda Kırk Gün, Osmanlıca'dan
Günümüz Türkçesine Çevirisi: Murat Çulcu, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990
- Lawrence, James, The Golden Warrior, The Life and Legend of Lawrence of Arabia,
Paragan House, New York, First Edition, 1993
- Mahmut Şevket Paşa-Hafız Hakkı Paşa, Rumeli Yağmalanan İmparatorluk, 2009,
Örgün Yayınevi
- Makover, S.V, Some Notes Upon The History of The Times 1785-1904, Morrison&
Gibb Ltd., Edinburgh, 1904.
- Mc Carthy, Justin, Ölüm Ve Sürgün, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi
- Menteşe, Halil, Halil Mentese'nin Anıları, Yayına Hazırlayan: İsmail Arar, Hürriyet
Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986
- Nevins, Allan "American Journalism and Its Historical Treatment", *Journalism
Quarterly* (1959), s. 414. Makale 411-22 sayfaları arasındadır
- Morison, Stanley, The History of The Times, Volume III: "The Tweentieth Century
Test 1884-1912", The Macmillan Company, New York, 1947
- Okur, Mehmet, "The Times Gazetesi'ne Göre Balkan Savaşları ve İngiltere'nin
Politikası", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2012, ss.183-197
- Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I ve II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel
Müdürlüğü, Seçil Ofset, İstanbul, 2013
- Ottoman Diplomatic Documents of the World War One, VII-VIII, The Balkan Wars
1912-13, Edited by Sinan Kuneralp-Gül Tokay, The ISIS Press, İstanbul, 2012
- Petropulos, İlias, "Atina'dan Gelen Vandallar (*Osmaniki Parusia Stin Thesseloniki*)",
Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları, Hazırlayanlar: Mesut Yaşar Tufan, İzzeddin
Çalışlar, , ss.79-85, T. İş Bankası, 2014

- Pırnar, İhsan; Pırnar, Tuğrul, Baba Oğul Anıları, Bir Cumhuriyet Ailesinin Yüz Yıllık Öyküsü, Pravušta 1894 Ankara 1967, Neta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir, 2012
- Pickthall, William M., Harpte Türklerle Beraber 1914, Çeviri: Kemalettin Yiğiter, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- Ryan, Sir Andrew, Sonuncu Dragoman, Çeviren: Dilek Berilgen Cenkçiler, TTK Yayınevi, Ankara, 2015
- Sertel, Zekeriya, Hatırladıklarım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 4. Basım, 2000
- Stavrianos, L.S., Balkans 1815-1914, Holt, Rinehart and Winston Inc, 1963
- Steiner, Zara, S., The Foreign Office and Foreign Policy 1898-1914, Cambridge University Press, 1969
- Stone, Norman, İmparatorluk Oyunları-Avrupa ve Ortadoğu'yu Şekillendiren Yıllar, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018
- Şimşir, Bilal, “1878-1918 Yılları Arasında Türk-Rus İlişkileri”, Türk-Rus İlişkilerinde 500.Yıl, TTK Yayınları, Ankara, 1992
- Tevetoğlu, Fethi, Ömer Naci, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973
- Troçki, Leon, Balkan Savaşları, Çeviren: Tansel Güney, Arba Yayınları, İstanbul, 1995
- Ulubelen, Erol, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2006
- Uşaklıgil, Halid Ziya, Saray ve Ötesi-Son Hatıralar, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1965
- Uzer, Tahsin, Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, TTK Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1999
- Walker, Martin, Basının Gücü, Çeviren: Gülden Şen, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999

- Wilson, Keith M., British Foreign Secretaries and Foreign Policies: From Crimean War to First World War, "E.Grey", ss. 173-196, Editör Keith M. Wilson, Crom Hell, Australia, 1987
- Yalçın, Hüseyin Cahid, Talat Paşa, Yayına Hazırlayan: Göktürk Ömer Çakır, Ötüken Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2018
- Yıldız Hatıraları, Tahsin Paşa, Yayına Hazırlayan: Ahmet Zeki İzgöer, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2017

III. Yayınlanmamış Tezler

- Perkins, James Andrew, British Liberalism and the Balkans, University of London, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra, 2014
- Riggs, Bruce T., Geoffrey Dawson Editor of The Times (London) and its Contribution to the Appeasement Movement, Texas, 1993, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Şarlak, Jenya, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde Türkler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017
- Şarlak, Levent, The Balkan Wars According to the Pravda Newspaper, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012
- Uçak, Zeynep, Emanuel Karasu ve Faaliyetleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

IV. İnternet Kaynakları

- <https://arrow.dit.ie/aaschmedbk/11/> Edinim Tarihi: 28.03.2018
- <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/003-Ahmet-Asker.pdf> Edinim Tarihi: 29.05.2018
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-44/cafer-tayyar-pasa> Edinme Tarihi: 28.10.2017

<https://www.britannica.com/topic/Cyprus-Convention-of-1878> Edinim Tarihi:

23.06.2017

<https://www.britannica.com/topic/The-Times> Edinim Tarihi: 28.02.2018.

<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Komitaji> Edinme Tarihi: 1.8.2012

<http://flamboroughmanor.co.uk/straits/biographies.htm> Edinim Tarihi: 17.05.2018

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 28.03.2018

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/viewFile/1952/1916> Erişim Tarihi:

22.05.2018.

<http://www.rayhaber.com/2012/07/istanbulda-tramvay-ve-tramvaylarin-tarihi/> , Erişim tarihi: 07.07.2015

EK 1- Haritalar

- 1817-1877 ve 1878-1912 Dönemi Balkan Yarımadası Siyasi Haritası
- 1910 Tarihli Balkanlar İdari Bölümlenme Haritası
- 1912-13 Balkan Savaşları ve Sonrasında Değişen Balkan Yarımadası Siyasi Haritası

Historical Atlas of East Central Europe

EK 2- The Times Gazetesi’nden Örnek Sayfalar

- 2 Eylül 1912 Tarihli The Times Gazetesi İlk Sayfası,
- 30 Ağustos 1913 Tarihli The Times Gazetesi Finans Ana Sayfası (Sayfa No:13),
- 25 Ekim 1912 Tarihli Baş Makalelerin Bulunduğu Sayfa. Başmakale “Kırkkilise’nin Düşüşü” (Sayfa No:7),
- 10 Temmuz 1913 Tarihli The Times Gazetesi Dış Politika Sayfası (Sayfa No:8)
- Türk Tütünü ve Savaş-Matinee Sigaraları Reklamı, The Times Gazetesi 26 Kasım 1912, (Sayfa 18)
- Osmanlı Bankası ve Türk Milli Bankası Reklamları, The Times Gazetesi, 17 Ocak 1913 (Sayfa 12)
- Babıali Baskını Sonrası Çıkan Başyazı “Kamil’in Düşüşü”, The Times Gazetesi 24 Ocak 1913 (Sayfa 7)

The Times

FINANCE, COMMERCE, AND SHIPPING.

No. 40,304.

LONDON, SATURDAY, AUGUST 30, 1913.

PAGE 13

KOUNTZE BROTHERS

BANKERS,
141, BROADWAY, NEW YORK.

Transact a General Banking and Investment Business and give special attention to orders for the purchase and sale of securities.

Agents for the sale of United States and foreign bonds and stocks, and for the purchase of securities on margin, and for the sale of securities on margin.

Principal Offices: NEW YORK CITY AND MIDLAND BANK, LTD., THE NATIONAL BANK OF CANADA, LTD., MEXICO, PANAMA, HONG KONG AND CO., THE HONGKONG AND SHANGHAI BANKING CO., LTD.

RESULTS OF PUBLIC COMPANIES

January to June 1913.

VOL. IV. NOW READY.

A report in book form of all the Company Reports and Meetings which appeared during the half-year, in the authoritative columns of

The Times

THIS work of reference, which presents a concise review of financial and commercial activities during the first half of 1913, is invaluable to every Banker, Stockbroker, Solicitor, and Investor. It is recognized as the most accurate and authoritative compendium of its kind.

Published in authorized form, bound in Morocco, 400 pages, 40s. post.

Price One Guinea Net

THE PUBLISHER,
41, ABchurch Lane, E.C. 4, LONDON, E.C.

CONTENTS.

SPECIAL ARTICLES—	PAGE
Manoas Improvements Company ..	13
THE MONEY MARKET ..	14
THE STOCK EXCHANGE ..	15
CLOSING PRICES ..	16
RECEIVED ..	17
MINING MARKETS ..	18
COMPANY REPORTS ..	19
TRAFFIC REPORTS ..	20
COMMERCIAL MARKETS ..	21
INDUSTRIAL REPORTS ..	22
NEW YORK STOCK EXCHANGE ..	23
MONTREAL STOCK EXCHANGE ..	24
RECENT PRICES ..	25
AMERICAN COMMERCIAL MARKETS ..	26
RAILWAYS ..	27
MAILS AND SHIPPING ..	28
MANUFACTURING ..	29
REVENUE ..	30
THE STATE OF THE CITY ..	31
OTHEL INTELLIGENCE ..	32
THE FINANCIAL STATE ..	33
THE RAILWAY STATE ..	34
THE RAILWAY STATE ..	35
THE RAILWAY STATE ..	36
THE RAILWAY STATE ..	37
THE RAILWAY STATE ..	38
THE RAILWAY STATE ..	39
THE RAILWAY STATE ..	40
THE RAILWAY STATE ..	41
THE RAILWAY STATE ..	42
THE RAILWAY STATE ..	43
THE RAILWAY STATE ..	44
THE RAILWAY STATE ..	45
THE RAILWAY STATE ..	46
THE RAILWAY STATE ..	47
THE RAILWAY STATE ..	48
THE RAILWAY STATE ..	49
THE RAILWAY STATE ..	50
THE RAILWAY STATE ..	51
THE RAILWAY STATE ..	52
THE RAILWAY STATE ..	53
THE RAILWAY STATE ..	54
THE RAILWAY STATE ..	55
THE RAILWAY STATE ..	56
THE RAILWAY STATE ..	57
THE RAILWAY STATE ..	58
THE RAILWAY STATE ..	59
THE RAILWAY STATE ..	60
THE RAILWAY STATE ..	61
THE RAILWAY STATE ..	62
THE RAILWAY STATE ..	63
THE RAILWAY STATE ..	64
THE RAILWAY STATE ..	65
THE RAILWAY STATE ..	66
THE RAILWAY STATE ..	67
THE RAILWAY STATE ..	68
THE RAILWAY STATE ..	69
THE RAILWAY STATE ..	70
THE RAILWAY STATE ..	71
THE RAILWAY STATE ..	72
THE RAILWAY STATE ..	73
THE RAILWAY STATE ..	74
THE RAILWAY STATE ..	75
THE RAILWAY STATE ..	76
THE RAILWAY STATE ..	77
THE RAILWAY STATE ..	78
THE RAILWAY STATE ..	79
THE RAILWAY STATE ..	80
THE RAILWAY STATE ..	81
THE RAILWAY STATE ..	82
THE RAILWAY STATE ..	83
THE RAILWAY STATE ..	84
THE RAILWAY STATE ..	85
THE RAILWAY STATE ..	86
THE RAILWAY STATE ..	87
THE RAILWAY STATE ..	88
THE RAILWAY STATE ..	89
THE RAILWAY STATE ..	90
THE RAILWAY STATE ..	91
THE RAILWAY STATE ..	92
THE RAILWAY STATE ..	93
THE RAILWAY STATE ..	94
THE RAILWAY STATE ..	95
THE RAILWAY STATE ..	96
THE RAILWAY STATE ..	97
THE RAILWAY STATE ..	98
THE RAILWAY STATE ..	99
THE RAILWAY STATE ..	100

SUMMARY.

(Continued from page 12.)

Money Market: Rates Weak.

There was no little inquiry for day-to-day advances yesterday, and the rate for them was 3 per cent.

There was also a demand for 14-day advances, and the rate for these was 4 per cent.

The Bank bought £112,000 of new gold.

The Commercial Exchange closed at 100.

Stock Exchange: Chinese Seelye weaker.

With one or two prominent exceptions prices were higher in the leading markets.

Canadian and American shares were generally advanced, and Grand Trunk and Montreal Street Railway were prominent.

Chinese shares declined.

Rubber closed at 100.

Hulling fell.

The directors of Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

The directors of the Manoas Improvements Company.

MANOAS IMPROVEMENTS COMPANY.

A LESSON FOR INVESTORS.

(FROM A CORRESPONDENT.)

Recent events have called attention to the Manoas Improvements Company.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

The company has not been in London.

MONEY MARKET.

DISCOUNTS AGAIN LOWER.

There was less inquiry for money yesterday and the rate for day-to-day advances was 3 per cent.

The rate for 14-day advances was 4 per cent.

The rate for 1 month advances was 5 per cent.

The rate for 3 months advances was 6 per cent.

The rate for 6 months advances was 7 per cent.

The rate for 9 months advances was 8 per cent.

The rate for 12 months advances was 9 per cent.

The rate for 15 months advances was 10 per cent.

The rate for 18 months advances was 11 per cent.

The rate for 21 months advances was 12 per cent.

The rate for 24 months advances was 13 per cent.

The rate for 27 months advances was 14 per cent.

The rate for 30 months advances was 15 per cent.

The rate for 33 months advances was 16 per cent.

The rate for 36 months advances was 17 per cent.

The rate for 39 months advances was 18 per cent.

The rate for 42 months advances was 19 per cent.

The rate for 45 months advances was 20 per cent.

The rate for 48 months advances was 21 per cent.

The rate for 51 months advances was 22 per cent.

The rate for 54 months advances was 23 per cent.

The rate for 57 months advances was 24 per cent.

The rate for 60 months advances was 25 per cent.

The rate for 63 months advances was 26 per cent.

The rate for 66 months advances was 27 per cent.

The rate for 69 months advances was 28 per cent.

The rate for 72 months advances was 29 per cent.

The rate for 75 months advances was 30 per cent.

The rate for 78 months advances was 31 per cent.

The rate for 81 months advances was 32 per cent.

The rate for 84 months advances was 33 per cent.

The rate for 87 months advances was 34 per cent.

The rate for 90 months advances was 35 per cent.

The rate for 93 months advances was 36 per cent.

The rate for 96 months advances was 37 per cent.

ÖZET

Levent ŞARLAK, “*The Times* Gazetesi’ne Göre Balkan Savaşları”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU, s. 282

Bu tez çalışmasında yayın hayatına 1785 yılında başlamış olan dönemin İngiltere’sinin en etkili gazetesi, Balkan Savaşları’nın vuku bulduğu 1912 Ekim-1913 Ekim arası dönemde incelenmiştir. Bu çalışmada amaç, dönemin en etkili siyasal gücünün sözcüsü konumundaki *The Times*’ın Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan Savaşları’na nasıl baktığının ortaya konulması ve tahlil edilmesidir.

İnceleme sırasında gazetede Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan Savaşları’na ilişkin karşılaşılan telgraf, başyazı ve editoryal yazıların çokluğu dikkat çekicidir. Bunun bir sebebi Balkan Savaşları’nın Birinci Dünya savaşı’nın habercisi olması ise diğer bir sebebi de incelenen dönemde “*Hasta Adam*” Osmanlı İmparatorluğu’nun paylaşılması konusunda Büyük Güçler arasındaki rekabetin de doruk noktasına çıkmış olmasıdır. Gazetede telgraf, yazı ve yorumlar da şüpheyi yer vermeyecek şekilde bu çıkarımı doğrular niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *The Times* Gazetesi, Balkan Savaşları, İttihat ve Terakki

SUMMARY

Levent ŞARLAK, “The Balkan Wars According to *The Times* Newspaper”, Ph. D. Thesis, Advisor: Prof. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU, p. 282

This thesis set out to examine the one of the most influential English newspaper of United Kingdom and the world: *The Times* Newspaper, which started its publishing life in 1785. This thesis main objective is to present and examine the position of the newspaper, which were called as the voice of one of the most powerful state of that time, towards the Turks and the Balkan Wars.

That the enormous numbers of leading articles, editorial writings and the telegrams regarding the Ottoman Empire and the Balkan Wars, which seen during the study, is remarkable. The most important of this reason is that the Balkan Wars were the harbinger of the First World War. Another reason is that the years of 1912 and 1913 were at the peak of the rivalry and the conflict between the European powers to share the spoils of the *Sick Man of Europe*. All the published materials relating to this period by *The Times*, indicates and to a larger degree confirm the above conclusions.

Key Words: *The Times* Newspaper, Balkan Wars, The Committee of Union and Progress